

HÜCCET DEĞERİ VE TEDVİN AÇISINDAN

SÜNNET

[Türkçe – Turkish – ترکی]

Muhammed Salih Ekinçi

Çeviren:Metin Yiğit

Web Düzen : Özgür El Erdişi

Kaynak : DarulKitap.com

Rağbet Yayınları

2013 - 1434

facebook/ücretsiz İslami e-kitap indir

İÇİNDEKİLER

HÜCCET DEĞERİ VE TEDVİN
AÇISINDAN SÜNNET

Kitaba Dair

TAKDİM

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

I. Batının İslam Dünyasını
Sömürgeleştirmesi ve Müslümanların Yakalandığı
Esas Hastalık

II. Batının İslam Dünyasını İşgal Etmekle
Güttüğü Amaçlar

A. Maddî Sebepler

B. Manevî Sebepler

III. Batının İslam Dünyasındaki Uzantıları
ve Temsilcileri

IV. Oryantalist Tezleri İslam Dünyasında
Yaymaya Çalışan Dört Grup

A. Bilinçli Olarak Faaliyet Gösteren
Münafıklar

B. İslam'ı Oryantalist Kaynaklardan
Öğrenmeğe Çalışanlar

C. Oryantalist Tezlerden Etkilenip Bunları
Savunan Aydınlar

D. Sünnetin Hüccet Oluşunu İnkâr
Edenlerden Olumsuz Etkilenip Psikolojik
Çöküntüye Uğrayanlar

V. Hak ve Hakikat Sahipsiz Değildir.

VI. Tecdidin Dayandığı Temel Dinamikler

VII. Aşın Giden Müslümanların Yaptığı
Tahrifat

VIII. Aşırılığın İki Kısım;

A. Şahısları Abartma

B. İbadetlerde Ölçsüzlük

IX. Cahillerin Tevili

X. Zikri Biz indirdik, Onu Yine Biz
Koruyacağız

XI. Tuzakların Boşa Çıkması

KİTABIN TELİF NEDENİ

İkinci Amil.

Üçüncü Amil;

Kitabın Üslûp ve Özellikleri

Kitabın Tertip ve Fihristi

GİRİŞ

PEYGAMBER (S.A.V.)'İN İSMETİ,
SÜNNETİN LÜĞAVÎ VE İSTİLAHİ TANIMI

I. Peygamberlerin Masum Oluşu

A. Peygamberlerin, Tebliğ Vasfına Zarar
Getirecek Şeylerden Uzak (Masum) Oluşu

B. Peygamberlerin Tebliğe İlişkin
Konularda Sehv ve Yanılgı Şeklinde Bile Olsa
Yalandan Beri (Masum) Oluşları

C. Peygamberlerin Tebliğe İlişkin Fiillerde
Sehivden Berî Oluşu

II. Sünnetin Lüğavî Ve Istılahî" Anlamı

A. Sünnetin Lüğavî Anlamı

B. Sünnetin Istılahî Anlamı

1. Muhaddislere Göre Sünnet

2. Usûlcülere Göre Sünnet

3. Fukahaya Göre Sünnet

C. Sünnet Kelimesinin Nas ve Metinlerde Kullanımı

1. Arap Şiirinde Sünnet Kelimesi
  2. Kuranda Sünnet Kelimesi
  3. Peygamber (S.A.V.)'in Hadislerinde Sünnet Kelimesinin Kullanımı
  4. Peygamber (S.A.V.)'in Sünneti Yol ve Yöntem Anlamında Kullanması
  5. Peygamber (S.A.V.)'in Sünnet Kelimesini iyelik Zamiri {yâu'l-mütekelim)ne İzafe Ederek Dinde İzlenen Nebvî Yol Manasında Kullanması
  6. Allah Rasûlü (S.A.V.) 'nün Sünnet Kelimesini "el" Takısı İlave Ederek Dinde izlenen Peygamber Yolu Manasında Kullanması
  7. Peygamber (S.A.V.)'in Sünnet Kelimesini Bid'at Mukabilinde Kullanması
  8. Sahabenin Sünnet Kelimesini Aynı Manada Kullanması
- D. "Sünnet" Kelimesi ve Sahabe Kavli
- E. Değerlendirme

F. Sünnet'in Tanımı ve Kur'an	
BİRİNCİ BÖLÜM	
SÜNNETİN ÖNEMİ VE PEYGAMBER	
(S.A.V.)'İN BUNA DAİR TEŞVİKLERİ	
I. Sünnetin Önemi Ve Peygamberin Buna	
Dair Teşvikleri	
Peygamberin Sünneti Kavramaya Teşvik	
Ettiğine Dair Örnekler	
II. Sahabenin; Ezberleme, Öğrenme Ve	
Uygulama Bakımından Sünnete Verdiği Önem	
Sahabenin Sünnete Verdiği Öneme Dair	
Bazı Örnekler	
III. Sahabenin Sünnete Verdiği Önem Ve	
Kendi Aralarında Sünneti Müzakere Etmesi	
Sahabeden Örnekler	
IV. Sahabenin Birbirlerine Hadis	
Müzakeresini Tavsiye Etmeleri	
V. Sünnetin Sahabe Psikolojisindeki Yeri	
VI. Tabunun Hadisleri Müzakere Etmesi	

VII. Tabunun Birbirlerine Hadis Müzakeresini Tavsiye Etmeleri

VIII. Hadis Talebi İçin Yolculuk (Er-Rihle)

A. Hadis Talebi Yolculuğunun Sebepleri

B. Hadis Uğruna Yapılan Yolculukların Önemi

İKİNCİ BOLUM

SÜNNETİN YAZIYA AKTARILMASI

I. Peygamber (S.A.V.)'İN Hadis Yazımına Müsaade Etmesi

II. Hadis Yazımını Yasaklayan Hadislerle Hadis Yazımına Müsaade Eden Ve Bunu Emreden Hadislerin Telifi

1- Zeyd b. Sabitin Hadisi

2. Ebu Hureyre'nin Hadisi:

3. Ebu Said el-Hudrî'nin Hadisi:

III. Sahabenin Sünnetin Yazımına Verdiği Önem

IV. Sahabe Öğrencilerinin Sünnet Yazımına Verdiği Önem

A. Ebu Hureyre'den Hadis Yazanlar

1. Beşîrb. Nehtk
2. Saîd el-Makburî
3. Mervan b. el-Hakem
4. Hemmâm b. Münebbih

B. Câbîr b. Abdullah'tan Hadis Yazanlar

1. Ebu Süfyan
2. Hasanul-Basrî
3. Süleyman b. Kays el-Yeşkurî
4. Abdullah b. Akıl

C. Enes b. Mâlik'ten Hadis Yazanlar

1. Vâsıt'ta Bir Grup İnsan
2. Enes b. Sirîn
3. Sumâme b. Ubeydullah b. Enes
4. Humeyd et-Tavîl

D. Abdullah b. Abbâs'tan Hadis Yazanlar

1. İbni Ebi Muleyke
2. Said b. Cübeyr
3. Kureyb
4. Necdet el-Harûrî

V. Tabunun Sünnetin Yazım Ve Tedvinine -
Verdiği Önem

A. Tabunun Hadis ve İlim Yazımı
Konusundaki Teşvikleri

B. Tabunun Sünneti Sahifelere Yazması

C. Ömer b. Abdülaziz ve İbni Şihâb ez-
Zührî'nin Sünnetin Tedviniyle İlgili Gayretleri

VI. Hicrî İkinci Asırda Sünnetin Tedvini Ve
Bu Çağdakilerin Sünnet Uğruna Yaptığı Değerli
Çalışmalar

VII. Hicrî Üçüncü Asırdaki Sünneti Tedvin
Faaliyetleri

VIII. Selef-İ Salihinden Bazı Kimselerin İlmi
Yazmaktan Hoşlanmaması Ve Bu Durumun
Nedeni

IX. Hadis Rivayetinde Kullanılan Bazı
Terimler

(Haddesenâ, Ahberenâ, Ân, Semi'tu)

X. Bazı Oryantalistlerin Ve Onların
Takipçilerinin Düştüğü Fahiş Hatalar

XI. Bazı Sahabîlerin Sünneti Rivayet
Etmekten Kaçınması Ve Bazılarının Da Bunu
Nehyetmesi

Birinci Sebep

ikinci Sebep

Üçüncü Sebep

Dördüncü Sebep

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNETİN HÜCCET DEĞERİ VE
DİNDEKİ YERİ

I. Kur'an'a Göre Sünnetin Hüccet Değeri

A Cenab-ı Hakk, Peygamberi Hz.
Muhammed (S.A.V.)'ı Kur'an'ın Açıklayıcısı, İtaat
Edilmesi Gereken Bir Örnek ve Ahkamı Teşri'
Eden Bir Mercî Olarak Gönderdi.

Kur'an'a Göre Peygamber'in Haiz Olduğu
Özellikler:

B. Kur'an-ı Kerîmi» Vahyini İki Kısma
Delâleti

Örnek-1

Örnek-2

Örnek-3

Örnek-4

Örnek-5

II. Sünnetin Hüccet Oluşuyla İlgili
Sünnetten Deliller

III. Bir Şüphenin Defi Ve Peygamber
(S.A.V.)'İN Nübüvvet Ve İsmetinden Hareketle
Sünnetin Hüccet Değerini İspatlama

IV. Sünnetin Hüccet Oluşuyla İlgili Sahabe
Tatbikatından Deliller Ve Sünnete Başvurmadan
Kuranla Amel Etmenin İmkansızlığı

A. Peygamber (S.A.V.)'İN Sünneti ve
Ebubekr es-Sıddık (r.a.)

B. Hz. Peygamber (S.A.V.)'İN Sünneti ve
Ömer b. el-Hattâb (r.a.)

C. Selef-i Sâlihînin Sözlerinde Sünnetin
Hüccet Değeri

D. Sünnetin Huccet Değerinin İcmâ' ile
Subûtu ve Dinin Bedahetle Bilinen Esaslarından
Oluşu

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HABERİ VAHİDİN DELİL OLUŞU,
MÜSLÜMAN ALİMLERİN SÜNNETİN
NAKLİNDE İZLEDİĞİ YÖNTEM VE SÜNNETİN
ÜÇ KISMA AYRILIŞI

I. Zanla Veya Zannı İfade Eden Âhâd
Haberlerle Amel Etmenin Gerekliliği

A. Deliller

Birinci Delil

Haberler İkiye Ayrılır:

İkinci Delil

Üçüncü Delil

Dördüncü Delil

B. Haber-i Vahidin İtikatta Huccet Değeri

II. Sünnetin Aktarım Yolunun Haberlerin
Naklinde Takip Edilebilecek En Güvenli Yol Oluşu

Ve Müslüman İlim Adamlarının Bu Uğurda
Sarfettikleri Eşsiz Çaba

A. Senede Taalluk Eden Konular

1. İsnadın Dindeki Önemi

A. Sahabe Döneminde isnada İhtiyaç
Duyulmaması

B. Bazı Sahabîlerin Başka Bir Sahabiye Ait
Rivayete Karşı Çıkışı, Raviyi Yalanla İthamdan
Kaynaklanmayıp Aksine, Sözkonusu Rivayetin
Sahabîye Göre Hatalı Olması İhtimalinden
Dolayıdır.

2. Ravilerin Tarih ve Vefatları

3. Ravilerin Tenkid Edilip Cerh ve Ta'dile
Tabi Tutulması

A. Selef-i Sâlihînin Raviler Hakkında
Konuşmaktan Çekinmesi

B. Muhaddislerin Ravi Tenkidinde Yanlı
Davranmaktan Uzak Olduğu

C. Tenkidin, Ravilerin Hayatını Bütün
Yönleriyle Ele Aldığı Hususu

4. Cerh ve Ta'dîl İlmi

Cerh ve Ta'dîl İlminin Önemi ve Bu İlmin
İslam Ümmetine Özgü Oluşu

5. Kavilerin Tabi Tutulduğu Dakik Tasnif

B. Hadis Metnine Taalluk Eden Konular

1. Hadîsin Metin ve Mana Bakımından
İncelenmesi

A. Metin ve Mana Tetkikinin Sahabe
Döneminde de Varolup Daha Sonra Muhaddisler
Tarafından Sistemleştirilmesi

B. Muhaddis İmamların Hadisleri Kabul
veya Reddederken Akla Rîâyet Edişleri

C. Muhaddislerin Metin Tenkidi için
Belirledikleri Esaslar

1. Hadisin Kur'an'a Arzedilmesi

2. Hadislerin Birbirine Arzı

3. Bir Tek Hadisin Değişik Varyantlarının
Birbiriyle Karşılaştırılması

4. Hadis Metninin Belirli Tarihî Olay ve
Malûmata Arz Edilmesi

5. Hadisin Manasının Anormal ve Peygamber (S.A.V.)'in Söylemeyeceği Bîr Nitelikte Olması

6. Hadisin Şer'i Prensip ve Yerleşik Kurallara Aykırı Olması

7. Hadisin İmkansız (müstehîl) ve Kabuledilemez (Münker) Bazı Bilgileri içermesi

d. Muhaddisler ve Fakihler Bu Kıstasları Metinlere Hakkıyla Uygulamışlardır

2. İlelu'l-Hadis İlmi

C. Mustalahu'l-Hadîs İlmi

D. Muhaddis İmamların Kavilerin Durumlarını Çok Sıkı Bir Tetkikten Geçirip Sahih-Sakîm Haberlere Vakıf Oldukları Gerçeği

III. Sünnetin Üç Kısmı; Te'kîd Edici, Açıklayıcı Ve Müstakil Teşride Bulunan Sünnet

A. Kur'an'ı Açıklayan Sünnet Örnekleri

B. Müstakil Teşride Bulunan Sünnet

Deliller:

1. Afi ah Rasûlünün İlahî Vahyin Tebliğinde Hatadan Masum Oluşu
  2. Sünnetin Hüccet Oluşuna Delâlet Eden Ayetler
  3. Sünnetin Müstakil Teşri Kaynağı Olduğuna Delâlet Eden Bazı Özel Ayetler
  4. Sünnetin Müstakil Olarak Hüccet Olduğuna Delâlet Eden Genel Hadisler
  5. Sünnetle Ameli Terkedip Kur'an la Yetinmekten Sakındıran ve Sünnetin Müstakil Hüccet Olduğuna Delâlet Eden Husûsi Hadisler
  6. Peygamber (S.A.V.)'e Yalan İsnadım Nehyeden ve Bu FÜİİ Azapla Tehdit Eden Rivayetler
  7. Ümmetin Bu Tür Sünnetlerle Amelin Gerekliliği ve Sünnetin Bu Kısımının Bağlayıcılığı Konusunda İttifakı
  8. Allah Rasûlü (S.A.V.)'nin Kur'an hakkında Söylediği "O Allah'ın Kelamıdır" Sözü
- SONUÇ

I. TARİHTE SÜNNETİN HÜCCET
DEĞERİNE DİL UZATANLAR

II. Oryantalistlerin Sünnetin Hüccet
Değerine Dil Uzatması Ve Modern Dönemde
Bunu İlk Yapanların Oryantalistler Oluşu

III. Modern Dönemde Oryantalistlerin
Takipçilerinin Sünnetin Hüccet Değerine Dil
Uzatması

A. Mısır

B. Hint Kıtası

C. Türkiye

Sözün Özü

BİBLİYOGRAFYA

A. Yazma Kaynaklar

HÜCCET DEĞERİ VE TEDVİN AÇISINDAN SÜNNET

Kitaba Dair

Bugüne kadar sünnetin konumu ve tedvin süreciyle alakalı bir çok çalışma yayınlandı. Bunlar genelde konuyu bir yönüyle ele alan; sünneti, konum ya da tedvin tarihi bakımından inceleyen çalışmalardır. Bu eserlerin eksikliği, ülkemizde cereyan e-den tartışmalarda hususilik arz eden bazı boyutları yansıtmayan çeviriler olmasıdır.

Elimizdeki eser, bu bağlamda şimdiye kadar yapılan çalışmaları derleyen ve değerlendiren başanlı bir sentez olmakla beraber, müellifin Türkiye'de ikamet etmesi sebebiyle ülkemizde cereyan eden hadis-sünnet tartışmaları da göz önünde bulundurularak yapılmış ve orijinal analizler içeren önemli bir çalışmadır.

Zengin ve sağlam bir arka planın mahsûlü olan bu özlü çalışma, sünnetin konumu ve

geçirdiği tarihi süreçle ilgili ilmî programlarda rahatlıkla takip edilebilecek niteliktedir.

Bu özelliklerinden dolayı kitabın Türkiye'deki hadis bilincine ve bu alanda yapılan tetkiklere katkı sağlayacağını ümit ediyoruz.

Kitabın çevirisiyle ilgili bir kaç hususa temas etmek istiyoruz:

Kitabın çevirisinde karma bir metod takip ettik. Bazan serbest bazan da harfî terceme metodu izledik. Gerektiğinde -konunun daha anlaşılır olması için- bazı ifadeleri genişletilerek terceme etmeye çalıştık.

Kitabın metninde aktarma gereği duyduğumuz hususları köşeli parantezle [ ] verdik.

Dipnotlarda yer alan bilgilerden müellife ait olanları, herhangi bir açıklamada bulunmaksızın verdik, bu bilgilerden mütercime ait olanları ise "çev." şeklinde bir not ilavesiyle kaydettik.

Kitapta kullanılan hadis kaynaklarından bazıları (Buharî, Müslim, Tirmizî, Ebu Davud, İbnî Mace) elimizde mevcut olduğundan, kitapta bunlara atfen verilen hadisleri elimizdeki mevcut baskılarla karşılaştırarak daha detaylı bir şekilde yeniden tahrir etmeye çalıştık. Çeviri esnasındaki numaralandırmada esas aldığımız baskılan bir liste halinde Bibliyografya kısmına ilave ettik. Bu kaynaklardaki hadisler; kitap ismi, bab numarası ve hadis numarası {Buharî, İlm, 27, hadis nr: 89) şeklinde gösterilmiştir. Genelde cilt ve sahife numaralan düzeninde belirtilen diğer kaynaklarda ise herhangi bir tasarrufta bulunmadık.

Çalışma sırasında katkıda bulunan herkese; özellikle kitabın metin tenkidi bölümünü kısmen çevirerek katkıda bulunan Ali Pekcan hocaya ve tashihte emekleri geçen değerli arkadaşlarım; Erdoğan Sarıtepe, Ahmet Türkmen, M.Emin Demircan ve Hüseyin Budulğan'a şükranlarımı arz etmeyi bir borç bilirim.

Tevfik ve hidayet Allah'tandır.

Çeviren Ankara-2003^[1]

TAKDİM

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

İslam'ı bütün dinlere galip kılmak üzere Resulünü hidayet ve hakikat ile gönderen Allah'a hamd u senalar olsun.

İnsanlığın hidayet rehberi Kur'ân-ı Kerim'i beyan edip temiz şeyleri helâl ve çirkin şeyleri haram kılmak üzere gönderilen Resûl-i Ekrem'e, onun âl ve ashabına ve onunla birlikte indirilen nura tâbi olanlara salât u selâm olsun. ^[2]

I. Batının İslam Dünyasını Sömürgeleştirmesi ve Müslümanların Yakalandığı Esas Hastalık

Modern tarihe vakıf olanların bildiği gibi haçlı zihniyetini tevarüs eden entrikacı batı, iki yüz seneyi aşkın bir süredir İslam dünyasını boyunduruk altına almanın planlarını yapmış ve

bulduğu her fırsatta bu planlan uygulamaya koymuştur. Bu doğrultuda karşılaştığı her fırsatı değerlendirmiş ve büyük bir kısmına egemen oluncaya kadar İslam dünyasını peyderpey istilâ etmiştir. Aslında Batı, İslam dünyasının geri kalan kısmını da istila edebilecek güçteydi. Ancak amaçladığı hedefler açısından geri kalan kısmı bilfiil işgal etmek yerine, Özene-bezene eğittiği bazı yerli işbirlikçilere teslim etmeyi daha uygun gördü. Bunlar, köken itibariyle müslümanlardan olup onların diliyle konuşan kimselerdi. Ancak batıdan daha batili, sömürgecilerden daha sömürgeci piyonlardı. Bunlar, batının bilfiil işgal ettiği topraklarda hedeflerini gerçekleştirmek için sarf ettiği gayretten çok daha fazla gayret sarf ediyorlardı.

Bu manzara, Ebu Davud'un aktardığı şu nebevî mucizenin gerçekleşmesinden başka bir şey değildi:

"Pek yakında diğer ümmetler, aç insanların bir çanak başına üşüşmesi gibi sizin başınıza üşüşecek." Ashab-ı Kiram bunun üzerine: Ey Allah'ın Resulü bu, müslümanların sayı bakımından az olmasından mıdır? diye sorunca Allah Resulü cevaben şöyle der: "Hayır, aksine siz o gün çoksunuz. Ancak bu çokluk, sel üzerinde biriken çerçöpün çokluğu gibi olacaktır. Allah-û Teâlâ sizin kalplerinize vehen salacak ve düşmanlarınızın kalplerinden heybetinizi çekip alacaktır." Ey Allah'ın Resulü vehen nedir? diyenlere de şu cevabı verir: "Vehen, dünya sevgisi ve ölüm korkusudur.^[3]

İşte müslümanları paramparça eden ve onları düşmanları eliyle her türlü zillete düşür kılan ve yaşamakta oldukları zillet ve bayağılığa maruz bırakan ve sonuçta müslümanı uysal koyundan daha hakîr kılan amansız hastalık budur. Hadis-i şerifte belirtildiği gibi bu hastalık, dünya sevgisi ve ölüm korkusudur.

İlk müslümanlar ise, bunun aksine ölümü {Allah yolunda şehit olmayı) seviyor ve dünyadan ikrah ediyorlardı. Onlar bu iki fazileti haiz olduklarından dolayı, sayı bakımından az oldukları halde bütün dünyaya meydan okuyup Allah uğrunda hakkıyla cihad ettiler. Çok kısa bir zamanda Allah'ın dinini yeryüzünün büyük bir bölümüne yaydılar. Sayı ve araç bakımından az oldukları halde dünyanın en büyük iki imparatorluğunu dize getirdiler. Hatta bu durum, birçok düşünürün şaşırıp kaldığı ve hakkında bir çözüm yolu bulamadığı en girift mesele haline geldi. Zira bunun çözümü; kahramanlar üreten, Allah yolunda şehadeti, hayata ve infakı biriktirmeye tercih eden şahsiyetler çıkaran İslam'ın, ilahî ve hak din olduğunu itiraf etmekte yatmaktaydı.

Evet, bu iki zaaf (dünya sevgisi ve ölüm korkusu) müslümanların bu gün düçâr olduğu çöküş, gerileme, zillet ve bayağılığın başlıca

nedenidir. Bu nedenler arasında bazı tahlilçilerin ve düşünürlerin zikrettiği başka sebepler de bulunmaktadır ki; bunların bir kısmı yanlıştır. Doğru olanı kısmı da zikrettiğimiz iki olumsuzluktan neşet etmekte ve ona dönüktür. [\[4\]](#)

II. Batının İslam Dünyasını İşgal Etmekle Güttüğü Amaçlar

Sömürgeci Batının İslam dünyasını İstilâ etmekle güttüğü pek çok hedefi bulunmaktadır. Batı, bütün gücüyle bu hedefleri geçekleştirmeye peşindedir. Bu hedefler, çeşitli oldukları halde iki ana başlık altında ele alınabilir: [\[5\]](#)

A. Maddî Sebepler

Batının İslam Dünyasını işgal etmesinin maddî sebebi,, müslümanların kaynaklarını ve zenginliklerini ele geçirip bunları batıya aktarmak ve işgal edilen bu zenginliklerle batının gelişmesini sağlamaktır. Şayet İslam dünyası batıya hammadde aktarımı yapmaktan vazgeçse, birkaç

hafta zarfında batının sanayisi büyük oranda çöker. [\[6\]](#)

B. Manevî Sebepler

İşgalin manevî sebebi ise, müslümanları, onların muazzam ve eşsiz kuvvet kaynağı olan dinlerinden uzaklaştırmaktır. Batılılar, bu güç kaynağını çok iyi bilmektedirler. Bütün dünya, Kur'an'ı eline alarak Britanya parlamentosunda konuşan Gladston'un şu sözlerini duymuştur: "Bu Kur'an müslümanların elinde olduğu sürece onların topraklarında sürekli kalmamız mümkün değildir,"

Batı, müslümanları dinlerinden uzaklaştırmak için değişik yollara başvurmuştur. Bunların en çirkin olanları, Batının, dinin esasları, sabiteleri ve teşri' kaynaklarına dair ileri sürdüğü şüphe ve tereddütlerdir.

Batılılar, İslamî ilimlerde çeşitli araştırmalar yapmışlardır. Ancak bunu, ilim

uğruna ve İlmî hakikatlere ulaşma amacıyla yapmamışlardır.

İslamî ilimlerin araştırılması ve öğrenimi için yüksek meblağlara mal olan büyük müesseseler kurmuşlardır. Ancak bütün bunlar, İslam'a ve İslamî esas ve sabitelere dair şüphe ve tereddütler üretmek amacıyla yapılmıştır. Nitekim onların selefleri de aynı yola başvurmuşlardır:

"Düşünüp taşındı, ölçtü biçti. Canı çıkası ne biçim ölçtü biçti. Sonra canı çıkası nasıl ölçü biçtiyse Sonra baktı.

Sonra kaşlarını çattı, suratını astı En sonunda sırt çevirip kibirlendi de:

'Bu Kur'an olsa olsa (sihirbazlardan öğrenilip) nakledilen bir sihirdir.

Bu, insan sözünden başka bir şey değildir.' dedi.^[7]

Kur'ân-ı Kerim'den sonra teşrîin İkinci kaynağı olan Sün-net-i Nebeviye, bu şüphelerden

büyük ya da en büyük payı alan kaynak oldu. Söz konusu çevreler sünnetin müslümanların gönlündeki kudsiyetini zedelemek ve kat'î delillerle sabit olan hücciyetini yok etmek için değişik açılardan birçok şüphe ürettiler. Sünnetin hücciyetine delalet eden bu delillerin başında Peygamber (S.A.V.)'in nübüvveti, ismeti ve ne önünden ne ardından hiçbir batıl unsurun kendisine yanaşmadığı Kur'an-ı Kerim gelmektedir. Adı geçen mihraklar, bu şüpheleri birçok İslamî esası reddetmek, ümmetin icmainsa mazhar olan ve dinden olduğu bedahetle bilinen bir çok hükmü dışlamak için bir payanda olarak kullandılar.^[8]

III. Batının İslam Dünyasındaki Uzantıları ve Temsilcileri

Batı, bu şüphe dalgasını müslümanlar arasında yaymak için İslam dünyasında birtakım uzantılar edinmeye çalıştı. Bu kimselerin üniversite ve enstitülerde ilmî faaliyetlerde

bulunan özellikle de İslam'ı araştıran ve İslamî ilimlerle ilgilenen kimselerden olmasını tercih etti. İslam ülkelerinde üniversitelerde yer alan doktor vb. unvanlı bazı akademisyenleri bu şüpheleri yaymak için istihdam ettiler. Bu kimseler, bat kafasıyla düşünmekte ve çalışmalarında batılı tezleri eksen almaktadırlar. Onların seslerini duyurmakta ve sözlerini papağanlar gibi tekrarlayıp durmaktadırlar.

Bütün bunlar, ilmî tetkikler ve bilimsel etütler ismi altında yapılmaktadır. Daha acı ve üzücü olanı bunların çoğu kez İslam'ı savunma ve İslam'ın hakikatlerini açıklama ve doğru anlama adına yapılmış olmasıdır. Sanki ulemâ ve müçtehid imamlardan -hatta Ashabı Kiram'dan bu yana- İslam'ı doğru anlayan hiç kimse olmamış da sadece bu Yahudi, Hıristiyan ve dinsiz kafirler doğru şekilde anlamışlardır. Evet, bunların İslam'ı anladığı doğrudur. Ama sapkın bir

anlayışla ya da atalarının yaptığı gibi tahrif etmeye çalışan bir anlayışla anlamışlardır.

"Onlar, kelimeleri yerlerinden değiştirip tahrif ederler.^[9]

IV. Oryantalist Tezleri İslam Dünyasında Yaymaya Çalışan Dört Grup

Mezkûr şüpheleri yaymaya çalışan dört gruba ayırmak mümkündür.^[10]

A. Bilinçli Olarak Faaliyet Gösteren Münafıklar

Birinci grup, Oryantalizmin üretip özenle beslediği eğitim ve öğretimi için hiçbir harcamadan kaçınmadığı kimselerin oluşturduğu gruptur. Bunlar esasta İslam'ı, din ve Hz. Muhammed (S.A.V.)'i peygamber olarak kabul etmemekte, ancak bazı nederilerden ötürü İslam etiketi taşımakta ve müslüman görünmektedirler. Müslüman halkın tepkisini çekmemek ve İslamî ortamlarda saygı ve itibar görmek bu nedenlerden sadece bir kaçıdır. Bu nedenlerden bir diğeri,

belki de en önemlisi şudur: Müslümanların kalbinde ve kafasında şüphe oluşturabilmek için müslüman halkın güvenini yitirmemek gerekmektedir. Bunlar Allah Teâlâ'nin haklarında "Müminlerle karşılaştıkları vakit iman ettik, derler. Şeytanları ile başbaşa kaldıklarında İse 'biz sizinle beraberiz. Biz onlarla sadece alay ediyoruz.' derler.^[11] buyurduğu türden kimselerdir^[12]

B. İslam'ı Oryantalist Kaynaklardan Öğrenmeğe Çalışanlar

İkinci grup, İslam'ı din, Hz. Muhammed (S.A.V.)'i peygamber olarak kabul eden, ancak İslam'ı asıl kaynaklarından öğrenememiş ve sağlam yöntemlerle tahsil edememiş kimselerin oluşturduğu gruptur. İslam'ın sağlam yöntemlerle tahsili, İslamî ilimlere vakıf olan otorite kimselerin kılavuzluğu ışığında sahih kaynaklardan öğrenmek suretiyle gerçekleşir. Bu gruptan olan kimseler ise İslam'ı, sahih olmayan

kaynaklardan ya da dine ve Peygambere inancı olmayan oryantalistlerin şüphelerle dolu ve çirkin amaçlarla yazılmış eserlerinden öğrenmiş ve sonuçta şüpheyeye kapılmışlardır. Zihinlerine takılan şüpheleri ilmî ve İslamî hakikatler olarak telakki etmeye başlayıp bunları yaymaya ve hararetle savunmaya koyulmuşlardır. Bunlar Allah Teâlâ'nın haklarında "Kalplerine buzağı sevgisi dolduruldu. [\[13\]](#) dediği tiplerdir. [\[14\]](#)

C. Oryantalist Tezlerden Etkilenip Bunları Savunan Aydınlar

Oryantalizmin yaydığı şüphelerden etkilenip bunları savunan aydınlan üçüncü bir grup olarak zikretmek mümkündür.

Bunlar, İslamî İlimleri sağlam kaynaklardan öğrenmeye çalışmış ancak ilimlerin öğreniminde izlenmesi gereken yolu takip etmemiş kimselerdir. İster İslamî, ister gayr-i İslamî olsun herhangi bir ilmi öğrenmenin yolu, o İlimde söz sahibi ve otorite olan kimselerin gözetiminde, alana ilişkin

ilk, orta ve nihâî seviyedeki kaynakları tahsil edip kolaydanzora doğru tedricî bir seyir izlemektir. Ancak bu kimseler, bunun aksine sağlıksız bir yöntemi, yani kitapları üstâd edinme ve ilmi, kitaplardan almakla yetinme yolunu tercih ettiler.

Bu insanlar, çok malmûmat sahibi olabilirler. Ancak bu malûmat, derinliği olmayan yüzeysel bir bilgi yığıını olmanın ötesine geçmez. Bunlar, ilimlerin esaslarını ve inceliklerini elde edememekte, ilmî meselelere dair meleke ve sahih muhakeme sahibi olamamaktadırlar. İslam'ın hakikatine ve İslamî meselelere ilişkin birçok konuyu yanlış ya da eksik anlamaktadırlar. Bu tür insanların bilgileri arttıkça, buna paralel olarak hataları da artış göstermektedir. "Bir şey elde ettin; fakat birçok şeyi kaybettin,, sözünün canlı örnekleridir. Bunlar ilmî meleke ve sahih bir muhakeme kazanmadıkları için, elde ettikleri bilgi birikimini hazmedememekte ve sağlıklı mukayeselerde bulunamamaktadırlar. Dolayısıyla

elişkilere düşmekte ve sonu gelmeyen şaşkınlıklara girmektedirler. Bu durumun nedeni ise şudur: İlimin kapısı alimlerdir, kitaplar değil. Bundan dolayı "hocası kitap olanın hatası, savâbından fazladır", "İlim, sahafı (üstada müracaat etmeden ilmi sahifelerden öğrenmeye çalı-şan)den; Kuran mushafı {Kur'an'ı kendi kendine öğrenmeğe çalışan kimse)den alınmaz" denilmiştir.

Tıpılara başvurmadan sadece tıp kitaplarını okumakla birinin tabîp, fizikçilere başvurmadan sadece fizik kitaplarını okumakla birinin fizikçi olduğu hiçbir zaman görölmüş değildir. Keza herhangi birinin bir marangoz yanında çalışmadan marangozluk mesleği öğrendiği de vâki' değildir. Aynı şeyi bütün ilim ve meslek dalları için söyleyebiliriz.

Bu (üçüncü) grupta yer alan aydınlar (alimler demiyoruz) arasında kalemi güçlü ve dili akıcı, sivrilmiş bazı yazarlar da bulunmaktadır.

Bunlar, bazı konularda özellikle toplumsal ve siyasal meselelerde güzel kalem oynattıklarından ilmî meselelerde de kendilerinde bir kudret tasavvur etmektedirler. Bundan hareketle Ümî meselelere girişip çok büyük hatalara düşmekte ve ilginç çelişkiler yaşamaktadırlar. Bunun Örnekleri sayılmayacak kadar çoktur.

Hasılı bu aydınlar, ilmî yeterlilik ve duyarlılığa sahip olma-dıktanndan, iyi niyetleri sebebiyle karşılarına çıkan bazı şüpheleri kabullenmektedirler.

Hatta bazan kendilerini Allah yolunda çalışan İslam davetçisi olarak algılayıp islam için İslam'la savaşmakta ve İslamî hakikatleri inşa namına onları yıkmaktadırlar.

Sömürü ve oryantalizm kökenli şüphe ve tezleri İslam dünyasında yaymaya çalışan gruplar bunlardan İbarettir.

Bir çok enstitü ve üniversite öğrencisi ve pek çok aydın, özellikle de sağlam ilmî

ortamlardan uzak olanlar bu faaliyetlerden etkilenmiş bulunmaktadır. Maesef Türkiye bu propogandistlerden ve onlardan esinlenen şahsiyetlerden büyük oranda etkilenmiştir.

Bunun iki sebebi vardır.

1. Bilindiği üzere Türkiye'nin belli sebeplerden dolayı diğer İslam ülkelerinden daha fazla batının etkisine maruz kalması.

2. Türkiye'de ilmin zaafa uğraması ve İslamî ilimlerde otorite denebilecek ulema sayısının az olması. [\[15\]](#)

D. Sünnetin Hüccet Oluşunu İnkâr Edenlerden Olumsuz Etkilenip Psikolojik Çöküntüye Uğrayanlar

Bunlar Vücutta meydana gelen şişikleri kabartan tabib gibi konjüktörü meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bu gurup sünneti reddetmese de ona tamamıyla da itimad etmemektedir. Sünnetin hüccet değerini inkâr edenlerle kabul edenler arasında gidip gelmektedirler. Esefle belirtmek

gerekirki Türkiye'de de buna benzer bir durum söz konusudur. Türkiye İslam dünyasında bir dönem tartışılıp reddedilen görüşlerin pazan haline gelmiştir. Söz konusu fikirler benimseniyor ve yayılmaya çalışılıyor. Bunu yapanlar yenilik ve objektiflik adına çıkan ve net ilkeleri olmayan çevrelerdir. [\[16\]](#)

V. Hak ve Hakikat Sahipsiz Değildir.

Ancak hak ve hakikat sahipsiz değildir. Nitekim Cenab-ı Hakk son ve ebedî olmasını irade ettiği bu dini, sünneti de kapsayacak şekilde bütün yönleriyle kendi garantisi altına aldığını bildirmiştir.

"Zikri (Kur'an'ı) biz indirdik ve elbette onu yine biz koruyacağız." [\[17\]](#)

Dinin ikinci kaynağı olan Sünnet de bu korumaya dahildir. Zira Kur'an'ın korunmasından maksat, İslam'ın bütün yönleriyle korunması demektir. Yoksa Kur'an'ın mutlakmı takyîd, mübhemini tefsîr ve mücmelini tafsîl eden sünnet

korunmadan Kur'an'ın tek başına korunmasının ne yararı olabilir. Nitekim büyük İmam Abdullah b. Mübarek bu ayet-i kerimeye dayanarak sünnetin korunmuşluğunu isbat eder. Kendisine; "Bunca uydurma hadisin durumu ne olacak?" diye sorulduğunda cevaben şöyle der: "Büyük hadis alimleri ne güne duruyor. Onlar bunun için yaşamaktadırlar. 'Zikri biz indirdik onu koruyacak olan da biziz.' Gerçekten de hadis alimleri bunun için yaşamışlardır; hadisleri eleyp ayıklamış, sahihini sakîminden ayırt etmişler.

Peygamber (S.A.V.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurur: "Ümmetimden Kıyamete kadar hak üzere sebat eden ve muhalefet edenlerin kendilerine zarar veremeyeceği bir grup daima var olacaktır. [\[18\]](#)

Bir başka hadiste de şöyle buyurmaktadır: "Bu ilmi, her kuşağın adil olanları devralacaktır. Bunlar, aşırıların tahrifatını, batıl ehlinin ona

sızarak yapacağı tahribi ve cahil kimselerin tevillerini ondan uzak tutarlar. [\[19\]](#)

Peygamber (S.A.V.)'in "Allah (c.c) her yüzyılın başında bu ümmete, dinini tecdit edecek kimse(ler) gönderecektir. [\[20\]](#) sözüyle işaret ettiği kimseler, bu adil İnsanlardır. Zira alimlerin ek-Serine göre hadisteki "men" (kimse) kelimesi, bütün bu işleri yapacak olan tek bir şahsı anlatmamaktadır. Aksine İslamî ilimlerde mütehassıs olan, İslam'ı bir bütün olarak belleyen ve İslamî konularda hassasiyet ve hamiyet taşıyan seçkin alimleri ifade etmektedir. Bunlardan her biri İslam coğrafyasının bir noktasında açılmış bulunan değişik gedikleri kapatacaktır. [\[21\]](#)

VI. Tecdidin Dayandığı Temel Dinamikler

Adil kimselerin bu ilmi tevarüs edeceğinden bahseden hadiste de işaret olunduğu gibi tecdid, gerek avam gerekse havas tarafından İslam'a sokulan üç haricî unsurun ayıklanması şeklinde

özetlenebilir. İnsanlar bu yabancı unsurları dinin sahih muhtevasından bir parça telakki ettikleri için İslam'ı bu yabancı unsurlardan ayıklamak isteyen herkese karşı düşmanca tavırlartakınmış ve bu uğurda gayret gösteren ehîl şahsiyetleri de değişik lakaplarla adlandırıp bidat ehli olmakla itham etmişlerdir. Halbuki onlar gerçek manada şeriata bağlı ve müceddid kimselerdir.

Bu üç unsurdan ikisi, yani aşırı gidenlerin tahrifatı ve cahillerin tevili, iyi niyet sonucu İslam'a girmiştir. Geri kalan batıl ehlinin dine sızarak yaptığı tahribat {intihal) ise kötü emel ve çirkin garazlarla dine dahil edilmiştir.

Bati ehlinin intihali, bati düşünce ve davranışların yayılmasını amaçlayan kimselerin İslam'dan olmayan hususlan İslam'a nispet etmesi demektir. Bütün bunlar, İslam'ı tahrif edip esaslarını yıkmak, müslümanların zihin ve gönül dünyasında İslam'a ilişkin şüphe ve tereddütler oluşturmak, onlan dinden uzaklaştınp koparmak

amacına matuftur. Nitekim bu kitapta İncelediğimiz konular da bu şüphelerin bir kısmına yöneliktir. [\[22\]](#)

VII. Aşın Giden Müslümanların Yaptığı Tahrifat

Aşın gidenlerin tahrifatına gelince;

Bununla İlim veya tasavvuf ehli diye geçinen, İslam'ı hakkıyla anlayıp kavrayamamış olan birtakım kimselerden kaynaklanan ve selef-i salihin ve ilk mutasavvıflar döneminde var olmayan bazı hususlar kastolunmaktadır. Bu hususlar (daha sonraları) ya bazı şahısların icadı ve kişisel görüşü sonucu dine girmiş ya da bidatçi veya gayri müslim bazı sapkın fırkalarla içli dışlı olmanın ve onların gelenek ve ritüellerinden etkilenip onları taklit etmenin sonucu olarak dine girmiştir. Bu işi yapanlar ve bu taklidi gerçekleştirenler ithal ettikleri uygulamalarda birtakım güzellikler ve yararlar mülâhaza ettiklerinden buna yeltenmişlerdir. Ancak, bunun

zararı yararından daha fazladır. Keza bu durum aklın şeriata hakim kılınması anlamına gelmektedir. Halbuki Cenabı Hak "Bugün dininizi kemâle erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim^[23] ayetini indirdiği gün İslam'ı kemale erdirmiş ve tamamlamıştır.

Bu kimseler ise dini kendi kişisel görüşleri ve aklî çıkarımlarıyla tamamlamaya çalışmaktadırlar. ^[24]

VIII. Aşırılığın İki Kısımı;

Şahısları Abartma ve İbadetlerde Ölçüsüzlük

Hadiste nehyedilen aşırılık iki kısma ayrılır:

^[25]

A. Şahısları Abartma

Birici aşırılık, diri veya ölü şahıslar hakkında yapılan aşırılıktır. Bu aşırılık onlan hakettikîlerinin ötesinde yüceltmek, onları masum olarak görmek, onların [bizzat] fayda

verebileceğine inanmak yani onların diledikleri kimseye fayda veya zarar verebileceğine inanmak gibi hakketmedikleri bir konuma yüceltmek şeklinde gerçekleşir. Bu aşırılıkların sonucu olarak insanlar mezkur şahsiyetlerin kabirlerini yüceltip yükseltmiş ve mezarlar üzerinde türbe, kubbe ve mescit gibi selef-i salihin döneminde olmayan, sahih ve sarih hadisler tarafından nehy (red) edilen yapılar inşa etmişlerdir. Bu iki inanç, yani bazı şahsiyetlerin veya peygamberlerin [Allah'ın bildirmesi olmadan] gaybı [kendiliğinden ve kesin olarak] bildiklerine inanmak, [bizzat] fayda ve zarar verebileceklerine ya da Cenab-ı Hakk'ın onlara bu yetkiyi verdiğine ve bir nevi onlara küçük bir Ulûhiyet bahşedip bir sultanın valilerinden bazılarına ülkenin bir kısmında tasarruf yetkisi vermesi gibi bu alemin bir kısmında tasarrufta bulunma hakkını verdiğine itikat etmek, kişiyi İslam dairesinden çıkaran en büyük şirk unsurlarındandır. Müşriklerin, putlar

hakkında taşıdıkları inanç da bu şekildeydi ve küfre düşüşleri de bundan dolayı idi.

Aynı şekilde bir kimse herhangi bir zatın [bağımsız olarak değil de] Allah'ın bildirmesi sayesinde dilediği gibi bileceğine ve Allah'ın ona kudret bahşetmesiyle dilediği gibi fayda ve zarar verebileceğine inanırsa, bu da ayet ve hadislerde nehyolunmuş aşırılık kapsamına girer

"Dininizde aşırı gitmeyin"^[26]

"Hristiyanların Meryem oğlu İsa'yı abarttıkları gibi beni abartmayınız. Benim için sadece Allah'ın kulu ve resulü deyiniz."^[27]

Zira bu tarzda gayba muttali olmak fayda ve zarar verebilmek Cenab-ı Hakk'ın hiçbir peygambere ve meleğe bahşetmediği bir Özelliştir. Ancak bu tasavvur, "evliyanın kerameti haktır." şeklindeki sağlam bir İslamî esasa dayandığı için kişiyi küfre götürmez. Fakat bu tasavvur yerilmiş bir inanç olup şirkin nedenlerinden ve görüntülerinden sayılmıştır.

Nitekim bazen kişiyi bilfiil şirke götürdüğü de v kidir.

Bazı salih kulların keramet nevinden ve harikulade bir tarzda Allah'ın b dirmesiyle gaybı bazı şeyleri bilebileceklerine inanmak, yahut Cenab-ı Hakk'ın onları diğer insanlann yapmadığı harikulade işlere muktedir kılmasına itikat etmek hususuna gelince, bu İşlam'ın bize takdim ettiği ve insanlara inanmalarını emrettiği orta yoldur. [\[28\]](#)

B. İbadetlerde  l s zl k

İkinci aşırılık, ibadetlerle ilgilidir. Sünnetin temelde öngörmediği birtakım ibadetlerin icat edilmesini buna örnek verebiliriz. Bu gibi uygulamalar, ulem nın ittifakla karşı çıktığı hakik  bidatlardır. Temelde sünnete dayanan; ancak keyfiyet ve nitelik bakımından sünnette yer almayan uygulamalar da aşırılığın bu kısmı içinde mütalaa edilebilir. Bu nevi uygulamalar, muhakkik alimlerin karşı çıktığı izaf  bidatlardır.

Aşırı derecede uykusuzluk, mübâh olan birtakım dünyevî lezzetleri herhangi bir şüphe veya harama vesile olma durumu söz konusu olmadığı halde haram kabul etmek ve acem mistisizminden esinlenerek şeriatın öner-meddiği bir takım yöntemlerle nefse işkencede bulunmak bu aşırılığın zikredilebilecek diğer örnekleridir. Nitekim Peygamber döneminde de bazı sahâbîlerin bu türden bir zühd anlayışınayeltendiklerini ancak Peygamberin bunu nehyettiğini görmekteyiz.

Hız. Enes (r.a.)'den rivayet edildiğine göre ahabdan üç kişi Peygamber (SAV.) eşlerinin evlerine varıp Peygamber (SAV.)'in ibadetiyle ilgili soru sorarlar. Aldıkları cevaplar üzerine Peygamber'in ibadetini (kendilerine göre) az bulmuşçasına şöyle derler: "Biz nerede Allah Resulü (S.A.V.) nerede? Onun gelmiş ve geçmiş bütün günahları bağışlanmıştır." Biri "Bundan böyle geceleri ibadetle geçireceğim" der. Bir diğeri, "Ben de bundan böyle bütün günleri oruç

tutarak geçireceğim" der. Üçüncüsü "Ben de kadınlardan uzak durup ebediyen evlenmeyeceğim." der. Durum Peygamber (SA.V.)'e İntikal edince Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurur: "Bunu diyen siz misiniz? Allah'a yemin ederim ki ben Allah'tan en fazla korkanınızım. Ancak bununla beraber hem oruç tutar, hem de iftar ederim. Hem uyurum, hem de kalkıp namaz kılanm. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim yolumdan yüz çevirirse benden değildir.^[29]

Yine Hz. Enes'in aktardığına göre bir gün Allah Resulü (S.A.V.) mescide girince iki sütun arasında uzatılmış bir halat görür. Bunun ne olduğunu sorunca halatın Zeynep'e ait olduğunu, geceleri ibadetten yorulunca buna tutunarak İbadete devam ettiğini bildirirler. Allah Resulü (SA.V.) şöyle buyurur: "Bunu çözün. Sizden biri rahatlık içinde namazını kılsın. Yorulduğunda otursun^[30]

İbni Abbas anlatır: Bir gün Allah Resulü hutbedeyken adamın birinin ayakta beklediğini fark etti. Allah Resulü adamın neden hep ayakta beklediğini sordu. Şöyle dediler: Bu, Ebu İsrail'dir. Hiç oturmayıp daima ayakta kalmaya, gölgelenme-meye, konuşmamaya ve sürekli oruç tutmaya kendisini adamıştır. Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu:

"Söyleyin konuşsun, gölgelensin ve otursun, orucunu da tamamlasın.^[31]

Bu İki tür aşırılık daha ziyade rafizîlerde, ilimden ve İslam'ın safiyetinden uzaklaşmış bulunan [tarikât ismini hakketmedikleri halde bu isme bürünen] bazı çevrelerde bulunmaktadır. Bu aşırılıklar ya cehaletten ya da yabancı birtakım âmillerin etkisi sonucu oluşmaktadır.^[32]

IX. Cahillerin Tevili

Cahillerin teviline gelince, bazı mezhep mutaassıplarının yaptığı gibi mezhep imamlarının görüşlerine uymayan nassları uzak tevillerle

yorumlayıp imamların görüşlerine uygun hale getirmek bu çerçeveye dahil edilebilir. Böyle bir tavır aslında mezhep imamlarının da razı olmadığı bir tutumdur. Zira alimin görevi nassları esas alıp mezhepleri nassa tabi kılmaktır. Mezhep imamlarının temel yaklaşımı da budur. Nitekim bir çok imamın "Hadis, sahih ise benim mezhebim odur." dediği sabittir.

Ulemeden birçok kimse bu taassupçu tutumu tenkit etmiştir. Bu cümleden olarak İmam İzzeddin b. Abdüsselam şunları ifade etmektedir: "Ne gariptir ki, mukallid fakihlerden bazıları imamların dayandığı kurallarda telafisi imkansız olan bir zaafa muttali oldukları halde onu taklit etmeye devam ederler. Taklitte ısrar edip; Kitap, Sünnet ve sahih kıyasın desteklediği mezhebi terk ederler. Öte yandan Kitap ve Sünnetin zahirini reddetmek için değişik hilelere ve batıl tevillere başvururlar. Bütün bunları aa taklit ettikleri imamı savunma adına yaparlar."

Ancak burada şöyle bir soru akla gelebilir: Sahih bir hadisle karşılaşp onun mezhep imamının görüşüne muhalif olduğunu gören kimse ne yapmalıdır?

Cevabı İbni Salâh'dan dinleyelim: "Şafî bir kimse mezhebine muhalif bir hadis görürse önce mutlak icthad veya bahse konu olan bâb ve mesele için gerekli donanıma (otâtü'î-ictihâd)sahip olup olmadığına bakılır. Şayet böyle bir donanıma sahipse mezhepten bağımsız bir şekilde söz konusu hadisle amel edebilir. Ancak içtihadı donanıma sahip olmamakla beraber hadise muhalif düşme kendisine ağır geliyorsa konuyu araştırır. Şayet araştırma sonucu muhalif görüşe ilişkin tatmin edici bir cevap bulamazsa, Şafî dışında herhangi bir İmamın kendisiyle amel ettiği bir hadis ise onunla amel eder. Bu durum, söz konusu şahsın kendi imamının mezhebini terk etmesi için mazeret olur."

Nevevî, İbni Salâh'm ifadesini uzun uzadıya naklettikten sonra şunları kaydeder: "İbni Salâh'm söylediği, güzel ve isabetli bir açıklamadır.^[33]

Bazı fakihlerin yaptığı, İslam'ın ruhuna ve genel maksatlarına aykırı düşen, şâriin güttüğü maksada aykırı sonuçlar doğuran ya da şer'î maksadın tahakkuk etmesini engelleyen şer'î hileler de cahillerin tevili kapsamında değerlendirilmelidir. Tabî ki bu hileler, bütün alimlerin kabul ettiği dinî kolaylıklardan farklıdır. Dinî kolaylık ve çıkış yolları denebilecek bu nevi şer'î çözümler her şeyden önce sahibinin fıkhıdaki derinliğine dalalet eder. Nitekim başta İmam Ebu Hanife olmak üzere imamlardan pekçok kimse bu alanda büyük üstünlük göstermiştir.

Sûfiyeden bazı kimselerin Kitap ve Sünnetteki nassların bir kısmını Arap dilinin üslûp ve özelliklerine, nassın vurûd sebebine ve genel akışına aykırı olacak tarzda yorumlaması da

söz konusu fâsid (yanlış) tevile girer. Mesela bazılarının Cibril hadîsine "sen onu görmesen de o seni görmektedir." ifadesiyle ilgili söyledikleri buna örnektir. Bunlara göre hadîsteki "tekun" fiili "tamme" olarak ele alınacak "terâhu" fiili de "in" edatının cevabı olacaktır. Bu durumda hadîs şöyle bir mana ifade etmiş olmaktadır: "Şayet sen kendi varlığını ve enaniyetini terk edipnefsini görmezsen Cenab-ı Hakk'ı görürsün. Yani vuslata erip marifetullâhın zevkine vararak onu tanırısın. Ve Cenab-ı Hakk'ın murâkabesiyle müşerref olursun." Bu mana sahîh olmakla birlikte Arapça'nın özellikleri açısından hadîsin buna hamledilmesi batıldır. Şayet hadîs bunu ifade etmiş olsaydı hadîsteki "terâhu" kelimesi "terah" şeklinde meczûm olurdu. Ayrıca hadîsin genel akışı ve vurûd sebebi de bu mananın irade edilmesini engellemektedir.

Bazı mutasavvıfların bir kısım nassları kendi aslî manalarından çıkarmaksızın onlardan

birtakım itibarî manaları anlamaları bu olumsuz tevillerle karıştırılmamalıdır. Bunlar, ulemanın kabul ettiği ve işarı tefsir olarak isimlendirdiği manalardır. Bu tür tefsirin en güzel örneği, Kuşeyrî'nin "Letâifu't-İşârât" adlı eseridir.

Keza bazı tevîlci alimlerin sıfatlarla ilgili nassları tevîl edip Arapça'nın üslûp ve özelliklerine ters düşecek tarzda ya da Cenab-ı Hakk'ın Zat-ı Zülcelâli hakkında eksiklik vehmini u-yandıracak şekilde birtakım manalara hamletmesi de cahillerin tevîli kapsamına girer. Mesela "Rahman olan Allah arşa istiva etti^[35] ayetindeki istivayı "istila" ya yormak bu türden bir tevîldir. Zira isüîa, Cenab-ı Hakk'ın münezzeh olduğu karşılıklı galebeyi dolaylı olarak çağrıştırmaktadır. ^[36] Cenab-ı Hakk'ı noksanlık bildiren ifade ve manalardan tenzih ettiğimiz gibi, noksanlığı çağrıştıran şeylerden de tenzih etmek gerekir. Onun yüce azameti her türlü noksanlık şaibesinden muallâ ve müberrâdır.

Ancak bu tür naslan, sözün siyakına uygun düşecek tarzda Araplann anladığı yaygın mecazî manalara hamletmeye gelince bu, başvurulması gereken en doğru ve en İsabetli tavidır. Fakat naslann belirttiğimiz tarzda mecazî manaları bulunmuyorsa, bu durumda yapılması gereken şey onlan olduğu gibi bırakmaktır. [\[37\]](#)

X. Zikri Biz indirdik, Onu Yine Biz Koruyacağız

Hasılı, İslam'a giren bütün haricî unsurlar, bu üç fırka yoluyla yani cahilce tevillerde bulunan ve aşın giden müslürnanlarfa, dine sızarak tahribatta bulunmaya çalışan garazkâr batıl ehlinin kanalı ile girmiştir.

Cenab-ı Hakk "Zikri biz indirdik ve elbette onu yine biz koruyacağız."[\[38\]](#) beyanıyla bu dini kendi garantisi altına aldığını bildirmiştir. "Bu ilmi, her kuşağın adil olanları devralıp taşıyacaktır" hadisi bu ayetin tefsiri olabilecek niteliktedir. Yani dinin korunması İslam'a dahil edilmek

istenen bu üç yabancı unsurun ayıklanması seçkin alimler vasıtasıyla olacaktır. Bu, müslüman alimlerin her zaman ve mekanda yerine getirmesi gereken bir sorumluluktur. İlmin azaldığı, cehaletin galebe çaldığı, bidat ve hurafelerin yayıldığı dönemlerde bu gereklilik daha belirginleşir. Bizlere vaadini gösteren ve bu nebevî ihbarı ve mucizeyi gerçekleştiren Cenab-ı Hakk'a hamd u senalar olsun. Bu nimetlerin bir göstergesi olarak gerek tarihte gerekse günümüzde muhakkik alimler bu üç sapkın fırkayı sürekli gözetlemiş ve gereken önlemi almışlardır. Aşırıya gidenlerin aşırılıklarını, batıl ehlinin ürettiği şüpheleri ve cahillerden neşet eden tevilleri reddedip, bunların geçersizliklerini ortaya koymuş ve bunların İslam'a ait olmadığını açıklayarak hakkı layık olduğu yere oturtmuşlardır. [\[39\]](#)

XI. Tuzakların Boşa Çıkması

Bu çalışmamızda, müsteşriklerin ve onları Allah'a büyüklüğü yakıştıramayan yerli uzantılarının sünnete ilişkin ilen sürdükleri şüphelerini ele almayı amaçladık.

Nitekim Cenab-ı Hak, bu tuzak sahiplerinin emellerini kursaklarında bırakan, onlann şüphelerini çürüten ve bu şüphelerin ne objektif ilmî araştırmalarla ne de insaf ölçüleriyle bağdaştığını; aksine bunların sadece bâtili hak, hakkı bâtil olarak gösterip, insanları ona karşı şüpheyeye düşürmeyi amaçlayan telkinler olduğunu beyan eden zatlari müsahhar kılmıştır. Bu cümleden olarak es-Sünne ve Mekânetuha fi't-Teşrî'i'l-İslamî adlı değerli eseriyle Oryantalizm putunu yıkan Dr. Mustafa Sıbâî'yi, Hücdyetu's-Sünne adlı eşsiz eserin sahibi Abdulğanî Abdulhalık'ı, Dirâsât fi'i-Hadîsi'n-Nebevt ve Tarihi Teduînihi isimli büyük kitabın sahibi Muhammed Mustafa el-A'zamî'yi, Lemehât miri

Tanhi's-Sünne ve ölûmi'İ-Hadîs adlı değerli kitabın sahibi Abdulfetteh Ebu Ğudde'yi, Difâun ani's-Sünne adlı yararlı kitabın yazan Muhammed Ebu Şehbe'yi, el-Hacfis ve'l-Muhaddisûn ve Mekânetu's-Sünne fi'l-İslam adlı kitapların müellifi Muhammed Ebu Zehv gibi konuyla ilgili çok değerli çalışmalarda bulunup, konunun hakkını veren ve hakkı layık olduğu mevkide ele alan alimleri zikredebiliriz. [\[40\]](#)

KİTABIN TELİF NEDENİ

Beni bu kitabı yazmaya sevk eden şu üç şey oldu.

Bunların birincisi ve başhcası bilindiği gibi son dönemlerde Türkiye'de ilim kisvesine bürünen dili ve kalemi keskin ancak aklı ve gönlü şaşkın olan, dolaylı veya dolaysız bir şekilde oryantalistlerden beslenen bazı kimseler çıkıp sünnetin hüccet değerini inkar etmeye, bundan hareketle İslam'ın esas ve sabitelerini, zarûrât-i dîniyeden olan ve ümmetin icmâına mazhar olan

birçok hakikati ve hükmü reddetmeye başladılar. Bundan daha kötü ve daha acı olanı ise bu müsteşrik uzantıların bunca cinayeti müslüman halkın gözü önünde dîni savunma ve dinî hakikatleri açıklama adına yapmalarıdır. İşte beni bu kitabı yazmaya sevk eden en esaslî amil bu oldu. [\[41\]](#)

İkinci Amil.

Bu alana dair yazılmış eserler, bütünü itibariyle konunun hakkını veren ve konuyu bütün yönleriyle ele alıp inceleyen ihatalı çalışmalardır. Ancak bunların her biri tek başına konuyu ihata edip aydınlatacak nitelikte değildir. Belki de bunlar arasında konuyu tamamıyla açıklamaya en yakın olanı Hücüyetü's-Sünne adlı kitaptır. [\[42\]](#)

Üçüncü Amil;

Bu kitaplar, genelde uzun ve hacimlidir. Küçük hacimli olanlar ise konuyu sadece bir y^rüyü ele alıp incelemişlerdir. [\[43\]](#)

Kitabın Üslûp ve Özellikleri

Bu nedenlerden dolayı hacim itibariyle küçük, ancak konunun hakkını veren, meseleyi bütün yönleri ile kuşatan, daha önce yazılanların özünü içeren, herkesin kolay edinebileceği ve okuyup taşıyabileceği bir kitap yazmak istedim.

Kitapta zayıf olan savunma üslûbu yerine, güçlü olan arz üslûbunu tercih ettim. Konuların son kısımlarında genelde konuya ilişkin şüphelere değinip, bunların geçersizliğini açıklamaya çalıştım. Bununla beraber açıkça değinmediğim bazı şüpheler de bulunmaktadır ki, şayet bunlara da değinecek olsaydık kitap uzayıp genişleyecek ve bizim amaçladığımız özlü ve küçük hacimli olma özelliğini kaybedecekti. Ancak kitaptaki konuları hakkıyla özümseyen dikkatli bir okuyucu, sünnetle ilgili ileri sürülen her türlü şüphenin geçersizliğini anlamakta zorlanmayacaktır. Bunun yanı sıra böyle bir okuyucunun sünnete ve onun hüccet oluşuna duyduğu güven

artar. Buna mukabil sünnet konusunda şüphe uyandırmaya çalışanlara, onların bilgi ve samimiyetlerine itimat etmez. Aksine onların küçüldüğüne ve sadece hakkı bâtlı olarak gösterip, hakta şüphe uyandırma amacını güttüklerine kani olur. Onlardan gelecek olan her tülû telkini hiç etkilenmeden ana hatlarıyla reddedebilir.

Konuyla ilgili şüphelere ve bunların geçersizliğiyle ilgili geniş bilgi edinmek isteyenler Muhammed Ebu Şehbe'nin Difâun anî's-Sünne adlı kitabına bakabilirler. Bu kitapta başka yerlerde bulunmayan detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Kitabı mantıkî bir düzen içerisinde, müteselsil ve akıcı bir şekilde düzenledim. Önce işlenmesi gereken konuları öne alıp sonra işlenmesi gerekenleri sona bıraktım, bu yönüyle kitap, her bölümünün okuyucuyu bir sonraki bölüme sürüklediği kıssa kitaplarına benzemektedir. Kitap, okuyucuya konuyla ilgili

sistemli, tam ve derli toplu bir bilgi sunmaktadır.

[44]

Kitabın Tertip ve Fihristi

Kitabı bir giriş, dört bölüm ve bir sonuç şeklinde düzenledim.

Giriş kısmında kitabın ana konularından önce ele alınması gereken iki konuyu işledim. İlk olarak tebliğe ilişkin konularda peygamberlerin masum olup olmadığı konusunu işledim. Zira peygamberlerin ismeti bu konunun dayandığı temel esasür. ikinci olarak, sünnetin sözlük ve ıstılahı manalarını beyan etmeye çalıştım. Çünkü bu nokta şüphelerin çokça ileri sürüldüğü bir noktadır.

Birinci Bölüm sünnetin önemine dairdir. Bu bölümde başlıca işlenecek konular şunlardır: Peygamber (S.A.V.)'in sünnete verdiği önem, sahabenin ezberleme, öğrenme ve uygulama bakımından sünnete verdiği önem, sahabenin kendi aralarında hadisi müzakere etmesi,

sahabenin hadis müzakeresini karşılıklı olarak birbirlerine tavsiye etmesi, sahabenin ruh dünyasında sünnetin konumu, hadis talebi uğruna sahabenin yaptığı yolculuklar (rihle), rihle faaliyetinin başlaması, önemi ve sebepleri.

İkinci Bölüm sünnetin yazıya geçirilmesiyle alakalıdır. Bu bölümdeki konuları da şu şekilde sıraladık. Hadisleri derleme işini düşünen ilk kişinin Ömer b. Abdülaziz olduğu şeklindeki yaygın hatayı değerlendiren bir giriş, Peygamber (S.A.V.)'in sünneti yazmaya İzin vermesi, hadis yazımını nehy eden hadisler, yazmaya müsaade eden hadislerle yazmayı nehy eden hadislerin telifi, (bağdaştırılması) sahabenin sünnet yazımına verdiği önem, sahabe şakirdlerinin sünneti aşıpdan alması ve yazma işine verdiği önem, tabiin kuşağının sünnetin yazım ve tedvinine verdiği önem, sünnetin hicrî ikinci asırda tedvini ve bu çağda yaşayanların sünnet uğruna gerçekleştirdikleri üstün hizmetler,

sünnetin hierî üçüncü asırda tedvini ve seleften bazı kimselerin ilmi yazmaktan hoşlanmaması ve bunun sebepleri, hadis aktarımında kullanılan bazı ıstılahların izahı, hadis aktarımının sadece şifahî olduğu vehmi, Bazı sahabîlerin hadis rivayetinden kaçınması diğer bir kısmının da bunu nehy etmesi ve bunun nedenleri.

Üçüncü Bölüm sünnetin genel olarak hüccet oluşuna dairdir. Bu bölümde işlenecek başlıca konular şunlardır: Kur'an'a göre sünnetin delil oluşu ve Cenab-ı Hakk'ın Peygamber (S.A.V.)'i Kitabın açıklayıcısı kılışı, O'nu uyulması gereken en güzel örnek ilan ettiği ve kendisine teşrf (yasama) yetkisi bahşettiği, Kur'ân-ı Kerim'in vahyin iki kısmına yani vahy-i metlûv ve vahy-i gayr-İ metlûve delâleti, sünnete göre sünnetin delil oluşu, Peygamber (S.A.V.)'in nübüvvet ve ismetine dayanarak sünnetin hüccet oluşunu İspatlama, sahabe tatbikatına göre sünnetin delil oluşu, sünnete başvurmadan

Kur'an'ı yaşamanın imkansızlığından hareketle sünnetin hüccet değerini ispatlama, selef-i salihinin sözlerinde sünnetin hüccet değeri, sünnetin hüccet değerinin icma ile sabit oluşundan hareketle sünnetin hücciyetini ispatlama.

Sünnetin hüccet değerini inkar edenlerin geneli sünneti olduğu gibi reddetmemektedir. "Zannı ifade ediyor ya da güvenilir yollarla nakledilmemiştir" gerekçeleriyle sadece haber-i vahidi reddetmektedirler. Buna mukabil tevatürle sabit olan haberleri kabul etmektedirler. Bundan dolayı Dördüncü Bölümü haber-i vahide ayırdım.

Dördüncü Bölümde önce fer'î konularda zan ile amel e-dilmesi gerektiğini ispatladım. Sonra Peygamber (S.A.V.)'in sünnetinin bize aktarıldığı yöntemin, haberlerin nakli için en sağlam ve en güvenilir yöntem olduğunu, bundan daha sağlam ve daha güvenilir bir yöntemin mümkün olmadığını kat'î delillerle ispatladım.

Dördüncü Bölümdeki başlıca konular şunlardır: Haber-i vahidin hüccet oluşu, haberi vahidin akide konulannda hüccet değeri, müslüman ilim adamlarının sahih hadisleri sahih olmayan hadislerden ayırt etmek için sarf ettiği eşsiz çaba. Bu fasıl, ayrıca şu hususları da kapsamaktadır: İsnadın dindeki önemi, sahabe üönen »nde İsnada ihtiyaç duyulmadığı, sahabenin Peygamber (S.A.V.)'e yalan isnad etmekten beri olduğu, Ashabtan

bazı kimselerin diğer sahabîlere ait rivayetleri inkar edişinin yalan ithamından kaynaklanmadığı aksine itirazda bulunan sahabeye göre diğer sahabîlerin yanılması ihtimaline dayandığı, ravilerin tarih ve vefaü, ravilerin tenkidi, cerh ve tadil dediğimiz hâl kritiği, selef ulemasının raviler hakkında konuşmaktan kaçınması, muhaddislerin ravi tenkidinde yanlış davranmaktan beri oldukları, tenkidin söz konusu edilen ravilerin hayatlarının bütün yönlerini

kapsadığı, cerh ve tadil ilmi, cerh ve tadil ilminin önemi ve bunun sadece İslam Ümmetine özgü oluşu, ravilerin tabi tutulduğu titiz tasnif, hadisın metin ve mana bakımından incelenmesi, tenkid esaslarının sahabe döneminden beri varolduğı, muhaddis imamların bunları sistemleştirdiğı, muhaddislerin hadisi kabul veya redederken akla riâyet ettikleri, muhaddislerin metin tenkidi için belirlediğı esaslar, muhaddis ve fakihlerin bu kıstasları metinlere hakkıyla uyguladıkları, ilelu'l-hadis ilmi ve mustalahu'l-hadis İlmı, muhaddis İmamların ravilerin durumlarını çok sıkı bir tetkikten geçirdikleri ve çok köklü bir tenkid melekesine sahip oldukları.

Bunun akabinde sünnetin; Kur'an'ı tekid eden, açıklayan ve müstakil teşri kaynağı olduğı şeklinde üç kısma ayrıldığını açıklayıp, bazılarının itiraz ettiğı bu üçüncü kısmı kat'î delillerle ispatladık.

Sonuç kısmında ise sünnetin hüccet oluşuna dair itirazları ele aldık. Bu bölümde yer alan başlıca konular şunlardır: Tarihte sünnetin hücciyetine ilk dil uzatanlar, günümüzde sünnetin hücciyetine ilk dil uzatanların müsteşrikler ve onların takipçileri olduğu, konuyla ilgili sözün özü, ve sünnetin hücciyetine itirazda bulunanların üç sınıfta ele alınabileceği.

Burada sözümüzü noktalayıp konuyu bitirdik. Başarıyı veren de doğru yola ileten de sadece Allah (c.c.)'dır.

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd ve senalar olsun. Efendimiz Hz. Muhammed'e, O'nun âl ve ashabına salât u selâm olsun.

Muhammed Salih Ekinci

Konya, Arefe Günü 1418^[45]

GİRİŞ

PEYGAMBER (S.A.V.)'İN İSMETİ, SÜNNETİN LÜGAVÎ VE ISTİLAHÎ TANIMI

I. Peygamberlerin Masum Oluşu

Peygamberlerin masumiyeti konusu, çok yönlü bir konudur. Burada bizi ilgilendiren husus, peygamberlerin tebliğ vasfına zarar getirecek şeylerden uzak oluşlarıdır. Zira sünnetin hüccet değeri buna bağlıdır. Bu sebebdan konunun bu yönünü işlemekle yetineceğiz. [\[46\]](#)

A. Peygamberlerin, Tebliğ Vafına Zarar Getirecek Şeylerden Uzak (Masum) Oluşu

Peygamberlerin (S.A.V.) tebliğ vafını zedeleyen şeylerden uzak olması gerekir. Mesela ilahî mesajı gizlemek, nazil olan herhangi bir hükmü bilmemek, ilahî hükümlerde şüpheyne kapılmak, ilahî hükmün tebliğinde ihmalkârlık yapmak, risâletin başlangıcında ve sonrasında şeytanın kendilerine melek suretinde görünüp,

onları aldatması, vesvese yoluyla onların zihinlerine hakim olması, Allah (c.c.)'dan aktardıkları herhangi bir haberde bilerek yalan uydurma, gerek sözlü ve fiilî beyanlarda gerekse ihbarı ve inşâî açıklamalarda indirilen ilahî hükme aykırı bir beyanda bulunmaktan münezzehdirler.

Bundan dolayıdır ki, bütün dinlerin mensupları peygamberlerin, tebliğ vasfına hâlel getirecek hususlardan berî olduğu konusunda ittifak halindedirler. Bunun delili ise risalet ve risaletin dayandığı mucizelerdir.

Mucizeler, Cenab-ı Hakk'ın peygamberlerin risalet davasını tasdik etmek için onlara bahşettiği özelliklerdir. Mucizeler, âdetâ Cenab-ı Hakk'ın "elçilerim benden naklettikleri hususlarda doğru söylüyorlar." beyanı yerine geçen bir delâlete sahiptir. Şayet peygamberlerden tebliğ vasfına hâlel getirecek bir şeyin sadır olması mümkün olsaydı, mucizenin delâleti geçersiz olur ve ilahî risaletle güdülen amaç kaybolurdu.^[47]

Cenab-ı Hakk, Rasûlü'nün en ufak bir ihmalkârlık yapması durumunda risaleti tebliğ etmemiş olacağını bildirmiş ve onun bütün yaratıklara karşı koruma altında olduğunu beyan etmiştir.

"Ey Rasûl, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni İnsanlardan koruyacaktır.^[48]

Cenab-ı Hakk, Peygamberini bütün saptırmalardan veya risaleti tebliğ konusundaki engellemelerden de koruyacağını bildirmiştir.

"Allah'ın lütfü ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'i ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfü gerçekten büyük olmuştur. ^[49]

Keza Cenab-ı Hakk, elçisinin herhangi bir şey uydurması durumunda ona en şiddetli azabı İndirip onu helak edeceğini beyan etmektedir.

"Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki, hiç şüphesiz o {Kur'an} çok şerefli bir elçinin sözüdür. Ve o bir şair sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz. O bir kahin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz. O, alemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıvrak yakalardık. Sonra onun can damannı koparırdık. Hiçbiriniz de buna mani olamazdınız. [\[50\]](#)

Bununla birlikte Cenab-ı Hakk, Rasûlü'nün ilahî mesajı, gereği gibi tebliğ ettiğine ve sadık bir elçi olduğuna, kendisine emrolunanları yerine getirip İnsanları hakka ve sırat-ı müstakime çağırdığına şehadet etmektedir.

"Muhakkak ki sen sırat-ı müstakime hidayet edersin. [\[51\]](#)

"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygamber'e uyanlar (var ya), işte o peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar."^[52]

"Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muham-med Sallallâhu Aleyhi ve Sellem), sapmadı ve batıla inanmadı; o arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahiyden başkası değildir."^[53]

"Bu gün size dininizi ikmâl ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı beğendim."^[54]

Bu ayet Peygamber (S.A.V.)'in hayatının son dönemlerinde nazil olmuş bir ayet-i kerimedir.

Nitekim Peygamber (S.A.V.) de kendisi hakkında bu istikamette şهادette bulunmuş ve ne pahasına olursa olsun tebliğ görevine bağlı olduğunu beyan etmiştir.

"Cenab-ı Hakk'ın size emrettiği hiçbirşey yoktur ki, size bildirmiş olmayayım. Cenab-ı Hakk'ın sizi sakındırdığı hiçbir şey yoktur ki sizi ondan sakındırmış olmayayım. [\[55\]](#)

Peygamber (S.A.V.) amcası Ebu Talib'e hitaben şöyle buyurmuştur:

"Ey amca, Allah'a yemin olsun ki bu işten vazgeçmem için güneşi sağıma, ayı da soluma koysalar, Allah bu dini galip kılıncaya ya da ben bu uğurda yok oluncaya kadar bunu terk etmem [\[56\]](#)

B. Peygamberlerin Tebliğ İlişkin Konularda Sehv ve Yanılgı Şeklinde Bile Olsa Yalandan [\[57\]](#) Beri (Masum) Oluşları

Sehv ve yanılgıdan maksat unutkanlık ve nebevi maksadı aşan dil sürçmeleridir.

Peygamberlerin (aleyhimusselâm) tebliğ ilişkin konularda kasten yalan uydurmaktan uzak olmaları gerektiğini daha önce belirttik.

Peygamberlerin yanlgı, unutkanlık ve sehiv şeklinde bile olsa yalandan masum oluşlanna gelince İmam Ebu İşhak el-İsfirayini ve birçok imamın görüşüne göre peygamberlerin bu nevi yalandan da masum olmaları gerekir. Bu görüş, aynı zamanda tercihe şayan görüş olarak kabul edilmiştir. ;Zira mucize, peygamberlerin kasten yalan uydurmaktan masum olduklarına delâlet ettiği gibi, sehiv ve yanlgı şeklinde bile olsa yalan söylemekten beri olduklarına da delâlet eder. Çünkü mucize, bir nevi Cenab-ı Hakk'ın "kulum benden naklettiği bütün hususlarda doğru söylüyor" beyanı mesabesinde dir. şayet sehven yalan caiz olmuş olsaydı, mucizenin anlamı zedelenirdi.

Sahabenin Peygamber (SAV.)'den sadır olan her haberi, kasten veya sehven sadır olup olmadığına bakmadan tereddütsüz bir şekilde tasdik etmeye koşması da bu görüşü desteklemektedir.

Abdullah b. Amr'dan rivayet edilen şu olaya bakalım.

Ben:

"Ey Allah'ın Rasûlü senden duyduğumuz her şeyi yazalım mı?" dedim.

Allah Rasûlü cevaben: "Evet" dedi.

"Hem normal, hem de öfkeli olduğun hallerde de mi?" diye sorunca Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

"Evet, zira ben bütün durumlarda haktan başkasını söylemem.^[58]

Bilindiğı gibi öfke hali genelde yanılma, sehiv ve unutkanlığın vuku bulduğu bir hâldir. Buna rağmen Peygamber (S.A.V.) haktan başkasını söylemediğini ifade etmektedir.

Kadı Ebubekîr el-Bakillânî ve diğer bazıları tebliğle ilişkin sözlerde peygamberlerin sehiv ve yanılığa düşebileceklerini; ancak bu durum üzere onaylanmayıp, Allah (c.c.) tarafından uyarılacakları görüşünü savunmuşlardır. Bunlara

göre mucize, kasten yalan söylemenin İmkansızlığına delâlet etse de sehven yalanın imkansızlığına delâlet etmez.

Fakat Kadı İyâz "eş-Şifâ" adlı eserinde konuyla ilgili ihtilafı başka bir şekilde aktarır: "Hata veya sehiv sonucu yalanın sadır oluşunun imkansızlığı konusunda hiç kimse ihtilaf etmemiştir. Ebu İshak ve onun paralelinde görüş serdedenler bu konuda iki delilin olduğunu, yani sem'î olan icma deliliyle aklî olan mucize delilinin bulunduğunu ileri sürerken, Kadı Ebubekir ve ona tabi olanlar konuyla ilgili delillerin sadece birinci delilden ibaret olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlar, mucizenin mezkur hükme delâletini kabul etmiyorlar. Dolayısıyla tartışma noktası, mucizenin hükme delâlet edip etmemesidir. Yoksa hükmün esası ve icmanın buna delâlet edip etmemesi değildir.^[59]

C. Peygamberlerin Tebliğ İlişkin Fiillerde Sehidten Berî Oluşu

Peygamberlerden sadır olan fiiller üç kısma ayrılır: [\[60\]](#)

1. Tebliğ amacı gütmeyen ve sadece peygamberlere has dinî işler, kalbi zikirler ve buna benzer fiiller. Bu konuda peygamberler de diğer insanlar gibi sehid ve yanılığa mâruz kalabilirler. Alimlerin çoğu bu görüşü benimsemiştir. Bu kısım fiiller esas konumuzu teşkil etmemektedir. [\[61\]](#)

2. Ümmetin bilgilendirilmesi maksadıyla yapılan tebliğ amaçlı fiiller. Bu, peygamberlerin tebliğ veya talim amacıyla daha önce hiç yapmadıkları fiilleri ilk olarak yapıp, hükmünü beyan etmesi şeklinde olur. Bu tür fiillerde peygamberler, kesinlikle sehid ve yanılığdan masumdurlar. Aksi takdirde ilahî risalet ile güdülen amaç kaybolup gider. [\[62\]](#)

3. Ümmetin bilgilendirilmesi maksadıyla yapılmamış olan tebliğ amaçlı fiiller. Bu da ümmetin bünyesinde yerleşip kökleşinceye kadar peygamberlerin daha önce defalarca yaptığı ve diğer insanlarda olduğu gibi sadece ibadet amacıyla gerçekleştirdikleri fiillerde söz konusu olur. Bu tür fiillerin tebliğ fiilleri olarak isimlendirilmesinin nedeni bunların sadece Peygambere özgü olmaması ve daha önce zikri geçen tebliğ amaçlı fiillere benzemesinden dolayıdır. En sağlam görüşe göre peygamberin hata üzere onaylanmaması ve anında uyarılması şartıyla bu fiillerde sehiv ve hata caizdir. Bunun nedeni de sehve terettüp edecek olan şer'î hükmün beyanıdır. Zira sehve terettüp eden hüküm hakkında fiilî tebliğde bulunmak, sözle tebliğde bulunmaktan daha etkili ve daha açıklayıcıdır. Böyle bir tebliğ karşıt ihtimâlleri ortadan kaldırma bakımından da daha uygundur.

Bu kısım fiillerde sehiv ve hatanın caiz olmasının nedeni, bu fillerin ne sözlü ifade konumunda olması ne de Allah Teâlâ'dan hükmün şu veya bu olduğu konusunda yapılan nakil mesabesinde olmasıdır. Dolayısıyla buradaki sehiv durumuyla mucizenin delâleti arasında bir çelişki yoktur.

Bundan sonra sehve terettüp edecek hükmün fiilî bir beyanla açıklanmasına gelince, bu, İçinde sehiv bulunması caiz olmayan sözlü ifadeler mesabesinde ibtidaî bîr beyan olup, ikinci kısma girer. Peygamber (S.A.V.)'in namazda sehive maruz kaldığını anlatan hadislerin bildirdiği sehiv, hiç kuşkusuz üçüncü kısımda geçen türden bir sehivdir. Şayet bu ilk beyan aşamasında olmuş olsaydı, sahabe mesela Zülyedeyn olayında namazın İki rekatlı olduğuna İnanıp, sehiu ile kasr arasında tereddüde kapılmaz ve Zülyedeyn gibi biri de Peygamber'e

"yanıldın mı, yoksa kısalttın mı?" diye sormazdı.^[63]

II. Sünnetin Lüğavî Ve Istılahı" Anlamı

A. Sünnetin Lüğavî Anlamı

el-Kamûs ve Usanu'l-Arab'ta belirtildiğine göre Sünnet, sözlükte yol anlamına gelmektedir. Lisanu'l-Arabm müellifi Ibnu'l-Manzûr şunları kaydeder: "Sünnet, aslında yol için kullanılır. Önceki insanların izlediği ve sonrakiler için yürünür hale gelmiş yol demektir."

Muhtaru's-Sihâh'ın sahibi de şunları kaydeder: "Sünnet, sözlükte yol ya da iyi veya kötü davranış demektir."^[64]

B. Sünnetin Istılahı Anlamı^[65]

1. Muhaddislere Göre Sünnet

Muhaddislerin ıstılahında sünnet: Peygamber (S.A.V.)'den nakledilen söz, fiil, takrîr, ahlâkî sıfat, yaradılışa ilişkin özellik ve bi'setten önce ya da sonra sadır olan davranışlara denir.

Muhaddislerin çoğuna göre sünnet hadisle eşanlamlıdır.^[66]

2. Usûlcülere Göre Sünnet

Usûlcülere göre sünnet: Kur'an haricinde Peygamber (S.A.V.)'den sadır olan söz, fiil ve takrirlere denir.^[67]

3. Fukahaya Göre Sünnet

Fukahaya göre, sünnet: Farz ve vacipler dışında Peygamber (S.A.V.)'den sadır olan her şey sünnettir.

Kitap, Sünnet ve Arap şiirlerinde sünnet kelimesinin kullanım alanını inceleyen bir araştırmacının varacağı sonuç şudur: Cahiliye dönemi Arapları kasidelerinde sünnet kelimesini yol manasında kullanmışlardır. Kelime, Kur'an-ı Kerim'de yol ve âdet anlamında kullanılmıştır. Bu anlamlardan ikincisi (âdet) de, birinciye raci'dir. Peygamber (S.A.V.)'in hadislerinde de aynı anlamda kullanılmıştır.

Kelime daha sonra ifade ettiği genel anlamdan müslümanlar arasında bilinen ıstılahı manaya kaydırılıp başına tarif edatı {el) getirildi. Böylece [mutlak haliyle ekseriya^[68] "Peygamber (S.A.V.)'in yolu ve şeriatı" anlamında kullanıldı. Tabii ki bu durum, kelimenin sözlük anlamının silinip yok olduğu anlamına gelmez. Bilakis kelimenin kullanımının devam ettiğini; ancak bunun dar ve sınırlı bir çerçevede devam etmekte olduğu anlamına gelir.

Sünnet kelimesinin manasına ilişkin aktardığımız bilgiler, bütün Müslüman araştırmacılar tarafından ittifakla kabul görmüş hususlardır. Bu konuda lugatçı, usûlcü, fukaha ve muhaddisler arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur.

Bilindiği gibi bir kelimenin manasını bilmenin yegane yolu, o dili orijinal şekliyle konuşanlardan, dilin asıl sahiplerinden öğrenmektir.

Ancak müsteşrikler, şüphe uyandırma amaçlı görüşlerinden bazılarını bu kelimeye bina etmek istediklerinden, kelimeleri yerlerinden oynatan selefleri gibi bu kelimeye yeni bazı anlamlar yükleyip, sünnet kelimesiyle ilgili değişik tezler ileri sürdüler. Bazıları bunun putperestlik dönemine ait bir ıstılah olduğunu savunurken bazıları bunun toplumun ideal durumu anlamına geldiğini savunmaktadır. Diğer bir kısma göre İse kelime, ilk dönemlerde toplumun örfünü veya fikir birliği edilen hususları ifade ederken, daha sonraları Peygamber (S.A.V.)'ın fiillerine hasredilmiştir. Sonuçta Allah (c.c.) müminleri bunların şerrinden korudu. Zira bu görüşlerin bazıları diğer bazılarını tekzip edecek niteliktedir,

Müsteşrikler, bütün bunları sünnetin konumunu ve teşri değerini gözden düşürmek ve hüccet oluşunu inkar etmeğe zemin hazırlamak amacıyla yapmaktadırlar. Halbuki bütün söyle-

dikleri, şüphe uyandırma amacına matuf olan mugalatalardır. Zira sünnetin hüccet oluşu, sünnet lafzına bağlı değildir. Bu İddiaları kabul ettiğimizi farzetsek bile bu, onlara bir şey kazandırmaz. Çünkü sünnetin hüccet oluşu RasûTe itaat mefhumuna bağlıdır. Rasûl'e itaatin vacip oluşu ise Kitap ve Sünnetle sabit olan bir husustur. Bu itaat aynı zamanda risaletin de bir gereğidir:

"Biz her peygamberi Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilsin diye gönderdik.[\[69\]](#)

Bütün çabalanna rağmen Oryantalistlerin tezleri kabul edilebilecek nitelikte değildir. Zira bunlar, gerek Goldziher'in "sünnet, İslam'ın alıp kullandığı cahili bir ıstılahtır." iddiasında, gerek Margoliouth'in "sünnet ilk dönemlerde örfî bir manaya sahipti" iddiasında, gerekse Schacht'ın çalışmalarında ıit öördüğü "sünnet, toplumun geleneği ve hakim örfü anlamına elir." iddiasında görüldüğü gibi delillere dayanmayan iddialardır.

Çünkü bu iddialar, sünnetin yol ve adet olduğunu ifade eden Arap kelamı ve şiirleriyle, Kur'an ayetleri ve Arap dili otoritelerinden bize ulaşan kat'î metinlerle köklü bir şekilde çelişmektedir.^[70]

Bunu isbat eden nas ve metinlerden bir kaç örnek sunmak istiyoruz.^[71]

C. Sünnet Kelimesinin Nas ve Metinlerde Kullanımı

1. Arap Şiirinde Sünnet Kelimesi

Lebîd, bir şiirinde şöyle der:

Babalarının kendilerine sünnet bıraktığı
bir topluluktandır o.

Nitekim her topluluğun bir sünnet" ve önderi vardır.^[72]

Hassan b. Sabit şöyle der:

Fihri'den ve kardeşlerinden gelen önderler

İnsanlara, kendisine uyulacak bir sünnet bıraktılar.^[73]

2. Kuranda Sünnet Kelimesi

"Allah size [helal ve haramı] açıkça bildirmek, sizi daha önce geçmiş [iyi] insanların yollarına {sünen) hidayet edip günahlarınızı bağışlamak ister. [\[74\]](#)

Kurtubî, ayetin tefsirinde şunları kaydeder: "Sizi daha önce geçmiş insanların yollarına (sünen) hidayet eder, ifadesiyle daha önceki hakk ehlinin yolu kastedilmektedir. Bir görüşe göre ayetteki 'hidayet'in açıkça bildirmek olduğu da rivayet edilmiştir. [\[75\]](#)

Ibni Kesir de ayetin tefsirinde şöyle der: "Allah (c.c), sizi daha önce geçmiş insanların iyi yollarına ve beğenip razı olduğu şeriatlara hidayet etmek istiyor. [\[76\]](#)

"Allah'ın öteden beri var olan sünneti budur. Ve sen Allah'ın sünnetinde bir değişiklik bulamazsın. [\[77\]](#)

İbni Kesîr der ki: "Allah'ın sünneti, Allah'ın yaratıkları hakkında öteden beri icra ettiği kanunu ve adeti demektir. [78]

3. Peygamber (S.A.V.)'in Hadislerinde Sünnet Kelimesinin Kullanımı

Peygamber (S.A.V.) de sünnet kelimesini bu çerçevede, yani yol ve adet anlamında kullanmıştır. Ancak bir resul vasfıyla Allah (c.c.) katından getirdiği yolu ifade etmek istediği zaman sünnet kelimesini kendi zâtına izafe edip "sünnetim" sünneti) demiştir ya da kelimeyi takısıyla birlikte kullanıp "es-sünne" şeklinde mutlak olarak kullanmıştır. Böylece kelime, izafeli veyatakası almış şekliyle kullanıldığında "Peygamberin dinde izlediği yol" anlamında ele alınmıştır. Sünnet kelimesi, bu gibi durumlarda bidat kelimesinin mukabili ve karşıtı anlamında kullanılmıştır. Sonuç itibarıyla Peygamber (S.A.V.)'in fiil ve takrirlerini ve O'na ait sözlü

ifadelerin delalet ettiği hususları ifade eden bir terim olmuştur. Daha sonra gelen sahabe, tabiin ve tebe-i tabiîn kuşakları da nebevî kullanıma tabi olmuşlardır. Bu kuşaklar da Peygamber (S.A.V.)'e izafe edilen ya da "el" takısı ile kullanılan sünneti Peygamber'in fiil ve takrirleri ve O'na ait sözlü ifadelerin medlulü manasında, başka bir ifadeyle onlar da sünneti, Peygamber'in dinde izlediği yol ve yöntem anlamında ele alıp bidatin mukabili ve karşıtı manasında kullanmışlardır. Şimdi de bu hususla ilgili bazı örnekler sunmak istiyoruz: [\[79\]](#)

4. Peygamber (S.A.V.)'in Sünneti Yol ve Yöntem Anlamında Kullanması

Atâ b. Yesâr, Ebu Said el-Hudrî'den Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu nakleder:

"Allah'a yemin olsun ki, siz önceki ümmetlerin sünnetlerine (sünen) karış-karış ve arşmarşın tabi olacaksınız." [\[80\]](#)

İbni Hacer burada "sünen" kelimesinin "fetha"yla {senen şeklinde) okunması gerektiğini, yani yol anlamında olduğunu belirtir. [\[81\]](#)

İbni Abbâs (r.a.), Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu nakleder: "İnsanların Allah'a en sevimsiz olanlar üçtür: Harem bölgesinde taşkınlık yapan, İslam'a girdiği halde cahiliye geleneğini (sünnet) arzulayan ve haksız yere kan dökmek için bir kimseye karşı kan davası güden" [\[82\]](#)

5. Peygamber (S.A.V.)'in Sünnet Kelimesini iyelik Zamiri {yâu'l-mütekellim)ne İzafe Ederek Dinde İzlenen Nebvî Yol Manasında Kullanması

Hz. Enes (r.a.)'den rivayet edildiğine göre ashabdan üç kişi Peygamber (S.A.V.) eşlerinin evlerine varıp Peygamber (S.A.V.)'in ibadetiyle ilgili soru sorarlar. Aldıkları cevaplar üzerine Peygamber'in ibadetini az bulmuşçasına sözler sarf ederler... Hadisin son kısmında Peygamber

(SA.V.)'in: "Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir. [\[83\]](#) dediği ifade edilmektedir.

Enes b. Malik'in rivayet ettiği başka bir hadis te bu hususu teyid etmektedir. Enes, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün şöyle buyurduğunu nakleder: "Ey yavrucuğum, şayet kalbinde hiç kimseye karşı kötülük duymadan sabahlayıp akşamlayabiliyorsan bunu yap." Allah Rasûlü şöyle devam etti: "Ey oğul işte bu, benimsünneti mâendir. Her kim benim sünnetimi ihya ederse beni sevmiş olur. Her kim beni severse cennette benimle birlikte olur. [\[84\]](#)

Amr b. Avf b. Yezîd b. Milha, babası kanalıyla dedesinden Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün şöyle dediğini nakleder: "Şüphesiz ki bu din, garip olarak doğdu. Ve [sonunda] yine garipleşecektir. Ne mutlu gariplere! Onlar, insanların sünnetimden bozduklarını düzelterip İslah edeceklerdir. [\[85\]](#)

6. Allah Rasûlü (S.A.V.) 'nün Sünnet Kelimesini "el" Takısı İlave Ederek Dinde izlenen Peygamber Yolu Manasında Kullanması

Ebu Said el-Hudrî (r.a.) anlatıyor: İki adam sefere çıktı. Namaz vakti gelince, yanlarında su bulunmadığından temiz toprak ile teyemmüm alıp namaz kıldılar. Sonra aynı vakit içinde su ile karşılaştılar. Bunun üzerine biri, namazı ve abdesti iade etti. Diğerisi ise iade etmedi. Sonra Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün yanına varıp olayı arzettiler. Allah Rasûlü iadede bulunmayana hitaben: "Sünnete isabet ettin, daha önce kıldığın namaz sana yeter" dedi. Abdest alıp namazını iade edene de şöyle dedi: "Sana da iki kat ecir vardır.

[\[86\]](#)

Allah Rasûlü (S.A.V.) "sünnete isabet ettin" derken buradaki sünnet kelimesiyle Allah'tan gelen şer'î yolu kasd etmektedir.

Huzeyfe (r.a.) şöyle der: Allah Rasûlü (S.A.V.) bize iki hadis îrâd etti. Bunlardan birinin gerçekleştiğini gördüm. Diğerini İse beklemekteyim. Allah Rasûlü Şöyle buyurdu: "Emanet, insanların kalplerinin derinliklerine indi. Sonra insanlar Kur'an'dan bir şeyler Öğrendi. Sonra sünnetten bir şeyler öğrendi. [\[87\]](#)

Hafız İbnî Hacer, Fethu'ı-Bârî isimli eserinde şunları kaydeder: Bu rivayette insanların sünnetten önce Kur'an'ı öğrendiklerine dair bir İşaret bulunmaktadır. Burada sünnet kelimesiyle insanların Peygamber'den aldıkları (vacip ve mendup dahil) her şey kastedilmektedir. [\[88\]](#)

İşte "dinde izlenen Peygamber yolu veya nebevî yöntem" ifadesiyle kastedtiğimiz mana budur. [\[89\]](#)

7. Peygamber (S.A.V.)'in Sünnet Kelimesini Bid'at Mukabilinde Kullanması

Hiz. Aişe, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nin şöyle buyurduğunu nakleder: "Her kim şu işimizde

(dinde) olmayan bir şeyi ihdas ederse o, merduttur. [\[90\]](#)

Cabir (r.a.) Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün şöyle buyurduğunu nakleder: "Sözlerin en güzeli Allah'ın Kitabıdır. Yolların en güzeli Muhammed [Sallallâhu Aleyhi ve Sellem]'in yoludur. İşlerin en şerlisi dine sonradan sokulan (Muhdes)'dir. Her bid'at dalâlettir. [\[91\]](#)

Gerek ilk hadiste ifade buyurulan işimiz (emruna) kelimesiyle, gerekse ikinci hadiste îrâd buyurulan yol [hedy) kelimesiyle kastedilen şeyin daha önceki hadislerde iyelik (yâu7-müte-kellim) edatıyla ya da mutlak bir surette "el" takısıyla birlikte zikredilen sünnet kelimesinin kastedildiği açıktır. Keza hadiste yer alan merdut rey'le bid'atın kastedildiği anlaşılan diğer birhususdur. Aşağıda sunacağımız İrbâd b. Sâriye hadisi de bu hususu teyid etmektedir:

"Allah Rasûlü (S.A.V.) bize vaazda bulundu..." cümleleriyle başlayan hadisin

sonunda Allah Rasûlünün şu sözleri yer almaktadır: "Sizden yaşayacak olanlar pek çok ihtilafa şahid olacaklardır. Benim sünnetime ve hak ve hidayet üzere olan halifelerimin sünnetine uyunuz. Bunlara sımsıkı sarılıp sonradan [dinde] ihdas edilen şeylerden sakınınız. Zira bütün bid'atîer dalalettir.^[92]

Görüldüğü üzere Allah Rasûlü, burada kendi sünnetini muhdes (dine sonradan sokulmuş) şeyler ve bid'at mukabilinde kullanmıştır.^[93]

8. Sahabenin Sünnet Kelimesini Aynı Manada Kullanması

İbni Bureyde, Abdullah el-Müzenî'nin Peygamber (SA.V.)'den şöyle rivayet ettiğini nakleder: "Akşam namazından önce namaz kılınız." Allah Rasûlü aynı ifadeyi üçüncü kez tekrar ettiğinde "ancak bu dileyenler içindir" cümlesini ilave ermiştir. Allah Rasûlü, insanlar bunu adet (sünnet) haline getirmesin diye bu açıklamayı yapma gereği duymuştur.^[94]

İbni Hacer bu rivayetteki sünnet kelimesinin şeriat ve sürekli izlenen yol anlamına geldiğini belirtir. [\[95\]](#)

İbni Hacer, bu açıklamayla kelimenin burada kast olunan manasını beyan etmek istemiştir. Zira burada sünnet kelimesi şer'î bir durumu yani namazı nitelemek için kullanılmıştır. Dolayısıyla buradaki sünnet kelimesi sözlük anlamında (yol/adet) anlamında kullanılmakla beraber, bununla şeriata dayalı yol ve gelenek manası da irade edilmiştir.

Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor: Yemen ahâlisi Allah Rasûlüne varıp "bize sünneti ve İslam'ı öğretecek birini gönder" dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü Ebu Ubeyde'nin elinden tutup "işte bu, ümmetimin emindir." buyurdu. [\[96\]](#)

Ebu Musa el-Eş'arî anlatıyor: Allah Rasûlü bize hitapta bulundu. Bize sünneti beyan edip namazı nasıl kılacağımızı öğretti ve şöyle

buyurdu: "Namaza durduğunuz zaman saflarınızı düzeltin ve biriniz İmam olsun. [\[97\]](#)

Hız. Ömer naklediyor: "Diz kapaklarını avuçlamak size sünnet kılındı. Binânaleyh [rukûda] diz kapaklarınızı tutunuz." İkinci bir varyantta (rivayette) "diz kapaklarını avuçlamak sünnettir." ifadeleri yer almaktadır. [\[98\]](#)

Cabir b. Abdullah (r.a.) anlatıyor: "Allah Rasûlü [kurban olarak kesilecek] bir deve veya sığın yedi kişiye yeterli olduğunu sünnet olarak vaz'etti. [\[99\]](#)

Allah Rasûlünden ve sahabeden aktarılan bu naslar konuyla ilgili bir çok örnekten seçilmiş bazı örneklerdir. Yeterli olur düşüncesiyle bu kadarıyla yetiniyoruz.

Bu naslan bir bütün olarak ilim ve insaf ölçüleriyle değerlendiren herkes bu örneklerde yer alan iyelik (yâu'l-mütekelhm) edatına veya Hız. Peygamber'e (sünnetu'n-nebf) izafe edilen ya da "e/" takısı ile birlikte kullanılan sünnet

kelimesinin kesinlikle "dinde izlenen Peygamber yolu" anlamında olduğunu anlamakta zorlanmaz. Dinde izlenen mezkur yolun ve uygulamanın Kuran'a veya nebevi söz, fiil ve takrirlerden herhangi bir delile dayanması farketmez. Keza sünnet dediğimiz bu uygulamaya kaynaklık eden nebevi söz, fiil ve takrirlerin âhâd veya tevatür yoluyla gelmiş olması da sonuç itibariyle farketmez. Zira seleften hiç kimse sünneti mütevatir rivayetlerle ya da hakkında fikirbirliği {icmâ'} edilen konularla smırlandırmamıştır.

İşte sünnetin bu anlamı sahabe, tabiin ve müteakip nesillerin salih alimleri arasında şöhret bulmuş ve karar kılınmış manadır. İleride genişçe izah edileceği üzere onlar, istidlal^[100] ve itaat makamında ya da bid'a mukabilinde sünnet kelimesini kullandıkları zaman bu manayı kastediyorlardı. Bu sebebe binâen sahabe veya tabundan biri "falan şey sünnettendir" (mine's-sünneti keza) dediği zaman bununla nebevi söz,

fiil ve takrirleri de içine alan Peygamber sünnetini kastetmektedir. Bu tür sözler hükmen merfû' hadis kısmına girer.^[101]

D. "Sünnet" Kelimesi ve Sahabe Kavli

Hafız İbni Hacer el-Askalânî, Nüzhetu'n-Nazor adlı eserinde merfu' hadislerle ilgili açıklamalarda bulunurken şunları kaydeder:

"Sahabe kavlini ifade etmesi muhtemel kiplerden biri de 'falan şey sünnettendir' (mine's-sünneti) kipidir.

Ulemânın ekseri, bu kipin merfu' hadisi ifade ettiği görüşünü benimsemiştir. İbni Abdilberr, bu konuda icma bulunduğunu belirtir. Ona göre bu kelime, belli bir kaynağa izafe edilmeden kullanıldığı sürece sahabe dışındakilerin dilinde de aynı manayı taşır. 'Hz.Ebubekir ve Hz. Ömer'in sünneti' (sünnetu'I-ömeryri) örneğinde olduğu gibi bir kaynağa izafe edilmediği sürece bu durum değişmez."

İbni Hacer sonra şöyle der: "İbni Abdilberr'in ileri sürdüğü icma iddiası, tartışmalıdır. Konunun Özüyle ilgili Şafî'den iki görüş rivayet edilmiştir. Şafî alimlerden Ebubekir es-Sayrafi, Hanefilerden Ebubekir er-Râzî, Zahirîlerden İbni Hazm bu tür [mutlak] ifadelerin merfu' olmadığı görüşünü benimsemişlerdir. Bunlar, mutlak sünnet kelimesinin Peygamber (S.A.V.) ile diğerleri arasında müşterek kullanıma sahip olduğunu ileri sürerek iddialarını delillendirmeye çalışmışlardır. Mutlak 'sünnet' kelimesiyle, Peygamber (S.A.V.) dışındakilere ait mananın kastedilmesinin uzak bir ihtimal olduğu belirtilerek bunlara cevap verilmiştir."

İbni Hacer, konuyla ilgili ihtilafı zikrettikten sonra şu esaslı ve güçlü gerekçeye dayanarak cumhurun görüşünü destekler ve şöyle devam eder: "Nitekim Buharî, Sahihinde^[102] İbni Şihab'ın Salim b. Abdullah'tan aktardığı hadisi rivayet ederken, Salim'in babası Abdullah b. Ömer

ile Haccâc arasında geçen şu konuşmayı nakleder: Haccâc, İbni Ömer'e arefe günü ne yapılması gerektiğini sorunca Salim araya girip, şayet siz konuyla ilgili sünneti soruyorsanız, öğleyi ikindiyle cem edin, demesi üzerine babası Abullah b. Ömer, doğru söylüyor, diyerek onu tasdik eder. Olayı rivayet eden İbni Şihab, Salim'e bunun bir Peygamber uygulaması olup olmadığını sorunca Salim şu cevabı verir: Onlar [sahabe], sünnet kelimesi ile Peygamber'in Sünneti dışında bir şey kastedmiyorlardı. Görüldüğü gibi Medine'nin yedi fakihinden {el-fukahâu's-seb'a) ve tabiin kuşağının hafız imamlarından Salim, sahabe dilindeki mutlak sünnet kullanımıyla sadece Peygamber'e ait sünnetin kastedildiğini nakletmektedir. Ebu Kılâbe'nin Enes'ten aktardığı 'kişinin, seyyibe (dul) kadın üzerine nikahladığı bakire kadın yanında yedi gece ikamet etmesi sünnettendir'^[103] rivayeti de bu çerçevede zikredilebilir. Ebu Kılâbe der ki: 'Şayet

dileseydım, Enes'in bunu Peygamber'den naklettiğini söylerdim.' Yani 'böyle demiş olsaydım, yalan söylemiş olmazdım.' demek istiyor. Zira sahabe dilindeki 'falan şey sünnettendir' {mine's-sünneti keza) kullanımı böyle bir mana taşıyor. Ancak sahabenin zikrettiği ifadeyi asıl şekliyle vermek daha uygundur.^[104]

Daha Önce zikrettiğimiz gibi Peygamber (S.A.V.)'in fiil ve takrirlerine ve sözlerinin medlulüne sünnet denilmesi konusu, seleften-halefe bütün ümmet nezdinde icma ile sabittir. Bu konuda farklı görüş bildiren olmamıştır. Sadece sahabe dilinde zikredilen mutlak sünnet kelimesinin Peygamberin sünneti dı-Şında başka bir uygulamayı mesela Hz. Ebu Bekir'e ve Hz. Ömer'e ya da [onları da kapsayacak şekilde] ilk dört halifeye ait bir tatbikatı- ifade etme ihtimalinin olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. ^[105] Ulemadan çok az bîr kısmı böyle bir ihtimalinvarlığını yani; sahabe kullanımındaki

mutlak sünnet kelimesinin sadece Peygamber sünnetiyle sınırlı olmadığını ileri sürmüşlerdir. Buna mukabil cumhur ise sahabe dilindeki mutlak sünnet ifadesinin sadece Peygamber (S.A.V.)'e ait uygulamaları temsil ettiği görüşünü savunmuştur. Aksini savunan alimlere göre sahabe dilindeki "falan şey sünnettendir" gibi mutlak ifadelerin merfu' hadise tahsisi doğru değildir. Ancak bu görüş İbni Hacer'in aktardığı cumhura ait deliller karşısında zayıf kalmaktadır.

Bunlardan ayrı olarak dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, sünnet kelimesinin sahabe döneminin sonlarına doğru ya da tabiin döneminde ortaya çıkan bir başka kullanıma kavuşmuş olduğu hususudur. Şâtibî Muvafakat adlı eserinde bu durumu şöyle anlatır: "Kitap ve Sünnet'ten bildiğimiz ya da bil-me'diğimiz bir delile dayanan sahabe ameli için de sünnet lafzı kullanılır. Zira böyle bir amel ya bize ulaşmamış [ama sahabe nezdinde müsellemler olan] bir sünnete

bağlılığı ifade etmektedir ya da sahabenin veya sahabeden olan halifelerin, hakkında görüş birliği ettiği bir içtihadı temsil etmektedir.^[106] Şâtibî bu hususa değindikten sonra konuyla ilgili örnekler vererek açıklamalarına devam eder.^[107]

E. Değerlendirme

Buraya kadar yapılan açıklamalar ışığında Seyyid Süleyman Nedvî'nin Tahkiki Mana's-Sünne adlı kitabında ileri sürdüğü görüşün ne derece hatalı olduğu anlaşılmış olmalı: "Sünnet, mütevatir uygulamalara yani tevatür yoluyla bize ulaşan Peygamber (S.A.V.) tatbikatına başka bir ifadeyle Peygamber, sahabe, tabiin ve müteakip kuşaklar tarafından tatbik edilen ve her kuşakta tatbik edildiğine dair tevatür bulunan uygulamalara verilen isimdir. Bu tevatürün lafzı rivayet şeklinde olması şart değildir. Zira bir şey amelî sahada mütevatir olduğu halde lafzı bakımdan tevatür seviyesine çıkmamış olabilir.^[108]

Nedvî'nin burada ileri sürdüğü tez birkaç noktadan dolayı kabul edilemez niteliktedir:

1-Peygamber'in bizzat kendi şahsı için tevatürden bahsedilemez ve Peygamber'in şahsı için böyle bir tasavvur söz konusu edilemez. Zira Peygamber, Allah'tan gelen [veya ilahî vahyin onayına] mazhar olan sünnetin ve yolun habercidir. Nedvî burada Peygamber'in üzerinde bulunduğu hâl ile Peygamber'den âhâd ve tevatür yoluyla aktarılan hususları ayırmamıştır. [\[109\]](#)

2-Söz konusu tevatür, Peygamber (S.A.V.)'in sünnetini bizzat müşahade eden sahabe için de düşünülemez. Zira onlar, bu, durumda bizzat müşahade ettiklerini haber vermiş olmaktadır. Dolayısıyla onlar için tevatür veya âhâd söz konusu edilemez.

3-Nedvî'nin açıklamaları, sünnete bağlılığı teşvik eden ve bid'atlardan kaçınmayı telkin eden nasların siyakına aykırıdır. Zira bu nasların siyaki ve sünnetin bid'at mukabilinde kullanımı hangi

yolla olursa olsun, Peygamber'den aktarıldığı sabit olan hususların sünnet kapsamına girdiğine delâlet etmektedir. Keza bu durum, Peygamber'den varid olduğu sabit olmayan uygulamaların da bid'at kapsamına girdiğini gösterir. Bir uygulamanın bid'at olarak nitelenmesi için o uygulamaya aykırı hususların mütevatir olması şart değildir.

4-Sünnet ıstılahını mütevatir uygulamalarla sınırlamak ümmetin itibar ettiği alimlerden hiç birinin yapmadığı bir daraltmadır,

5-Selef-i salihînin sünnet kelimesini kullanırken takındığı tavır özellikle tartışma ve İstidlal (delil getirme) makamında kullandıkları ifadelerin siyakı bu görüşü nakzetmektedir. Seleften bir çok kimsenin muhataplarına delil getirirken sünnetin şu veya bu şekilde varid olduğu ya da muhatabın görüşünün falanca sünnete aykırı olduğu şeklinde bir üslûp kullandıklarını görmekteyiz. Şayet sünnet

Peygamber'in mütevatir uygulamalarıyla sınırlı olmuş olsaydı bu uygulamaların herkes tarafından görüşbirliğiyle kabullenmiş olması gerekirdi. Sonuç itibariyle böyle bir tartışmanın da ortaya çıkmasına mecal olmaması gerekirdi. Zira mütevatir olarak aktarılan ve hakkında görüşbirliği (icmâ') bulunan bir konuda tarafların birbirlerine sünneti salık verip delil ileri sürmelerini gerektirecek bir tartışmanın olması düşünülemez.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar ışığında sünnetin hicrî ikinci asrın sonlarına kadar Peygambere özgü olmayan yürürlükteki uygulamalar, İslamî çevrelerde hakkında görüşbirliği bulunan konular ve yüce idealler anlamında ele alındığı bu anlamın ilk ıstılaha aykırı olarak^[110] daraltılarak Peygamber'e hasredilmesinin ise hicrî ikinci asrın sonlarına doğru İmam Şafiî'nin gayretiyle gerçekleştiği" şeklindeki iddiaların geçersizliği ortaya çıkmaktadır. İmam

Şafiî bir sınırlamada bulunmadığı gibi sünnet lafzına yönelik bir ıstılah üretiminde de bulunmamıştır. O, selef-ı salihîn denen sahabe ve tabiin kuşağının yolunu takip etmeye çalışmıştır. Allah (c.c.) hepsinden razı olsun.^[111]

F. Sünnet'in Tanımı ve Kur'an

Burada üç hususa dikkat edilmesi gerekir:

1-Daha önce belirttiğimiz gibi Peygamber (S.A.V.)'in Sünneti "Peygamber'in dinde izlediği yoF'dan ibaret olup Peygamber'e ait söz ve lafızlarla sınırlı değildir. Sünnet, ne Peygamber'den sadır olan Kur'an gibi ilahî kelimadan ne de Peygamber'den varid olan kendisine ait sözlerden ibarettir. Bilakis sünnet, her iki çeşit kelamın yani ilahî kelam ile Peygamber sözlerinin delalet ettiği hususlardan {medlûlü'l-akvâl} ibarettir. [Başka bir deyişle] bu sözlü ifadeler [bizzat sünnetin kendisi değil, aksine] sünnetin göstergesi ve delilidir. Sünnetin belirlenmesi konusunda Peygamber'e ait fiil ve takrirlerle nasıl

istidlal ediliyorsa aynı şekilde [Bir konuyla ilgili] sünnetin ne olduğu konusunda bu iki çeşit söze de başvurulur ve bunlarla da delil getirilir. Yoksa Peygamber'in sünneti sadece Peygamber'in fiil ve takrirleriyle -Kur'an'ı hariçte bırakacak manada- nebevî ifadelerin medlulünden ibaret değildir. Evet Peygamber (S.A.V.)'in Kur'an'la amel ettiğini mülâhaza edip Kur'an'ın da medlulü itibariyle nebevî fiiller kapsamına girdiği düşüncesiyle sünneti Peygamber'in fiil ve takrirleriyle ve nebevî sözlerin medlûlüyle sınırlandırmanın bir mahzuru yoktur. [Bu durumda tanımda geçen "fiil"in kapsamı geniş olup itikada konu olan hususları da içerir.] Peygamber (S.A.V.)'in inancını teşkil eden hususlar da nebevî fiiller kategorisine girer. Zira İtikad, iz'ân ve tasdikten ibarettir. Bu ise ilgili yerlerde açıklandığı gibi nefsî [ve kalbî] bir fiildir.

2-Gözden kaçırılmaması gereken diğer bir husus şudur: Selef-i salihîn dediğimiz sahabe, tabiin ve onları takip eden kuşaklar şer'î

konularda bir delil ileri sürerken istidlal makamının tabîaü gereği iki tasarrufta bulunmuşlardır:

a-Selef alimleri şer'î bir hükmü İsbat makamında zikredilen mutlak sünnet lafzını çoğunlukla Kitap/Kur'an mukabilinde kullanmışlar ve bu kullanımla iki delil (kitap ve sünnet)i birbirinden ayırmayı hedeflemişlerdir.^[112] Nitekim böyle istidlal makamında kullanılan sünnetin, Kitab mukabilindeki şer'î kaynak manasını ifade etmesi örf oluşturacak düzeyde yaygınlaşmıştır. Yoksa selefi salihîn bununla Peygamber sözlerinde geçen sünnet kelimesini ya da mutlak şekliyle sünnet kelimesini Kur'ânî medlulün haricindeki hususlara tahsis etmeyi kasdetmiş değildir.

Meselenin özü şudur: İki delil (Kitap ve Sünnet) türü arasında bir ayırm yapma zarureti, selef alimlerinin istidlal makamında sünnet lafzını kelimenin içerdiği mana ve kapsadığı fertlerden {mâsadak) bazısına tahsis edip Kur'an

mukabilinde kullanmalarına sebebiyet vermiştir. Onlar sünnetin Kitap mukabilinde zikredilmesini de mezkur tahsisin karinesi ve göstergesi olarak kabul etmişlerdir.

Ancak "sünnet" e bağlılık ve itaati teşvik makamında ya da "sünnet" in bid'a mukabilinde kullanıldığı makamlarda selef ve haleften bütün alimler sünneti geniş ve genel anlamıyla yani başta Kur'an olmak üzere Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinin delalet ettiği "dinde izlenen yol" (et-tarikatu'l-muttebetu fi'd-dîn) manasında kullanmışlardır. Bu bağlamdaki sünneti hiç kimse Kur'an mukabilinde kullanmış değildir.

b-Selef alimleri sünnet kelimesini Peygamber (S.A.V.)'in fiil ve takrirleri için kullandıkları gibi aslında sünnetin müstemilâtına girmeyen Peygamber sözleri için de kullanmışlardır. Bu da biraz önce belirtildiği gibi istidlal makamı tabiatının gereği olarak onların başvurduğu bir durumdur. Zira Peygamber'in fiil

ve takrirleriyle istidlalde bulunulduğu gibi ondan sadır olan sözlerle de istidlalde bulunulur. Ancak şu fark var ki sözlerle yapılan istidlal sözlerin lafızları itibariyle olmayıp delalet ettiği mana itibariyledir.

İşte bu mülâhaza ve düşüncelerle ve İrade olunan mananın da açık ve anlaşılır oluşu gözönüne alınarak selef alimleri Peygamber sözleri için de "sünnet" ifadesini kullanmışlardır.

Sonradan gelen usûl alimleri inceledikleri konuların ve uğraştıkları ilmî alanın tabiatı gereği yukarıdaki iki kullanımda selef tabi olmuşlardır. Yani onlar da bir yandan istidlal makamında zikredilen sünnet kelimesini Kur'an mukabilinde kullandılar diğer yandan Peygamber sözlerini sünnet başlığı altında ele aldılar.

3-Daha önce belirttiğimiz gibi Peygamber (S.A.V.)'in hadislerinde geçen sünnet kelimesi "Peygamber'in nübüvvet ve risâlet vasfıyla getirmiş olduğu dinî yol ve yöntem" anlamına

gelmektedir. İster Peygamber (S.A.V.)'in hadislerinde, isterulemadan herhangi birinin ifadelerinde geçsin, itaati teşvik bağlamında ve bid'at mukabilinde kullanılan sünnet kelimesinin bu manaya geldiğini ve bu anlamdaki sünnetin Peygamber'e ait fiil, söz ve takrirleri ihtiva ettiğini de daha önce ifade etmiştik. Ancak burada sözkonusu edilen "fiiller"den maksadın Peygamber (S.A.V.)'e özgü olmayan ve Peygamber'in tebliğ ve ibadet amacıyla gerçekleştirdiği fiiller olduğu hususuna dikkat çekmek istiyoruz. Dolayısıyla Peygamber (S.A.V.)'e hâs olan uygulamalar ve Peygamber'den sadır olan (oturup-kalkma, yeme-içme, uyuma, alış-veriş gibi) cibillî fiiller mezkur manada sünnete dahil olmazlar. Zira "dinde izlenen nebevî yol ve yöntem" şeklinde tanımlanan sünnetten maksat, mükelleflerin dinî açıdan Peygamber'e itaat etmekle yükümlü olduğu şeylerdir. Adı geçen fiiller ise kişinin dinî bakımdan Peygamber'e

uyması İstenen nitelikte değildir. Evet, yeme-içme ve uyuma şekli gibi Peygamber (S.A.V.)'in bazı cibillî fiillerinin özel bir görünüm ve şekil kazandığı doğrudur. Bu tür fiillerde ortaya çıkan görünüm ve hey'et de sünnete dahil edilir ve mükelleften bunada uyması İstenebilir.

Unutmamak gerekir ki bütün bu söylediklerimiz sünnet kelimesinin, muhatapları itaata teşvik bağlamında ve bid'at mukabilinde kullanılması durumunda söz konusudur. Ancak kelimenin istidlal makamında ve delil türlerini sıralama sadedinde kullanılması durumunda ki bu usûlcülerin kullanımıdır sünnet kelimesi, Peygamber (S.A.V.)'e ait bütün fiilleri kapsar. Zira Peygamber (S.A.V.)'e ait herhangi bir fiil mutlaka teklîfi veya vaz'î hükümlerden birine delalet eder. En azından yapılan fiilin mübahlığına veya gerçekleştirilen akdin sıhhatine delalet eder.

Son olarak şu hususu tekrar hatırlatmak istiyoruz. Sünnetin hüccet değeri, sünnet lafzının

mefhumuyla alakalı değildir. Sünnet lafzıyla ilgili iddiaları faraza kabul etsek bile bu durum, İddia sahiplerine bir şey kazandırmaz. Zira sünnetin hüccet değeri ve bağlayıcılığı Peygamber'e itaatin gerekliliği gerçeğine bağlıdır. Bu İse Kitap, Sünnet ve bütün ümmetin mütevatir uygulamasına dayanan kat'î delillerle sabittir. Keza bu durum, Peygamber'in haiz olduğu risalet vasfının da bir gereğidir. "Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik.^[113]

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜNNETİN ÖNEMİ VE PEYGAMBER (S.A.V.)'İN BUNA DAİR TEŞVİKLERİ

I. Sünnetin Önemi Ve Peygamberin Buna Dair Teşvikleri

İslam Dininin iki ana esasa, yani Kur'an ve Sünnete, dayandığı hususu İslam'ın açık ve kesin ilkelerindendir. Cenab-ı Hakk her İki kaynağı koruması altına alarak muhafaza etmiştir. Dolayısıyla Allah Rasûlü, Kur'an'ın korunup,

ezberlenmesini emir ve teşvik ettiği gibi Sünnete de önem verilmesini emir ve teşvik etmekle görevliydi.

Nitekim Hz. Peygamber (S.A.V.) kadın-erkek, küçük-büyük, hürköle demeden bütün ahabına sünnetini talim ve telkin etmiştir. Ancak Hz. Peygamber (S.A.V.) bununla yetinmemiş, ahabını buna teşvik ettiği ve bu doğrultuda çok açık direktifler ve sözlü emirler verdiği sabittir. Konuyla ilgili rivayetlerin bir kısmını aşağıda vereceğiz. Fakat bu rivayetlerin bazıları konuyu açıkça (sarahaten) bildirirken, bazıları dolaylı olarak (delâleten) ifade etmektedir. Mesela, ilmi öğrenmek ve dinde derinleşmek (tefakkuh) ile ilgili hadisler bu kabildendir. Çünkü özellikle Peygamber {S.A.V.) döneminde ilim öğrenmek ve dinde derinleşmek ancak hadislerle gereken önemi vermek ve onlardan hüküm çıkarmakla mümkün olabiliyordu.

Kaldı ki, İslam öğretim tarihinde birkaç asır boyunca "ilim" kelimesi hadisleri, hadislerin araştırılmasını ve hadislerle ilgili mevzuları ifade için kullanılmaktaydı. Selef uleması hadis öğrenimi {tahammüü'l-hadis) için tahammülü 1-ilim" ifadesini kullanıyordu. Nitekim sünnet kaynakları bu konuyu kitabu'l-ilm" başlığı altında incelemişlerdir. Hatib el-Bağdadî kitabına "Takyidu't-Itm" adını vermiş, İbni Ebi Hayseme eserini "Kitabu'l-İlm" şeklinde adlandırmıştır. İbni Abdilbenr de kitabı için "Camiu Beyan't-İlm ve Fadlihi" ismini seçmiştir.^[114]

Peygamberin Sünneti Kavramaya Teşvik Ettiğine Dair Örnekler

1. İbni Mesud, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün şöyle buyurduğunu nakleder: "Benim sözlerimi işitip, ezberleyip öğrendikten sonra başkasına ulaştıran kimselerin, Allah yüzünü ağartsın. Nice fıkıh taşıyıcıları vardır ki, fakih değildir. Nice fıkıh

taşıyıcıları, fikhî kendilerinden daha fakih olan kimselere taşırlar.^[115]

2. İbni Abbas, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün şöyle buyurduğunu nakleder: "Bildikleriniz haricinde benden hadis rivayet etmekten sakınınız. Kim kasten bana yalan isnad ederse cehennemde yerini hazırlasın.^[116]

3. Kesîr b. Kays (r.a.) şöyle der: "Ebu Derdâ ile birlikte Dimaşk mescidinde oturuyorduk. Adamın biri çıkıp geldi ve şöyle dedi: 'Ey Ebu Derdâ, ben Allah Rasûlü'nün şehri Medine'den geliyorum. Herhangi bir ihtiyaç, için değil, Allah Rasûlünden rivayet ettiğini duyduğum bir hadis için gelmiş bulunuyorum.' Ebu Derdâ şöyle dedi: 'Allah Rasûlünün şöyle buyurduğunu duydum: Herkim ilim talebi için bir yola koyulursa Allah onu cennet yollarından birine sevkeder. Muhakkak ki melekler, ilim talibinin yaptığına duydukları hoşnutluktan dolayı ona kanatlarını gererler. Şüphesiz ki, yerde ve gökte bulunanlarla,

suyun dibindeki balıklar alim için istiğfarda bulunurlar.

Alimin abide üstünlüğü, ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Alimler peygamberlerin varisleridir. Peygamberler miras olarak geriye dinar veya dirhem bırakmazlar. Onlar, sadece ilmi miras bırakırlar. Her kim ilmi alırsa o büyük bir pay almış olur.^[117]

Bu hadis; ilim, fıkıh ve hikmeti teşvik eden hadislerden maksadın nebevi hadislerin teşviki olduğuna ya da hadislerin bu çerçeveye dahil olduğuna açıkça delâlet etmektedir.

Allah Rasûlü (S.A.V.) şöyle buyurur: "İlim üç kısımdır; muhkem bir ayet, sabit {kâim) bir sünnet ve paylann adilce taksimi. Bunun dışındakiler ise fazlalıktır.^[118]

4. Abdullah b. Ömer, Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Bir ayet de olsa benden tebliğ ediniz. İsrailoğullarından rivayette bulunabilirsiniz. Bir beisi yoktur. Her kim kasten

bana yalan isnad ederse cehennemde yerini hazırlasın. [\[119\]](#)

Peygamber (S.A.V.)'in "her kim kasten bana yalan isnad ederse..." şeklindeki ifadeleri Peygamber'in sadece ayetlerin tebliğ edilmesini emretmediğini aksine bütün ayet ve hadislerin

tebliğ emrini kastedtiğini göstermektedir. Yani hadis bir bakıma "benden tebliğde bulunun; fakat bana yalan isnadında bulunmayın. Zira her kim bana yalan isnadında bulunursa..." demiş oluyor.

5. İbni Mesud (r.a.) Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: "Sadece iki insana gıpta edilir. Allah Teâla'nın kendisine verdiği malı hakk uğruna sarfeden kişi ile Cenab-ı Hakk'ın kendisine verdiği hikmetle hükmedip onu insanlara öğretten kimseye. [\[120\]](#)

6. Hz. Muaviye (r.a.), Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün şöyle dediğini rivayet eder: "Allah kime hayn dilerse onu dinde fakihkılar. [\[121\]](#)

7. Ebu Derdâ'dan nakledildiğine göre Allah Rasûlüne sorulur: "Kişiyi fakih kılan ilmin sınırı nedir?" Allah Rasûlü cevaben şöyle buyurur: "Her kim ümmetim İçin, dinine dair kırk hadis ezberleyip, aktarırsa Allah onu fakih olarak hasreder. Ben de kıyamet günü kendisine şefaatçi ve şahit olurum. [\[122\]](#)

8. Hz. Enes (r.a.) Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu nakleder: "Her kim İlim talep etmek için çıkarsa, dönünceye kadar Allah yolunda [cihad etmiş] sayılır. [\[123\]](#)

9. Ebu Said el-Hudrî, Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu nakleder: "İnsanlar size tabi olacaktır. Dinde derinleşmek (tefakküh) amacıyla size gelen insanlar olacaktır. Size geldiklerinde kendilerine hayrı tavsiye edin. [\[124\]](#)

10. Hasan el-Basrî'den mürsel olarak gelen bir rivayete göre Allah Rasûlü (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: "Her kim İslam'ı ihya etme niyetiyle ilim talep ederken vefat ederse, cennette

onunla peygamberler arasında sadece bir derece fark olacaktır. [\[125\]](#)

11. Ebu Hureyre (r.a.) Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu nakleder: "Hikmet müminin yitiğidir. Hikmeti bulduğu yerde onu almaya en layık kişi kendisidir. [\[126\]](#)

12. İbni Abbas anlatıyor: Abdü'1-Kays heyeti Peygamber (SAV.)'e geldi. Allah Rasûlü (S.A.V.) "gelen heyet" veya "gelen topluluk kimlerdir?" diye sordu. Onlar da kendilerinin Rabîa heyeti olduğunu söylediler. Allah Rasûlü "merhaba ey zilletten ve pişmanlık duyulacak şeylerden kurtulan topluluk" dedi. Gelenler söz alıp şöyle dedi: "Sizinle aramızda sana gelmemizi engelleyenşu Mudar kafirleri olduğu halde geldik. Sadece haram aylarda size gelebiliyoruz. Bize öyle bir şey emret ki,, onu hem geride bıraktıklarımıza iletelim, hem de onunla amel edip cennete girelim." Allah Rasûlü onlara dört şeyi emretti, dört şeyi de yasakladı. Sadece Allah'a iman

etmelerini emretti ve şöyle dedi: "Siz imanın ne olduğunu biliyor musunuz?" onlar "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: İman "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Mu-hammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganimetlerin beşte birini vermektir." Allah Rasûlü onlara dubbâ, hantem, muzeffet ve nakîri yasakladı. Şu'be der ki: Nakir yerine mukayyer demiş olabilir. Allah Rasûlü devamla şöyle buyurdu: "Bunları ezberleyip, geride kalanlara bildirin" Allah Rasûlü, Abdü'l-Kays heyetinin reisi Eşecc'e şunları söyledi: "Sende Allah'ın sevdiği iki haslet vardır: Hilm (yumuşak huy-luluk) ve sabır.^[127]

Hadiste yasaklanan dubbâ, hantem, muzeffet ve nakir mukayyer içki yapımında kullanılan kaplardır. ^[128] İçki yasak olduğu için Peygamber bunları da yasaklamıştır.

İmam Ahmed, heyetten bazılannın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Daha sonra Allah Rasûlü (S.A.V.) yanımıza gelip herkese tek tek öğrendiği şeyleri sordu. Bazılarımız teşehhüd, fa-tiha, bir-iki süre ile bir-iki sünneti öğrenmiştik. [\[129\]](#)

13. Allah Rasûlü (S.A.V.) şöyle buyurmaktadır: "Benim kıldığım şekilde namaz kılınız. [\[130\]](#)

14. Cabir, Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu rivayet e-diıyor: "Hac ibadetlerini benden öğreniniz. [\[131\]](#)

II. Sahabenin; Ezberleme, Öğrenme Ve Uygulama Bakımından Sünnete Verdiği Önem

Ashab-ı Kiram istisnasız bir şekilde Allah Rasûlü (SAV.)'nün bütün harekât, söz ve fiillerini büyük bir dikkatle izlemekteydi. Peygamberden duydukları şeyleri ezberleme ve öğrendiklerini yaşama noktasında oldukça hırslıydılar. Bundan

dolayı öğrenmeyle ilgili her fırsat değerlendiriyorlardı.^[132]

Sahabenin Sünnete Verdiği Öneme Dair Bazı Örnekler

1. Ömer b. Hattab (r.a.) anlatıyor: "Ben ve Ensârdan bir komşum nöbetleşe Allah Rasûlü'nün yanına gidiyorduk; bir gün o Allah Rasûlünün yanına vanyordu, bir gün ben. Ben gittiğimde o günün haberlerini ben aktarırdım. O gittiğinde ise o aktarırdı.^[133]

2. Hz. Enes'ten rivayet edildiğine göre Peygamber döneminde iki kardeş vardı. Bunlardan biri belli bir sanatla uğraşırken, diğeri Allah Rasûlü'ne eşlik eder ve ondan bir şeyler öğrenirdi. Sanatla uğraşan kardeş diğeri Allah Rasûlü'ne şikayet etti. Allah Rasûlü (S.A.V.) şöyle buyurdu: "Belki de sen, onun sayesinde sıkılanıyorsun.^[134]

3. Yezid b. Seleme (r.a.) anlatıyor: [Bir gün] Allah Rasûlüne şöyle dedim: "Ey Allah'ın Rasûlü,

senden çok hadis duydum. Bunların başı sonunu unutturur diye korkuyorum. Bana öyle bir söz söyle ki, bunların hepsini ihata etsin." Allah Rasûlü cevaben şöyle buyurdular: "Bildiğin şeyler hakkında Allah'tan sakın. [\[135\]](#)

4. Hz. Enes anlatıyor: Kur'an'da, herhangi bir konuda Allah Rasûlü'ne soru sormaktan nehyolunduk, Bu nedenle bedevilerden anlayışlı kimselerin gelip Peygamber'e soru sormasını arzuluyorduk. Onlar sorarken, biz de dinliyorduk. [\[136\]](#)

5. Ebu Hureyre (r.a.)'nin şöyle dediği rivayet olunur: "Sizler, Ebu Hureyre'nin neden fazla hadis rivayet ettiğini, buna mukabil Ensar ve Muhacirin neden bu kadar rivayette bulunmadığını soruyorsunuz. Muhacir kardeşlerim pazarlardaki alış-verişleriyle meşgulken, ben karın tokluğuna Allah Rasûlü'ne eşlik ederdim. Böylece onların görmediği şeyleri görüyor, onların unuttuklarını ezberliyordum. Ensârdan olan

kardeşlerim de mallarıyla meşgul oluyorlardı. Ben ise suffa ashabından bir fakirdim. Allah Rasûlü bir hadisinde şöyle demişti: 'Elbisesini yere serip ben sözümü tamamladıktan sonra onu toplayan hiçkimse yoktur ki dediklerimi bellemiş olmasın.' Bunun üzerine üstüm-deki cübbeyi yere serdim. Allah Rasûlü sözünü bitirince onu toplayıp göğsüme bastırdım. Allah Rasûlünün o sözünden hiçbir şey unutmadım.^[137]

6. Ebu Hureyre (r.a.) şöyle der: "Allah Rasûlü (S.A.V.)'den iki kap İlim aldım. Bunlardan birini insanlar arasında yaymaktayım. Ötekine gelince şayet onu da yaymış olsaydım, şu gırtlığım kesilirdi.^[138]

7. Ebu Hureyre (r.a.)'nin naklettiğine göre Ensârdan biri Allah Rasûlü (S.A.V.)'e şöyle der: "Ben sizden hoşuma giden hadisler duyuyorum; ancak bunları ezberleyemiyorum." Allah Rasûlü cevaben "sağ elinden yardım al" diyerek eliyle yazıyı i-şaret eder.^[139]

8. Hz. Berâ şöyle der: "Bütün hadisleri Peygamber (S.A.V.)'den duymadık. Arkadaşlarımız bize hadis aktarırlardı. [Zira] biz deve gütmekle meşgul olurduk. [\[140\]](#)

9. Hz. Enes(r.a.)'in şöyle dediği rivayet olunur: "Allah Rasûlü (S.A.V.)'nden aktardığımız hadislerin hepsini bizzat ondan işitmiş değiliz. Ancak birimiz diğerine hadis rivayet eder; fakat yalan söylemezdi. [\[141\]](#)

10. Yakub b. Abdullah b. Süleym b. Ukeyme, babası kanalıyla dedesinin şöyle dediğini rivayet eder: Allah Rasûlü (S.A.V.)'e gelip, şöyle dedim: "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü, [bazan] senden bir hadis duyuyor; ancak hadisi duyduğumuz gibi aktaramıyoruz." Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "Haramı helâl, helâli haram kılmadığınız ve manayı doğru ifade ettiğiniz sürece bunda bir beis yoktur. [\[142\]](#)

11. Ebu Ubeyd el-Emvâl adlı kitabında şöyle bir rivayette bulunur: Allah Rasûlü (S.A.V.)

Selîyt'e bir arazi parçası verdi. Selîyt de buraya gidip, gelirdi. Dönünce kendisine "senden sonra Allah Kur'an'da şunları indirdi, Allah Rasûlü bu konularda şöyle hüküm verdi" denilirdi. Bunun üzerine Selîyt Pey-gamber'e gidip: "Ey Allah'ın Rasûlü bana verdiğin toprak parçası beni senden alıkoydu. Bunu benden geri al. Beni senden alıkoyacak hiçbir şeye ihtiyacım yoktur." dedi^[143]

12. İbni Abbas der ki: "Allah Rasûlü vefat edince, Ensârdan bir adama 'haydi gidip ashaba soru soralım. Zira bu gün onların sayısı çoktur.' dedim. O bana 'Ey Abbas'm oğlu, şaşıyorum sana. Sahabe arasında onca büyük kimse dururken, insanların sana İhtiyaç duyacağını mı sanıyorsun?' dedi. Bunun üzerine adamdan ayrılmış, hadislerle ilgili ashaba soru sormaya başladım. Bir adamın hadisini kaçırarak olsam kaylûle vakti adamın kapısına varıp, cübbemi yastık yapar beklerdim. Rüzgar toprağı üzerime savururdu. Adam çıktığında beni görür 'Ey

Peygamber'in amcazadesi niçin birini gönderip haber vermedin de ben sana geleydim.' derdi. Ben de 'hayır, benim gelmem daha uygun' der ve ona hadisi sorardım. Benden ayrılan adam ise öylece kaldı. Hatta [gün geldi] beni etrafımda biriken İnsanlarla gördü^[144]

Yine İbni Abbas'ın şöyle dediği rivaytt olunur: "[Bazan] tek bir şey hakkında sahabeden otuz kişiye soru sorduğum olurdu. ^[145]

III. Sahabenin Sünnete Verdiği Önem Ve Kendi Aralarında Sünneti Müzakere Etmesi

Ashab-ı Kiram adeti gereği Peygamber (S.A.V.)'in hadislerini tekrarlardı. Bu durum, bazen tek başına bazen de bir grup sahabenin yardımlaşmasıyla gerçekleşirdi.^[146]

Sahabeden Örnekler

1. İbni Büreyde anlatıyor: Muaviye, Hıms'da hamamdan çıkıp, hizmetçisinden elbisesini istedi. Elbisesini giydikten sonra Hıms mescidine gidip,

iki rekat namaz kıldı. Namazdan çıkınca mescidde oturan bir grup insan dikkatini çekti. Onlara "sizi burada oturtan nedir?" diye sordu. Onlar şöyle dedi: "Farz namazı kıldık. Vaiz konuşmasını bitirdikten sonra oturup, Allah Rasûlü'nün sünnetini müzakere etmeye başladık-" Bunun üzerine Muaviye şöyle dedi: "Bir gün Allah Rasûlü (S.A.V.) ile birlikte bulunuyorduk. Allah Rasûlü mescide girdi. Mescidde oturmakta olan bir toplulukla karşılaştı. Onlara neden oturduklarını sorunca onlar: 'Farz namazı kıldıktan sonra oturup /Mlah'm Kitabı'nı ve Peygamber'in Sünnetfni müzakere etmeye başladık' cevabını verdiler.[\[147\]](#)

2. Ebu Hureyre (r.a.) şöyle der: "Ben geceyi üç bölüme ayırırm: Üçte birinde uyur, üçte birinde kalkıp namaz kılarım. Geri kalan üçte birinde de Allah Rasûlü'nün hadislerini tekrarlarım.[\[148\]](#)

3. Bir defasında] Ebu Musa el-Eşarî ve Ömer b. Hattab sabaha kadar müzakere yaptılar. [\[149\]](#)

4. Tavus anlatıyor: "Zeyd b. Erkam gelmişti. İbni Abbas ondan, daha önce kendisine naklettiği şeyleri tekrarlamasını talep ediyordu: 'Peygamber (S.A.V.)'e hediye edilen haram bir etten bahsetmiştiniz bu nasıldı? [bir daha anlatır mısınız!]' Zeyd, şöyle dedi: 'Evet, Peygamber (S.A.V.)'e bir av hayvanının bir parçası hediye edilmişti. O da onu geri çevirmiş ve 'Bunu yiye-meyiz zira biz, ihramdayız.' buyurmuştu. [\[150\]](#)

5. Enes b. Malik şöyle der: "Allah Rasûlü'yle birlikte bulunuyorduk. Altmış kişi kadar vardık. Peygamber bize hadis îrâd ediyordu. Sonra bir ihtiyaçtan dolayı kalkıp gitti. Biz de o hadisleri kendi aramızda müzakere ettik. Kalktığımızda onları kalbimize ekilmiş gibi hissediyoduk. [\[151\]](#)

IV. Sahabenin Birbirlerine Hadis Müzakeresini Tavsiye Etmeleri

Sahabenin, hadis müzakeresine dair tavsiyeleri pekçoktur. Bu cümleden olarak İbni Abbas'tan ve başka sahabîlerden nakledilen şu rivayetleri zikredebiliriz: [\[152\]](#)

Ata, İbni Abbas'ın şöyle dediğini nakleder: "Benden bir şey duyduğunuzda onu kendi aranızda müzakere ediniz. [\[153\]](#) Said b. Cübeyr, İbni Abbas'tan şöyle dediğini rivayet eder: "Hadisi müzakere edin ve kaçırmayın. Zira hadisler, Kur'an gibi birarada ve ezberlenmiş değildir. Müzakere etmediğiniz takdirde onları kaçırsınız. [\[154\]](#)

İbni Mesud şöyle derdi: "Hadis müzakere ediniz, zira hadisin unutulmaması onu müzakere etmeye bağlıdır. [\[155\]](#)

Ebu Said el-Hudrî şöyle der: "Hadisi müzakere ediniz. Zira hadisin müzakeresi ona canlılık verir. [\[156\]](#)

Ali b. Ebi Talib şöyle derdi: "Hadisi müzakere ediniz. Bunu yapmazsanız hadis yok olup gider."^[157]

İşte sahabe döneminde durum böyleydi; hadisler tekrarlanıp, müzakere ediliyor ve hadis müzakeresi karşılıklı olarak tavsiye ediliyordu. Bu durum biraz sonra değineceğimiz üzere tabiin döneminde de aynı minval üzere devam etti. Böylece sahabîler, dünyada benzeri bulunmayan bu muazzam serveti yani Peygamber (S.A.V.)'in hadislerini koruyabildiler. Onları dinleyip ezberlediler ve sonraki nesillere olduğu gibi aktardılar.^[158]

V. Sünnetin Sahabe Psikoloj İsindeki Yeri

Cenab-i Hakk, Rasûlü ve dini için güvenilir sahabîler ve müteyakkız alimleri müsahhar kıldı. Onlar nebevî davete iman edip o uğurda canlarını, mallarını, evlatlarını ve yurtlarını feda ettiler. En derin bir sevgiyle Peygamber'i sevdiler. Nebevî

hizmet uğruna canlarını ve mallarını feda ettiler. Peygamberin sünnetini ve hadislerini ezberleyip kayda geçirdiler. Onları koruyup duydukları şekilde daha sonraki kuşaklara aktardılar. Sa-bah-akşam Allah Rasûlü'nün şu nidası onların kulaklarında çınlayıp durmaktaydı: "Bizden bir hadis işitip, onu başkasına ak-tarmakçin ezberleyen kimseyi Allah sevince boğsun. Nice fıkıh taşıyıcıları bunu kendilerinden daha fakih olan kimselere taşırlar, Nice fıkıh taşıyıcıları vardır ki, fakih değiller. [\[159\]](#)

"Bizden bir şey işitip, onu aynen başkasına aktaranı Allahsevince boğsun. Nice fıkıh aktarılanlar vardır ki işiten (aktaranken daha iyi beller. [\[160\]](#)

"Bir ayet de olsa benden (alıp) tebliğ ediniz. [\[161\]](#)

Sahabîler, Peygamberi hakkıyla dinleyip, ondan duyduklarını hakkıyla tebliğ ettiler. Yakın-uzak hiçbir hadisi kaçırmadan Peygamber'in

bütün sözlerini, hal ve hareketini, bakış ve tebesümelerini aktardılar. Azıyla-çoğuyla onun bütün özelliklerini derleyip, onun söz ve fiillerini ezberlediler. Uykuda ve uyanıklıkta, oturuş ve kalkışta, giyimde ve binekte, yemede ve içmede onun bütün hâl ve hareketlerini kayıt altına aldılar. Hatta kestiği tırnağı ne yaptığını, attığı balgamı nasıl ağzından çıkardığını, ilk olarak gerçekleştirdiği bir fiilde ve hazır bulunduğu bir ortamda nasıl hareket ettiğini kaydettiler. Bütün bunları, Peygamber (S.A.V.)'in yüce şanını takdir ettiklerinden ve onun hakkında zikredilenlerin ya da konuşulanların ve ona nisbet edilenlerin ne kadar değerli olduğunu bildikleri için yapıyorlardı. Bundan dolayıdır ki, onlardan bir hadis duyduğunuzda onu Peygamber (S.A.V.)'in ağzından duymuş gibi hissedersiniz kendinizi. [\[162\]](#)

VI. Tabunun Hadisleri Müzakere Etmesi

1. Atâ der ki: "Câbir'in yanında bulunuyorduk. O da bize hadis aktarırdı. Dışarı çıktığımızda onun aktardığı hadisleri müzakere ederdik, Ebu Zübeyr hadisi en iyi ezberleyenimizdi. [\[163\]](#)

2. Leys b. Sa'd anlatıyor: "Bir gece yatsıdan sonra İbni Şihâb abdestli olduğu halde oturup bir hadisi müzakere etmeye başladı. Bu durum şafak sökünçeye kadar devam etti." Mervân [da olayı] şöyle anlatır: "İbni Şihâb hadisi müzakere etmeye başladı. [\[164\]](#)

3. İsmail b. Recâ der ki: "Biz çocukları toplar onlara hadis rivayet ederdik. [\[165\]](#)

4. Ameş anlatıyor: "İsmail b. Recâ öğrenim çağındaki {sibyönu'l-kuttâb} çocukları toplar onlara hadis öğreterek, ezberlediği hadisleri pekiştirmeye çalışırdı. [\[166\]](#)

5. Ebu Nadre der ki: "Biz İmran b. Husayn'ın yanında hadis müzakere ederdik. [\[167\]](#)

6. Abdullah b. Şeddâd, Abdurrahman b. Ebi Leylâ'ya şöyle der: "Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Benim göğsümde ölmüş bulunan birçok hadisi ihya ettin. [\[168\]](#)

7. İsmail b. Ebi Halid der ki: "Şa'bî, Ebu Derdâ, İbrahim ve arkadaşlarımız mescitte bir araya gelip, hadis müzakere ederlerdi. Hakkında rivayet bulunmayan bir şeyle karşılaştıklarında gözlerini İbrahim'e çevirirlerdi. [\[169\]](#)

VII. Tabunun Birbirlerine Hadis Müzakeresini Tavsiye Etmeleri

1. Abdurrahman b. Ebi Leyla der ki: "Hadisin ihyası onu müzakere etmekle mümkündür. Hadisi müzakere ediniz. [\[170\]](#)

2. Ebu'l-Âliye şöyle der: "Peygamber (S.A.V.)'den bir hadis naklettiğinizde onu ezberleyin. [\[171\]](#)

3. Evzâî, Zührî'nin şöyle dediğini nakleder: "İlmin afeti onu unutmak ve müzakereyi terketmektir. [\[172\]](#)

4. Habîb b. Ebi Sabit, Talak b. Habîb'in şöyle dediğini rivayet eder: "Hadisi müzakere ediniz. Zira hadisler, birbirine canlılık katar. [\[173\]](#)

5. İbrahim, Alkarne'nin şöyle dediğini rivayet eder: "Hadisi müzakere ediniz. Zira hadisin hayatı onu müzakere etmeye bağlıdır. [\[174\]](#)

VIII. Hadis Talebi İçin Yolculuk (Er-Rihle)

Gerek sahabe, tabiin ve gerekse onlardan sonraki kuşakların hadise verdikleri önemi, onlann hadis uğruna yaptıkları zor ve kapsamlı yolculuklardan anlamak mümkündür. İslam uğruna gerçekleştirilen rihle faaliyetleri, Arab yarımadasının değişik yerlerinden Peygambere bey'at etmek ve onun getirdiği Kitap ve Sünnet şeklindeki ilahî vahyi öğrenmek üzere gelen Arab kabilelerinin yolculuğuyla başlar.

Daha sonraları, Allah Rasûlü (SAV.)'nün vefatından sonra ashabın fetihler nedeniyle değişik bölgelere dağılması üzerine buna büyük önem verildi.

Cabir b. Abdullah, Şam'da bulunan Abdullah b. Uneys'le buluşmak için yola koyulur. Ezberleyenler arasında İbni Uneys'ten başka kimsenin kalmadığı bir tek hadisi duymak için tam bir ay yolculuk yapar. [\[175\]](#)

Ebu Eyyûb el-Ensârî, Mısır'da bulunan Utbe b. Amir ile görüşmek için yola çıkar. Utbe ile karşılaşınca şöyle der: "Müslümanın kusurunu örtmek konusunda Rasûlullah'tan dinlediğim hadisi bana tekrarla. Zira bu hadisi dinleyenler arasındaikimizden başka kimse kalmadı." Utbe, hadisi okuduktan sonra Ebu Eyyûb yükünü çözmeden bineğine atlayıp tekrar Medine'ye doğru yola çıkar. [\[176\]](#)

Aynı yolculuklar tabiin kuşağında da devam etti. Zira ne-bevî mirasın taşıyıcıları olan sahabe

fetihlerden sonra değişik bölgelere dağılmış bulunuyordu. Bir İnsanın değişik bölgelere dağılmış bulunan sahabeyi İzlemeden ve rihle zahmetine katlanmadan, Allah Rasûlü'nün hadislerini ihata etmesi mümkün değildi.

Tabiin kuşağının efendisi büyük imam Said b. Müseyyeb der ki: "Ben bazen tek bir hadis için gece-gündüz demeden günlerce yol yürürdüm. [\[177\]](#)

Busr b. Abdullah el-Hadremî der ki: "Bazen tek bir hadisi duymak için tâ Mısır'a yolculuk yapardım."

Amir eş-Şa'bî şöyle der: "Abdullah b. Mesud'un arkadaşları arasında Mesrûk'tan daha fazla memleketleri dolaşıp hadis talep eden kimse yoktu. [\[178\]](#)

Şa'bî, adamın birine hadis rivayet ettikten sonra ona şöyle der: "Hiçbir zahmeti olmadan bu hadisi sana verdik. Halbu ki [bir zamanlar] bundan daha küçük hadisler için Medine'ye gidi- lirdi. [\[179\]](#)

Ebu'l-Âliye er-Reyâhî anlatıyor: "Biz Basra'da sahabeden nakledilen rivayetler duyardık. Ama Medine'ye varıp onu ashabın ağzından duymadıkça buna razı olmazdık. [\[180\]](#)

A. Hadis Talebi Yolculuğunun Sebepleri

İlim talebi uğruna yapılan yolculukların birçok sebebi vardır. Bunların en önemlilerinden bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Sahabe kuşağında rihle, bazen sahabînin Peygamber (S.A.V.)'den duymadığı bir hadisi duymak amacıyla yapılırdı. Bazen de sahabînin bildiği; ancak yaşadığı şehirde kendisinden başka hafızı bulunmayan bir hadisi pekiştirmek için yapılırdı. Sahabî, bir aylık mesafede bile olsa, hadisi hıfzında bulunduran şahısla görüşmek için yolculuk yapıyordu.

2. Sahabenin değişik bölgelere dağılması nedeniyle aynı yolculuklar tabiin döneminde de devam etti. Sahabenin her biri nebevi mirastan

bîr pay taşıdığı için onların İlmine ihtiyaç duyuluyordu. Bu nedenle kendilerinden hadîs almak ya da mevcut hadisleri teyid etmek için onların ikamet ettiği merkezlere yolculuklar yapılırdı.^[181]

Bu iki kuşaktan sonra rihle için başka sebepler de ortaya çıktı. Bunlardan bazılarını zikretmek gerekirse:

3. Hadis uydurma olayının ortaya çıkışı.

Kendi mezheplerini onaylayan hadisler uydurup, onları Peygamber (S.A.V.)'e isnad eden bidat grupları çoğalmaya başlayınca, alimler uydurma hadisleri tetkik edip, onların çıkış noktalarını tanımak için rihle faaliyetine giriştiler.

4. Alî sened arayışı

Alî sened talebi için yolculuklar yapılmıştır. İmam Ahmed'in belirttiği gibi "Alî sened talebinde bulunmak, seleften kalan bir sünnettir.

^[182]

B. Hadis Uğruna Yapılan Yolculukların Önemi

Rihle faaliyeti hadis ricalinin tanınmasında etkili olduğu gibi hadislerin yayılmasında ve varyantların artmasında da çok etkili olmuştur. Zira muhaddisler bir beldeye vardıklarında oranın ulemâsıyla tanışıp konuşur ve onlara değişik sorular sorarlardı. Bu nedenle hicrî ikinci ve üçüncü asırda ilim uğruna yapılan rihle faaliyetlerinde dikkate değer bir artış gözlenmektedir. Nitekim Hafız er-Ramehurmuzî ei-Muhoddisu'1-Fâsı! adlı eserinde değişik bölgelere yolculuk yapan muhaddislerin isimlerini çıkarıp, bunları muhtelif tabakalara ayırmıştır. Önce ulemayla görüşmek için birkaç bölgeye, ardından sadece bir bölgeye yolculuk yapanları zikretmiştir.

İlim talebi için yolculuk yapılan en önemli merkezler Medine, Mekke, Küfe, Basra, Şam, Yemâme, Mısır, Merv, Rey ve Buharadır. Çünkü

buralar ulemanın yoğun olduğu ilim merkezleri konumundaydı.

İmam Ahmed'e soruldu: İlim talibi, yanında ilim bulunan birine eşlik edip, ondan mı hadis yazmalı yoksa ilim bulunan beldelere yolculuk edip onlardan mı hadis dinlemeli? İmam cevaben şöyle der: "İlim talibi yolculuk etmeli; Küfe, Basra, Medine, Mekke ve Şam ehlinden hadis dinleyip yazmalıdır. İnsanlar bunlardan hadis almaktadır.^[183]

İbrahim b. Edhem'in şöyle dediğı rivayet edilmiştir: Cenab-ı Hakk hadis erbabı kimselerin yaptığı ilmî yolculuklar sayesinde bu ümmeti belâlardan korumaktadır.^[184]

Rîhleye dair geniş bilgi edinmek isteyenler Nurettin İtr'in tahkikiyle yayınlanan Hafız Ebubekr el-Hatîb el-Bağdadî'nin fi-Talebi'l-Hadis adlı eserine bakabilirler. Muhakkik, Hatîb'in kaçırdığı sahabe dönemine ait bazı rihle örneklerini de ilave etmiştir. Muhakkikin kitabı

tanıtırken belirttiği gibi kitab, verdiği intibanın aksine rihle konusunu bütün yönleriyle ele almış değildir. Hafız Ebubekr sadece rihle konusunun latif ve cazib bir yönünü, yani sadece tek bir hadis için yapılan yolculukları, ele almaktadır. Bu, çekici ve etkileyici bir konudur. Şayet Hatîb rihleyi bütün yönleriyle ele alıp incelemek isteseydişüphesiz kitap birkaç cilt hacminde olurdu. Zira böyle bir durumda kitabın, sayıları yaklaşık olarak binlerle ifade edilen ravileri ihtiva etmesi gerekirdi. Çünkü hadis uğrunda yolculuk yapmamış ravi çok azdır.

Kitap, İlmin ve ilim uğruna yapılan yolculukların fazileti konusuyla başlamaktadır. Yazar sonra Hz. Musa (aleyhisselâm)'nın Hz. Hızır'la görüşmek için yaptığı yolculuğu zikrediyor. Zira Cenab-ı Hakk, Hz. Musa'ya Hızır'ın kendisinden daha bilgili olduğunu bildirmişti. O da bu amaç (rüşd olarak kendisine

öğretilenden Musa'ya öğretmesi^[185] için yola koyulur.

Müellif daha sonra sadece bir hadis için birbirleriyle görüşmek üzere yolculuk yapan sahabîlerin haberlerine yer verir. Ardından sahabe sonrası kuşaktan, yani tabiinden, sadece bir hadis için rihlede bulunanların haberlerini kaydeder. Son olarak da muhaddisten hadis almak için yola çıkan, ancak muhaddisin vefat etmesi nedeniyle hadisi alamadan dönen kimselerin haberleriyle kitabını bitirir.

Hatîb, bu kitabında aktardığı her hadis ve haberi Peygamber (S.A.V.)'e veya yolculuklarını anlattığı sahabe ve tabiine kadar uzanan muttasıl senetlerle zikreder. Bu, aynı zamanda eski muhaddis imamların yöntemidir. Onlar bir hadisi veya herhangi bir haberi aktarırlarken, mutlaka onu ilk kaynağına ulaştırarak senediyle birlikte zikrederlerdi.

Mezkur kitap, muhakkikin yaptığı ilaveler {müstedrek) ve her ikisinde yer alan sahih hadislerle birlikte rihle faaliyetinin Peygamber döneminden itibaren -çok erken sayılabilecek bir zaman diliminde başladığını ve müteakip asırlar boyunca yaygınlaşarak devam ettiğini kanıtlayan önemli bir belgedir.

Müellifin eski imamların yöntemini izleyerek rihleyle ilgili her hadis ve haberi Peygambere ya da sahabe ve tabuna kadar uzanan muttasıl senetlerle zikretmesi, ilim ve özellikle hadis uğruna yapılan yolculukların onlar nezdinde ne derece önemli olduğunu göstermekle beraber, onların rızâ-i ilâhîyi kazanmak için hadis talebi yolunda en büyük sıkıntılara koşacak kadar dinî ve imanî bir kuvvete sahip olduklarına da delâlet etmektedir. Aynı zamanda bu hususlar, başta Goldziher olmak üzere müsteşriklerin ve onların takipçilerinin ileri sürdüğü "rihle faaliyetlerinin emevî döneminde başlayan siyasî

amaçlı faaliyetler" olduğu şeklindeki iddialarını da çürütmektedir. Bu kitapta aktar dıklanmız bu batıl ve garazkâr iddiayı çürütmeye kâfidir.^[186]

İKİNCİ BOLUM

SÜNNETİN YAZIYA AKTARILMASI

İlmi çevrelerde yaygın olan kanaate göre hadisler hicrî birinci asnn sonlarına vancaya dek sözlü olarak aktanılmaktaydı. İlk olarak hadisleri yazıya aktarmayı düşünen kişi zâhid halife Ömer b. Abdülaziz oldu. O, Ebubekr b. Muhammed b. Hazm'a gönderdiği yazılı emirde şunları belirtiyordu: "Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün hadislerine veya sabit sünnetlerine ya da Amra [binti Abdirrahman'nın hadislerine bak ve onları yaz. Zira ben ilmin kaybolmasından ve ilim ehlinin tükenmesinden korkuyorum."^[187]

Aynı şekilde İbni Şihab ez-Zührî^[188] ve başkalarından da sünneti derleyip yazmalarını talep etmiştir.^[189]

İmam Malik (r.a.)'in "ilmi ilk olarak tedvin eden şahıs İbni Şihab ez-Zührî'dir. [\[190\]](#) şeklindeki sözü yaygındır.

Ancak sayılamayacak kadar çok ve güvenilir haberler, hadis yazımı işinin, Peygamber (SAV.) döneminde başlayıp, müslümanların İtimat ettiği cami' ve müsnedlerîn tedvinine kadar, nesilden nesile genişleyerek devam ettiğini açıkça göstermektedir.

Kanaatimce araştırmacıları "sünnetin yazıya aktarımı yüz yıl veya daha fazla gecikmeyle gerçekleşmiştir." demeye sevk eden iki amil vardır:

Birincisi, sünnetin erken dönemlerde yazıya aktarıldığına ilişkin rivayetlerden haberdar olamama.

ikincisi, alimlerin konuya ilişkin sözlerini iyi anlayamama.

Ulemanın konuyla ilgili açıklamalarını iyi anlayabilmek için öncelikle konuya taalluk eden

üç kavramı birbirinden ayırmamız gerekiyor.
Bunlar:

1. Kitabet ve takyîd (bir şeyi yazmak ve kayda geçirmek)

2. Cem' ve tedvin (bir araya toplamak)

3. Tasnif ve tertîb (sınıflayıp düzenleme)

Kitabet ve takyidin manası açıktır.

Tedvine gelince: Tedvin, dağınık vaziyette duran şeyleri bir "divan 'da, yani sahifelerin derlenerek tek bir kitapta toplanmasıdır.

Kâmûs sahibi şu açıklamada bulunuyor: "Dîvân, sahifelerin toplandığı yer demektir." Tacu'l-Arûs'ta ise şöyle ifade edilmekte: "Bir şeyi tedvin etti demek, onu topladı demektir."

Tasnif, tedvinden daha özel bir mana içermektedir. Tasnif sınırlı fasıllar ve müstakıl bablarda tedvin edilen şeyleri tertip e-dip, düzenlemektir. Tacu'l-Arûs'un müellifi şöyle diyor: "Bir şeyi tasnif etti demek, onu sınıflara ayırıp, bazısını bazısından ayırdı demektir."

Zemahşerî de eİ-Fâik adlı eserinde "Kitabı tasnif etme sözü de burdan türemiştir." der.

Kanaatimce muhakkik alimlerin sahabe döneminde yoktur, dedikleri şey kitabet değil, tedvin ve tasniftir. Onlar hadisin yazıya aktarılmadığını söylemiş değiller.

Şimdi de hadis imamlarından iki büyük imamın konuyu aydınlatan ibarelerine bakalım:

İmam Malik şöyle diyor: "İlmi ilk olarak tedvin eden kişi İbni Şihab ez-Zühre'dir."

Hafız İbnî Hacer el-Askalânî şu açıklamada bulunuyor; "Gerek sahabe gerekse tabunun büyükleri döneminde Allah Rasûlü'nün hadisleri mecmualarda müdevven ve müretteb hale getirilmiş değildi. Bunun iki nedeni vardı: Birinci neden, Sahih-i Müslimde belirtildiği gibi ilk sıralarda Kur'an'la karışma korkusundan dolayı sahabenin hadis yazması yasaklanmıştı. İkinci neden, geniş bir hafıza ve akıcı bir zihne sahip olmaları ve genelde okuma yazma bilmemeleri idi.

Daha sonra tabiin döneminin sonlarına doğru eserler tedvin edilip bablara ayrıldı... İlk olarak hadisleri cem'eden er-Rebî b. Subeyh, Said b. Ebi Urûbe ve başka bazı kimselerdir. Bunlar, her babı müstakil olarak tasnif ediyorlardı. Üçüncü tabakadan büyük şahsiyetler yetişinceye kadar durum böyle devam etti. Bu kimseler ahkâmı tedvin etmeye başladılar. Bu cümleden olarak İmam Malik, eî-Muvattayı tasnif etti.^[191] Mekke'de İbni Cüreyc, Şam'da Evzâî, Kûfe'de Sevrî ve Basra'da Hammâd b. Seleme tasnif işine giriştiler. Daha sonra çağdaşlarından pek çok kimse de onları takip etti.^[192]

İbni Hacer yine şunları kaydediyor: "Alimlerin belirttiğine göre sahabe ve tabundan bir grup insan, hadis yazımından hoşlanmazdı. Onlar hadisi hıfeederek aldıkları gibi kendilerinden de hıfzedilerek alınmasını istiyorlardı. Ancak, himmetler gevşeyip ümmet, ilmin kaybolmasından korkmaya başlaması

üzerine ilmi tedvin ettiler. Ömer b. Abdülaziz'in emri üzerine yüz yılın başında hadisi tedvin eden ilk şahıs İbni Şihab ez-Zührî'dir. Sonra tedvin faaliyetleri arttı. Bunu tasnif işinin yaygınlaşması takip etti. Allah'a hamdolsun bu vesileyle çok hayırlı şeyler meydana geldi. [\[193\]](#)

İbni Hacer'ın ifadelerinden anlaşıldığına göre o, sahabe ve tabiin döneminde hadisin yazıya aktarıldığını inkar etmemektedir. Onun inkar ettiği husus, hadislerin mecmualarda {cevâmi'} müdevven hale getirilip değişik kitaplarda tasnif edilmiş olmasıdır. Ancak, onun ifadelerinde kapalılık ve yanlış çağrışıma müsait bir hava yok değildir. Zira zikrettiği gerekçeler okuyucuda hadis yazımının sahabe ve tabiin döneminde mevcut olmadığı vehmini uyandırmaktadır ki, bu doğru değildir.

Bu durumda yapmamız gereken şey, Peygamber (S-A.V.)'in hadis yazımına müsaade eden ve bunu emreden hadislerini inceleyip gerek

Peygamber döneminde, gerekse Peygamber sonrası dönemde sahabenin yaptığı yazım faaliyetini incelemektir. Sonra ikinci yüzyılın ortalarına kadar muhaddislerin gerçekleştirdiği yazma faaliyetini tetkik edip, hadisleri yazma işinin Peygamber (S.A.V.)'den başlayıp yaklaşık olarak hicrî ikinci asrın ortalarına kadar kesintiye uğramadan devam ettiğini belirtmek gerekir. Daha sonra H. ikinci asrın ortalarından itibaren İbni Cüreyc, Said b. Ebi Urûbe, İbni Ebi Zi'b, Evzâî, Şu'be, Süfyan es-Sevrî, Malik v.b'nin musannafaî gibi ansiklopedik tipte sünnet kitapları ortaya çıkmaya başladı. Bu muhaddislerin geneli yaklaşık olarak H. 150-160 arasında vefat etmişlerdir.

Bunlardan sonraki dönem özellikle üçüncü asır- bir bakıma tasnif faaliyetlerinin en verimli, en dalak, en derin ve en sistematik olduğu bir dönemdir.

Başka bir açıdan bakıldığında bir önceki dönemde yazılan şeylerin bu dönemin

ansiklopedik eserlerine dahil edildiği görülmektedir. Bu nedenle bu dönem H. ikinci asnn eserlerini gölgede bırakmıştır. Dolayısıyla pek azı hariç ikinci asnn eserlerinden geriye bir şey kalmamıştır. Sonuçta bu durum, insanlan tedvinin erken dönemlerdeki varlığını, hatta sünnetin varlığını, temelden inkar etmeye sevk etmiştir.

Bu konu, gerçekten geniş bir konudur. Zira bu, yaklaşık iki yüz sene'boyunca yüzlerce muhaddisin gerçekleştirdiği yazım faaliyetini içermektedir. Nitekim Hatîb el-Bağdadî bu çerçevedeki bütün faaliyetleri Takyidu'l adlı eserinde ortaya koymaya çalışmıştır. Hafîb'in yaptığı çalışma benzersiz olup, hala aşılmış değildir. Hatîb'in çağdaşı İbni Abdilber de Câmiu Beyâni'l-Um ve Fadlihi isimli eserinde bu konuyu ele almıştır. Ancak onun yaptığı çalışma Hatîbinkiyle boy ölçüşecek düzeyde değildir.

Çağımızda Dr. Muhammed Mustafa el-A'zamî'nin Dirasâtunfi'l-Hadisi'n-Nebeuî ve Tarihi Tedvinihi adlı kitabı büyük bir gayretin ve takdire şayan bir emeğin ürünüdür. Azamî bu kitabında yaklaşık iki yüz yıl boyunca yazma işinde bulunan muhaddislerin faaliyetlerini çok ciddi bir şekilde incelemiş ve bu alanda çok bariz olarak faaliyet gösterenlerden yaklaşık beşyüz kişiyi zikretmiştir. O bunları kronolojik bir tarzda ele almış, sahabeden başlayıp tabiin dönemine kadar inmiştir. Sahabe (radiyallâhu anhum)'den elli iki kişi, hicrî birinci asır tabiîlerinden elli üç kişi, tabunun küçüklerinden doksan dokuz kişi, tabunun küçükleri ve etbâ-ı tabiinden iki yüz elli iki kişinin hadis yazma işinde bulunduğunu tespit etmiştir. Bu, onlardan hadis alıp yazanları hesaba katmadığımızda ortaya çıkan sayıdır. Zira sadece onlardan hadis alıp yazanlar onların birkaç katıdır. Nitekim bu konu, el-Azamî'nin kitabının 241 sayfasını doldurmuştur. Bu konu, kitabın

"Peygamber (S.A.V.) döneminden, yaklaşık hicrî ikinci asrın ortalarına kadar hadisi tespit faaliyeti" başlığını taşıyan dördüncü bölümünü oluşturmaktadır. Ancak yazar, bunu aşp hicri ikinci asrın sonlarına kadar inmiştir. Zira vefat tarihi itibarıyla en son hadis yazan kişi, H. 201'de vefat eden Ali b. Asım b. Suheyb el-Vasıf'dir.

Konuyla ilgili geniş bilgi edinmek isteyenler zikrettiğimiz kitaplara bakabilirler.

Biz bu çalışmamızda bazı örneklerle yetinmeye çalıştığımızdan dolayı konuyu geniş bir biçimde ve bütün yönleriyle ele almadık. Fakat hadislerin yazıya aktarılması sürecini işlerken hicrî ikinci asrın ortalarında durmak istemedik. Aksine bu süreci, zuhurundan sonra müslümanların itimadını kazanan cami', sünen ve müsnedlerin ortaya çıktığı döneme kadar incelemeyi uygun gördük. Tâ ki bu vesileyle hadislerin yazıya aktarılma süreci, başından

sonuna kadar, okuyucunun zihninde açık ve bir görünüme kavuşsun.

Allah'tan bize yardım etmesini diler ve sadece ona tevekkül ederiz.^[194]

I. Peygamber (S.A.V.)'in Hadis Yazımına Müsaade Etmesi

Hadisleri inceleyenlerin bildiği gibi Peygamber (S.A.V.)'in hadis yazımını emreden, kısmen de buna müsaade eden pek çok hadisi vardır. Bu hadisler toplamı itibariyle manevî tevatür derecesine varmaktadır. Bununla beraber Peygamber (S.A.V.)'den hadis yazımını nehyeden birkaç hadis de varid olmuştur.

Ancak günümüz bazı müslüman yazarlar ve oryantalistler nezdinde sadece nehiy hadisleri yaygınlık kazanmış görünmektedir. Hadislerin yazımını emreden ve buna müsaade eden hadisler çok olmasına rağmen göz ardı edilmektedir. Bu hadisler muteber kaynaklar da hiç yer almamış

gibi davranılmaktadır. Kanaatimce bu durum iki nedene dayanmaktadır:

1. Hadislerin yazımını nehyetme, [tabiatıyla] daha dikkat çekici olduğundan nehiy hadisleri yayılmış ve meşhur olmuştur.

2. Mezkur yazarların temellendirip pekiştirmek istedikleri bir takım emellerden dolayı nehiy hadisleri daha fazla bilinir olmuştur.

Aşağıda her iki grup hadisleri zikrederek, bunlar arasında nasıl bir telif yapılacağını gösterdik.

Önce birinci grup hadisleri arzedelim:

1. Ebu Hureyre der ki: "İbni Amr hariç Allah Rasûlünün ashabından hiç kimse benim kadar hadis toplamış değildir. Zira o yazıyor, ben ise yazmıyordum.^[195]

2. Abdullah b. Amr b. As şöyle der: "Allah Rasûlü'nden duyduğum herşeyi yazıyordum. Kureyşliler beni yazmaktan nehyedip, şöyle dediler: 'Her şeyi yazıyorsun. Halbuki Allah

Rasûlü de bir beşerdir. O da rıza ve öfke halinde konuşur.' Bundan dolayı Peygambere durumu bildirinceye kadar yazmayı bıraktım. Allah Rasûlü'ne durumu bildirdiğimde parmağıyla ağzını göstererek şöyle buyurdu: 'Yaz, nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki bu ağızdan hakktan gayrisi çıkmaz.'^[196]

3. Ebu Hureyre şöyle rivayet ediyor: Ensardan bir adam şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü senden bir hadis duyuyorum da bu hoşuma gidiyor; fakat onu ezberleyemiyorum." Allah Rasûlü "sağ elinden yardım dile" diyerek yazmasını işaret etti.^[197]

4. Allah Rasûlü'nden şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebu Şâh için yazınız." Ebu Şâh, Allah Rasûlü'nün Mekke'de îrâd ettiği hutbeyi dinleyince "Ey Allah'ın Rasûlü bunu benim için yazınız." diye istekte bulunur. Allah Rasûlü de sözkonusu emri verir.^[198]

5. Hz. Aişe Allah Rasûlü'nün hastalığında kendisine şöyle buyurduğunu naklediyor: "Bana pederin ve kardeşin olan Ebubekr'i çağır ki, bir şeyler yaz[dır]ayım. Zira ben herhangi bir isteklinin temennide bulunup 'ben bu işe daha layıkım.' demesinden korkuyorum. Oysa Allah ve müminler Ebubekir hariç herhangi birinin buna kalkışmasına müsaade etmez. [\[199\]](#)

6. İbni Abbas der ki; Peygamber (S.A.V.)'in ağnsı artınca şöyle buyurdu: "Bana kürek kemiği ve divit ya da tahta ve divit getirin. Size sayesinde asla dalâlete düşmeyeceğiniz bîr şey yazayım. [\[200\]](#)

7. Peygamber (S.A.V.)'in bazı kral ve yöneticilere mektuplar yazdığı tarihî bakımdan sabittir.

8. Peygamber (S.A.V.)'in emri üzerine zekatla ilgili hükümler, zekata tabi mallar ve zekatın miktarı iki sayfayı dolduracak şekilde detaylı bir tarzda yazılıp, emir ve valilere gönderilmiştir. Bu yazı Ebubekir es-Sıddık (r.a.)

ve Ebubekir b. Amr b. Hazm'ın evinde muhafaza edilmiştir.^[201]

9. Vâil b. Hucr memleketi Hadramevt'e dönmek istediği zaman Allah Rasûlü (S.A.V.), içinde namaz, oruç, faiz, içki v.b. şeylerle ilgili hükümler bulunan bir mektup (kitab) verir.^[202]

10. Emîru'l-Müminin Ömer b. el-Hattâb, ashaba dönüp kadına kocasının diyetinden bir pay verilip verilmeyeceği konusunda Allah Rasûlü'nün bir uygulamasının olup olmadığını sorunca Dahhak b. Süfyan kalkıp şöyle dedi: "Evet, Allah Rasûlü'nün mektubunda bu konu açıklanmaktadır.^[203]

II. Hadis Yazımını Yasaklayan Hadislerle Hadis Yazımına Müsaade Eden Ve Bunu Emreden Hadislerin Telifi

Bir önceki konuda buna dair bazı sahih hadisler aktardık. Bunların bir kısmı hadis yazımına müsaade ederken diğer bir kısmı da bunu emretmekteydi. Ancak geriye hadislerin

yazıya aktanlmasını yasaklayan hadisler kalmaktadır. Bunlar araştırma ve tetkik gerektiren hadislerdir.

Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün hadis yazımını hoş karşılamadığını bildiren rivayetleri aktaran üç sahabî vardır. Bunlar: Ebu Saîd el-Hudrî, Ebu Hureyre ve Zeyd b. Sabit (r.a)'dir.^[204]

1- Zeyd b. Sabitin Hadisi

Zeyd b.' Sabit'ın konuyla ilgili İki rivayeti bulunmaktadır. Birinci rivayet, Muttalib b. Abdullah b. Hanteb yoluyla nakledilmiştir. İbni Hanteb der ki: "Zeyd b. Sabit, Muaviye'nin yanına geldi. Muaviye kendisine bir hadis sordu. Bir başkasına da hadisi yazmasını emretti. Zeyd kendisine şöyle dedi: 'Allah Rasûlü, hadislerinden herhangi bir şey yazmamamızı emretti.' Bunun üzerine Muaviye yazıyı sildi.^[205] Hadisin bu varyantı zayıftır. Zira Muttalib b. Abdullah, Zeyd'den hadis duymuş değildir.^[206]

Hadîsin ikinci varyantı Şa'bî'den nakledilmiştir. Buna göre Mervan Zeyd'i imtihan etmek için perdenin arkasına bazı adamlar yerleştirip kendisine soru sorar, onlar da yazarlar. Zeyd, onlara bakıp: "Ey Mervan, özür dilerim. Ben sadece kendi reyimle konuşuyorum. [\[207\]](#) der. Rivayette adı geçen Şa'bî, ne Zeyd'den ne de Mervan'dan hadis duymuştur. Dolayısıyla hadisin bu varyantı da zayıf ve munkatı'dır. Bu hadis, adamların Zeyd'den dinleyip yazdığı şeyin Zeyd'e ait şahsî görüşler olduğunu ve Zeyd'in de diğerleri gibi yazma işinden hoşlanmadığını göstermektedir. Ancak bu yorumu kabul etmek çok zordur. Zira Zeyd'in kendi şahsî görüşlerini yazdığı gibi, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün hadislerini de yazdığını ispatlayan deliller bulunmaktadır. [\[208\]](#)

2. Ebu Hureyre'nin Hadisi:

Abdurrahman b. Zeyd b. Eşlem, babasından, o da Atâ b. Yesâr'dan Ebu

Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet eder: "Allah Rasûlü'ne bazı insanların hadisleri yazdıkları haberi ulaştı. Bunun üzerine Allah Rasûlü minbere çıkıp Allah'a hamd u senada bulunduktan sonra şöyle dedi: 'Nedir bu yazdığınız söylenen şeyler? Ben ancak bir beşerim. Kimin yanında bundan bir şey varsa getirsin.' Biz de bunları topladık ve bunlar yakıldı. Peygambere "ey Allah'ın Rasûlü! Senden hadis nakledelim mi?" diye sorduk. O da "benden hadis nakledin. Bunun bir beisi yoktur. Her kim bana bilerek yalan İsnad ederse cehennemde yerini hazırlasın." dedi.^[209]

Ali b. Sehl, babasından o da Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini nakleder: "Hadisleri kapalı bir alanda toplayıp ateşe attık." Zehebî, bu rivayetin münker olduğunu belirtiyor.^[210] Muhaddisler, hadisin râvisi Abdurrahman b. Zeyd'in zayıf olduğu konusunda müttefiktir. ^[211] Binaenaleyh, bu

rivayet itibara alınabilecek bir rivayet olmaktan uzaktır.^[212]

3. Ebu Said el-Hudrî'nin Hadisi:

Bu hadis iki kanaldan muhtelif lafızlarla rivayet edilmiştir. Bunlardan biri Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'in babasından, onun da Atâ b. Yesâr kanalıyla Ebu Said el-Hudrî (r.a.)'den aktardığı rivayettir. Ebu Said der ki: "Biz Peygamberden yazmak için izin istedik. Fakat o, bize izin vermekten çekindi."^[213]

Bu hadis yukanda kaydedildiği gibi Abdurrahman b. Eşlemden ötürü zayıftır.

İkinci varyant, Hemmâm'ın Zeyd b. Eslem'den, onun da Atâ Yesâr'dan, onun da Ebu Said'den naklettiği rivayettir. Ebu Said, Allah Rasûlü'nün şöyle dediğini rivayet ediyor: "Benden herhangi bir şey yazmayın. Her kim benden Kur'an dışında bir şey yazmışsa onu silsin. Benden hadis naklediniz, bunun bir beisi yoktur. Her kim bana yalan isnad ederse -Hemmâm der

ki: Sanırım Peygamber "kasden" kelimesini de ekledi- cehennemde yerini hazırlasın. [\[214\]](#)

Görüldüğü gibi sonuncu varyant dışındaki bütün hadisler zayıftır. Alimler bu hadisin mevkuf mu merfu mu olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir.

İbni Hacer konuyla ilgili olarak şunları kaydediyor: "Bazı-lan Ebu Said hadisinin illetli olduğunu belirtip şöyle demişlerdir: Doğru olanı, bu hadisin Ebu Saide ait mevkuf bir hadis olduğudur. Bu durum, Buharî ve diğer muhaddislerin belirttiği bir husustur. [\[215\]](#)

Ulema, hadis yazımına müsaade eden hadislerin muhkem olduğu ve pratikte uygulandığı konusunda ittifak ettiğine göre -ki bu, Peygamberden günümüze kadar ümmetin takip etmiş olduğu bir çizgidir- burada sözlü ve amek icma, var demektir:

Ebu Said hadisinin merfu olduğunun farzedilmesi halinde bu hadisin nasıl izah

edileceği konusunda ihtilaf edilmiştir. Konuyla ilgili değişik görüşler olmakla birlikte bunlann en glş şu üç görüştür. [\[216\]](#)

Birinci Görüş: Yasaklama, hadislerin Kur'anla birlikte aynı sahifede yazılmasına yöneliktir. Zira sahabîler bir ayetin tevilini duyduklarında onu ayetle birlikte yazabiliyorlardı. Kur'an'la herhangi bir karışma olabileceği endişesinden dolayı hadis yazmaları nehyolundu. Hadis yazımına müsaade eden rivayetler ise hadislerin Kur'an'dan ayrı müstakil sahifelerde yazılma-sıyla alakalıdır.

İkinci Görüş: Yasaklama, hakkında unutkanlık endişesi taşınmayan, hafızasına itimad edilen ve hadisleri yazması durumunda sadece yazıya gvenmesinden korkulan kişilerle ilgilidir. Yazma izni ise, unutkanlığından endişe edilen, hıfzına güvenilmeyen ya da hadisleri yazması durumunda yazıya dayanıp kalmasından korkulmayan kimselere yöneliktir.

Üçüncü Görüş: Yasaklama, sünnetin sünnetle neshedil-mesi kabilinden bir şeydir. İlk sıralarda sünnetin Kur'an'la kanş-Kur'an'la karıştırılmasından endişe edildiği dönemlerde hadis yazımı yasaklanmış, bu endişe ortadan kalktığında ise hadis yazımına müsaade edilmiştir. Bu görüş; İbni Kuteybe, el-Hattâbî, Hatîb el-Bağdadî, Nevevî, Hafız Askalanî ve Suyûtî dahil olmak üzere ulemanın cumhuru tarafından benimsenen görüştür. İzin ve nehiy hadislerindeki ifadelerin mutlak olup, bazı şahıs veya durumlarla sınırlandırılmamış olması da bu görüşü teyid etmektedir.

Ancak burada şöyle bir soru akla gelebilir: Neden nehiy hadisleri, izin hadislerini neshetmiyor da izin hadisleri nehiy hadislerini neshediyor?

Bu, iki husustan dolayı mümkün değildir:

a. İzin hadisleri zaman bakımından sonra gelmektedir. Mesela Ebu Şah hadisi fetih

senesinde varid olmuştur ki, bu da Peygamber (S.A.V.)'in hayatının son dönemlerine denk gelmektedir.

Ebu Hureyre'nin hadisi de zaman bakımından sonradır. Zira Ebu Hureyre son yıllarda müslüman olmuş bir sahabîydi. Bu hadis, Abdullah b. Amr b. As'ın Ebu Hureyre'nin İslam'a girişinden sonra hadis yazdığını göstermektedir.

Peygamber (S.A.V.) ölüm hastalığında iki defa bir şeyler yaz(dır)ma gayretinde bulunur.

"Ebu Said el-Hudrî hadisinin bütün bunlardan sonra olması, özellikle Peygamberin ölüm hastalığında bîr şeyler yaz(dır)ma isteğinden sonra olması gerçekten uzak bir ihtimaldir.

b. Sahabe ve tabiin döneminden sonra ümmet, yazma izni, yazmanın mübahlığı ve yazma işini uygulama konusunda kat'î bir icmaya varmıştır. Bu, ilk dönemi müteakiben ümmetin bütün fırkalarında müşahede ettiğimiz

ameli/pratik tevatürle sabit olan bir icmadır. Hatta son asırlarda Reşid Rıza gibi nehiy hadislerinin izin hadislerini neshettiğini söyleyenler de pratik tevatürle sabit olanı-bu icmaya dahildir. Zira Reşid Rıza gibilerin sayfalarca hadis yazıp naklettiklerine şahit olmaktayız. Müsaadenin nehiyden sonra olduğuna delalet eden en güçlü delillerden biri de bu amelî icmadır.^[217]

III. Sahabenin Sünnetin Yazımına Verdiği Önem

Peygamber (SAV.)'in hadis yazımına müsaade etmesi üzerine bir çok sahabî gerek Peygamber zamanında gerek Peygamber sonrası dönemde hadis yazımına büyük önem vermiştir. Bu işi, hadisleri muhafaza etmek ve talepte bulunsun, bulunmasın bütün insanlara hadisleri ulaştırmak amacıyla yapmışlardır.

Bu mübarek kuşağın gayretleri ve yazdığı sahifeler, sünnetin tedvini konusundaki ilk esası ve H. ikinci ve üçüncü asırda tasnif edilen cami',

müsned, sünen ve diğer sünnet mecmuları-nın İlk nüvesini oluşturmuştur. Bu sahifelerden bazı örnekler sunmak yerinde olur.

1. Ebu Hureyre {r.a.) şöyle der: "İbni Amr hariç Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün ashabından hiçkimse benim kadar hadis toplamış değildir. Zira o yazıyor, ben ise yazmıyordum.^[218]

Abdullah b. Amr b. As (r.a.) Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün hadislerinden belli bir kısmını "es-Sâdika" ismini verdiği bir sahife-de toplamıştı. Bu sahife onun nezdinde sahip olduğu en değerli şey idi.^[219]

2. Ebu Tufeyl'in aktardığına göre, Hz. Ali'ye sorulur: Allah Rasûlü diğer insanlardan ayrı olarak size herhangi özel bir be-yanda bulundu mu? Hz. Ali cevaben: "Allah Rasûlü kılıcımın şu mahfazasındakiier hariç diğer insanlardan ayrı olarak bize özel bir beyanda bulunmadı." deyip içinde şunların yazılı olduğu bir sahife çıkardı: "Allah'tan başkası için adakta bulunanlara Allah

lanet etsin, arazi işaretlerini çalanlara Allah lanet etsin, anne-babastna lanet okuyana Allah lanet etsin, herhangi bir suçluyu (muhtdis) koruyup banndırana Allah lanet etsin.^[220]

Bazı rivayetler, Hz. Ali'nin fikhî görüş ve fetvalannın çok erken bir dönemde -belki de kendisi daha hayatta iken- tedvin edildiğini göstermektedir. İbni Ebi Müleyke şöyle der: "İbni Ab-bas'a mektup yazıp bana bir şeyler yazmasını istedim... O da Hz. Ali'nin verdiği hükümleri (kaza) istetip ondan bir şeyler yazmaya başladı.^[221]

Hz. Ali'nin fikhî görüşlerini içeren bir başka mecmua da oğlu Hasan'ın yanında bulunuyordu. Abdurrahman b. Ebi Leyla şöyle der: "Hasan b. Ali'ye Hz. Ali'nin muhayyerlik hakkındaki görüşlerini sordum. O da parçalar halinde bir kitap istetti. Getirilen bu parçalardan san bir sahife çıkardı. Bu sahifede Hz. Ali'nin muhayyerlik hakkındaki görüşleri yazılıydı.^[222]

Hucr b. Adiy b. Cebele'nin yanında üçüncü bir mecmuanın olduğu da bilinmektedir. [\[223\]](#)

3. Enes (r.a.) Hz. Ebubekir (r.a.)'in kendisini Bahreyn'e gönderdiğinde şöyle bir mektup yazdığını belirtir: "Bismillahir rarırrnanirrahîm, Bu mektup, Allah Rasûlü (SAV.)'nün müslümanlara farz kıldığı zekat farızasına dairdir. [\[224\]](#)

4. Taberânî'nin rivayetine göre Hz. Ebubekir, içinde hadisi şeriflerin zikredildiği bir mektubu {kitab) Amr b. As'a yazmıştır. [\[225\]](#)

5. Amir b. Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) der ki: Kölem Nafi' aracılığıyla Cabir b. Semure'ye bir mektup gönderip Allah Rasûlü (S.A.V.)'nden duyduğu şeyleri bana bildirmesini istedim. O da bana: "Allah Rasûlü (S.A.V.)'nden şöyle dediğini duydum... diye yazdı [\[226\]](#)

6. Nafi' b. Cübeyr der ki: Mervan b. Hakem insanlara hitapta bulunup Mekke'yi ve onun hürmetinden bahsetti. Bunun üzerine Râfi' b.

Hadîc (r.a.) kendisine seslenip şöyle dedi: "Şayet Mekke haram bir bölge ise bilmiş olun, ki Medine de Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün haram ilan ettiği bir bölgedir. Nitekim bu husus yanımızda bulunan havlânî bir deri üzerine yazılıdır. [\[227\]](#)

7. Abdullah b. Ömer (r.a.), risalelerinde Peygamber (SAV)'in hadislerini yazmaktaydı. [\[228\]](#)

8. Ebi Osman (r.a.) der ki: Utbe b. Farkad'la birlikte Azerbaycan'da bulunuyorduk. Ömer, ona Peygamber (S.A.V.)'den aktardığı bazı şeyler yazmıştı. Yazdıklarından biri de şuydu: "Allah Rasûlü (S.A.V.) şöyle buyurdu: "Dünyada ipeği, sadece ahirette ondan nasibi olmayanlar giyebilir. [\[229\]](#)

9. Ebu Ubeyde Amir b. el-Cerrah, Hz. Ömer'e mektup gönderir. Hz. Ömer de cevabında şunları yazar: "Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu: Mevlâsı olmayanın mevlâsı Allah ve Rasûlü'dür. [\[230\]](#)

10. Öyle anlaşıyor ki Hz. Ömer (r.a.) Peygamber (SAV.)'in zekatla ilgili hadislerini tek bir sahifede toplamıştır. Nitekim Nafi' bunları birkaç kez İbni Ömer'den okumuştur. [\[231\]](#)

11. Fatıma binti Kays'ın bildirdiğine göre Ebu Seleme kendisinde bulunan bazı hadisleri yazıya aktarmıştır. Muhammed b. Amir, Ebu Seleme'nin Fatma binti Kays hakkında şöyle dediğini rivayet eder: "Ben bu hadisleri onun ağzından dinleyip yazıya aktardım. O (Fatıma) dedi ki: Ben bir adamın yanında dim. [\[232\]](#)

12. Muaviye, müminlerin annesi Hz. Aişe'ye şunu yazar: "Allah Rasûlü (S.A.V.)'nden duyduğun şeyleri bana yaz." Hz. Aişe de cevabında şunları yazdı. [\[233\]](#)

13. Muaviye, Muğire b. Şu'be'ye mektup yazıp Peygamber (S.A.V.)'in bazı hadislerini yazmasını ister. Muğire de yazıp gönderir. [\[234\]](#)

14. Muğire, Mervan'a bir mektup yazıp içinde Peygamberin bazı hadislerini zikreder. [\[235\]](#)

15. Numan b. Beşir, Peygamberin bazı hadislerine yer verdiği bir mektup yazıp Kays b. Heysem'e gönderir. [\[236\]](#)

16. Ömer, Ebu Musa el-Eşarî'ye gönderdiği bir mektupta sabah ve öğle namazlarında uzun süreleri (Tivâlu'l-Mufassa!) okumasını salık verir. [\[237\]](#)

17. Ebu Eyyûb el-Ensârî, kardeşinin oğluna bazı hadisleri yazıp gönderir. Bunu İmam Ahmed, Müsned'de şöyle nakleder: Ebu Eyyûb el-Ensârî'nin kardeşinin oğlu bana şunu nakletti.

Ebu Eyyûb, kendisine yazdığı mektupta Allah Rasûlü'nden şöyle duyduğunu haber verdi. [\[238\]](#)

18. Ebubekir es-Sakafî, Sicistan'da kadı olan oğluna gönderdiği mektupta yargı (Jcazd)ya ilişkin bazı hadislere yer verir. [\[239\]](#)

19. Useyd b. Hudeyr el-Ensârî (r.a.), Peygamber (S.A.V.)'in bazı hadislerini Ebubekir,

Ömer ve Osman'ın verdiği bazı hükümleri {kaza) yazıp Mervan b. Hakem'e gönderdi. [\[240\]](#)

20. Cabir b. Semure (r.a.), Peygamber (S.A.V.)'in bazı hadislerini yazıp onları Amir b. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın talebi üzerine ona gönderir. [\[241\]](#)

21. Zeyd b. Erkam (r.a.), Peygamber (S.A.V.)'in bazı hadislerini yazıp Enes b. Malik (r.a.)'e gönderir. [\[242\]](#)

22. Zeyd. Sabit, Ömer b. el-Hattâb'ın talebi üzerine ona dedenin (mirastan alacağı pay) durumuyla ilgili bir mektup yazar. [\[243\]](#)

23. Semure b. Cundeb (r.a.) Allah Rasûlü'nün hadislerinden bazılarını toplayıp oğlu Süleyman'a gönderir. Nitekim imam Muhammed b. Sirîn bu risaleden övgüyle bahsedip şöyle der: "Semure'nin oğluna gönderdiği mektupta çok ilim vardır. [\[244\]](#)

24. Abdullah b. Ebi Evfâ, Allah Rasûlü'nün hadislerini yazıp Ömer b. Ubeydullah'a gönderir.
[\[245\]](#)

25. Enes b. Malik (r.a.) çocuklarını ilmi yazmaya teşvik ederdi. Sumâme b. Abdullah'ın belirttiğine göre Enes, çocuklarına şöyle derdi: "İlmi, yazıyla kayıt altına alınız.[\[246\]](#) Hatta Enes'in şöyle dediği nakledilir; "Biz, yazmayanların ilmini, ilim saymazdık. [\[247\]](#) Bu durum sahabe kuşağında alim sayılan herkesin ilim yazımına önem verdiğini açıkça göstermektedir.

Enes, oğluna İtbân b. Malik'in hadisini yazmasını emreder. Enes b.'Malik der ki: "Bana, Mahmud b. er-Rebî', İtbân b. Ma-lik'ten rivayette bulundu. Mahmud b. er-Rebî' dedi ki: Medine'ye gelip İtbân'la karşılaştım. Ona şöyle dedim: Senden bana bir hadis ulaştı... Enes der ki: Bu hadis yani Enes'in Mahmud'tan, Mahmud'un da İtbân'dan duyduğu hadis- hoşuma gitmişti. Oğluma 'yaz' dedim. O da yazdı. [\[248\]](#)

26. Zeyd b. Sabit, ferâiz konusunda kitap tasnif eden ilk kişidir. Cafer b. Burkan der ki: Zührî'nin şöyle dediğini duydum: Şayet Zeyd b. Sabit, ferâizi yazmasaydı onun insanlar arasından kalktığını görürdün. [\[249\]](#) Kabîsa, kendisinden ferâizi nakletmiştir. [\[250\]](#)

27. Abdullah b. Abbas, öğrencilerini ilmi yazmaya teşvik ederdi. Vekî', İkrime b. Ammâr'dan, o Yahya'dan, o da İbni Abbas'tan şunu nakleder: "İlmi yazıyla kayıt altına alınız. [\[251\]](#) Bazen de İbni Abbas'ın kendisi, öğrencileri için istinsahta bulunurdu. Hz. Ali'nin verdiği hükümleri (kaza) öğrencisi İbni Ebi Müleyke için bizzat kendisi yazmıştır. [\[252\]](#)

Kendi hadislerini yazıp öğrencilerine gönderdiğine dair örnekler pek çoktur. [\[253\]](#)

İbni Abbas, yazdıklarını insanlara okurdu. Ancak gözlerinden rahatsızlandığı ve okumakta güçlük çektiği son dönemlerinde başkasından kendi yazdıklarını okumasını isterdi. [\[254\]](#)

IV. Sahabe Öğrencilerinin Sünnet Yazımına Verdiği Önem

Bir önceki mevzuda sahabenin Allah Rasûlü'nün hadislerine verdiği büyük önemi ve bu konuda kendi öğrencilerine yaptıkları tavsiyeleri gördük. Sahabe Öğrencilerinin de bu konuda sahabeyi numûne-i imtisal olarak görmeleri ve onların emirlerine sarılıp, tavsiyelerini tatbikata geçirmesi gayet tabiidir.

Şimdi sahabe öğrencilerinin üstâdlarından yani sahabeden sünneti alıp yazmaya ne derece önem verdiklerini görelim:

Selma der ki: "Abdullah b. Abbas'ı beraberinde bazı tahtalarla [ehâh) birlikte gördüm. Bunların üzerine Râfi'den rivayet edilen Allah Rasûlü (SAV.)'nün bazı uygulamalarını yazıyordu. [\[255\]](#)

A. Ebu Hureyre'den Hadis Yazanlar

1. Beşirb. Nehtk

Beşir şöyle der: "Ebu Hureyre'den bir kitap dolusu hadis yazdım. Aynlmak istediğim zaman kendisine 'Ya Ebu Hureyre, ben senden aldıklanımı yazıyordum. Onları senden rivayet edeyim mi?' dedim. O da cevaben 'evet, benden rivayet et' dedi. [\[256\]](#)

2. Saîd el-Makburî

İbni Aclân der ki: "Saîd el-Makburî vasıtasız olarak Ebu Hureyre'den hadis rivayet ediyordu. Ayrıca babası ve bir başkaadam kanalıyla da ondan hadis naklediyordu. Bunları karıştırıp (ihtilât) birbirinden ayırt edemez hale gelince hepsini Ebu Hureyre'den rivayet ediyormuş gibi yaptı. [\[257\]](#)

İbni Hibbân bu olayla ilgili olarak şu açıklamada bulunur: "Bu durum, kişinin kendisiyle küçümsendiği bir durum değildir. Zira sahifenin tamamı hadd-i zatında sahihtir. [\[258\]](#)

3. Mervan b. el-Hakem

Mervan'ın katibi Ebu Zuayzaa anlatıyor: "Mervan, Ebu Hureyre'yi Çağınp soru sormaya başladı. Beni de oturma mahallinin arkasına oturttu. Ben [söylenenleri] yazıyordum. Aradan bir sene geçtikten sonra Mervan, Ebu Hureyre'yi Çc»SırıP perdenin önünde oturttu. Daha önce yazılanları sormaya başladı. Ebu Hureyre ne eksik, ne fazla öne veya arkaya hiçbir kaydırma olmaksızın hepsini tekrarlardı. [\[259\]](#)

4. Hemmâm b. Münebbih

Hemmâm b. Münebbih'in, Ebu Hureyre'den yazdığı bir sahifesi bulunmaktadır. Bu sahife Dr. Muhammed Hamîdullah'ın tahkikiyle birkaç kez basılmıştır.

Ebu Salih es-Semmân, Abdülaziz b. Mervan, Abdullah b. Hürmüz, Abdullah b. Mevhib el-Kureşî, Ukbe b. Ebi'l-Hasnâ ve Muhammed b. Sîrîn'in de Ebu Hureyre'den hadis yazdıkları rivayeFedÜmiştir. [\[260\]](#)

B. Câbîr b. Abdullah'tan Hadis Yazanlar

1. Ebu Süfyan

Vekf der ki: Şu'be'nin şöyle dediğini duydum: "EbuSüfyan'ın Cabir'den aldığı hadisler onun sahifesinden ibarettir.^[261]

İmam Buharî de Ebu Süfyan'ın Cabir'den hadis dinlediğini kaydetmiştir.^[262]

2. Hasanü'l-Basrî

Ebu Hatim der ki: Hasan, Cabir'e kavuştuğu halde ondan [semâ' yoluyla hadis aktarmış değildir.] sadece yazılı bir sahife {kitab) nakletmiştir.^[263]

3. Süleyman b. Kays el-Yeşkurî

Ebu Hatim der ki: Süleyman el-Yeşkur, Cabir'e eşlik edip ondan hadis dinledi ve bir sahife dolusu hadis yazdı. Vefat e-dince sahifesi ailesinin yanında kaldı. Ebu'z-Zübeyr, Ebu Süfyan ve eş-Şa'bî, Cabir'den rivayette bulunmuşlardır. Bunlar, Cabir'den hadis dinlemişlerdir. Ancak

rivayetlerinin geneli sahi-feye dayanmaktadır. Katâde için de aynı durum söz konusudur. [\[264\]](#)

4. Abdullah b. Akıl

Abdullah b. Akıl şöyle der: "Ben, Cafer'in babası Muhammed b. Ali ve Muhammed b. el-Hanefiyye, Cabir b. Abdullah'a gidip Allah Rasylü (S.A.V.)'nün sünnetleri ve namazları hakkında soru sorardık. Ondan duyduklarımızı yazar ve [bir şeyler] öğrenirdik. [\[265\]](#)

Atâ b. Ebi Rebâh, Katâde, Mücahid, Mutarrif, Muhammed b. el-Hanefiyye, Ebu Cafer Muhammed b. Ali, Ebu'z-Zübeyr

Muhammed b. Müslim ve Vehb b. Münebbih'in Cabir'den yazdığı rivayet edilmiştir. [\[266\]](#)

C. Enes b. Mâlik'ten Hadis Yazanlar

1. Vâsıt'ta Bir Grup İnsan

Enes b. Malik, Vâsıfta bazılarına hadis imla ettiriyordu, onlar da Enes'in meclisinde hadis yazıyorlardı.

İbni Sinan der ki: "Enbâr ahalisinden bir heyetle birlikte Haccac'la görüşmek üzere Vasıt'a doğru yola çıktık, Haccac'ın memuru Ibnu'r-Reffl'den gördüğümüz zulmü ona şikayet edecektik. Haccac'ın meclisine girdiğimde ortada yaşlı bir adam, etrafında onun söylediklerini yazmakla meşgul olan insanlar gördüm. Sorduğumda onun Enes b. Malik olduğunu söylediler. [\[267\]](#)

2. Enes b. Sirîn

Enes b. Sirîn der ki: "Enes b. Malik, yanına gitmem için birilerini gönderdi. Ben de geciktim. Sonra tekrar birilerini gönde-rince gittim. Şöyle buyurdu: 'Ben de sana şu taşı dişlerinle ısır desem, benim hatınm için yaparsın sanıyordum. Sana aynen kendi işimi seçtim, sen ise bundan hoşlanmıyorsun. Sana Ömer'in sünnetini yazayım mı?' Ben "evet, bana Ömer'in sünnetini yaz" dedim. O da yazdı. [\[268\]](#)

3. Sumâme b. Ubeydullah b. Enes

Sumâme'nin Enes'ten yazdığı zekatla ilgili bir kitabı vardı.^[269]

4. Humeyd et-Tavîl

Cemmâz, Halid b. el-Haris'ten kendisine hadis imla ettirmesi talebinde bulunur. Cemmâz der ki: Halid bize Humeyd'in kitabını imla ettiriyor ve şöyle diyordu: "Humeyd, bize Enes'in şöyle dediğini nakletti: Allah Rasûlü (SAV.) dedi ki.^[270]

Kesîr b. Sü'eym er-Râvî, Süleyman et-Teymî, Ebân b. Ebi Ayyaş, İbrahim b. Hudbe, Halid b. Ubeyd el-Basrî, Enes'in hizmetçisi Harâş b. Abdullah, Dinar b. Abdullah el-Ahvâzî, ez-Zübeyr b. Adîy, Ubeydullah b. Dinar ve Musa b. Abdullah et-Tavîl'in Enes b. Malik (r.a.)'ten hadis yazdığı rivayet edilmiştir.^[271]

D. Abdullah b. Abbâs'tan Hadis Yazanlar

1. İbni Ebi Muleyke

İbni Ebi Muleyke şöyle der: "İbni Abbas'a bir mektup gönderip bana bir kitab yazmasını istedim... o da Hz. Ali'nin verdiği hükümleri (kaza) istetip ondan bir şeyler yazmaya başladı. [\[272\]](#)

İbni Ebi Muleyke yine şunları kaydeder: "İbni Abbas'a bir mektup yazdım. O da bana Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün şu yargıda bulunduğunu yazdı. [\[273\]](#)

2. Said b. Cübeyr

İbni Abbas'ın yanında, duyduklarımı tahtalara (eluah) yazıyordum. Tahtalar dolunca nalinlerime yazardım. [\[274\]](#)

3. Kureyb

Züheyir der ki: Musa b. Ukbe bana şöyle dedi: Kureyb, birdeve yükü ya da ona denk oranda İbni Abbas'ın kitaplarından yanımıza bıraktı.

Musa şöyle der; "Ali b. Abdullah b. Abbas yazmak istediği zaman 'bana falanca sahifeyi gönder' diye yazardı. Sahifeyi istinsah ettikten sonra onu geri gönderirdi.^[275]

4. Necdet el-Harûrî

Yezid b. Hürmüz der ki: "Necdet el-Harûrî, İbni Abbas'a mektup yazıp ondan bir şeyler soruyordu. Ben, İbni Abbas'm Necdet'in mektubunu okuduğuna ve ona [cevap] yazdığına şahit oldum.^[276]

Buraya kadar sahabe ve sahabe öğrencilerinden hadis ya-zımıyla ilgili aktardıklarımız, pekçok örnekten sadece birkaçıydı. Zira bu kitapta takip ettiğimiz yöntem, belli başlı örneklerle yetinme yöntemidir. Daha geniş bilgi edinmek isteyenler Dr. Mustafa el-A'zamî'nin "Dirâsât fi'l-Hadîsi'n-Nebevî ue Tarihi Teduînihi" adlı kitabına bakabilirler. Yazar bu kitabında, hem kendisinin hadis yazdığı hem öğrencilerinin kendilerinden hadis alıp yazdığı

tarihî açıdan sabit olan elli iki sahabîyi zikreder. Keza konuyla ilgili Hatîb el-Bağdadî'nîn konuya dair "Takyîdu'l-İlm" adlı eserine de başvurulabilir. Zira bu kitap da benzersiz bilgiler içermektedir.^[277]

V. Tabunun Sünnetin Yazım Ve Tedvinine -Verdiği Önem

Sünnetin tedvin ve muhafazası konusunda tabiin kuşağının çok büyük hizmetleri olmuştur. Bunun bazı Örneklerini bir önceki fasılda gördük. Şimdi de başka örnekler sunacağız. Bu hizmet Örneklerini üç kategoride değerlendirmek mümkündür:^[278]

A. Tabunun Hadis ve İlim Yazımı Konusundaki Teşvikleri

1. Hatîb, birkaç tarîkten kendi senediyle İmam Amir eş-Şa'bî'den onun şöyle dediğini nakleder: "Bir şeyi duyduğun zaman onu duvara bile olsa yaz. İlim namına yazmadığın bir şey bırakma. Bu, o ilmi sahifede bırakıp

yazmamandan daha hayırlıdır. Zira günün birinde buna ihtiyaç duyabilirsin.^[279]

2. Hasan el-Basrî der ki: "İlim, yazıdan daha iyi bir şeyle kayıt altına alınmış değildir. İlmi tekrar hatırlamak için yazan."^[280]

3. Said b. Cübeyr şöyle der: İbni Abbas'ın yaranda sahife-mi dolduruncaya kadar yazardım. Sonra nalinlerimin sırtına sonra da avucuma yazardım.^[281]

4. Salih b. Keysân'ın şöyle dediği rivayet olunur: Ben ve Zührî biraraya geldik, ikimiz de ilim talep ediyorduk. Sünnetleri yazalım dedik ve Peygamber (S.A.V.)'den gelen şeyleri yazdık. Sonra Zührî "ashabtan gelenleri de yazalım, zira onlar da sünnettir" dedi. Ben "hayır, sünnet değildir yazmayalım." dedim. O yazdı, ben ise yazmadım. Sonuçta o başardı, ben kaybettim.^[282]

5. İbni Şihab ez-Zührî şöyle der: "Şayet doğudan garipsediğimiz ve tanımadığımız

hadisler gelmiş olmasaydı ne bir hadis yazardım ne de hadis yazımına müsaade ederdim. [\[283\]](#)

6. Hatîb birkaç tarîkle Muaviye b. Kurre'nin şöyle dediğini rivayet eder: "Biz, yazmayanların ilmini ilim saymazdık. [\[284\]](#)

B. Tabunun Sünneti Sahifelere Yazması

Tabiin kuşağındaki hadis yazımı, sahabe dönemindekindendaha geniş bir alana yayıldı. Zira yazma işi, bu dönemde müslüman coğrafyanın her tarafına yayılan ilim halkalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmişti.

Bu dönemde hadis yazmanın yaygınlaşmasının nedenlerinden bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

1. Rivayetlerin yayılıp, isnadların uzaması ve ravilere ait i-sim, künye ve neseplerin çok olması

2. Sahabe ve tabiin büyüklerinden sünnet hafızı birçok kişinin vefat etmesi üzerine sünnetin kaybolmasından endişe duyulması

3. Yazının yaygınlaşması ve muhtelif ilimlerin çoğalmasıyla birlikte ezber melekesinin zayıflaması

4. Bidat ve sapmaların ortaya çıkması ve yalanın yaygınlık kazanması. Bunun sonucu olarak sünneti muhafaza edip, haricî unsurların karışmasını önlemek maksadıyla sünneti tedvin faaliyetlerine başlandı.

5. Yazıya sıcak bakmama sebeplerinden birçoğunun zail olması.

Bu dönemde sayılamayacak oranda sahifelerin yazıldığı bilinmektedir. Dr. Mustafa el-A'zamî bunların önemli bir kısmını Dirâsâtun fi'l-Hadisi'n-Nebevî adlı kitabında zikretmiştir.^[285]

Bu dönemde yazılan sahifelerden birkaçını zikretmekle ye-tinçceğiz:

1. İbni Abbas'ın öğrencisi Said b. Cübeyr'in sahifesi veya sahifeleri^[286]

2. Beşîr b. Nehîk'in Ebu Hureyre ve diğerlerinden yazdığı sahife^[287]

3. İbni Abbas'ın öğrencisi Mücahid b. Cübeyr'in sahifeleri.

Ebu Yahya el-Kunâsî der ki: "Mücahid beni odasına çıkarıp, bana kitaplarını getirirdi, Ben de istinsah ederdim."^[288]

4. Cabir b. Abdullah'ın öğrencisi Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim b. Tedrus el-Mekkî'nin sahifesi. Ebu'z-Zübeyr, sahi-fenin birini Cabir'den birini de Cabir dışında başkalarından rivayet ediyordu.^[289]

5. Zeyd b. Uneyse er-Ruhâvî'nin sahifesi.^[290]

6. Ebu Kılâbe'nin ölümü anında Ebu Eyyüb es-Sahtiyânî'ye verilmesini vasiyet ettiği sahife.^[291]

7. Hişamb. Urve b. ez-Zübeyr'in sahifesi^[292]

8. Ebu Eyyûb b. Ebu Temime es-Sahtiyânî'nin sahifesi^[293] Bunların haricinde de tabundan rivayet edilen birçok sahife

bulunmaktadır. Hicrî ikinci ve üçüncü asırda yapılan tedvin ve tasnif faaliyetlerinde birinci esas olarak sahabe sahifelerine, i-kinci olarak bunlara yani tabiin sahifelerine başvurulmuştur.^[294]

C. Ömer b. Abdülaziz ve İbni Şihâb ez-Zührî'nin Sünnetin Tedviniyle İlgili Gayretleri

Bu iki imamın, sünnetin yayılması ve bidatlerin gerek sözlü gerekse fiilî olarak ortadan kaldırılması konusundaki gayretleri meşhurdur. Bu iki zatın tercemeleriyle ilgili Siyeru Alâmi'n-Nube/â ve benzeri eserlere bakılabilir.

1. Buharî, Sahihinde Abdullah b. Dünya'nın şöyle dediğini rivayet etmektedir:

Ömer b. Abdülaziz, Ebubekir b. Hazm'a şunu yazdı: "Bak, Allah Rasûlü (S.A.V.)'ne ait

hadisleri yaz. Zira ben ilmin yok olmasından ve ulemanın göçüp gitmesinden korkar oldum. Sadece Peygamber (S.A.V.)'e ait olan hadisleri kabul edin. Alimler ilmi ifşa etsinler, [belirli yerlerde] oturup ders versinler. Ta ki bilmeyenler öğrensin. Zira ilim gizli bir şey haline gelmedikçe yok olmaz.^[295]

2. İbni Şihâb ez-Zührî der ki: "Ömer b. Abdülaziz, sünnetleri toplamamızı emretti. Biz de onları defterler halinde yazdık. Ömer, başında yönetici {sultan) bulunan her bölgeye bir defter gönderdi.^[296]

3. Darimî'nin kendi senediyle aktardığına göre Ömer b. Abdülaziz, Medine ehline şöyle yazdı: "Bakın, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün hadislerini yazın. Zira ben, ilmin yok olmasından ve alimlerin göçüp gitmesinden korkar oldum.^[297]

4. Hafız İbni Abdilber kendi senediyle İmam Malik'ten şöyle söylediğini nakleder: "İlmi

ilk olarak tedvin eden kişi İbni Şihabez-Zührî'dir.

[298]

VI. Hicrî İkinci Asırda Sünnetin Tedvini Ve Bu Çağdakilerin Sünnet Uğruna Yaptığı Değerli Çalışmalar

Bu asır iki kuşağı kapsamaktadır:

Birinci kuşak, tabiîn kuşağıdır. Zira tabundan bazılan hicrî 140 senesinden sonraya kalmışlardır. Nitekim geçen iki bölümde bu kuşağın yazma ve tedvin konusundaki gayretlerine değindik.

Bu asrın kapsadığı İkinci kuşağa gelince bunlar, sahabe ve tabundan sonra gelen ve ümmete sünneti nakleden ravilerzincirindeki üçüncü halkayı oluşturan etbâ'-ı tabiîn kuşağıdır. Bu kuşak, bidat fırkalarına ve zındıklar tarafından yayılan uydurmalara karşı mücadelede öncü bir role sahiptir. Bu asrın ortalarına doğru zındıkların sünnet karşıtı propagandalan ayyuka çıktığından halife Mehdî (rahimehullâh) adamlarından birini

bunları takip edip sıkıştırmakla görevlendirdi. Görevlendirilen bu şahıs da zındıkların sahibi şeklinde meşhur oldu.^[299]

Bu kuşağın imamları ve alimleri sünnete büyük hizmetlerde bulunup onu haricî unsurların karışmasından korudurlar, "Tasnif dediğimiz, sünneti bablara ayırıp, müretteb hale getiren kapsamlı tedvin faaliyeti bu kuşağın eliyle gerçekleşmeye başladı. Daha önce ise değişik hadisler, sahifelerde ve küçük kitaplarda sınırlı bir şekilde toplanırdı. Bu da bablara ayırma ve herhangi bir tertibe tabi tutmadan, rastgele yapıldı. Sahabenin son döneminde ve büyük tabiin uleması zamanında üstaddan sormak şeklinde başlayan rical ilmi ve hadislerin bab ve fasıllara göre tedvin edilmesi bu kuşağın eliyle geliştiği gibi rical ilminin tasnifi de bu kuşağın öncülüğünde gerçekleşmiştir. Zira Leys b. Sa'd (Ö.175), Abdullah b. Mübarek (Ö.181), Damra b. Rebîa (Ö.202), Fadl b. Dukeyn (Ö.218) gibi

alimlerden her biri rical tarihine ilişkin telifte bulunmuştur.

Bu dönem, Sünnet-i Mutahhara ilimlerinin tesis dönemi o-larak kabul edilir. Bunun garipsenecek bir tarafı yoktur. Nitekim Malik, Şafiî, Sevrî, Evzâî, Şu'be, İbni Mübarek, İbrahim el-Fezârî, İbni Uyeyne, el-Kattân, İbni Mehdî ve Vekî' gibi pek çok imam bu dönemde yetişmiş ve yaşamıştır.

Bu dönemde gerçekleştirilen tedvin faaliyetlerini iki madde de özetlemekle yetineceğiz.

a. Bu dönemde tedvin faaliyeti geçmiş dönemlerden

daha gelişkin hale gelmiştir.

1. Bu dönemdeki faaliyet, bir önceki dönemde olduğu gibi hadîslerin bab ve tertip gözetilmeden sahifelerde toplatılması şeklinden [\[300\]](#) tasnif şekline; yani hadisleri tertibe tabi tutup bablarac ayırma, ayrıştırma ve

birbiriyle uyum arzedemeyen hadisleri aynı bab kapsamına alma, sonra birkaç babı tek bir kitapta derleme şekline doğru gelişmiştir.

2. Bu çağda yazılan eserler, sahabe ve tabiin döneminde insanların ağızından yazılıp tedvin edilen sahife ve kitapçıkların yanısıra sahabe sözlerini ve tabiin fetvalarını da içermektedir. Daha önce ise bunlar sadece sözlü olarak naklolanmaktaydı. Sahifeler de sadece Peygamber (SAV.)'in hadisleriyle sınırlıydı. [\[391\]](#)

3. H. ikinci asırda yazılan eserler; "Muvattâ, Musannef, Cami', Sünen" gibi başlıklar taşırken bazıları da "el-Cihâd, ez-Zühed, el-Meğâzî, es-Siyer" gibi daha özel başlıklar taşımaktadır.

b. Bu çağda hadise dair eser vermekle meşhur olanlar: [\[392\]](#)

1. H. 150'de Mekke'de vefat eden Ebu Muhammed Abdülmelik b. Abdülaziz b. Cüreyc

2. H. 151'de Medine'de vefat eden Muhammed b. Yesâr el-Muttalibî

- 3.** H. 153'de Yemen'de vefat eden aslen Basralı olup sonradan San'â'ya yerleşen Ma'mer b. Raşid
- 4.** H. 156'da Basra'da vefat eden Said b. Ebi Urûbe
- 5.** H. 156'da Şam'da vefat eden Ebu Amr Abdurrahman b. Amfel-Evzâî
- 6.** H. 158'de Medine'de vefat eden Muhammed b. Abdurrahman b. Ebi Zi'b
- 7.** H. 160'da Basra'da vefat eden er-Rebî' b. Subeyh el-Basrî
- 8.** H. 160'da Basra'da vefat eden Şu'be b. el-Haccâc
- 9.** H. 161'de Kufe'de vefat eden Ebu Abdillâh Süfyan b. Said es-Sevrî
- 10.** H. 175'te Mısır'da vefat eden el-Leys b. Sa'd el-Fehmî
- 11.** H. 176'da Basra'da vefat eden Ebu Seleme Hammâd b. Seleme b. Dünya

12.H. 179'da Medine'de vefat eden İmam
Malik b. Enes

13.H. 181'de Horasan'da vefat eden
Abdullah b. Mübarek

14.H. 188'de Rey'de vefat eden Cerîr b.
Abdullah ed-Dabbî

15.H. 197'de Mısır'da vefat eden Abdullah b.
Vehb el-Mısri

16.H. 198'de Mekke'de vefat eden Süfyan b.
Uyeyne

17.H. 197'de Kufe'de vefat eden Vekf b. el-
Cerrâh er-Revâsî

18.H. 204'de Mısır'da vefat eden Ebu
Abdillah Muhammed b. İdrîs eş-Şafî

19.H. 211'de San'â'da vefat eden
Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî^[303]

VII. Hicrî Üçüncü Asırdaki Sünneti Tedvin Faaliyetleri

Bu asır genelde İslamî ilimlerin, özelde
sünnet-i nebevîyeye ait ilimlerin olgunlaşma

dönemi olarak kabul edilir. Hatta bu asır sünnet-i nebeviye açısından en verimli asır sayılır. Zira bu asırda ilmi talep uğruna "rihle" denen yolculuklar yapılmış, rical ilmi ve hadislerin tedviniyle ilgili yoğun bir tedvin faaliyeti gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak müsnedler, kütüb-i sitte veümmetin itimad edip kaynak kabul ettiği sünenler ortaya çıkmıştır.

Bu asırda, bir çok hadis hafızı ve müdakkik alim yetişmiştir. Örnek olarak Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râheveyh, Ali b. el-Medînî, Yahya b. Maîn, Muhammed b. Müslim b. Vare, Ebu Abdillâh el-Buharî, Müslim b. el-Haccâc, Ebu Zur'a er-Râzî, Ebu Hatim er-Râzî, Osman b. Said ed-Darimî ve Abdullah b. Abdurrahman ed-Darimî gibi birçok şahsiyeti zikredebiliriz. Keza genelde Ulumu'l-Hadis, özelde cerh ve tadilin teessüs etmesinde büyük hizmetleri geçen alimleri de bu çerçevede zikredebiliriz. Bunun yanısıra bu dönem alimleri yeni bir telif türünün oluşmasına,

yani akide kitapları olarak bilinen kitapların yazılmasına, hizmet ettiler. Bu dönemdeki akideyle ilgili telifleri iki kısma ayırmak mümkündür:

1. Kitap ve Sünnette varid olan nassları derleyip, bununla beraber sahabe, tabiin ve tebe-i tabiîn gibi seİef-i Salih'inin bu nassları anlamada izlediğı yöntemi ve bidat ehline karşı takındığı tavrı anlatan kitaplar. Bu kitapların geneli esSürme unvanını taşımaktadır. Ahmed b. Hanbel ve Ebu Nasr el-Mervezf nin "es-Sünne" adlı eserleri gibi.

2. Bida fırkalasının tavrını reddeden kitaplar. Bu kitaplar, bida fırkalarının gerçek yüzünü ortaya çıkarmak, müslümanları uyarmak ve bu fırkaların ümmet için teşkil ettiği tehlikeyi beyan etmek üzere telif olunmuştur.

Mutezile; Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık döneminde Abbasî idaresinin resmî desteğıyle faaliyetlerini artırdı, buna paralel olarak

Mutezile'ye karşı yazılan reddiyeler de artış gösterdi. Bu cümleden olarak Ahmed b. Hanbel ve Darimî'nin er-Red ala'I-Cehm'ıyye adlı eseri, Buharî'nin Halku Ef'âli'l-İbâd adlı kitabı zikredilebilir.

Tebe-i tabiîn, hicrî ikinci asırda sünneti tedvin etmek noktasında, cerh ve tadîl prensiplerini uygulayarak onu haricî unsurların kanşmasından korumak için büyük ve öncü gayretler gösterdikleri gibi, hicrî üçüncü asırda da sünnete hizmet etmeve ona aykırı bida ve eğilimleri ortadan kaldırma konusunda çok geniş ve zorlu bir faaliyet içerisine girmişlerdir.

Nitekim sünnet uğruna gösterilen bu gayretler, bir yandan müsnedler, sihâh ve sünen gibi kitapların yazılmasıyla, diğer yandan değişik alanlara ilişkin rical kitaplarının ve bu asırda sıkça karşılaştığımız akide kitaplarının yazılmasıyla zirveye ulaşı. Bunun yanısıra bidat ve sapkın eğilimlere ve bunları benimseyenlere karşı verilen

mücadeleler ve bunların gerçek niteliğini deşifre edip ümmeti bunların şerrine karşı uyarmayı amaçlayan faaliyetler, Ehl-i Sünnetin İmamı, Sıddîk-i Sâni Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel (r.a.)'in muhteşem duruşuyla taçlandı. O, başına üşüşen Cehmiyye ve Mutezile mensuplarına karşı direniş gösterip Cenab-ı Hakk'ın inayeti sayesinde bu hengâmeden muzaffer olarak çıkmayı başardı. Allah'ın inayetiyle bidatler ortadan kalktı ve bidat savunucuları geri püskürtüldü. Aslında sünnet-i seniyyeyi ve ona bağlı olanları zedelemeyi amaçlayanların durumu şairin şu ifadesindeki adamın durumundan farksızdır.

Koca taşı parçalamak için boynuzlayan bir hayvan gibi Taşa zarar vermedi keçi, sadece boynuzunu parçaladı.

Bu asırdaki tedvin faaliyetlerinin özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Peygamber (S.A.V.)'in hadislerini başka söz ve rivayetlerden ayırmak.

Bilindiği gibi hicrî ikinci asırda hadisler, sahabe sözleri ve tabiin fetvalarıyla birlikte tedvin edilmiştir.

2. Sıhhat ve zaaf açısından hadislerin derecelerinin belirtilmesine itina gösterme

3. Sünnetin tedvini konusunda değişik eserlerin oluşması. Bu süreçte oluşan başlıca eser türlerini şöyle sıralayabiliriz:

a. Her bir sahabînin hadislerini müstakil olarak aktaran "müsned"ler. Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi gibi.

b. Hadisleri, kitab ve bablara göre sınıflandıran ve sahihi, sahîh olmayandan ayırmaya Özen gösteren "sihâh" ve "sünen" kitapları. Kütüb-i Sitte gibi

c. "Muhtelifu'l-Hadis" ve "Muşkilu'l-Hadis" kitapları. İmam Şafî'nin ve Ali b. el-Medînî'nin İhtilafu'l-Hadîs adlı

kitaplarıyla İbni Kuteybe'nin Te'uîlu Muhtelifi I-Hadîs adlı eserleri buna Örnek verilebilir.^[304]

VIII. Selef-İ Salihinden Bazı Kimselerin İlmi Yazmaktan Hoşlanmaması Ve Bu Durumun Nedeni

Hadîslerin yazimiyla ilgili en geniş kaynak Haîb el-Bağ-dadî'nin Takyîdu'l-İlm adlı eseridir.

Hatîb, kitabını üç kısma ayırır: Birinci kısım, ilmi yazıya geçirmekten hoşlanmama ile ilgilidir. Bu kısmın ikinci faslında ilmin yazımına sıcak bakmadıkları nakledilen alü şahabının ismiyle karşılaşmaktayız.^[305] Bunlar

- 1-** Ebu Said el-Hudrî
- 2-** Abdullah b. Mesud
- 3-** Ebu Musa el-Eş'arî
- 4-** Ebu Hureyre
- 5-** Abdullah b. Abbas
- 6-** Abdullah b. Ömer'dir.

İkinci fasılda Hatîb, yazmaya sıcak bakmadıkları rivayet olunan on iki tabîî'nîn ismini zikreder. [\[306\]](#) İsimlerini zikrettiği şahıslar şunlardır:

- 1-** Ebu İdrîs
- 2-** Ebu'l-Âliye
- 3-** İbrahim en-Nehâî
- 4-** el-A'meş
- 5-** ed-Dahhâk
- 6-** Abdullah b. Abdillâh
- 7-** Ubeyde es-Selmânî
- 8-** Amr b. Dînâr
- 9-** el-Kâsım b. Muhammed
- 10-** Muhammed b. Sirîn
- 11-** el-Muğîre
- 12-** el-Mansûr

Kitabın ikinci kısmında [\[307\]](#) Hatîb, yazmaya sıcak bakmayanlardan üç tanesinin ismini gerekçeleriyle beraber zikreder. Bunlar: İbni Avn, Ebu Musa el-Eş'arî ve İbni Mesud'dur.

Üçüncü kısımda^[308] yazmanın caiz oluşuna ya da onun bilfiil gerçekleştiğine dair varid olan nebevi hadisleri ve sahabe ve tabiîn sözlerini aktanr.

Dr. Mustafa el-A'zamî, Dirâsât fi'l-Hadisi'n-Nebevt ve Tarihi Tedüînihi adlı kitabında yukarda verdiğimiz bilgileri aktardıktan sonra şunları kaydeder: "Bu inceleme sonunda şunu söyleyebiliriz: İlmi yazmaya sıcak bakmadığı nakledilen şahısların tamamından -bir veya iki kişi hariç- aksi doğrultuda rivayetler de nakledilmiştir. Kitabımızın dördüncü babında açıklandığı gibi bunların hadis yazdığı sabittir.

Hatîb el-Bağdadî, sahabeden bazı kimselerin Kur'an haricinde herhangi birşeyin yazımına sıcak bakmadıklarını anlatan rivayetleri verdikten sonra bunları şu şekilde özetler: "İlk zamanlarda bazılarının ilmin yazımına sıcak bakmayışının sebebi ya başka şeylerin Allah'ın Kitabı gibi telakki edilmesi endişesidir ya da

insanların Allah'ın Kitabını bırakarak başka bir şeyle meşgul olmaları tehlikesidir... İlk dönemler, fakihlerin azlığı ve vahyi, vahiy dışı unsurlardan ayırdedebilen kimselerin fazla olmaması sebebiyle yazma İşi yasaklandı. Zira Bedevi Arablar ne

dinde fakih olan kimseler idi, ne de işe vakıf olan alimlerle oturmuş kişilerdi. Dolayısıyla bunların sahifelerde buldukları şeyleri Kur'an'a ilave edip, bunları da Allah'ın kelamı gibi telakki etmelerinden emin olunamazdı.^[309]

Hatîb, başka bir fasılda yazma yasağının başka gerekçelerine de değinir:

"insanlar sünnetleri hıfz etmekle emrolunmuşlardı. Zira isnad yakın idi ve [hadislerin kaynağı ile kendi aralarındaki] zaman mesafesi pek uzak değildi. İnsanların yazıya dayanıp kalmaları yasaklandı. Çünkü bu durum ezberin zayıflamasına harta tamamen ortadan kalkmasına neden olabilirdi. Buna mukabil yazmanın zayıflamasıyla her yerde insana eşlik

edecek olan ezber, kuvvet kazanabilirdi. Bundan dolayıdır ki, Süfyan Sevrî şöyle demiştir: Kağıtlar, ilim için ne kötü emanet yerleridir."

Bu sözün sahibi Süfyan es-Sevrî aynı zamanda ilmi yazan biriydi. O yazmaya dayanıp kalmayı yeri ve ezberi emrediyordu. Ancak bununla birlikte ihtiyat gereği yazma işini de yapıyordu. Seleften pek çok kimse ezberlediği hadisleri yazarak ve yazdıklarını okutarak pekiştiriyordu. Ezberlerini sağlamlaştıran ve yazdıklarını siliyordu. Bunu da yazılanlara dayanıp ezber güçlerine ve ezberlenen şeylere zarar gelir düşüncesiyle yapıyorlardı. [\[310\]](#) Bu da gösteriyor ki, seleften bazı kimselerin hadis yazmaktan çekinmesi Ebu Said el-Hudrî'nin rivayetinde geçen nehye değil, başka sebeplere dayanmaktadır. [\[311\]](#)

İnsanların tabii dönemini müteakiben ilmi yazmaya baş-lamalanna gelince, Hatîb el-Bağdadî bu konuda şöyle der: "Rivayetlerin yaygınlaşması,

isnadların uzaması; ravilere ait isim, künye ve neseplerin çoğalması, ibarelerin farklılaşması ve hafızaların bunları ezberlemekten aciz hale gelmesi gibi nedenlerden dolayı insanlar, bir zamanlar sıcak bakmadıkları yazıyı yaygın olarak kullanıp, yazılı-ilmî eserlere itimad etmeye başladılar. Bu dönemde [yazılı haldeki] hadis ilmi, bir hadis hafızının sahip olduğu ilimden daha güvenilir hale geldi. Öte yandan Allah Rasûlü, hafızası zayıf olanların yazması için müsaade buyurmuştu. Sahabe, tabiin ve daha sonraki nesiller de bunu uygulamıştır.^[312]

IX. Hadis Rivayetinde Kullanılan Bazı Terimler

(Haddesenâ, Ahberenâ, Ân, Semî'tu)

Bu terimlerle konumuz arasında sıkı bir ilişki sözkonusudur. Şöyle ki: Hadis öğrencisi, hadis kitaplarını okuyup isnadlarla ve haddesenâ, ahberenâ gibi terimlerle karşılaştığında çoğu kez bu hadislerin tamamının sözlü olarak

nakledildiğini düşünür. Bu kanaata varmasının nedeni de isnadlarda haddesenâ v.b kelimelerin peşpeşe kullanılmasıdır.

Nitekim bazı oryantalistler, bu ıstılahların tekabül ettiği geniş manayı anlayamadıkları için fahiş hatalara düşmüşlerdir. Bu cümleden olarak bazıları, temel hadis kaynaklarında kayıtlı (müdevven) bulunan hadislerin ilk defa sözkonusu müellifler tarafından yazıya aktarıldığını, daha önceleri ise sözlü olarak nakledildiğini savunmuşlardır.

Gerçekte ise "haddesenâ" kelimesi, bu araştırmacıların zannettiğinden daha geniş ve daha kapsamlı bir anlam alanına sahiptir. Hadisi rivayet eden hoca {şeyh} öğrencilerine bir hadis kitabı okuduğunda veya onlara sözlü olarak hadis aktardığında ya da kitaplarından yahut hafızasından öğrencilere bir şey imla ettirdiğinde veya öğrencinin hocasına kitaptan ya da hafızasın-

dan hadisleri okuması durumunda muhaddısler, "haddesenâ" kelimesini kullanırlar.

Evet, bazı muhaddısler hocadan duyulan hadisler için "haddesenâ", hocaya okunan ve arzedilen hadisler için "ahberenâ" ifadesini kullanmışlardır. Ancak bazılarına göre bu son durumda bile "haddesenâ" kelimesini kullanmak mümkündür.^[313]

Bu ıstılahlardan bir diğeri de [semâ'dan türeme] "semi'tu" (duydum/işittim) kelimesidir. Muhaddısler, semâ' maddesini semâ'ın yazıya eşlik etmesi durumlarında bile kullanırlardı. Zira onlara göre semâ' olmaksızın yapılan salt naklin herhangi değeri yoktur. Bundan dolayı yazmayla [kitabeta] birlikte gerçekleşen semâ'ı ifade ederken, yazmaya değinmeksizin bazen semâ' kelimesini bazan da "tahdis" kelimesini kullanırlardı.

Burada konuya ışık tutması bakımından sadece bir örnekle yetinmek istiyouz:

Adamın biri Adem b. Ebi İyâs'a şöyle dedi: Ben, Ahmed b. Hanbel'i dinliyordum. Kendisine Şu'be hakkında soru soruldu. Şu'be'nin Bağdat'ta yazdırarak mı yoksa okuyarak mı kendilerine hadis aktardığı soruldu. O cevaben şöyle dedi: "Şu'be okuyor; Adem, Ali en-Nesâî ve...'den oluşan dört kişilik bir grup da yazıyordu." Adem dedi ki: "[Ahmed b. Hanbel] doğru söylüyor. Ben çabuk yazan biriydim. Ben yazıyordum, insanlar benden alıyorlardı. Şu'be Bağdat'a geldiğinde her birinde yüz rivayet olmak üzere toplam kırk celsede (meclis) hadis aktardı. Ben bunların yirmisinde hazır bulundum ve iki bin tane hadis dinledim (semi'tu). Geri kalan yirmi oturumu kaçırdım.^[314]

Bu örnekte Adem b. İyâs'ın, Şu'be'nin meclisinde hadis yazdığını görmekteyiz. O, kendisinin daha çabuk yazan biri olduğunu ve insanların kendi yazdıklarından istinsahta bulunduklarını belirttiği halde "ben iki bin tane hadis

dinledim {semi'tu)" demektedir. Burada semâ' kelimesi, yazıya ait göstergeleri gölgelemiştir.

Binaenaleyh, muhaddislerin hadis aktarımında kullandığı semâ' ve tahdîs gibi kelimelerin arkaplanında çoğu kez yazma olayı yatmaktadır. Ancak ilk dönem alimlerinin önem verdiği husus, ravinin hocasıyla olan irtibat ve kopukluğu olduğundan dolayı onlar, -yazma ameliyesinin gölgede kalması pahasına-bu (semâ' eksenli) ıstılahları kullanmaya özen göstermişlerdir.

Bu ıstılahların mefhum ve kapsamından anladıklanmıza dayanarak şunu kesin bir şekilde ifade edebiliriz: Tarihçilerin "falan şahıs, filanca kişiden şunu duydu" şeklinde aktardıktan rivayetlerin çoğunda yazma olayı vardır. Ancak bir çok kimse bunun aksini iddia edip, muhaddislerin ilk bir buçuk asırlık sürede sadece ezber ve sözlü aktarıma dayandığını ileri sürmüştür. Sonuçta bu da İslam düşmanlarının

dine saldırmaları için bir merdiven görevi görmüştür.

Konumuzla çok yakından alakalı olan bir başka husus, muhaddislerin bazıları hakkında "falanca kitap sahibiydi" şeklindeki ifadeleridir. Örnek olarak İbni Maîn'in, Mıḡs b. Sumeyy el-Evzâî hakkında söylediği "o, kitap sahibiydi^[315] sözü zikredilebilir.

İbni Hibbân, Ebu'z-Zînâd hakkında şöyle der: "O, kitap sahibiydi ve ezberlemiyordu.^[316]

Bu ifadeler, sözkonusu şahsın yanında sadece bir kitabın bulunduğu veya mezkur şahıs haricinde diğer muhaddislerin yanında kitapların bulunmadığı anlamına gelmez. Aksine bununla, sözkonusu şahsın genelde kitaplarına dayanarak rivayette bulunduğu, buna karşın diğerlerinin ise hafıza bakımından güçlü olduğu kastedilmektedir. Bu husus, diğer ravilerin nez-dinde de bir veya birkaç kitap bulunduğu gerçeğiyle çelişmez. Keza bu durum, sözkonusu şahıs nezdinde tek bir kitap

olduğu anlamına da gelmez. Bununla birlikte bazen mezkur şahıs yanında birkaç kitap olabilmektedir. [\[317\]](#)

X. Bazı Oryantalistlerin Ve OnlarınTakipçilerinin Düştüğu Fahış Hatalar

1. Buraya kadar anlatılanlardan anlaşıldığı gibi bazı oryantalistlerin ve Reşîd Rıza gibi takipçilerinin ileri sürdüğu "ashab-ı kiramın hadis namına bir şey yazmadığı ve onlardan tabiin kuşağına yazılı bir şeyin intikal etmediği, keza tabunun da sadece yöneticilerin emri üzerine hadis yazdıkları" şeklindeki iddialar sünnet-i nebevîyeye ait kaynakları ve muhaddislerin sahip oldukları birikimi aktarırken kullandıkları üslûbu bilmemekten kaynaklanmaktadır. Zira onlar, daha önce "haddesenâ" v.b. kelimelerle ilgili açıklamalarda belirtildiği gibi kitap yerine müellife atıfta bulunuyorlardı.

Reşid Rıza'nın "hadisler, ancak yöneticilerden gelen bir emir üzerine yazıya geçirildi" şeklindeki ifadesine gelince, o bununla Raşid Halifelerin sonuncusu Ömer b. Abdülaziz'i ve onun hadis yazımıyla ilgili emrini kasdetmektedir. Bu işi Ömer b. Abdülaziz gibi bir yöneticiye hasretmek fahiş bir hata olmakla beraber, yöneticinin böyle bir şeyi emretmesinin de hiçbir mahzuru yoktur. Aksine bu, gerek emri veren yönetici gerekse bu emri yerine getiren memur açısından büyük bir iftihar vesilesidir.

2. Goldziher'in çelişik gibi görünen yazmayla ilgili hadislere dayanarak varmaya çalıştığı sonuç da doğru değildir. O, İslam dünyasında ehl-i hadis ve ehl-i re'y şeklinde iki akım olduğunu, hadislerin yazıya geçirilmesi aleyhindeki rivayetlerin ehl-i re'y tarafından uydurulduğunu, buna mukabil ehl-i hadisin de yazmaya müsaade gösteren hadisleri-ürettiğini iddia eder.

Ancak yazma konusunda muhalif ve muvafık kanatların listesine kısa bir bakış bile bu iddiayı çürütmek için yeterlidir. Zira yazma konusunda sert ve tavizsizliğiyle bilinen Ubeyde ve İbni Sirîn gibi kimseler, ehl-i hadis olan kişilerdir. Yazmayı teşvik ve telkin edenler arasında Hammâd b. Ebi Süleyman, ez-Zührî, A'meş, Ebu Hanife, Sevrî ve Malik gibi fukahanın [ehl-i re'yin] büyükleri de yer almaktadır. Bunun yanı sıra o dönemde fakih olmayan muhaddislerin var olması da mümkündür. Ancak kişinin muhaddis olmadan fakih olması mümkün değildi.^[318]

XI. Bazı Sahabîlerin Sünneti Rivayet Etmekten Kaçınması Ve Bazılarının Da Bunu Nehyetmesi

Seleften bazı kimselerin hadis yazımına neden sıcak bakmadıklarının hikmeti anlaşılmış oldu. Ancak bununla birlikte bazılarının hadis rivayet etmekten hoşlanmayıp bunu nehy et-

mesinin sebebi neydi acaba? şeklinde bir soru akla gelebilir.

el-Cevap: Selefin bütün durumlarda hadis rivayet etmekten çekindiğini veya onların bazı özel durumlarda hadis rivayet etmekten çekinmesinin temelde hadisin hüccet değerine inanmamaktan kaynaklandığını düşünmek kesinlikle yanlıştır. Zira Allah Rasûlü'nün onlara hadisleri tebliğ etmeyi ve hadis rivayetinde bulunmayı emrettiği sabittir:

"Bir ayet de olsa benden alıp tebliğ ediniz.^[319]

"Benim sözlerimi işitip, ezberleyip, öğrendikten sonra başkasına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ağartsın. Nice fıkıh taşıyıcıları vardır ki, fakih değildir. Nice fıkıh taşıyıcıları, fıkıh kendilerinden daha fakih olan kimselere taşırlar.^[320]

Bu manada başka hadisler de bulunmaktadır.

Öte yandan Sünnetin hüccet oluşuna delâlet eden pek çok sahih hadis ve kat'î deliller de bunu teyid etmektedir. Hatta tevatür derecesindeki haberler bizzat sahabenin -ister hadis rivayetinden kaçınanlardan olsun, ister kaçınmayanlardan olsun, ister bu konuda kendilerinden hiçbir şey nakledilmeyenlerden olsun- ileride değineceğimiz sebepler olmadığı sürece sünnete sarılıp onu tebliğ ettiğini, başkalarına karşı sünnetle istidlalde bulunduğunu ve başkası tarafından delil olarak getirildiğinde teslimiyet gösterip, kendi kişisel görüşünden vazgeçtiğini, meydana gelen hadiselerde ona başvurduğunu ve bu konuda hiçbir fikir ayrılığının bulunmadığını göstermektedir.

Hasılı, sahabeden bazı kimselerin kaçındığı veya nehyettiği husus "hadis rivayet etme" değildir. Aksine "çokça hadis rivayet etme"dir.

Ashabın bir kısmında gördüğümüz bu çekince ve nehyin bazı sebepleri bulunmaktadır. Bunların bazısını şöyle belirtmek mümkündür.^[321]

Birinci Sebep

Sahabe çokça hadis rivayet eden kişinin, rivayet esnasında farkına varmadan hata etmesinden ve hatalı olarak rivayet ettiği hadisin kıyamete kadar hüccet olarak telakki edilmesinden endişe ediyordu. Zira çok rivayet hata ihtimalini artırır. Gerçi hata eseri yapılan şeylerde günah yoktur. Ancak [başından itibaren] hata ihtimali bulunan bir şeyi bile bile irtikab etmek, sözkonusu hatayı işleyenin kusurlu ve ihmalkâr olduğunu gösterir. Çünkü, böyle bir kimse de bir anlamda yalan söylemiş gibi olur. "Bir korunun etrafında dolaşan şahsın oraya düşmesi an meselesidir."

Bu nedenle ashab, çok çekimser davranmakta ve [mümkün olduğu kadar] az hadis rivayet etmekteydi. Tam olarak emin olmadıkları

hadisleri rivayet etmiyordu. Aralarında çok hadis rivayet ettiği halde kendinden emin olanlar İse çokça rivayet ederlerdi.

Ashabtaki bu endişe, bu korku ve çekimserlik sünnetin onlar nezdinde teşkil ettiği kıymeti ve onun dinde amel edilmesi gereken bir hüccet olduğunu göstermektedir. Bu durum, aynı zamanda onların gönlümüzdeki mevkiini yüceltmekte ve onların Allah Rasûlü {S.A.V.}'nden bize naklettiklerine duyduğumuz güveni artırmaktadır. Keza bu, onlann emaneti, duydukları gibi eda ettiklerini ve onu layıkıyla koruduklarını da göstermektedir.

Şimdi de bu gerçeği anlatan hadislerden bir kaçını görelim:

Buharî'nin aktardığı bir hadiste Allah Rasûlü (S.A.V.) şöyle buyuruyor: "Her kim, bana kasten yalan isnad ederse cehennemde yerini hazırlasın."[\[322\]](#)

Bir başka hadisinde Allah Rasûlü (S.A.V.) şöyle buyurmaktadır: "Her duyduğu şeyi söylemesi, kişiye yalan olarak yeter. [\[323\]](#)

Hiz. Enes (r.a.)'in şöyle dediği rivayet edilmektedir:

"Şayet ben, hata etmekten korkmasaydım, Allah Rasûlü'nden duyduğum -veya Allah Rasûlü'nün söylediği- bazı şeyleri size aktarırdım. Zira ben Allah Rasûlü'nün 'herkim bana kasten yalan isnad ederse cehennemde yerini hazırlasın.' dediğini duydum. [\[324\]](#)

İbni Sîrîn'in şöyle dediği nakledilir: "Enes, Allah Rasûlü'nden az hadis nakleden biriydi. Rasûlüllah'tan bir hadis aldığında:-'Ya da Allah Rasûlü'nün dediği gibi' {ev kemâ kale) derdi. [\[325\]](#)

Şa'bî ve İbni Sîrîn'den rivayet olunduğuna göre İbni Mesud, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nden bir hadis naklettiğinde yüzünün rengi değişir "ya böyle veyahut da buna benzer bir ifade kullandı..."derdi. [\[326\]](#)

Abdurrahman b. Ebi Leyla şöyle derdi: "Muhammed (S.A.V)'in ashabından Ensâr'dan yüzyirmi kişiyle karşılaştım. Bunlar arasında hadis rivayet eden hiçkimse yoktu ki, bu işi kendisine gerek kalmadan başka bir kardeşinin yapmasını istemiş olmasın. Keza fetva istenen hiç kimse yoktu ki söz konusu fetvaları kendisine gerek kalmadan bir başka kardeşinin vermesini istemiş olmasın.^[327]

Yine Abdurrahman b. Ebi Leylâ'nın şöyle dediği rivayet edilir: Biz, Zeyd b. Erkam'dan bize Allah Rasûlünün hadislerini aktarmasını talep ettik. Bize şöyle dedi: "Yaşımız ilerledi ve unutkanlık peyda oldu. Allah Rasûlü'nden hadis nakletmek zor bir iştir.^[328]

İşte, hadis rivayetine sıcak bakmamanın ve bundan sakınmanın başlıca nedeni budur. Ancak başka birtakım sebepler de bulunmaktadır ki, onları da ileriki satırlarda zikredeceğiz.^[329]

ikinci Sebep

Sahabe, İslam'la yeni tanışmış olup, Kur'an'ı hakkıyla bellememiş olan topluluklara hadis rivayet edilmesini menediyordu. Sahabe başka şeylerle meşgul olunarak Kur'an'ın ihmal edilmesinden korkuyordu. Zira Kur'an, bütün ilimler için en önemli ve esaslı kaynaktır. Hz. Ömer'in aşağıdaki sözü bu sebebe işaret etmektedir:

"Siz, bir beldeye vanp, ahâlinin arı uğultusunu andıran bir şekilde Kur'an okumakla meşgul olduğunı gördüğünüzde on-lan hadislerle meşgul ederek Kur'an'dan alıkoymayın."

Hız. Ömer, burada şunu demek istiyor: Yani söz konusu şehrin halkı islam'ı yeni benimsemiş olup, Kur'an'ı hıfzetmeye çalıştıkları ve bu ameliyeyi henüz bitiremedikleri bir esnada, onlar önemli (mühimm) bir şeyle meşgul ederek, daha önemli (ehemm) bir işten alıkoymayın. [\[330\]](#)

Üçüncü Sebep

Bazı sahabîler, çok hadis ezberleyenlerin bu ezber çokluğundan dolayı hadisleri tefekkür ve tedebbür etme işini ihmal etmesinden korktukları için hadis rivayetini nehyedip bundan kaçınmışlardır. Zira çokça ezberleyenler, tedebbür ve derin düşünmeye neredeyse hiç eğilmezler. [\[331\]](#)

Dördüncü Sebep

Sahabe, avamdan olan ve aklî seviyesi zayıf kalmış kimselerin, anlamada zorlandıkları müteşabih hadisleri rivayet etmesini nehyetmiştir. Bu kimseler, müteşabih hadisleri irade olunan manadan uzaklaştırmak, hadisin zahiriyle istidlalde bulunduklarından, onları sefih bidatçıların ürettiği türedi manalara hamle-derler. Ya da hadisleri kendi zayıf akıllarına aykırı bulup, hadislere itimiz etmeye yellenirler ki bu da sonuç itibarıyla Allah ve Rasûlü'nü tekzip etme gibi bir sonuç doğurmaktadır.

Bundan dolayı İbni Mesud şöyle demektedir:

"Akıllarına sığmayan bir şeyi söylediğiniz hiçbir topluluk yoktur ki, bu durum, onların bîr kısmı için fitne sebebi olmasın.^[332]

Hz. Ali de şöyle buyurmaktadır:

"İnsanlara anladıklar! şeylerle hitap ediniz. Siz, Allah ve Rasûlü'nün tekzip edilmesini ister misiniz?^[333]

İbni Hacer, şunları kaydeder: Adem b. Ebi İyâs, [Hz. Ali'nin yukarıdaki sözüne] şunu da ilave eder: "...İnsanların garip karşılayıp, inkâr edeceği şeyleri bırakın." Yani insanların anlamada zorlandığı karışık şeyleri söylemeyi bırakın.

Hadis rivayetine kısmen hoş bakmayanlardan biri İmam Ahmed'tir. O, zahiri itibıyla yöneticiye (sultan) karşı çıkışı ifade eden hadisleri rivayet etmekten hoşlanmamıştır. Keza İmam Malik, sıfat hadislerini, Ebu Yusuf garâible ilgili hadisleri rivayet etmeğe sıcak

bakmamışlardır. Bu durumun daha eski bir örneğini Ebu Hureyre'de görmekteyiz. Buharî'nin rivayetine göre Ebü Hureyre şöyle demektedir: "Allah Rasûlü'nden iki kap ilim aldım. Bunlardan birini yaymaktayım. Diğerine gelince, şayet onu da yayacak olsam, şu boğazı keserler. [\[334\]](#)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNETİN HÜCCET DEĞERİ VE DİNDEKİ YERİ

I. Kur'an'a Göre Sünnetin Hüccet Değeri

A Cenab-ı Hakk, Peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V.)'ı Kur'an'ın Açıklayıcısı, İtaat Edilmesi Gereken Bir Örnek ve Ahkamı Teşri' Eden Bir Merci Olarak Gönderdi.

Sünnet-İ nebevîyenin İslam'daki konumunu tespit etmek İstiyorsak, öncelikle sünnet-i nebevîyenin ve Resûl-İ Ekrem (S.A.V.)'in Kur'an'a göre haiz oldukları konumu anlamak gerekir.

Kur'an-ı Kerim'i incelediğimizde Cenab-ı Hakk'ın hikmeti gereği Hz. Peygamber (S.A.V.)'e onun risaletiyle mütenasib birtakım sıfatlar ve özellikler bahşettiğini görmekteyiz. [\[335\]](#)

Kur'an'a Göre Peygamber'in Haiz Olduğu Özellikler:

1. Bunlardan biri Cenab-ı Hakk'ın Peygamberi, İnzal ettiği Kitab'ın açıklayıcısı kılmasıdır. Cenab-ı Hakk şöyle buyurmaktadır: "Biz zikri sana indirdik ki, İnsanlara kendileri İçin İndirileni beyan edesin. Umulur ki, düşünürler. [\[336\]](#)

Bu ayet-i kerime, Kur'an-ı Kerim'de insanlara müşkil gibi görünen ilahî muradı açıklama ve mücmel olarak varid olan hükümleri - ki bunlar Kur'an ahkâmının önemli bir kısmını oluşturmaktadır- tafsil ederek beyanda bulunma ameliyesinin Peygamberin görevleri arasında olduğunu açıkça göstermektedir. Ayetteki "beyan" tilavetten ayrı bir şeydik Bununla sözü daha. açık

bir ibareyle veya başka bir dille ifade etme kastedil-memektedir. Zira muhataplar fasîh Arapça konuştuklarından Kur'an'i gayet iyi anlıyorlardı. Kur'an, onların diliyle ve onların kullandığı üslûp ve ifade teknikleriyle inmişti. Onlar bu anlamda bir beyana muhtaç değillerdi. Kur'an, ihtiva ettiği manalara a-çıkça delâlet ettiğinden ifade zaafı ve girifttik gibi belagata aykırı hususlardan uzaktır. Peygamber (SAV.) de Arapça dışında bir dil bilmediği İçin ayetteki beyan ile tercümenin kastedildiğini söylemek de mümkün değildir. Dolayısıyla beyan ile kastedilen şey tercümedir, denemez. Bilakis ayetteki beyan ile kastedilen şey, insanların ihtiyaç duyduğu türden bir beyan olmalıdır. Bu da iki kısımdır:

a. Kur'an'da müşkil görünen murad-ı ilaht'yi açıklama anlamındaki beyan {beyanu\'-murad)d\x. Zira bir söz belagatın zirvesinde olduğu halde irade olunan mana bakımından

müşkil olup, insanların çoğuna kapalı gelebilir. Böyle durumlarda izah ve beyana ihtiyaç duyulur.

b. Namaz, zekat, oruç ve hac gibi ahkama ilişkin konularda Kur'an'da varid olan mücmel ifadeleri tafsil etme anlamındaki beyan (ta/sî/u7-mucme/)dir. Bu da sözkonusu mücmel hükümleri keyfiyet, zaman, adet, miktar, rükün, şart, âdâb ve diğer noktalar açısından açıklığa kavuşturmakla olur.

Bu ayet-İ kerimeyle sünnetin önemli bir kısmının yani müşkil ayetleri beyan ve mücmel hükümleri tafsil eden kısmının hüccet oluşu kesinlik kazanmış olmaktadır.[\[337\]](#)

Beyan, Cenab-ı Hakk'm Peygamber'e tevdi ettiği bir vazife ve emanet ettiği bir görevdir. Binaenaleyh Peygamber (SiA.V.)'i bu görevden ve bu emanetten soyutlamak mümkün değildir. Keza -önemli bir kısmı- Kitab'ın beyanı: niteliğinde olan sünneti reddetmek, Kitab'a iman vasfıyla

bağdaşmaz. Bu,, aynı zamanda Kitab'ı da reddetmektir.

2. Peygamber'e bahşedilen bir diğer özellik, onun bütün müslümanlar için uyulması zorunlu olan örnek insan (usvetun hasene) olmasıdır.

"Sizler için, Allah'a ve Ahiret gününe kavuşmayı uman kimseler için Allah Rasûlü'nde güzel örnekler vardır.[\[338\]](#)

Cenab-ı Hak, Peygamber'in kayıtsız şartsız bir şekilde güzel örnek olduğunu belirtmiştir. Bu, müslümanların söz, fiil ve davranışlardan oluşan bütün işlerde Peygamberi örnek edinmek ve ona uymakla emrolunduğunu gösteriyor. Aynı zamanda bu, sünnetin bütün kısımlarıyla hüccet olduğunun bir delilidir.

3. Peygamber'e verilen özelliklerden bir diğeri ona itaatin Allah'a itaat gibi vacip kılınması ve Allah'a yapılan itaâttan bağımsız olarak ayrıca zikredilmesidir,

"Biz her Peygamberi, Allah'ın izniyle itaat olunsun diye gönderdik. [\[339\]](#)

"Ey İman edenler, Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ediniz. [\[340\]](#) "Kim Peygamber'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. [\[341\]](#)

"Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse (bilmiş olun ki) onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kimselerle birlikte olacaktır. Onlar ne güzel arkadaşlardır. [\[342\]](#)

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Rasûlü'ne itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de... Şayet herhangi bir şeyde ayrılığa düşerseniz, Allah'a ve Ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlü'ne havale ediniz. Bu daha hayırlı ve akıbet itibariyle daha güzeldir. Sana ve senden önce İndirilene iman ettiklerini sanan o kimseleri görmedin mi? Onlar tağutun vereceği hükümle muhakeme olmak istiyorlar. Halbu ki onlar, onu inkar etmekle

emrolunmuşlardı. Şeytan ise onları derin bir sapıklığa düşürmek istemektedir. [\[343\]](#)

Bu ayetler, Peygamberlerin sadece tebliğ ve ikna için gönderilmediğini bununla birlikte Allah'ın izni sayesinde itaat olunmak için gönderildiklerini açıkça göstermektedir. Bu ayetler, aynı zamanda yerine getirilmesi gereken iki tür bağımsız itaatin olduğunu; bunlardan birinin Kur'an'da yer alan ilahî emirlere itaat olduğunu, diğerinin ise Kur'an'da yer almayan ancak Peygamber tarafından tebliğ edilen emirlere itaat olduğuna da delâlet etmektedir.

Keza bu ayetler, insanların muhakeme ve çözüm için Peygamberin hayatında nebevi hüküm ve emirlerde ifadeye kavuşan, onun vefatından sonra da Kitap ve Sünnette varlığını sürdüren ilahî şeriata başvurmamakça iman etmiş olamayacaklarını göstermektedir.

Bunlar, İslam'ın bedahetle bilinen açık esaslarındandır.

"Hayır, Allah'a yemin olsun ki onlar aralarında vuku bulan ihtilaflarda seni hakem kılmadıkça sonra da vereceğin hükmü gönül huzuruyla kabul edip teslim olmadıkça iman etmiş olamazlar. [\[344\]](#)

4. Cenab-ı Hakk'ın Peygambere bahşettiği özelliklerden biri de teşrî' yetkisidir.

"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte O Peygamber, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygambere inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen Nur'a uyanlar var ya işte kurtuluşa erenler onlardır. De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize gönderilmiş olan göklerin ve yerin sahibi Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur. O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve ümmî Peygamber olan Rasûlü'ne -ki O,

Allah'a ve Onun sözlerine inanır- iman edin ve Ona uyun ki doğru yolu bulabilirsiniz.^[345]

Bu ayetler Allah ve Rasûlü'ne imanı içermekte, bununla beraber bu iman gereği olan emir ve teşrî'de Peygambere ve sünnet-i nebevîyeye itaatin lüzumunu da ihtiva etmektedir. Zaten insanların nebevî davete ittiba etmeden hidayet bulmaları umulacak bir şey değildir.

Mezkur ayetler, aynı zamanda Allah Teâla'nın Hz. Peygamber'e bahşettiği teşrî yetkisini de kapsamaktadır. Ayet-i kerimedeki "O Peygamber, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar." ifadesi de bu manayı teyid eder. Allah'ın helal ve haram kılması ile Peygamber'in helal ve haram kılması arasında itaaün gerekliliği açısından hiçbir fark olmadığı halde yukarıdaki ayette "helal ve haram kılma" eylemleri Peygamber'e isnad edilmiş ve bu husus Peygamberin gerçekleştirdiği ameller cüm-

lesinden addedilmiştir, Bundan dolayı bir başka ayet-i kerime de şöyle buyurulmaktadır:

"Peygamber size neyi verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının. [\[346\]](#)

Bu ayet-i kerime, .şeriatın tek bir-kaynaktan, yani Peygamber {S.A.V.}'in ümmetine getirdiklerinden, alındığına işaret eder. Bunun Kurban veya Sünnet şeklinde öirnası bir şeyi değıştirmez. Zira ikisi de vahiy 'kaynaklıdır, [\[347\]](#)

"O (Peygamber) arzusuna göre konuşmadı; o (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değıldir. [\[348\]](#)

Pek çok örneğinden sadece birkaçını aktardığımız bu ayetleri gözönüne aldığımızda ftı gerçek «faya çıkmaktadır: Ne Allah Rasûlü'nün sünnetinden imüstağni kalmak mümkündür ne de Kitabı, onun hamili ve taşıyıcısı olan Peygarriber'den ayırmak mümkündür. Bundan defayıdır ki, îmam ŞeîfS şöyle buyurmaktadır: "Allah'ın Kitabında yer alan farzları, Allah'ın emri

olarak kabul eden, Allah'ın Peygamberinin sünneHerini de ka-bdl, etmiştir. Çünkü Allah, kullan için, Peygamberine itaati farz kalmış ve onun hükmüne başvurmalarını istemiştir. Kim Peygamberin hükmünü kabul ederse Allah'ın emrini kabuî «imiş olur, Zira Allah, ona itaati faiz kılmıştır. [\[349\]](#)

Bu -ayetlerin tetkikinden vardığımız kesin sonuç şudur: AHeftı Rasûlü (S.A.V.)'ne itaat vaciptir. Zira Allah'a itaat, Allah Rasöâü'ne yapılan itaate bağlıdır. Vefatından sonra Allah Rasûlü'ne itaat, onun sünnetine ittiba etmekle mümkündür. Bundan dölayı ümmet fiilî olarak sünnetle amel etme konusunda fikir 'birliği (icma) etmiştir. Bu, felaü ümmetinin ilk günden itibaren anladığı bir husustur. Bundan dolayı İslam ümmeti, Peygamber (S.A.V) döneminden beri, yaptığı teşrî' faaliyetlerinde ve çözdüğü - problemlerde ,Genab-ı Hakk tarafından yaz'edilen bu rabbani^netodu.takipjetmiştir. [\[350\]](#)

B. Kur'an-ı Kerîmi» Vahyini İki Kısma Delâleti^[351]

Kur'an-ı Kerim, iki tür vahyin varlığına delâlet etmektedir; vahy-i metiûv ve vahy-i gapr-a mettûv

Ahkâmın bir kısmı vahy-i jaaetlûvdeni (Kur'an) bağımsız'bir şekilde vahy-i gayr-i metiûv 3e vaz'dlunmuştur.

Acaba Cenab-ı Hakk'ın Peygamberi-ne indirdiği vahiy, sadece Kur'an-ı Kerim'den mî ibarettir, ;yoksa bununla benler Peygamber'e vahyedüen ancak Kuran gibi tilâvet olunmayan (gayr-i metlûu) bir vahiy de mi var?

Şüphesiz doğru olan yaklaşım ikinci şıkta belirtilen yaklaşımdır. Zira Kur'an-ı Kerim'İN kendisi bu tür vahyin varlığına açıkça delâlet etmektedir. Şimdi buna delâlet eden ayetlerden bazı Örnekler vereîm.^[352]

Örnek-1

"İnsanlardan bir kısım beyinsizler: Yöneknekte oldukları kiblelerinden onları çeviren nedir? diyecekler. De H: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir.

İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Rasûlün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık. Sen (arzulayıp şu anda) yönelmediğin kibleyi (ka'beyî) biz ancak Peygambere uyanları, ökçeleri üzerinde gerisin geriye dönenlerden ayırd etmek için kible yaptık. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı asla zayıf edecek değildir. Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.

(Ey Muhammedi) Biz, senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklemekte olduğunu) görüyoruz. İşte şimdi seni razı olacağın bir kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir.^[353]

Bu ayetler iki önemli konuyu içermektedir:

a- Müslümanların ilk sıralarda yönelmekte oldukları bir kiblesi bulunmaktaydı. Sonra Peygamber (S.A.V.) başka bir kibleye yönelmekle emfolundu. Peygamber, birinci kibleyi sevdiği ve temenni edip gözetlediği halde İkinci olan Beytu'l-Mukaddes'e yöneliyordu. Bu, ancak Peygamberin Allah'tan gelen ilahî bir emirle hareket etmesi durumunda mümkün olabilir. Nitekim Bakara-142. ayet te buna işaret etmektedir.

b- Birinci kible de -ikinci kible de olduğu gibi- Cenab-ı Hakk tarafından belirlenmiş ve farz kılınmıştır.

"Senin (arzulayıp da şu anda) yönelmediğin kibleyi (kabeyi) biz ancak Peygambere uyanları, ökçeleri üzerinde gerisin geriye dönenlerden ayırdetmek için kible yaptık. [\[354\]](#)

Görüldüğü gibi Cenab-ı Hakk, bu ayetle birinci kibleyi belirleme işini kendisine izafe etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda birinci kiblenin belirlenmesiyle ilgili tek bir ayet-i kerimeye rastlamamaktayız. Binaenaleyh bu emir, vahy-i gayr-i metlûv ile nazil olmuş bir emirdir. Bundan dolayı bu hususu Kur'an-ı Kerim'de bulamamaktayız.^[355]

Örnek-2

"Her hangi bir hurma ağacını kestiniz, yahut kökleri üstünde dikili bıraktınızsa işte (bunlar hep) Allah'ın izniyledir."^[356]

Cenab-ı Hakk, kesme işinin kendi izniyle yapıldığını bildirmektedir. Bilindiği gibi bu ayet-i kerime, hurma ağaçlarının kesiminden sonra nazil olmuştur. Ayette zikredilen "kestiniz" ve "kökleri üstünde dikili bıraktınız" fiillerinde kullanılan geçmiş zaman kipi de buna delâlet etmektedir.

Cenab-ı Hakk, kesmeye ilişkin iznin bilfiil kesme eyleminden önce olduğunu bildirmektedir. Ancak biz, Kur'an'da hurmaların kesimine dair

her hangi bir ayet bulamamaktayız. Burada sözkonusu edilen izin, kesme eyleminden sonra gelen izin olamaz. Zira, bir eyleme ilişkin izin, ancak o eylemden önce olabilir. [\[357\]](#)

Örnek-3

"Peygamber, eşlerinden birine gizlice bîr söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip, Allah da bunu Peygambere açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi: Bunu sana kim bildirdi? dedi. Peygamber: Bilen, herşeyden haberdar olan Allah bana haber verdi. [\[358\]](#)

Bu ayet-i kerimede Cenab-ı Hakk, Peygamber eşlerinden bazılarının söylenen gizli sözü başkalarına aktardığı hususunu Peygambere açıkladığını bildirmektedir. Cenab-ı Hakk'ın, Peygamberi hanımının ifadesinden haberdar kılması, Kur'an yoluyla gerçekleşmiş değildir. Çünkü Kur'an'da ne Peygamberin hanımına söyledikleri

zikredilmiştir, ne de sözkonusu hanımının (r.a.) başkalanna aktardığı söz yer almışür. Dolayısıyla bu bildirimin bir vahy-i gayr-i metlûv vasıtasıyla yapılmış olduğu kesinlik kazanmaktadır. [\[359\]](#)

Örnek-4

"Şüphesiz ki, onu (Kur'an'ı) toplamak ve onu okutmak bize aittir. [\[360\]](#)

"Kur'an'ı toplamak" onu dağınık ve düzensiz bir durumdan koruyacak düzenli bir şekle kavuşturmak demektir. Bu ise bir nevi tertible mümkün olabilir. Zira Kur'an Peygamber (S.A.V.)'e bir defada inmiş değildir. Bu husus, bizzat Kur'an'ın şهادetiyle sabittir. Kur'an ayetlerinin tertibinde nüzul tarihine bakılmamıştır. Aksine Peygamber (S.A.V.) "falan ayeti falan yere koyun" diyerek ayetlerin yerlerini bildiriyordu. Nitekim Cenab-ı Hakk, Kur'an'ın cem'ini kendi zatına isnad etmektedir. Ancak Kur'an'da bu tertibi belirten ve tayin eden herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Dolayısıyla

Kur'an tertibinin vahy-i gayr-i metlûv ile yapılmış olduğu hususu kesinlik kazanmaktadır. Bu tertibin Peygamber (SAV.)'in içtihiyâyla yapılmış olduğu iddiası ayetin sarîh delâletine aykırıdır. Zira ayet-i kerimede toplama {cem'} işi Cenab-ı Hakk'a izafe edilmiştir. Öte yandan böyle bir iddia hasmımızın bile kabul edebileceği bir İddia değildir. Zira onlara göre Kur'an dışında kalan sünnet ister içtihiyâ olsun, ister gayr-i içtihiyâ olsun hüccet olmaktan uzaktır. [\[361\]](#)

Örnek-5

"Allah sana Kitabı ve Hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfü sana gerçekten büyük olmuştur. [\[362\]](#)

"Ümmîlere İçlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitabı ve Hikmeti öğreten bir Peygamber gönderen odur. Şüphesiz onlar Önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler. [\[363\]](#)

"Andolsun ki, içlerinden kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan (kötülüklerden) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve Hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Halbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler.^[364]

İmam Şafiî, Hikmet kelimesinin izahına ilişkin şunları kaydeder:

"Razı olduğum Kur'an alimlerinin şöyle dediklerini duydum: Hikmet, Allah Rasûlü'nün sünnetidir.^[365]

Görünen o ki, ayetteki Kitap ve Hikmet kelimesi aynı manayı ifade etmemektedir. Nitekim Şafiî, ilk dönem sünnet inkar cılanna karşı bu ayete dayanarak istidlalde bulunmaktadır. Şafiî, hasmına hitap ederken şöyle demektedir:

Şafiî: Sözün tekrar olabileceği görüşünü tercih ettiğiniz taktirde [yani Kitap ve Hikmet

kelimesinin aynı şeyi ifade edebileceğini savunduğunuz zaman] bunlardan hangisi daha uygun olur; Kitab ve Hikmetin iki ayrı şey olması mı yoksa tek şeyden ibaret olması mı?

Dedi ki: Bunların belirttiğiniz şekilde Kitap ve Sünnet gibi iki ayrı şey olması mümkün olduğu gibi tek şeyden ibaret olması da mümkündür.

Dedim: Bunların en doğrusu birinci şıktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim de belirttiğimi teyid eden ve sizin söylediğimize aykırı düşen delâletler bulunmaktadır. Dedi: Nerede?

Dedim: Cenab-ı Hakk'ın şu sözü "Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti tilavet ediniz. (Ahzab, 34) [\[366\]](#)

Şafî, bu ayet-i kerimeye dayanarak hikmetin de ayetler gibi okunan bir şey olduğunu söylemek istiyor. [\[367\]](#)

Bu söylediklerimizden ayrı olarak vahy-i gayr-i metlûvün varlığına delâlet eden iki delil daha aktarmak istiyoruz.

Bunlardan biri nübüvvetin varlığıdır. Şöyle ki: Nübüvvet, peygamberin (nebf) mucizeleri izhar ederek "ben peygamberim" demesiyle sabit olur. Yoksa nübüvvet iddiası olmadan sadece mucize izhar etmekle sabit olmaz. Zira harikuladelikler peygamberde olduğu gibi velî ve büyüçülerde de olabilir. Peygamberin "ben peygamberim" sözü, nübüvvetin, vahy-i metlûvün ve bütün bir İslam'ın medarı olan bir vahy-i gayr-i metlûvdür.^[368]

İkinci delil, Kur'an'ın kelimullah oluşudur. Zira bu, ancak Peygamber (S.A.V.)'in nübüvvet delâlet eden mucizeleri eşliğinde Kur'anın kelimullah olduğunu bildirmesiyle sabit olabilir. İşte bu bildirim de vahy-i gayr-i metlûv kısmındandır. ^[369] Ve-bununla vahy-i gayr-i metlûvün varlığı ve buna iman etmenin gerekliliği kesinlik kazanır. Aynı zamanda bu söz, Kîtâb'ın sübûtu-nun dayandığı ve sünnetin teşride müstakil olduğunu gösteren bir sünnet örneğidir.

Binâenaleyh nübüvvetin subûtu, Kur'an'tn kelimullah oluşu ve bütün bir İslam'ın varlığı, vahy-i gayri metlûvü kabule dayanmaktadır. Kur'an'ın hücciyeti, vahy-i gayri metlûvün hücciyetine bağlıdır. Dolayısıyla vahy-i gayri metlûvün olmaması durumunda ne nübüvvetten, ne Kur'an'dan ne de İslam'dan söz etmek mümkün olacaktır.

Kur'an'ın i'cama gelince bu, ancak Peygamber (S.A.V.)'in onun kelimullah olduğunu bildirmesinden sonra Kur'an ilahî kelam oluşuna delil olabilir. Aksi takdirde aklî bakımdan Cenab-i Hakk'm adetine aykırı olarak İ'cazlı kelamını bazı İnsanların eliyle izhar etmesi caizdir.

Bizim kanaatimize göre bu aklî bakımdan caizdir. Zira bu, şer'î açıdan caiz değildir. Ancak bu, Kur'anın nazil olup onunla tehdidi yapıldıktan sonra olması durumunda sözkonusudur. Zira Kur'an İle tehdî, Cenab-ı

Hakk'ın benzer bir kelamı hiç kimsenin eliyle izhar etmemesini gerektirir.

Kur'an nazil olup onunla tehattî yapılmadan önce bunun olması şer'î açıdan caizdir. Fakat bunun vaki' olduğu sabit değildir. Zira aklî ve şer'î açıdan caiz olan herşeyin vaki' olması gerekli değildir.

Jkıraya kadar kaydettiklerimizden, Cenab-ı Hakk'ın Peygamberine Kur'an dışında da vahiyde bulunduğu kesin olarak anlaşılmaktadır. Bu nevi vahye, vahy-i gayr-i metlûv denmektedir. Teşri' bakımından müstakil olan sünnet de bu kabildendir.

Bu aktardıklarımızdan, şu da anlaşılmış olmalı: Bazı oryantalistlerin vahyin metlûv ve gayr-i metlûv şeklindeki taksimini Yahudilikten İslam'a geçmiş bir düşünce olarak lanse etmeleri ya ayetleri ve ayet delâletlerini bilmemekten kaynaklanan bir durumdur ya da İslam'ı temelden

silmeýi hedefleyen Yahûdî ve müsteşrikçe bir emeldir.

Evet, bazıları şöyle bir mazeret ileri sürebilirler: "Sünnetin kısmen vahiy olduğu ve Allah katından indirildiği doğrudur. Ancak sünnetin bazı kısımları Peygamber (S.A.V.)'in içtihadlanna dayanmaktadır. Peygamber'in içtihadında hata bulunma ihtimali mevcuttur. Dolayısıyla sünnetin içtihadî olan bu kısmıyla istidlalde bulunmak caiz değildir. Bu durumda sünnetin içtihadî olmayan diğerk kısmıyla istidlalde bulunmak imkansız hale gelmektedir. Zira içtihadî olmayan kısımla istidlalde bulunmak için her iki kısmın ayırdedilmesi gerekmektedir. Ancak hiç kimse bu aynmı yapamaz. Çünkü hiç kimsenin elinde bunu sağlayacak araçlar ve edatlar mevcut değildir. Dolayısıyla sünnete başvurmaktan ve sünnetle istidlalde bulunmaktan söz edilemez."

Bu iddiaya karşı cevabımız şudur: Bu mantığa göre Cenab-ı Hakk, ebedî dininin, daha önce tahrife uğramış dinlerde olduğu gibi yanlış ve batıl unsurlarla kanştırılmasına ve tanınmaz hale gelmesine müsaade ederek onu orta yerde bırakmış olmaktadır. Halbuki Cenab-ı Hakk, geçmiş din mensuplarını bu konuda şiddetle kınamaktadır: "Ey kitap ehli! Neden hakkı batıla karıştırıyorsunuz."^[370]

Öte yandan bu iddia, İslam'la amel etme imkanını ortadan kaldırmakta ve dinin gönderilişini anlamsız kılmaktadır. İslam'a aidiyet hissi taşıyan hiçkimse İslam'ın bu tür yıkıcı kargaşalardan münezzeh olduğu konusunda en ufak bir şüphe duymaz. Yukarıda kaydettiğimiz ayet-i kerime de bu hususu teyid etmektedir. Zira önceki muharref dinlerin böyle bir nakısayla malûl gösterilmesi İslam'ın bundan beri ve uzak olmasını gerektirir. Saniyen, bu mesele peygamberlerin masumiyeti konusuyla ilişkilidir.

Giriş kısmında ele aldığımız bu konuya tekrar atıfta bulunmak gerekirse: Alimler, Peygamber (S.A.V.)'in içtihadı bulunup bulunmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Peygamber'in İctihadda bulunabileceğini savunanlar, Peygamber'in içtihadında hata olup olamayacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Peygamber'in, içtihadında hataya düşer olabileceğini söyleyenler, Peygamber'in hatalı içtihad üzere onaylanmayacak. konusunda görüşbirliği etmişlerdir. Zira hata üzere onaylanma durumu kat'î delillerle sabit olan peygamber masumiyetine aykırı olmakla beraber, bi'setin hikmet ve maksadına aykırıdır.

Binâenaleyh "Nebevî Sünnetin ya tamamı vahiydir, ya da bir kısmı vahiy bir kısmı da nebevî içtihadı dayanıyor" deriz. Bu ikinci kısım da ya hatasızdır ya da Peygamberin vukuu muhtemel hata üzere onaylanması mümkün değildir, demek durumundayız.

Bu açıklamalar ışığında Sünnetin tamamının kat'î derecede hüccet olduğu ve sabit olan bütün sünnetlerle amel etmenin vacip olduğu sonucu ortaya çıkar. [\[371\]](#)

II. Sünnetin Hüccet Oluşuyla İlgili Sünnetten Deliller

1. Ebu Hureyre (r.a.), Allah Rasûlü (S.A.V.)'nin şöyle buyurduğunu naklediyor: "Sizi kendi halinizle başbaşa bıraktığım sürece beni bırakın. Zira sizden öncekiler çok soru sorduklarından ve peygamberleri hakkında anlaşmazlığa düştüklerinden helak oldular. Sizi bir şeyden sakındırdığımda ondan kaçın. Size bir şeyi emrettiğimde, gücünüz oranında onu yerine getirin. [\[372\]](#)

Ebu Hureyre (r.a.) Allah Rasûlü (S.A.V.)'nin şöyle dediğini rivayet ediyor.

"Yüzçevirenler hariç ümmetimin tümü cennete girecektir." Bunun üzerine "yüzçevirenler kimlerdir Ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorulunca

Peygamber şöyle buyurdu: "Bana itaat edenler, cennete girecektir; bana İtaat etmeyenler yüzçevirenlerdir. [\[373\]](#)

2. Cabir (r.a.), Peygamber (S.A.V.)'den naklen O'nun rüyada gördüğü meleklerin şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Muhammed'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur; Ona isyan eden Allah'a isyan etmiş olur. Muhammed insanları [mümin ile kafiri veya hakk ile batılı] ayıran bir kıstastır. [\[374\]](#)

3. Hz. Aîşe naklediyor: Allah Rasûlü (S.A.V.) bir gün biraz serbest davranarak bir şeyler yaptı. İnsanlardan bazıları bunu yapmaktan kaçındı. Durum Peygamber'e ulaşınca Peygamber, minbere çıkıp Allah'a hamdederek şöyle buyurdu: "Bazılarına ne oluyor da benim yaptığım bir şeyden kaçınıyorlar. Allah'a yemin olsun ki ben, Allah'ı onlardan daha iyi biliyor ve ondan daha çok korkuyorum. [\[375\]](#)

4.Hz. Enes, Peygamber (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu naklediyor: "Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir. [\[376\]](#)

5. İbni Mesud (r.a.) Peygamber (S.A.V.)'in şöyle dediğini naklediyor: "Cenabı Hakk'ın benden önceki ümmetlere gönderdiği hiçbir peygamber yoktur ki, onun, ümmetinden havari-leri ve sünnetine uyup emrine tabi olan arkadaşları {ashâb) olmuş olmasın. Daha sonra dediklerini yapmayan ve emir olunmadıkları şeyleri işleyen nesiller iş başına geldiler. Onlara eliyle karşı koyup cihad eden mümindir. Diliyle karşı koyup cihad eden mümindir. Kalbiyle karşı koyup cihad eden mümindir. Bunun dışındakilerde hardal tanesi kadar iman yoktur. [\[377\]](#)

6. İrbâd b. Sâriye anlatıyor: Allah Rasûlü (S.A.V.) günün birinde namaz kıldırdıktan sonra yüzünü bize döndü ve gözleri yaşartan, kalpleri ürperten belîğ bir vaaz verdi. Adamın biri "Ey

Allah'ın Rasûlü bu, vedalaşmak üzere olan birinin sözlerine benziyor. Öyleyse bize tavsiyede bulun" dedi. Allah Rasûlü de bize öğütte bulunup şöyle dedi: "Size Allah'tan sakınmayı, Ha-beşli bir köle de olsa [sizden olan emir sahiplerini] dinleyip itaat etmeyi tavsiye ediyorum. Zira benden sonra yaşayacak olanlar bir çok ayrılığa şahit olacaklar. Size sünnetimi ve hakk ve hidayet üzere bulunan halifelerimin sünnetini salık veriyorum. Bunlara tutunup sımsıkı sanlın. Sonradan çıkan türedi şeylerden u-zak durun. Şüphesiz sonradan çıkan herşey bidattir. Her bidat dalâlettir.^[378]

7. Malik b. Enes'ten mürsel olarak Allah Rasûlü (SAV.)'nün şöyle dediği rivayet edilmektedir: " Size, iki şey bıraktım. Onlara sarıldığınız sürece dalâlete düşmezsiniz. Onlar Allah'ın Kitabı ve Rasûlü'nün Sünnetidir.^[379]

8. Ebu Râfi' (r.a.), Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün şöyle buyurduğunu naklediyor: "Sizden birinin, koltuğuna yaslanıp, kendisine

emir veya nehiylerimizden bir şey ulaştığında 'bilmiyorum, biz Allah'ın Kitabında bulduklarımıza tabi oluruz' dediğini görmeyeyim.

[\[380\]](#)

9. Mikdâd b. Ma'dîkerîb (r.a.) Allah Rasûlü'nün şöyle dediğini rivayet ediyor: "Dikkat edin, bana Kur'an'la birlikte bir misû daha verildi. Karnı tok bazı kimselerin koltuklarına yaslanıp, 'Kur'an'a sarılın. Onda bulduğunuz helalleri helal; haramları da haram sayın' diyecekleri zaman pek yakındır. Dikkat edin, Allah Rasûlü'nün haram kıldığı şeyler de Allah Teâlâ'nın haram kıldığı şeyler gibidir. Dikkat edin evcil merkepler, köpek dişli yırtıcı hayvanlar ve anlaşmalı olduğunuz gayri müslimlere ait buluntular size helal değildir. Ancak sahibinin ihtiyaç duymadığı bu-luntuvar müstesna. Her kim, bir topluluğa misafir olursa, o topluluk onu ağırlamak zorundadır. Şayet onu ağırlamazlarsa, o kimsenin ağırlanabileceği kadar almaya hakkı vardır. [\[381\]](#)

10. Irbâd b. Sâriye (r.a.)'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Allah Rasûlü (S.A.V.) kalkıp şöyle buyurdu: Sizden biri koltuğuna yaslanıp Cenab-ı Hakk'ın sadece Kur'an'da yasakla-nanlan mı haram kıldığını sanır? Dikkat edin! Allah'a yemin olsun ki ben de bazı şeyleri emrettim, öğütledim ve yasakladım. Bunlar Kur'an'daki kadardır ya da daha fazladır. İzinsiz olarak ehl-i kitabın evlerine girmeniz, kadınlarına vurmanız ve üzerlerine düşen[cizyey]i verdikleri sürece meyvelerinden yemeniz helal değildir.^[382]

11. Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (S.A.V.) birilerini Osman b. Maz'ûn'a gönderip şöyle dedi: "Benim sünnetime yüz mü çevirdiniz?" Osman cevaben : "Allah'a yemin olsun ki hayır, ey Allah'ın Rasûlü, ancak ben senin sünnetine uymak istiyorum." dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurur: "Muhakkak ki ben hem uyurum, hem namaz kı-lanm. Bazı günlerde oruç tutar, bazı günlerde oruç tutmaz iftar ederim.

Kadınlarla evlenirim. Allah'tan kork ey Osman! Muhakkak ki, ailenin senin üzerinde hakkı vardır. Misafirin senin üzerinde hakkı vardır. Nefsinin senin üzerinde hakkı vardır. Hem oruç tut, hem namaz kıl, hem uyu. [\[383\]](#)

Ruzeyn'in varyantına göre Hz. Aişe, Osman'ın bütün geceyi ibadetle geçirip gündüzleri oruç tutmak ve kadınlarla evlenmemek üzere yemin ettiğini söyler.

12. Ebu Musa (r.a.) Allah Rasûlü'nden merfu olarak şu hadisi aktarır:

"Cenab-ı Hakk'ın benimle birlikte gönderdiği hidayet ve ilmin misali yere düşen yağmura benzer. Bazı yerler güzel olup yağmuru emer ve bol miktarda ot bitirir. Bazı yerler kurak olup suyu tutar,. İnsanlar bundan yararlanıp su içer ve bunu sulamada kullanırlar. Bazı yerler de çorak olduğundan ne su tutar ne de ot bitirir. Bu, dinde ince idrak (jıkh) sahibi olup Allah'ın benimle gönderdiği ilm ve hidayetten yararlanan

kimse ile buna icabet etmeyip benimle gönderilen ilahî hidayeti kabul etmeyen kimsenin misâlidir. [\[384\]](#)

13. İbni Mesud (r.a.)'un şöyle dediği rivayet edilir: "Sözlerin güzeli en Allah'ın Kitabı, yolların en güzeli Muhammed (S.A.V.)'in yolu ve işlerin en kötüsü türedi olanıdır. [\[385\]](#)

14. Hz. Aişe, Peygamber (S.A.V.)'in şöyle dediğini nakleder: "Allah, şu beş kişiye lanet etsin -ki her Peygamberin duası müstecabtır- : Allah'ın Kitabına bir şey sokuşturmaya çalışana, Allah'ın kaderini yalanlayana, Allah'ın haram kıldığını helal sayana, Allah'ın soyumdan {itret) haram kıldıklarını helal sayana ve Sünnetimi terkedene. [\[386\]](#)

III. Bir Şüphenin Defi Ve Peygamber (S.A.V.)'İN Nübüvvet Ve İsmetinden Hareketle Sünnetin Hüccet Değerini İspatlama

Bazıları, sünnetten harekede sünnetin hüccet oluşunu ispatlamaya itirazda bulunup bunun bir kısır döngü {ed-Deuru'l-Mümteni') olduğunu söyleyebilir.

Bizim diyeceğimiz şudur: Allah Rasûlü (S.A.V.)'nin risaletinin dayandığı deliller onun dini tebliğ sadedinde îrâd ettiği haberlerde (eI-Ahbâru'l-Belâğiye) masum ve yanümaz olduğuna delâlet etmektedir. Bu haberlerden biri de Peygamber'in emir ve nehiyelerine itaatin gerekliliğini ve Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu bildiren nebevî haberlerdir. Zira risalet, vahyolunan ilahî hükümleri kullara tebliğ etmek üzere Allah ile kul arasında yapılan bir elçiliktir. Şayet Peygamber tebliğe dair haberlerde doğru sözlü ve güvenilir olmazsa mucizenin delâleti

geçersiz olur ve risaletle amaçlanan gaye ortadan kalkar. Binaenaleyh Peygamber'in risaleti, onun tebliğe ilişkin verdiği haberlerde güvenilir olduğunun delilidir.

Biz nebevî emir, nehiy, fiil ve takrirlerin hüccet oluşunu da kapsayan Peygamberin tebliğe ilişkin haberlerine dayanarak nebevî emir, nehiy, fiil ve takrirlerin hüccet olduğunu ispatlıyoruz.^[387] Söz konusu tebliğe ilişkin haberlerde Peygamberin yalan ve gerçek dışı gibi vasıflardan masumiyetine gelince daha Önce bu hususun nübüvvet delilleriyle sabit olduğunu belirtmiştik.

Başka bir ifadeyle biz burada sünnetin özel bir türüne dayanarak, bu mesabede olmayan ve zaman zaman muhatabımızın itirazına uğrayan diğer sünnet türlerini ispatlamaya çalışıyoruz. Dayandığımız kısım, hasmımız nezdinde de tartışmasız olarak kabul edilen sünnettir. Aksi taktirde muhatabımız ilmî delillere karşı hiçbir gerekçesi olmadan büyüklenmiş olur. Zira belağî

haberlerde Peygamberin masumiyeti, nebevî risalete i-nanan herkes nezdinde gayet açık olan bir gerçektir.

Keza biz, Kur'an'a dayanarak sünnetin hüccet olduğunu ispatlıyoruz. Halbuki dayandığımız ayet-i kerimenin Kur'an'dan olup kalamuliah vasfı taşıdığı nebevî haberle [nebevî emirler değil] sabit olan bir husustur. Aynı şekilde be!âğî haberlerle hüccet olduğu sabit olan nebeuî emirlere dayanarak Peygambere ait fiil ve takrirlerin hüccet olduğunu ispatlıyoruz. Bütün bunlardan ortaya çıkan sonuç şudur: Peygamber (S.A.V.)'in nübüvveti ve tebliğe ilişkin verdiği haberlerde yalandan masum olduğu gerçeği, onun daha önce zikri geçen ve sünnetin bütün kısımlarıyla hüccet olduğunu bildiren hadislerde doğru sözlü ve güvenilir olduğunun delilidir. Binaenaleyh Peygamberin tebliğe ilişkin haberlerde masumiyeti tek başına sünnetin bütün kısımlarını ispata yetecek müstakil bîr delildir.

Ancak, risaletin bir gereği olan Hz. Peygamberin masumiyeti sadece tebliğe ait haberlerle sınırlı değildir. Nitekim ulemâ, Peygamber (S.A.V.)'in tebliğe hâlel getirecek bütün şeylerden masum olduğu konusunda icma etmiştir. Zira tebliğ, sözlü bir haberle yapılabildiği gibi; fiil, takrir, emir ve nehiyle de yapılabilir. Bütün bunlar tebliğ türlerinden sayılır.

Peygamberin tebliğe hâlel getirecek şeylerden masum oluşu -ki bu tebliğe ilişkin bir haber değildir- belâğî herhangi bir haberin aracılığına ihtiyaç duymadan doğrudan tebliğ fonksiyonlu bütün nebevî fiil, takrir, emir ve nehiylerin hüccet olmasını gerektirir.^[388]

IV. Sünnetin Hüccet Oluşuyla İlgili Sahabe Tatbikatından Deliller Ve Sünnete Başvurmadan Kuranla Amel Etmenin İmkansızlığı

Sahabe, dinî hükümleri bazan Kur'an-ı Kerim'den alıyordu. Ancak çoğu kez Kur'an

ayetleri uzak bir şekilde mücmel olarak ve takyîcfe gitmeden mutlak bir şekilde nazil oluyordu. Mesla Kur'an'da namazı emreden ayetler mücmel olarak varid olmuştur. Bu ayetlerde namazın rekat sayısı, şekli ve vakti açıklanmış değildir. Keza zekatı emreden ayetler de mutlak olarak nazil olmuştur. Zekatın hangi mallarda vacip olduğu, vacip olduğu malın alt sınırı ve hangi miktar ve şartlarda vacip olduğu beyan edilmemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de varid olan ahkâmın çoğu bu kabildendir. Bunları izah eden şart ve rükünlere bakmadan, bunlarla amel etmek mümkün değildir. Bu açıklayıcı bilgiler Kur'an'da yer almamaktadır.

Kur'an, bu emirlerle ilgili detaylı bilgi edinmek ve amel etmek için Peygamber (S.A.V.)'i referans gösterir.

"İnsanlara, kendilerine indirileni beyan etmen için ve düşünüp anlasınlar diye sana bu

zikri (Kur'an'ı) indirdik^[389] gibi pekçok ayet bu manaya delalet etmektedir.

Allah Rasûlü (S.A.V.) de ayetteki "tebyin"i kendi sözleri şeklinde tefsir etmiştir.

"Benim namaz kıldığım şekilde namaz kılınız.^[390]

"Hac ibadetlerinizi benden alınız.^[391]

Kur'an-ı Kerim, insanlar arasında vuku bulan bütün anlaşmazlıklarda -Peygamber (S.A.V.)'in hükmünde ifadeye kavuşan- ilahî hükme başvurmalarını gerekli görmektedir.

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hük-medesin diye sana kitabı hak ile indirdik.^[392]

"Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp, sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullen-medikçe iman etmiş olmazlar.^[393]

Cenab-ı Hakk, ilahî hükümler haricinde başka hükümlere başvurmaktan sakındırmış ve bunu şirk addetmiştir.

"Tağuta inanmamalan kendilerine emrolunduğu halde, tağutîn önünde mahkemeleşmek istiyorlar. Halbuki, şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor. [\[394\]](#)

"Yoksa onların, Allah'ın izin vermediği bir dini getiren ortakları mı var? [\[395\]](#)

Bir başka ayet-i kerimede Cenab-ı Hakk, Allah'ı bırakıp rahiplerin ve hahamların vaz'ettiği dine uyan müşrikler hakkında şöyle buyurmaktadır:

"[Onlar] Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını), rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rabbler edindiler. [\[396\]](#)

Zira onlar, din adamlarının helal kıldıklarını helal, haram kıldıklarını haram sayıyorlardı.

Cenab-ı Hakk, müslümanların bütün anlaşmazlıklarda ilahî şeriata başvurmaları

gerektiğini belirtmektedir. Söz konusu anlaşmazlıkların muamelât, mîras, vasiyet, evlenme veya ceza hukukuyla ilgili olması sonucu değiştirmez.

Öte yandan kesin olarak biliyoruz ki, Kur'an'da bu konulara ilişkin ayetler, konuya dair hükümlerden pek azına yetebilecek orandadır. Bunun da ötesinde bunların önemli bir kısmı detaylandırılmaya ihtiyaç duyan mücmel ayetlerden oluşmaktadır. Bu nedenle Cenab-ı Hakk, Kur'anî vecibeleri yaşayabilmeleri için mükellef kimseleri Kur'an ahkâmının tafsilatını öğrenmek üzere kendi Rasûlü'ne havale etmiştir. Ona tabi olmayı vacip kılmış; ona yapılacak itaati kendisine itaatla özdeşleştirmiştir.

"Ey iman edenler, Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ediniz. [\[397\]](#) "Andolsun ki, Rasûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler İçin güzel bir örnektir. [\[398\]](#)

"De ki eğer Allah'ı seviyorsanız, bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. [\[399\]](#)

"Kim Rasûl'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince seni onların başına bekçi göndermedik. [\[400\]](#) Peygamber (S.A.V.) de aynı muhtevayı bir önceki bölümde bir kısmını naklettiğimiz hadisleriyle teyid buyurmuştur.

Dolayısıyla müslümanın ilahî emir ve nehiyleri yaşayabilmek için Peygamber (S.A.V.)'in sünnetine başvurmadan başka bir çaresi yoktur.

Burada sünnetin hücciyetini ispatlayan başka bir delil daha ortaya çıkmaktadır: Sünnete başvurmadan Kur'an'la amel etmenin imkansızlığı. [\[401\]](#)

Allah Rasûlünün çevresinde bulunan sahabîler, konuyu böyle anlamış ve konuya böyle inanmışlardır. Onlar, Peygam-ber'in emir ve nehiyelerine bağlanmış ibadât, muamelât ve diğer bütün işlerde onu izlemişlerdir. Ancak

Peygamberin şahsına münhasır olduğunu bildikleri hususları müstesna tutmuşlardır. Bu bağlılık öyle bir düzeye varmıştı ki sebebini bilmeden veya illet ve hikmetini sormadan Peygamber'in yaptıklarını yapıyor ve terkettiklerini de terk ediyorlardı.

İbni Ömer anlatıyor: "Allah Rasûlü (S.A.V.) altından bir yüzük edindi. Bunun üzerine insanlar da altın yüzük edinmeye başladı. Sonra Allah Rasûlü (S.A.V.) 'Ben artık bunu ebediyen takmayacağım' diyerek onu attı. Bunun üzerine insanlar da yüzüklerini attılar. [\[402\]](#)

Ebu Said el-Hudrî şöyle der: Allah Rasûlü (S.A.V.) asha-bıyla namaz kıldığı bir esnada ansızın nalınlerini çıkarıp soluna bıraktı. Diğerleri bunu görünce onlar da nalinlerini çıkarıp attılar. Allah Rasûlü (S.A.V.) namazı bitirince "sizi nalinleri çıkarıp atmaya sevkeden neydi?" diye sordu. Ashab "senin nalinleri çıkarıp attığını görünce biz de nalinlerimizi çıkarıp attık." diye ce-

vap verdi. Allah Rasûlü (S.A.V.) şöyle buyurdu: "Cibril gelip nalinlerîmde pislik veya rahatsız edici bir şeyin olduğunu söyledi.^[403]

Sahabenin Peygamber'e ait söz ve davranıştan izleme arzusu o kadar ileriye ki, bazıları nöbetleşerek gün aşın Peygamber'in meclisine devam etmeye çalışıyordu. Mesela Ömer b. el-Hattab, Buharî'nin kendisinden aktardığı bir rivayette şöyle der: "Ben ve Ensardan bir komşum Benî Umeyye b. Zeyd denen semtte idik. Nöbetleşerek Peygamber (S.A.V.)'in yanına varıyorduk. Biri gün o gidiyordu, bir gün ben. Ben gittiğimde o güne ait haberleri naklederdim. O gittiğinde aynısını o yapardı.^[404]

Aynı şekilde Medine'den uzak olan kabileler İslamî hükümleri öğrenip, kavimlerine tebliğ etmek ve onları irşad etmek üzere bazı elemanlarını Peygamber (S.A.V.)'e gönderiyorlardı. Hatta sahabeden biri sadece nazil olan bir meseleyi veya şer'î bir hükmü

sormak için uzun mesafeler katedip Allah Rasûlü'ne gelebiliyordu.

Ukbe b. el-Haris'ten nakledildiğine göre kadının biri Ukbe İle hanımını emzirdiğini söyler. Bunun üzerine Mekke'de oturmakta olan Ukbe, bineğine atlayıp Medine'ye doğru yola çıkar. Allah Rasûlü (S.A.V.)'ne vanp: "süt kardeşiyle bilmeden evlenip daha sonra emziren kadının haber vermesiyle bunu öğrenen kişi hakkında Allah'ın hükmü nedir?" diye sorar. Allah Rasûlü (S.A.V.) bunun, verilen bir haber olduğunu [ve gereğiyle amel etmek gerektiğini] söyleyerek cevap verir. Ukbe'nin bu kadından ayrılması üzerine kadın başka biriyle evlenir. [\[495\]](#)

Öte yandan kadınlar, Allah Rasûlü'nün eşlerine, zaman zaman da Allah Rasûlü'ne gidip gelmek suretiyle ve sormak istedikleri hususları sorarak dinlerini öğreniyorlardı. Kadına açık-Ça söylenemeyen bir durum olduğunda Peygamber (S.A.V.) zevcelerinden birini sözkonusu meseleyi

açıklamakla görevlendirirdi. Hayızdan nasıl temizlenilmesi gerektiğini anlatan Hz. Aişe hadisini buna örnek olarak zikredebiliriz.^[406]

İşte, en hayırlı dönemin insanların sünnet-i mutahharaya gösterdiği hassasiyet bu tarzdaydı. Sahabe, Peygamber (S.A.V.)'e tam olarak itaat edip onun emir ve nehiyelerine uymuş, onun hükmüne teslim olup onun davranış ve hayat tarzına bağlı kalmış ve onun sünnetini öğretme konusunda son derece istekli ve hırslı davranmıştır.

Bu hassasiyet Peygamberin hayatıyla sınırlı kalmamış, vefatından sonra da devam etmiştir. Bunun devam ettiğini gösteren birkaç örnek vermek yerinde olacaktır:^[407]

A. Peygamber (S.A.V.)'in Sünneti ve Ebubekr es-Sıddık (r.a.)

Kabîse b. Züeyb anlatıyor: Ninenin biri Hz. Ebubekir'e gelip mirastan pay istedi. Hz. Ebubekir "Allah'ın Kitabı'nda sana ait bir pay yoktur.

Peygamberin sünnetinde de senin durumunla ilgili bir şey bilmiyorum. Sen dön git. Ben bunu insanlardan sorayım" deyip konuyu insanlara sordu. Muğire kalkıp şöyle dedi: "Ben Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün nineye altıda bir verdiğine şahit oldum." Hz. Ebubekr: "Bu konuda sana eşlik edecek kimse var mı?" diye sordu. Bunun üzerine Ensar'dan Muhammed b. Seleme kalkıp Muğîre b. Şu'be'nin söylediklerine benzer şeyler söyledi. Hz. Ebubekr, söylenen hükmü uygulayıp nineye altıda bir pay verdi. [\[408\]](#)

Hiz. Ebubekir' "Peygamberin sünnetinde seninle ilgili bir şey bilmiyorum" demesi ve Peygamber (S.A.V.)'in nineye altıda bir verdiğini öğrendikten sonra onun da nineye altıda bir vermesi sünnetin Hiz.Ebubekr nezdindeki hüccet değerini ispat açısından yeterli bir örnektir.

Buharî, Müslim ve Ebu Davud'un naklettiğı bir rivayette Hiz. Ebubekir şöyle buyurmaktadır: "Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün kendisiyle amel ettiğı

hiçbir şeyi terketmedim. Peygamberin emirlerinden herhangi birini terketme durumunda haktan ayrılmış saptıktan korkarım." [409]

B. Hz. Peygamber (S.A.V.ın Sünneti ve Ömer b. el-Hattâb (r.a.)

Hz. Ömer, şehit edilmeden birkaç gün evvel kalkıp şöyle der: "Allahım, Ensardan olan yöneticiler (umerd) konusunda seni şahit tutuyorum. Ben onları, sadece insanlara dini ve Peygamberin sünnetini öğretip, ganimetleri insanların arasında paylaşmak ve adaletle hükmetmek üzere gönderdim. Kimin bir müşkili olursa bana getirdi." [410]

Hz. Ömer'in Kadı Şurayh'a gönderdiği mektup meşhurdur. Bu mektup, sünnetin hüccet olduğunu ve insanlar arasında yargıda bulunurken ona başvurmak gerektiğine dair birtakım konular içermektedir.

Nesâî der ki: Bize Ahmed b. Muhammed b. Beşşâr, o Abbâsî, o Süfyandan, o da Şeyban

aracılığıyla Şureyh'ten naklettiğine göre Şureyh, Hz. Ömer'e bir mektup yazıp ona birtakım şeyleri sorar. Karşılığında Hz. Ömer şunları yazar: "Allah'ın Kitabı'ndakilerle hükmet. Şayet Allah'ın Kitabı'nda yoksa, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün sünnetiyle hükmet. Şayet Allah'ın Kitabı ve Rasûlü'nün sünnetinde yoksa salih kimselerin verdiği hükümlerle hükmet. Şayet Allah'ın Kitabı ve Rasûlü'nün sünnetinde olmayan ve salih kimselerin hakkında hüküm vermediği bir konuya, dilersen öne geçip hüküm verebilirsin, dilersen hüküm vermekten çekinebilirsin. Ben şahsen hüküm vermekten Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet çekinmeni daha uygun görüyorum. Allanın selamı üzerine olsun.^[411]

Nitekim Hz. Ömer birkaç olayda Peygamber (SAV.)'in sünnetine vakıf olduktan sonra görüşünü değiştirmiştir.

Örnek olarak Şafiî'nin kendi senediyle aktardığı şu olayları zikretmek mümkündür:

Bize Süfyân, o Zührî'den, o da Said b. Müseyyeb'ten Ömer b. el-Hattâb'ın şöyle dediğini nakletti: "Diyet, âkileye düşer. Kadın, kocasının diyetinden bir şey alamaz." Dahhâk b. Süfyân, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün Eşyem b. ed-Dibâbî'nin diyetinden eşine pay verilmesi emrini yazılı olarak kendisine gönderdiğini söyleyinceye kadar Ömer, bu görüşteydi. Dahhâk'ın rivayeti üzerine Ömer, kendi görüşü bırakıp buna yöneldi. [\[412\]](#)

Bu gerçeği pekiştiren bir olay daha zikrederim.

Süfyân b. Amr, Becâle'nin şöyle dediğini duyduğunu nakleder: Abdurrahman b. Avf, Hz. Peygamber'in Hecer Mecûsîle-rinden cizye aldığını haber verinceye kadar Ömer, mecûsîlerden cizye almıyordu. [\[413\]](#)

C. Selef-i Sâlihînin Sözlerinde Sünnetin Hüccet Değeri

1. Hasan Basrî'nin aktardığına göre İmrân b. Husayn arkadaşlarıyla oturduğu bir sırada içlerinden biri şöyle der:

"Bize sadece Kur'an'dan bahsediniz." İmrân, adama: "Yaklaş" der. Adam yaklaşıncı şunları söyler: "Söyle bakayım, şayet seni ve arkadaşlarını Kur'an'la başbaşa bırakırsak onda öğle ve ikinci namazlarının dört, akşamın üç rekat olduğunu ve sadece ilk iki rekatında kıraatin bulunduğu şeklinde bir bilgiye rastlayabilir misiniz? Şayet seni ve arkadaşlarını Kur'an'la başbaşa bırakırsak onda Ka'be tavafının yedi olduğunu, Safa ve Merve'yi tavaf etmeye dair bilgi bulabilir misiniz?" İmrân şöyle devam eder: "Ey insanlar, bizden [hadis] alınız. Allah'a yemin olsun ki, böyle yapmazsanız dalâlete düşersiniz."^[414]

2. Muhammed b. Kesîr, Evzâî aracılığıyla Hassan b. Atiyye'nin şöyle dediğini nakleder:

"Cibril, Peygamber (S.A.V.)'e Kur'an'ı indirdiği gibi Sünneti de indiriyordu. [\[415\]](#)

3. Eyyûb es-Sahtiyânî'den nakledildiğine göre adamın biri Mutarrif e şöyle der: "Bize sadece Kur'an'da yer alan şeylerden bahsediniz." Bunun üzerine Mutarrif şunları söyler: "Allah'a yemin olsun Kur'an'a bir alternatif (bedel) aramıyoruz. Ancak Kur'an'ı bizden daha iyi bilen bir zatın beyanlarını arıyoruz..."

4. Evzâî, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin şöyle dediğini nakleder: Bir adama Sünnetten bahsettiğiniz zaman, şayet adam "bunu bırak, bize Kur'an'dan bahset" diyorsa bilmiş ol ki o, [hakkıtan] sapan ve saptıran bir kimsedir. [\[416\]](#)

5. Evzâî, Mekhûl, Yahya b. Ebi Kesîr ve daha pek çok kimse şöyle söylemiştir:

"Kur'an'ın Sünnete olan ihtiyacı, Sünnetin Kur'an'a olan ihtiyacından daha fazladır. Sünnet, Kitab'a hükmeder ama Kitap, Sünnete hükmetmez. [\[417\]](#)

6. Fadl b. Ziyâd der ki: Ebu Abdillâh'a yani Ahmed b. Hanbel'e "Sünnet, Kitaba hükmeder" sözü sorulduğu zaman onun şöyle dediğini işittim: "Ben bu ifadeyi kullanmaya cesaret edemem. Ancak şunu söyleyebilirim: Sünnet, Kitabı tefsir edip tanıtır ve onu beyan eder."^[418]

İmam Ahmed'in kaçındığı husus mezkur ifadeyi kullanmaktır. Yoksa aynı ifadedeki manayı (sünnetin Kur'an'ı açıkladığı hususu) kendisi de açıkça belirtmektedir.^[419]

D. Sünnetin Hüccet Değerinin İcmâ' ile Subûtu ve Dinin Bedahetle Bilinen Esaslarından Oluşu

Raşîd Halifeler döneminden günümüze kadar selef ve halef alimlerinin eserlerine baktığımızda kalbinde zerre kadar iman ve bir nebze İhlas olduğu halde Sünneti, Sünnet olması itibarıyla inkar eden; Sünnetle istidlalde bulunmayı inkar eden ve onun gereğiyle amel etmeyi reddeden hiçbir imama rastlayamayız. ^[420]

Aksine hepsinin Sünnete bağlı, Sünnetle amel etmeyi teşvik e-den, ona muhalefet etmekten sakındıran, gerek kendi nefsi için gerek başkası için Sünneti delil kabul eden, ona karşı çıkmayı ve onu hafife almayı yadırgayan, onu Kur'an'ın tamamlayıcı ve açıklayıcısı olarak addeden kimseler olduğunu görürüz. Rivayet edilen herhangi bir hadis onların ileri sürdüğü sıhhat şartlarını taşıyan muteber bir hadis ise kendi kişisel içtihadları sonucu vardıkları görüşten vazgeçerlerdi. Nitekim "hadis sahih ise benim mezhebim odur. [Hadise aykırı] görüşlerimi duvara çarpın.^[421] şeklindeki ifade meşhurdur. Bu ibarenin mana itibariyle Şafî'ye nisbeti tevatürle sabittir. Bir çok müçtehitte buna yakın ifadeler aktarılmıştır.

Onlar, hadisin değerini yüksek tutar ve hadis meclislerinde edebe son derece dikkat ederlerdi. Hadîs ehline saygı ve tazimde bulunup onlardan övgüyle bahsederlerdi. Onların varlığını,

din için en büyük yardım ve dinsiz çevrelerin saldırılabını püskürten en güçlü amil olarak görüyorlardı. Sadece bidatçı ve facir kimselerin ya da ilhad ve küfür ehli olanların onlardan buğzedebileceklerine inanıyorlardı. Onların rivayetlerine büyük bir ihtimam gösterip bu uğurda ömürlerini tüketmişlerdir. İşinden, yuvasından, arzu ve isteklerinden, yurdundan, mal ve evladlanndan ayrılarak memleket memleket dolaşmışlardır. Bütün bunları hadisleri rivayet edip derlemek, tahkik edip muhafaza altına almak, hadis tarihini öğrenip sahihini zayıf ve mevzu olanından ayırmak için yapıyorlardı. Şüphesiz bu, önemi büyük ve sonuçları yüce olan bir şey uğruna; yani İslam'ın esas-lanndan biri olan Kur'an'ın anlaşılmasına ve ahkâmın genelinin sübûtuna esas teşkil eden bir kaynak (sünnet-İ nebevîyye) uğruna yapılıyordu. Onlar, sünnetin hüccet değeri konusunda fikirbirliği

halindedirler. Aralarında vuku bulan ihtilaf sadece İki alana münhasırdır:

a. Hadisin Peygamber'e isnadının sahih olup olmadığı

b. Hadisin sözkonusu edilen hükme delâlet edip etmediğidir.

Şafî (r.a.) der ki: "Kendisine Allah Rasûl (S.A.V.)'nün Sünneti ayan olduktan sonra herhangi bir kimsenin sözünden ötürü o Sünneti terketmenin caiz olmadığı konusunda bütün insanlar ittifak halindedir. [\[422\]](#)

"İnsanların âlim saydığı ya da kendisini ilme nisbet edenlerden hiçbirinin Cenab-ı Hakk'ın, Rasûlünün emrine İtaati farz kıldığı konusunda muhalefet ettiğini duymadım [\[423\]](#)

"Sahabe ve tabundan olup Allah Rasûl (SAV.)'nden haber verdiğinde haberi kabul edilmeyen, kendisine başvurulmayan ve verdiği haber Sünnet olarak tesbit edilmeyen kimseyi bilmiyorum. [\[424\]](#)

"Eğer Peygamber'den sabit olan bir hadise [farkında olmadan] muhalefet edersek, umanm bundan dolayı muaheze edilmeyiz inşaallah. Kimsenin (bilerek) bunu yapmaya hakkı yoktur; fakat insan bazen Sünnete muhalefet kasdı taşımadığı halde Sünnetten haberdar olmaz ve ona muhalif söz söyler. Bazen de gaflet sebebiyle tevilde hata eder. [\[425\]](#)

Şeyhu'l-İslâm İbni Teymiyye (rahimehullâh) şöyle der: "Şu husus iyice bilinmelidir ki, ümmetin genel kabulüne mazhar olmuş hiçbir imam, küçük veya büyük herhangi bir konuda bilerek Sünnete muhalefet etmiş değildir. Zira müçtehidler Allah Rasûlü'ne itaatin gerekliliği ve Peygamber dışında herkesin sözünün alınıp terkedilebileceği konusunda müttefiktir. [\[426\]](#)

Şayet birinden hadise aykırı bir söz varid olmuşsa bu, mutlaka bir mazerete ve gerekçeye dayanmaktadır. Konuyla ilgili gerekçeleri üç şıkta toplamak mümkündür:

a- Peygamber (S.A.V.)'in o hadisi söylemiş olabileceğine inanmama

b- Peygamber (S.A.V.)'in o hadisle sözkonusu meseleyi kastedtiğine inanmama

c- Sözkonusu edilen hükmün mensuh olduğuna inanma. [\[427\]](#)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HABERİ VAHİDİN DELİL OLUŞU, MÜSLÜMANALİMLERİN SÜNNETİN NAKLİNDE İZLEDİĞİ YÖNTEMVE SÜNNETİN ÜÇ KISMA AYRILIŞI

İnsanlardan bazıları veya önemli bir kısmı Sünneti, Sünnet olması yönüyle inkar etmeyip aksine haber-i vahidin hüccet oluşunu inkar ettiklerinden ve bunu da haber-i vahidin yakın yerine zann ifade etmesinden veya kendince haberin geliş yolunu güvenli bulmadıklarından ve buna mukabil tevatürle sabit olan hadisleri kabul ettiklerinden dolayı haber-i vahidin hüccet değerini isbat etmek üzere böyle bir bölüme

ihtiyaç duyduk. Bu bölümde şer'î hükümlerde zannın da yakın gibi bağlayıcı olduğu ve onunla amel etmenin dinî ve dünyevî açıdan zarurî olduğu konusunu işleyip Sünnetin aktanmında izlenen yöntemin haberlerin naklinde izlenebilecek en sağlam ve en güvenilir yöntem olduğunu açıklayacağız. Bundan dolayı bu bölüm, iki ana kısma ayrılacaktır. Birinci kısım, zanla amel etmenin gerekliliği hakkındadır. İkinci kısım, Sünnetin aktarımında izlenen yöntemin, haberlerin aktarımı için izlenebilecek en güvenilir yöntem olduğu hakkındadır. Bunun akabinde konuyla ilgili ü-çüncü bir kısım daha gelecektir. Bu kısım ise Sünnetin tekid, tebyîn ve müstakil teşrî'de kaynak olduğuna dairdir.^[428]

I. Zanla Veya Zannı İfade Eden Âhâd Haberlerle Amel Etmenin Gerekliliği

Zanla veya zannı ifade eden haber-i vahidle amel etmenin gerekliliğine dair pek çok delil

bulunmaktadır. Bunlardan sadece dört tanesini aktarmakla yetineceğiz.^[429]

A. Deliller

Birinci Delil

Zanla amel etmek,^[430] dinî ve dünyevî açıdan zorunludur. Kitap ve Sünnet ile amel edebilmek için haber-i vahidle amel etmek zarurîdir. Haber-i vahidle amel edilmemesi durumunda Kitap ve Mütevatir Sünnetle amel imkansız olacaktır.^[431]

Haberler İkiye Ayrılır:

a. Mütevatir: Yalan üzerinde anlaşmaları âdeten imkansız olan bir topluluğun, kaynağa varıncaya kadar aynı vasıfları taşıyan bir topluluktan aktardığı habere mütevatir denir. Nitekim muhalefetlerine itibar edilmeyenler dışında bütün akıl sahipleri tevatür şartlarını taşıyan haberlerin kesin bilgi ifade ettiği konusunda ittifak etmişlerdir. Bu tanım, usûlcülere göredir.

Muhaddislere göre ise mütevatir "âdetin, yalan üzerine anlaşmalarını imkansız kıldığı derecede çok isnadla vârid olan haber" şeklinde tanımlanır. Birinci tanımda geçen tevatür, içinde sened veya isnadın bulunmadığı kuşaklatın (tabakât) tevatürüdür. İkinci tanım ise isnâdlardan oluşan tevatürdür.

b. Haber-i Vahid: Tevatür derecesine varmayan habere haber-i vahid denir. Haber-i vahid, ravînin sika (âdil ve zabıt) olmaması durumunda ne ilim ifade eder ne de zann. Ancak bazen ilave, edilen karine veya karineler sayesinde zannı ifade eder. Ravinin sika olması durumunda haber-i vahidin [kesin] bilgi veya zannı ifade edeceği konusunda icma mevcuttur. Cumhuriyet İkinci şıkkı tercih etmiştir. Buna göre bazı durumlarda ilave edilen karinelerin takviyesi sayesinde haber-i vahid, kesin bilgiyi ifade edecek dereceye ulaşabilir. Alimlerin bir kısmı da ikinci şıkkı (haber-i vahidin kesin bilgi kazandırdığı

görüşünü) tercih etmişlerdir. Binaenaleyh akıllı bir kimsenin sika bir ravinin haberinin zan veya ilim ifade ettiğini inkar etmesi doğru değildir. Zira bu gerçeği inkar etmek, akim bedahetine karşı büyüklenmek ve direnmektir. Bu anlattıklarımız haber-i vahidin ifade ettiği bilgi derecesiyle alakalı şeylerdir.

Haberi vahidle amel etme, daha doğrusu zannla amel etme meselesine gelince, ister sika (güvenilir) ravinin aktardığı haber-i vahidden ister aklî İstidlallerden ister başka bir ameliyeden kaynaklanmış olsun, bütün akıl sahipleri "zan" ile amel konusunda ittifak halindedirler. Zira ister ticarî ve sosyal ilişkiler olsun, İster şahsî konular olsun, ister savaş ve barışa ait hadiseler olsun, insanî hareket ve faaliyetlerin geneli zanna dayanmaktadır. Şayet insanlar bütün faaliyetlerini yakînî işlere hasredip zann ile amel etmeyi terketmiş olsalardı yeryüzünde hareket ve faaliyet namına eser kalmaz, kişisel ve toplumsal

maslahatlar atâlete uğrar ve yeryüzü harabeye dönerdi. Binaenaleyh, Cenab-ı Hakkın en büyük nimetlerinden biri de kulunun nefsinde zan ile ve zannı ifade eden haber-i vahidle amel etmesini sağlayacak bir iç güdüyü yaratmış olmasıdır.

Bu söylediklerimiz genel anlamda dünyevî işlerle ilgilidir. Aynı şeyleri dinî konular için de söyleyebiliriz. Abdest alınacak suyun temiz olup olmadığı, namazda giyilecek elbisenin veya üzerinde namaz kılınacak mekanın temiz olup olmadığı, suyla abdestin sıhhata zararlı olması durumunda teyemmüm almak gerektiği, kıblenin şu veya bu yönde olduğu, veya arkasında namaza durmakta olduğumuz İmamın abdestli ve temiz olup olmadığı yahut zekatımızı verdiğimiz kişinin fakir olup olmadığı yahut satm almak, kiralamak veya ödünç almak istediğiniz malın gasıp malı olup olmadığı veyahut şu şahidin doğru sözlü ve güvenilir olup olmadığı gibi bilgiler kesinlikten uzak, zanna da-'yalı bilgilerdir. Adil de olsa bu

bilgileri veren şahsın doğru ve güvenilir olduğu konusunda kesinlik iddia edilemez. Şayet şer'î hükümlerle amel etme yakînî konularla sınırlı olup zan ile amel caiz olmasaydı bu, insanlar için büyük bir sıkıntı olur ve şer'î hükümlerden pek çoğuyla amel ataletle uğrardı. Dolayısıyla Cenab-ı Hakk'ın şer'î hükümlerle ameli zanna bağlaması müslümanlar için büyük bir nimettir. Zira bu hükümlerin yakînî bilgiye bağlanması durumunda mükellef için çok büyük zorlukların çıkacağı muhakkaktır. Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor: "O, dinde size bir zorluk yüklemedi."^[432]

Zanna dayalı bu hükümlerden biri de şer'î delillerden hüküm çıkarıp gereğini yapmaktır. Cenab-ı Hakk, müslüman ferdin amel edeceği hükmü çıkardığı şer'î delilin sübût ve delâlet bakımından kat'î olmasını şart koşmamıştır. Şayet Cenab-ı Hakk, müslümana böyle bir şeyi gerekli kılmış olsaydı, sübûtu zannî olan bütün delillerin tamamı ve subûtu kat'î olan delillerin çoğu ile

amel etmek imkansızlaşacaktı. Subûtu kat'î olan delilleri de buna katıyoruz. Zira subûtu kat'î olan delillerin de büyük bir kısmı delâlet bakımından zannîdir.

Şayet Cenab-ı Hakk, hükme kaynaklık eden delilin kat'î olmasını talep etmiş olsaydı pek azı hariç amel edilmesi gereken şer'î hükümler ortadan kalkar ve şer'î hükümlerin kahir ekseriyeti atalet uğrardı. Keza subûtu ve delâleti kat'î olan nasslarla amel etmek de imkansızlaşacaktı. Bunu bir örnekle izah edelim: mesela Cenab-ı Hakk, namaz kılmamızı emretmektedir. Namaz kılmak, namazın şeklini bilmeyi gerektirir. Namazın kılmış şek-îyle ilgili delillerin geneli zannîdir. Keza Cenab-ı Hakk'ın bize farz kıldığı orucun keyfiyetine delâlet eden delillerin geneli zannîdir. Aynı şeyleri hacc ve zekat için de söyleyebilirsiniz.

Cenab-ı Hakk aramızda ortaya çıkan her türlü anlaşmazlıklarda Allah Rasûlü'nün

hükmünde ifadeye kavuşan ilahî hükme başvurmamızı emretmektedir:

"Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullen-medikçe iman etmiş olmazlar. [\[433\]](#)

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükme-desin diye sana Kitabı hak ile indirdik. [\[434\]](#)

Cenab-ı Hakk, ilahî hükmün haricinde diğer mercilerin hükmüne başvurmaktan sakındırmış ve bunu şirk olarak nitelemiştir.

"Tağuta inanmamalan kendilerine emrolunduğu halde, Tağutun önünde muhakemeleşmek istiyorlar. Halbuki şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor. [\[435\]](#)

"Yoksa onlar, cahiliyye hükmünü mü arıyorlar? İyi anlayan bir topluluk için

hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?

[\[436\]](#)

"Yoksa onların, Allah'ın İzin vermediği bir dini getiren ortakları mı var? [\[437\]](#)

Cenab-ı Hakk, haham ve rahiplerin vaz'ettiği şeriata tabi olan müşrikler hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ı bırakıp bilginlerini, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîhi rabbler edindiler. [\[438\]](#)

Onlar, haham ve rahiplerin haram saydıklarını haram, helal saydıklarını helal kabul ediyorlardı.

İster muamelat, ister miras, ister evlilik, isterse cezaya ilişkin konularda olsun Cenab-ı Hakk, müslümanların, ortaya çıkan bütün anlaşmazlıklarda ilahî şeriata başvurmalarını istemektedir. Ancak bu alanlara ait kat'î deliller ihtiyaç duyulan hükümlerden çok az bir kısmını karşılayabilecek orandadır. Bunların önemli bir kısmı detaylandırılması gereken mücmel

hükümlerden oluşmaktadır. [Bu durumda şunu rahatlıkla söyleyebiliriz:] Şayet şer'î hükümlerin subûtu, delillerin ve delâletin kat'iliğine bağlı olmuş olsaydı, subût ve delâlet açısından kat'î olan delillerin geneliyle amel etmek de İmkansız hale gelir ve sözkonusu nassların işlev ve faydadan uzak olması gerekirdi. Cenab-ı Hakk, kelamının böyle bir hale gelmesinden ve dininin hiç kimsenin amel edemeyeceği ve hiçbir akıl sahibinin razı olamayacağı bu duruma düşmesinden yüce ve münezzehdir.

Buraya kadar aktardığımız nasslar, şer'î hükümlerde zannı ifade eden âhâd haberlerle amel etmenin vacip olduğunu gösteren kat'î delillerdir.^[439]

Bu konuyu yazdıktan sonra İzzuddin b. Abdisselâm'ın şer'î zanla amel etmeye dair söylediklerimizi teyid eden ifadeleriyle karşılaştım. Bunları nakletmek yerinde olacaktır.

İzz (rahimehullâh), Şeceretu'l-Maârif adlı eserinde 461-473. sayfalarında şunları kaydeder:

"Ondokuzuncu Bab, şer'î zanlarla amel etmenin güzelliği ve uygun oluşu hakkındadır.

İnsanların bütün gayreti şimdi ve geleceğe ait maslahatları (yararlı şeyleri) kazanıp hal ve istikbale ait mefsedetlerden (zararlılardan) kurtulmağa yönelik olduğundan şeriat bu konularda zannı galibe tabi olmayı salık vermiştir. Bu da zannın genelde doğru olup yanlış çıktığı yerlerin nadir olmasından dolayıdır. Bu nedenle zann-ı galible tahakkuk edeceğine inanılan maslahatlar, nadir mefsedetler endişesiyle terkedilmez. Şayet şeriat; ibadet, muamelât ve sair tasarruflarda yakînî bilgiyi şart koşmuş olsaydı, bir mefsedet endişesiyle pek çok maslahat heba edilmiş olurdu. Hatta bazı maslahatların yakînî bilgiye bağlanması, insanların ve memleketlerin helak olması sonucunu doğurur. Maslahat ve mefsedet her ikisinde var olma

ihtimalinin belirginleşmesi durumunda zatı ile ameli terketmek bazen takvaya daha uygun olur. Şer'î maslahatları işlevsiz kılan veya şeriatın dışladığı mefsetleri doğuran her türlü ihtimal geçersizdir, itibara alınmaz."

İzz (rahimehullâh), şöyle devam eder:

"Birazdan bazı konulara değineceğim. Bunlar, gerek dünyada gerekse ahirette kullar için en yararlı olanın zan ile amel etmek olduğunu ve zann ile amelin ihmal edilmesi durumunda hem dinin hem dünyanın fesada uğrayacağını ortaya koyan örnekler içermektedir."

izz (rahimehullâh), daha sonra sırasıyla şu konuları işler:

1-İbadetler

2-Muamelât

3-Nikâh ve nikâha bağlı konular

4-Hadler ve kısas

5-Cihâd ve cihâda bağlı konular

6-Velâyet ve velayete bağlı konular

İzz'in bahsettiği başlıklar bunlardan ibarettir. Bu başlıklardan her birinin altında bazı örnekler verir.^[440]

İkinci Delil

Zan veya haber-i vahidle amel etmenin gerekliliğine dair i-kin-ci delil şu ayet-i kerimedir:

"Ey iman edenler, bir fasık size bir haber getirdiğinde onu araştırın."^[441]

"Araştırın" [fe-tebeyyenü) demek, haberin gereğiyle amel etmeniz için onu araştırmanız gerekir, aksi taktirde tahkik etmediğiniz ve zannı galiple doğruluğuna kanaat getirmediğiniz bir şeyle amel etmeniz caiz değildir, demektir. Yoksa bu ifade, doğruluğuna kesin olarak inanmadığınız haberlerle amel caiz değildir, şeklinde bir anlama gelmez. Çünkü böyle bir durumda "bir fasık"ın zikredilmesi anlamsız olacaktır. Zira bir haberin içeriğiyle amel etmek onun yakînî bilgiyle sabit olmasına bağlı olmuş olsaydı, adil kimsenin verdiği haberin de araştırılması gerekirdi ki, buna

göre fasıkın zikredilmesi anlamsız olacaktı. Dolayısıyla ayet-i kerime, zann-ı galibi ifade etmesi durumunda fasıkın verdiği haberle amel edilebileceğini belirtmiş olmaktadır.

Bunun yanısıra mezkûr ayet-i kerime, mefhumuyla şuna delâlet etmektedir: Adil kimsenin verdiği haberi araştırmak gerekmez. Aksine adil ravinin verdiği haberi araştırmadan onunla amel etmek caizdir. Zira böyle bir haberin doğruluğu zann-ı galible sabittir. Binaenaleyh ayet-i kerîme, zanna dayalı iki türlü haberle amel edilebileceğini ifade etmiş olmaktadır. Yüce Allah en iyisini bilendir. [\[442\]](#)

Üçüncü Delil

Allah Rasûlü'nün, ahkamı tebliğ etmek ve helâl-haramı açıklamak için değişik yerlere elçiler gönderdiği tevatürle sabittir. Bu elçilerin beraberinde -krallara gönderilen elçi örneklerinde görüldüğü gibi- bazen yazılı ta'limat ve açıklamalar da bulunuyordu. Bunlar, nebevî emir

ve mesajları, âhâd yollarla aktarmaktaydı. Bu kişilerin yanümayacağı konusunda bir garanti yoktu. Aksine bunların verdiği haber, zann-ı galibi ifade etmekten öteye geçmiyordu. Burdan şu sonuca varıyoruz: Şayet ha-ber-i vahid hüccet olmasaydı, yapılan tebliğ hiçbir şey ifade etmez, aksine insanların sapmasına vesile olurdu.

Bu noktada şöyle bir itirazla karşılaşabiliriz: "Bu delile göre dinî inançların zannî delillerle sabit olması veya haber-i vahidin kesin bilgi ifade etmesi gibi bir sonuç çıkar. Mesela gönderilen elçilerden biri olan Muaz b. Cebel'e Peygamber (S.A.V.) şöyle demektedir: Sen Kitap Ehlinden bir toplulukla karşılaştığında onları önce Allah'tan başka ilah olmadığına... davet et..."

el-Cevap: Şehadet konusu İslam'ın mesajına muhatap olan bütün insanlar nezdinde tevatürle sabittir. Bunun Peygam-ber(S.A.V.) tarafından emrolunduğu konusunda hiç kimsenin şüphesi yoktur. Peygamberin Muaz'a öncelikle bunu

emretmesi, kafirlerin diğerk hükümlere davet edilmesinin buna bağılı olmasındandır. Öte yandan kafirlerin şehadet esaslarına davet edilmesi farz veya sünnettir. Bunun yanısıra muhatabların iman etmesi durumunda Muaz, hem davetten hem de imana gelmelerinden ötürü ilahî mükâfata layık olacaktı.^[443]

Dördüncü Delil

Dördüncü delil, Sahabenin, adil raviler tarafından aktarılan haber-i vahidle amel etmenin gerekliliğı konusunda icma etmiş olmalıdır.

Sahabe pratiğinde bunun sayısız örnekleri vardır. Bu örnekler, tek başına tevatür derecesine varmamış olsa bile bunların delâlet ettiğı müşterek mana mütevatirdir. Bunların hepsini zikretmek çok yorucu olur ve konuyu alabildiğıine uzatır. Nitekim bunlardan bazılarını geçen konularda zikrettik. Dolayısıyla bunlar tekrar zikretme gereğı duymuyoruz. Zira bütün bu örneklerde müşterek olan ortak payda konusunda

kesin bir bilgiye sahibiz. Kesinlik arzeden bu bilgi şudur: sahabe herhangi bir problemle karşılaştığında haber-i vahide başvuruyordu. Çözüme bağlanması gereken bir hadise vuku bulduğunda Peygamber (S.A.V.)'den gelen haberlere bakıyordu. Kendilerine bir hadis aktarıldığında herhangi bir itirazda bulunmadan onu hemen uyguluyordu. Bu gerçeğin inkan mümkün değildir. Bunun sahabe pratiğinde sayısız örnekleri vardır.

Burada zihinlere şöyle bir soru gelebilir: Sahabenin haber-i vahidle amel ettiği sabit olduğu gibi haber-i vahidi reddettiği örnekler de vâki'dir. Mesela Hz. Ebubekr, İbni Mesleme'yle takviye edilinceye kadar Muğîre'nin ninenin mirasıyla ilgili haberini reddetmiştir, Hz. Ömer, Ebu Said el-Hudrîyle destekleninceye kadar Ebu Musa'nın isti'zânla ilgili haberini kabul etmemiştir. Hz. Ali, Ma'kil b. Sinan'ın mufauvıda (mehri belirlenmeden evlenmiş ve kocası zifafa girmeden

ölmüş olan) kadınla ilgili hadisini reddetmiştir. Hz. Ali'nin, Hz. Ebubekr haricindekilere yemin ettirdiği nakledilmiştir. Hz. Aişe, İbni Ömer'in "ölü kişi ailesinin kendisine ağlamasından ötürü azap görür." şeklindeki hadisini kabul etmemiştir.

Bu soruyla ilgili olarak şunlar söylenebilir:

Herşeyden önce sahabenin haber-i vahidle amel etmesi konuyu isbat açısından yeterlidir. Bu hususun sahabe tatbikatında varlığı tevatürle sabittir.

İkinci olarak şunu bilmek gerekir ki az sayıda bazı sahabîlerin bazı özel durumlarda haber-i vahidle amel etmekten çekinmeleri ravinin zabtı ve hafızası bakımından hadisin sıhhatmdan emin olamadıklarından dolayıdır. Yoksa ravinin doğru sözlü oluşunda herhangi bir şüphe taşıdıklarından değildir. Zira sahabe, birbirini tekzib etmezdi.

Sahabenin sözkonusu tavrı, hadis kabulünde hassas olma isteğine de ^ağlanabilir.

Yoksa onların hadisi kabul etmede tereddüt etmiş olmalarının nedeni hadisin haber-i vahid oluşu değildir. Dikkat edilirse [mezkûr örneklerde] sahabîlerin ikinci bir raviyle veya yeminle yapılan takviyeden sonra haber-i vahidle amel ettikleri görülür. Her iki durumda da nakledilen haberler, haber-İ vahid olmaktan çıkmamaktadır. Şayet muhatabımız haber-i vahidin bağlayıcı olmadığını ve bununla amel edilemeyeceğini ileri sürüyorsa bu durumda iki kişinin verdiği haberi de, yeminle desteklenen tek kişinin haberini de inkar etmesi gerekir. Dolayısıyla Hz. Ebubekir, Ömer ve Ali (radiyallâhu anhum)'ın mezkur tavır've uygulamaları muhatabımızın lehine değil, bilakis aleyhinedir.

Biz haber-i vahidin kabul edilmesi gerektiğini söylerken, şüpheden uzak, delillere aykırılıktan veya zedeleyici kusurlardan beri olan haberi kastediyoruz.[\[444\]](#)

B. Haber-i Vahidin İtikatta Huccet Değeri

Amelî hükümlerde haber-i vahidle amel edilmesi gerektiği bütün alimlerin icmasıyla sabittir. Müslüman alimlerden hiçkimse haber-i vahidi, haber-i vahid olması nedeniyle reddetmiş değildir.

Burada "itikadı konularda haber-i vahidle amel" konusunu ele almak istiyoruz. Ulema konuyla ilgili uzun uzadıya açıklamalarda bulunmuştur. Ancak hiçbirinin meseleyi hakkıyla tahkik edip tatmin edici bir tarzda açıklamadığını görmekteyiz. Şimdi Allah'ın yardımıyla bu konuyu işlemeye çalışacağız:

Kelamcılar arasında yaygın olan görüşe göre haber-i vahid, itikadı konularda hüccet değildir. Fakat ulemanın cumhuruna göre itikadı konularda da hüccettir.

Meseleyi hakkıyla tahkik etmek için konuyu biraz detaylan-dırmak gerekir. Şöyle ki:

Itikadî konular, beş kısma ayrılır:

1-Bilinmemesi küfrü gerektiren konular,
(zarurat diniyye)

Cenab-ı Hakk'ın varlığı, birliği ve zatî sıfatları gibi konular bu kısma girer.

2-İnkârı küfrü gerektiren, bilinmemesi ise günahkarlığa sebep olan konular.

Cenab-ı Hakkın "kadîm" olduğu, onun dışında bütün alemin "hadis" ve sonradan var olduğu gibi konular bu kısma girer. Zira kişi Allah'ın varlığına ve birliğine inandıktan sonra Allah ve âlem konusunda hudûs ve kıdemle ilgili hiçbir zihnî hüküm taşımadan, kafası bomboş olarak Allah'a kavuşursa, müslüman olarak ölmüş olur. Ancak bunları bilmediğinden dolayı günahkar olur. Kişinin Allah'ın kadim olduğuna, alemin ise hadis olduğuna inanması gerekir. Ta ki, böyle bir meseleyle karşılaşılması halinde aksi doğrultuda bir inanca saplanıp, küfre girmesin. Kitap ve mütevatir Sünnetin sübût ve delâlet

açısından kat'î naslanyla sabit olan, ancak avamın bir kısmına kapalı kalan akaid konulannın geneli bu kabildendir.

3-İnkan ileri derecede bidat olan, bilinmemesi ise günahkarlığa sebep olan konular. Kitabın, Mütevatir veya Müstefid (Mütevâtirden düşük haberi vahid'den kuvvetli) Sünnetin zahirîyle sabit olan ve ümmetin genel kabulüne mazhar olan konular bu kısma girer. Bu kısmın inkar, nassları zahirî delâletlerinden kaydırıp, başka manalara hamletmekle olur. Nassları, selefin kabul ettiği manaların dışında başka manalarla tevil etmek çirkin bir bidattir. Şayet ümmetin genel telakkisi, icma ile sabit ve dinin açıkça bilinen konularından biriye sözkonusu tevil küfre bile sebep olabilir.

4-İnkârı ufak bir bidat olan, bilinmemesi ise muaf olan konular.

Müstefid olmayan âhâd haberlerle sabit olup, avamın çoğu ve havasın bir kısmı tarafından

bilinmeyen, hakkındaki delillerin çelişik olmadığı konular bu kısma girer.

5-Hakkında Kitap ve Sünnete ait delillerin - görünürde- çelişik olduğu ve bu nedenle hakkında ihtilaf edilen konular.

Bu kısma giren konular muhatapların muaf tutulduğu konulardır. Bu konuların muaf olması, bunlarla ilgili genel bir hükmün verilmeyeceği, bunların içtihadı ve taklîdî konular olduğu anlamına gelir.

Ulemadan hiçkimsenin açıklamasında bu ayrımı göremiyoruz. Ancak şer'î deliller böyle bir ayrımı gerektirmekte ve ulemanın açıklamalarından da bu anlaşılmaktadır.

Bu ayrım sayesinde haber-i vahidin itikatta hüccet olup olmadığı konusundaki ihtilafı görüşleri bir araya getirebiliriz. Buna göre "Haber-i vahid itikadî konularda delil olmaz" diyenlerin bu sözü haber-i vahide muhalefet edip gereğine inanmamanın küfür olmadığı şeklinde

anlaşılmalıdır. Zira haber-İ vahidin subûtu kat'î değildir. Dolayısıyla haber-i vahide muhalefet, Allah Rasûlü'nün [kafî] sözüne muhalefetle özdeşleştirelemez. Buradaki karşı çıkış sadece ravilere olan itimatsızlıktan kaynaklanmaktadır. Ancak kişi haber-i vahidin Allah Rasûlü'nün kelimasını olduğuna inandığı halde hiçbir teville başvurmada onu reddederse bu küfür olur. Bu söylediklerimize hiçbir alimin itiraz edeceğini sanmıyorum. Çünkü haber-i vahidin itikatta delil olamayacağı iddiasının nisbet edildiği kelimaların Özelliikle akaidin "sem'îyyât" kısmında haber-i vahidle çokça istidlal ettikleri görülmektedir. Bu husus kelama aşına olan herkesin malumudur.

Abdulhayy el-Leknevî (rahimehullâh) Zaferu'l-Emânî adlı eserinde şunları kaydeder^[445] "Alimler, âhâd haberlerin sahih olması durumunda bile itikadî konularda yeterli olamayacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla zayıf

olanların delil teşkil etmeyeceği evleviyetle anlaşılır. Âhâd haberlerin ıyeiexsu\iq'inden maksat, bunların kat'iyet ifade etmediği dolayısıyla insanların kesin olarak inanmakla yükümlü bulunduğu itikadî konularda mutlak surette esas alınmayacağı demektir. Yoksa 'yetersizlikken maksat, ahad haberlerin zann-ı [galibi] de ifade etmeyeceği veya günümüzde çoğu kimsenin sandığı gibi itikadî konularda hiçbir şekilde itibara alınmayacağı demek değildir."

Leknevî açıklamasına şöyle devam etmektedir; "Taftazanî, Şerhu'l-Makâsıdâa meleklerin masumiyeti konusunu işlerken şöyle der: İtikadî konularda zannî bilgiye [zanniyât) itibar olunmayacağı iddia edilemez. Şayet böyle bir iddiayla kastedilen, zannî bilginin kat'î inanca ve kesin hükme kaynaklık edemeyeceği ise bu tartışma götümeyen bir husustur. Ancak eğer bununla, zannî bilginin sözkonusu hüküm hakkında zann[-ı galib] derecesinde bile olsa bir

bilgi ifade etmeyeceği kastediliyorsa bu açıkça yanlış bir iddiadır."

İşte kelam ilmi imamlarından olan Taftazanî, dediğimiz bu hususu açıkça belirtmektedir.

"Haber-i vahid itikadî konularda [da] delildir," diyenlerin sözü ise şu şekilde anlaşılmalıdır: Haber-i vahid sahih olup, karşıt bir delille çatışmadığı ve zahirî mananın dışına çıkmayı gerektiren bir unsur taşımadığı zaman - zannı galib veya kesinlik kazandıran karinelerin bulunması durumunda- kesinlikle onun muktezâsına inanmak gerekir.

Haber-i vahidi ve onun şahinliğini öğrenip onun gereğine inanmamak, günahkarlık ve bidat sebebidir. Bu tespitlere de hiçbir alimin itiraz edeceğini sanmıyorum.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da şudur: Tevhid, ilâhî sıfatlar, risalet, öldükten sonra dirilme, uhrevî mükafat ve ceza, cennet ve

cehennem gibi temel itikâdî konular, Kur'an'da çok yoğun ve vurgulu bir şekilde açıklanmıştır. Bu konular, akli ikna edici deliller eşliğinde tekrarlanmış ve detaylandırılmıştır. Konuya ilişkin hadisler ise ya Kur'an'daki muhtevayı teyid edip pekiştirmiş ya da Kur'an'da yer alan küllî hususların cüzî örneklerini ifade etmekle sınırlı kalmıştır.

Cenab-ı Hakk en iyisini bilendir. [\[446\]](#)

II. Sünnetin Aktarım Yolunun Haberlerin Naklinde Takip Edilebilecek En Güvenli Yol Oluşu Ve Müslüman İlim Adamlarının Bu Uğurda Sarfettikleri Eşsiz Çaba

Daha Önce hiçbir şüpheyeye mahal bırakmayacak şekilde İslam'ın ikinci kaynağının sahih hadisler olduğunu beyan etmiştik. Bu, seleften halefe bütün ümmetin Peygamber döneminden itibaren hakkıyla bildiği ve din olarak telakki ettiği bir gerçektir.

Bundan dolayı selef-i sâlih'in sahih hadislerin muhafaza edilip, zayıf ve uydurma olanlardan ayırdedilmesini en önemli görevlerden telakki etmiştir. Bu işi en güzel şekilde eda edip bu uğurda bütün güçleriyle çalışmışlardır. Bu yolda zorlukları kolay sayıp, her türlü sıkıntıya göğüs germişlerdir. Sonuçta bu alandaki gayretlerini ortaya koyup bu alanın seçkin simaları haline geldiler. Birçok ilim tesis edip bu ilimleri sağlam kaide ve esaslarla pekiştirdiler. Sünnet-i mutahharanın muhafazası için şaşılabacak derecede parlak neticeler elde ettiler. Uydurma olayını ve hadis uyduranları deşifre eden ve sağlam yöntemlere dayanan sabit ilmî dinamikler tesis ettiler. Bu vesileyle hiçbir ilme ve hiçbir peygambere veya herhangi bir büyük şahsiyetin haberlerine tarihin hiçbir döneminde nasip olmayan ölçüde Sünnet-i Mutahharaya hizmette bulundular. Haberlerin kabulü için sağlam ve kesin birtakım şartlar vazettiler ki, bunlardan

sağlam ve daha güvenilir şartlar tasavvur etmek mümkün değildir. Tarih, hiçbir ümmetin veya mezhebin haberlerin kabulünde buna yakın bir seviyeyi yakaladığını kaydetmemiştir.

Böylece müslüman ilim adamları tarihin dolaylı aktarım yoluyla şahit olduğu en sağlam haberleri yani "sahih hadisleri" tespit etmiş oldular.

Konuyla ilgili detaylı bilgiler, sayıları yüzlerce ciltle ifade edilen ulûmu'ı-Hadisle ilgili kitaplarda bulunmaktadır. Ancak, burada konuya kısaca değinip hadis alimlerinin sahih hadisin tarifine dair söylediklerini kaydetmek istiyoruz.

Hadis alimleri sahih hadisi şöyle tanımlamışlardır:

"Sika bîr ravinin (yani âdil ve zabıt bir kişinin) yine kendisi gibi sika kimselerden asıl kaynağına {ilk rivayet edene) vannca-ya kadar herhangi bir inkıtaya uğramadan illet ve şuzûzdan

uzak bir şekilde rivayet ettiği hadise, sahih hadis denir."

Bu tarife baktığımızda iki grup şartla karşılaşırız: Bunlardan birincisi, senede taalluk eden şartlardır. İlk üç şart, yani adalet, zabıt ve inkıtaya uğramama {ittisal) bu gruba girer. Diğer grup ise metin ve sened arasında müşterek olan ancak daha fazla metne ilişkin olan şartlardır. Şazz ve illetli olmama şartları da bu gruba dahil olur.

İllet, hadisin sıhhatine zarar veren ve ancak hadis hafızlarının farkına vardıkları, zahirde görünmeyen gizli kusurdur. Şaz ise güvenilir [sika) ravinin kendisinden daha güvenilir bir raviye muhalefet etmesidir.

Zeki ve dikkatli bir insan'sahih hadis için şart koşulan takdir edilen bu beş şart düşündüğünde, bunların haberlerin kabulü için ileri sürülebilecek en makul ve dikkatli şartlar olduğunu anlar. Keza bu şartlar muvacehesinde

tespit edilen haberlerin, tarihin kaydettiği en sahih ve en güvenilir haberler olduğunu bilir. Ancak hadis alimleri mezkûr şartları genel açıklamalarla yetinmemişlerdir. Bu şartlardan herbirini hak ettiği genişlikte açıklamış ve onun iktiza ettiği hususları belirtmişlerdir. Böylece rivayetleri tenkid edip, doğru olanı yanlıştan ayırdetme konusunda en ince ve en sağlam usûlü keşfetmişlerdir. Birtakım usûl ve ölçülere kavuşmuş, birçok ilmin tedvin ve tasnifine imza atmışlardır. Sonuçta akıllara şaşkınlık verecek derecede muazzam eserler ortaya koymuşlardır.

Muhaddis alimlerin yaptığı çalışmaları iki gurupta toplamak mümkündür:

A. Senede ye ravilere taalluk eden konular

B, Metne taalluk eden konular^[447]

A. Senede Taalluk Eden Konular

Bu bölüm altı kısmı içermektedir:

1. İsnadın Dindeki Önemi

Sened, "hadis metnine giden yol" yani metinle son bulan ravi zinciri şeklinde tarif edilmiştir. İsnad da metne giden yolun aktanılması şeklinde tanımlanmıştır. Çoğu kez sened yerine isnad kelimesi kullanılır.

[Senetle ilgili olarak] alimler şöyle demiştir: "Sened, daha önceki ümmetlerden hiçbirine verilmeyen ve sadece Ümmet-i Muhammed'e ait üstün özelliklerden biridir."

İbni Hazm der ki: "Sened, sadece Ummet-İ Muhammed'e ait bir Özelliştir. Yahudiler ve Hristiyanlar dinî nakillerde sadece kopuk senedli ve başıyla-sonu arasında uzun kopukluklar bulunan haberlere dayanmışlardır.^[448]

Hafız İbni Hacer şöyle der; "Sened, uydurma hadislerin tanınmasına vesile olduğu için bilinmesi farz-ı kifaye olan ilimlerden biridir.^[449]

Hafız Ebu Said es-Sem'ânî der ki: "[Herhâlükarda] Allah Rasülü (S.A.V.)'ne ait

lafızların aktarılması gerekir. Bu lafızların sıhhat derecesini bilmek; ancak isnatla mümkün olur. İsnadın sıhhati de ancak sika ravinin sikadan ve adil ravinin adil ravidan rivayet etmesiyle bilinebilir. [\[450\]](#)

Hatîb el-Bağdadî, Tarihu Bağdat'ta ve başka alimler de değişik eserlerde Abdullah b. Mubarek'ın öğrencisi Abdan'ın şöyle dediğini rivayet ederler: Abdullah b. Mubarek'ın şöyle dediğini duydum: "İsnad, dinden bir parçadır. Şayet isnad olmasaydı, isteyen istediğini söylerdi. Ancak bu gibi kimselere 'bunu sana kim hadis olarak aktardı' diye sorulunca donup kaldılar."

Abdan der ki: "İbni Mübarek bu sözü, zındıklardan ve onların uydurduğu hadislerden bahsedildiği bir sırada söyledi."

İbni Mubarek'ın şöyle dediği rivayet edilir:

"Bizimle şu topluluğun -bidatçı ve yalancı fırkaların- arasında sütunlar yani isnadlar vardır.

[\[451\]](#)

Süfyan es-Sevrî der ki: "İsnad, müminin silahıdır. Elinde silahı olmayınca neyle savaşabilir?"

Evzâî der ki: "İlmin ortadan kalkması ancak isnadın ortadan kalkmasıyla olur."

Büyük alim ve değerli muhaddis Şu'be b. el-Haccâc şöyle der: İçinde "haddesenâ" veya "ahberenâ"nın geçmediği tüm hadisler basit ve değersizdir.^[452]

A. Sahabe Döneminde isnada İhtiyaç Duyulmaması

Sahabe arasında isnada ihtiyaç duyulmuyordu. Zira sahabe, Peygamber (S.A.V.)'e bilerek yalan isnad etmekten uzaktı. İsnadı sorma olayı; ancak fitnenin vukuundan, bidatlerin zuhuru ve hadis uydurma teşebbüslerinden sonra başlamıştır.

Sahabe kendi aralarında doğruluğun yaygın ve hakim olduğundan emindi. Bu nedenle ashâb, Peygamber döneminde ve hicrî birinci asrın ilk

yarısında isnadı sormuyordu. Fitne olay-ıan çıkıp, bidatler zuhur edinceye kadar bu güven ve itimad devam etti. Fitne ve bidatlerin ortaya çıkması üzerine isnad sorulmaya başlandı.

Hafız Heysemî'nin Mecmeu'z-Zevâid adlı eserinde^[453] Humeyd'in şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Biz, Enes b. Malik (r.a.)'in yanında bulunuyorduk. Enes şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nden aktardığımız hadislerin tamamını ondan duymuş değiliz (yani bazılarını birbirimizden duyduk). Ancak hiçbirimiz diğerine yalan söylemezdi.^[454]

el-Berâ'nın şöyle dediği rivayet edilir; "Hadîslerin hepsini Allah Rasûlü'nden duymuş değiliz. Biz develeri gütmekle meşgul olduğumuzdan Allah Rasûlü'nün ashabı, ondan bize hadis aktardı.^[455]

Beyhakî Berâ bin Azib (r.a.)'den şöyle dediğini nakleder: "Hepimiz [aynı] hadisleri Peygamber (SAV.)'den duyuyor değildik. Bakıp

gözetmemiz gereken işler vardı. Ancak, o vakit insanlar yalan beyanda bulunmuyorlardı. Hazır bulunan orda bulunmayana bildiriyordu."

Yine Beyhakî, Katâde'den şunu nakleder: Enes (r.a.) bir hadis rivayetinde bulundu. Bunun üzerine adamın biri "sen bunu bizzat Allah Rasûlü'nden mi duydun?" diye sordu. Enes "evet [bizzat duydum], ya da yalan söylemeyen birinden duydum. Allah'a yemin olsun ki biz yalan söylemezdik, yalanın ne olduğunu da bilmezdik." dedi. [\[456\]](#)

İmam İbni Teymiyye şöyle der: "Allah Rasûlü'nün ashâbı insanlar arasında dini en iyi bilen ve dine en bağlı kimseler olduğundan daha sonralan zuhur eden bidatlerden hiç biri onlardan zuhur etmedi. Sahabe arasında günah işlemiş kimseler bulunmakla beraber, bilerek Allah Rasûlü'ne yalan isnad eden kimse bilinmemektedir. Cenab-ı Hakk onları bilerek

Peygambere yalan isnad etmekten korumuştur.

[457]

Üstad Abdulfettah Ebu Gudde konuyla ilgili olarak şöyle der: Sahabe (r.a.) ilahî emaneti taşımak ve şeriatı insanlara tebliğ etmek üzere yaratılmış ehil insanlardı. Onlar arasında Allah Rasûlü'ne yalan isnad etme veya intihalde bulunma sözkonusu değildi. Zira Allah Rasûlünün 'Kim bilerek bana yalan isnat e-derse cehennemde yerini hazırlasın.' [mealindeki] hadisi onlar arasında yaygın ve meşhurdu. Aynı hadisin sahabeden tevatürle nakledildiği de sabittir. Hafız Suyûtî bu hadisin yüzü aşkın sahabî tarafından rivayet edildiğini belirtmektedir[458]

Sünnet-i Mutahharaya ait bu temiz ve berrak manzara Raşid Halifeler döneminin sonlarına kadar devam etti. Hicrî 35 senesinde Hz. Osman'ın öldürülmesiyle fitne olayları başlayınca, bazı insanların gönüllerinde birtakım siyasî arzu ve emeller oluşmaya başladı. Haberlerin tesbit

(zabt) ve naklinde karışıklık gözlenmeye başlandı. Bunun üzerine sahabe sıkı bir tetkike koyulup haberlerin sıhhatından emin olmak için çalışmalar yaptı. Bidatçıların ve ehil olmayan heveskârların sünnete müdahalesini önlemek için isnadı sormaya başladılar.

İmam Müslim, Sahihinin mukaddimesinde^[459] büyük tabîîn alimi Muhammed b. Sirîn (r.a.)'den^[460] "ilk zamanlar isnadı sor-madıklarını, ^[461] fitnenin zuhuruyla isnadın sorulmaya başlandığını, sünnete bağlı kimselerin rivayet ettiği hadislerin alındığını bidatçı kimselerin naklettiği hadislerin de reddedildiğini" kaydeder.

Binaenaleyh, isnadın sorulması ve ravileri araştırılıp kusurlu olup olmadıklarının tetkik edilmesi bu döneme, yani hicrî birinci asnn ortalarına rastlar ki^[462] bu, aynı zamanda hadis uydurma olayının başladığı bir dönemdir.^[463]

B. Bazı Sahabîlerin Başka Bir Sahabiye Ait Rivayete Karşı Çıkışı, Raviyi Yalanla İthamdan Kaynaklanmayıp Aksine, Sözkonusu Rivayetin Sahabîye Göre Hatalı Olması İhtimalinden Dolayıdır.

Üstad Abdulfettah Ebu Gudde (rahimehullâh) şöyle der: "Dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de şudur: Bazı sahabîler (radiyallâhu anhum), başka sahabîlerin rivayet ettiği hadisleri reddedip bunun Peygamber (S.A.V.)'den sadır olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Doğrusu bu reddediş, itirazda bulunan sahabînin mezkur hadisi rivayet eden kimseyi yalan veya hadis uydurmakla itham etmesinden dolayı değildir. Bu, sadece hadisi rivayet eden şahsın hata veya yanılmaya duçar olduğunu düşünmekten kaynaklanan bir davranış türüdür. Karşı çıkan sahabî, rivayet edilen hadisi kendi yanında bulunan başka bir hadise veya

Kur'an'a aykırı gördüğünden reddetmektedir. Yoksa bu tavır, karşı tarafı yalanla veya hadis uydurmakla itham etmek türünden değildir."

Bu gayet değerli bir açıklamadır. Ebu Gudde'den başka buna dikkat çeken kimseye rastlamadık.

Abdulfettah Ebu Gudde, daha sonra bu baktan bazı hadisleri rivayet ederek konuyu izaha devam eder. Bu hadislerden bazıları, sözkonusu reddin hata veya sehiv mülahazasına dayandığını göstermektedir.

Ustad Abdulfettah Ebu Gudde sonra şunu kaydeder: Buna göre sahabeden birinin diğer bir sahabîden gelen rivayeti reddedişi veya kendisi gibi bir başka sahabî için söylediği "fulânun ye/czibu" şeklindeki ifadelerle kastedilen mana söz konusu sahabînin yanıldığı veya unuttuğu anlamındadır. Zira Ehl-i Sünnete göre "kızb" bilerek veya unutarak ya da yanılarak bir şeyi gerçekte (ne/su7-emir) olduğundan farklı haber

vermektir. Günah, ancak bu gerçeği bilerek gerçekleştirenlere aittir. Ashab-ı Kiram (radiyallâhu anhum) bilerek bunu yapmaktan münezzehtir. Tehânevî'nin Kavâid fi UlûmH-Hadîs adlı eserinde kezibe Ebu Muhammed" cümlesine yazdığım dipnota bakınız.[\[464\]](#)

2. Ravilerin Tarih ve Vefatları

Hafız İbni Salâh, Marifetu-Ulûmi'I-Hadis adlı kitabında şunları kaydeder:

"Hadis ilimlerinin altmışıncı türü, ravilerin tarihini bilme ilmidir. Bu ilimde sahabe, muhaddis imamlar ve ulemanın vefat ve doğumlarından ve ne kadar yaşadıklarından bahsedilir.

Süfyân es-Sevrî, kendisinden yaptığımız rivayette şöyle demektedir: "Raviler, yalana başvurmaya başlayınca biz de tarihe başvurduk."

Hafs b. Gıyâs da kendisinden aktardığımız haberde şöyle der: Bir raviyi şüpheli görünce onu senelerle (yani onun yaşını, rivayette bulunduğu

kişinin yaşıyla karşılaştırarak) imtihan edin. İsmail b. Ayyâş'tan rivayet ettiğimiz şu olay, buna örnek teşkil eder. İsmail b. Ayyaş şöyle der: "Ben Irak'tayken hadis ehlinden bazıları gelip: Burada Halid b. Ma'dân'dan rivayette bulunan var dediler. Ben de adamın yanına varıp hangi tarihte Halid b. Ma'dân'dan hadis yazdığını sordum. Hicretin 13. senesinde dedi. Bununla hicretin 113. senesinde demek istiyordu. Cevaben kendisine: Sen, ölümünden yedi yıl sonra Halid b. Ma'dân'dan rivayette bulunduğunu iddia ediyorsun, dedim."

İsmail der ki: Halid, hicretin 106. senesinde vefat etmiştir. Kendisinden yaptığımız rivayette el-Hakim Ebu Abdullah şöyle der: Ebu Cafer Muhammed b. Hatem el-Keşî yanımıza gelip Abd b. Humeyd'den rivayette bulununca kendisine doğum tarihini sordum. Hicretin 202 senesinde doğduğunu söyledi. Dönüp arkadaşlarımıza şöyle

dedim: Bu adam, ölümünden 13 yıl sonra Abd b. Humeyd'den hadis dinlediğini ileri sürüyor. [\[465\]](#)

Bu gibi nedenlerden dolayı hafız imamlar ve tarihçiler gerek tabakat ve temcim kîtaplarında gerekse hâdis ve vefatları kaydeden tarih kitaplarında ravilerin doğum ve ölüm tarihlerine önem vermişlerdir. Ravilerin vefat tarihlerini konu edinen pek çok eser vermişlerdir. Bu eserlerde vefat tarihlerinin yanısıra doğum tarihlerini de kaydetmişlerdir. Ancak sadece doğum tarihlerini konu edinen müstakil bîr eserin varlığını bilmiyoruz. [\[466\]](#)

3. Ravilerin Tenkid Edilip Cerh ve Ta'dile Tabi Tutulması

Tenkid, çok erken bir zamanda, sahabe döneminin ilk sıralarında başlayıp tabiin döneminde ve onu takip eden dönemlerde belirgin bir ilim dalı haline geldi. Zaman ilerleyip, bidat ve fitneler arttıkça bu ilme olan ihtiyaç da arttı. [\[467\]](#)

A. Selef-i Sâlihînin Raviler Hakkında Konuşmaktan Çekinmesi

İlk kuşak selef alimleri, müteakip kuşağın alimlerine nazaran raviler hakkında daha az, daha vecîz ve daha latif bir (yumuşak) konuşma şeklini tercih etmişlerdir. Onların ta'dil veya cerh konusundaki ifadeleri incelik ve nezaket doludur. Bu ifadeler çağdaşlar için maksadı tamamıyla îfa edecek nitelikteydi.

Büyük tabî alimi Muhammed b. Şîrin birini tezkiye (adaletini isbat) etmek istediği zaman "O, Cenab-ı Hakk'ın olmasını istediği gibidir." derdi. Cerhettiği kişi hakkında da "O, Allah'ın bildiği gibidir."derdi. [\[468\]](#)

İbni Sîrin'in öğrencisi olan Eyyûb es-Sahtiyânî el-Basrî tenkit etmek istediği kişi hakkında şöyle söylerdi: "Dili düzgün değildir. Sayılara ilavede bulunur. [\[469\]](#)

İmam Müzenî, hocası İmam Şafîî'nin yanında adamın biri hakkında "falanca

yalancıdır." Sözünü ağzından kaçırınca, Şafî kendisine serzenişte bulunur ve şöyle der: "Ey Ebu İbrahim, sözlerinde en güzel ifadeleri kullan. Kimse hakkında 'yalancıdır' deme. Onun rivayetleri önemli bir şey değildir, de.[\[470\]](#)

Daha sonraki dönemlerde alimler cerhedÜen raviler hakkında ilavelerde bulunup sert ifadeler kullanmışlardır. Yaşadık-lan şartlar, yalancıların deşifre edilmesini ve sert ifadeler kullanılmasını gerektirdiği için buna mecbur olmuşlardır.[\[471\]](#)

B. Muhaddislerin Ravi Tenkidinde Yanlı Davranmaktan Uzak Olduğu

Hadis hafızı münekkit (tenkitçi) alimler; yandan, hafıza bakımından zayıf, hadisleri kanştıran, rivayetinde eksiltme veya ilavede bulunan, sehiv veya unutkanlık gibi zaafılar gösteren bütün ravileri tenkit etmişlerdir. Hadisi rivayet eden kişinin onların babası veya kardeşi ya da oğlu yahut akrabası veya arkadaşı olması hiçbir

şeyi değiştirmez. Bu durum, bir yandan onların dinde ne derece doğru, nezih ve emin olduklarını; diğer yandan Sünnet-i NebevîyenİN onlar nezdinde taşıdığı değeri keza Sünnetin baba, ecdat, evlat ve torunlardan daha değerli olduğunu göstermektedir. Onlar bu konuda hakkıyla örnek olabilecek insanlardır. Onlar masum değildi. Ancak genel ve hakim vasfı doğruluk ve takva idi.

İmam Ali b. Medinî'ye babası sorulunca, onu başkasına so-run derdi. Kendisine ısrarla aynı soru sorulunca: "O, dindar biridir, fakat zayıf bir kimsedir" şeklinde cevap verirdi. Vekî' b. el-Cerrâh, babası beytü'1-mal görevlisi olduğu için ondan bir hadis rivayet ettiği zaman onu bir başkasıyla takviye ederdi.

es-Sünen'in sahibi Ebu Davûd es-Sicistânî, oğlu hakkında "oğlum Abdullah yalancıdır." derdi. Zeyd b. Ebi Uneyse'nin de şöyle dediği rivayet edilir: "Kardeşim -yalancılıkla anılan Yahya'yı kasdetmektedir- den hadis almayınız. [\[472\]](#)

Cerîr b. Abdurrahman ed-Dabbî'ye kardeşi (Enes b. Abdurrahman ed-Dabbî) hakkında soru sorulunca şöyle der: "Ondan hadis alınıp yazılmaz. Zira o, insanların söyledikleri hakkında yalan uydurmaktadır.^[473]

İmam Ebubekir el-Fibeî, davranışlarından dolayı kardeşinden hadis alınmasını nehyederdi.^[474]

Tenkidçi alimlerin imamı Şu'be b. el-Haccâc şöyle der: "Şayet birini kayıracak olsaydım, damadım Hişam b. Hassân'ı kayırırdım. Hişam hadisleri ezberlemezdi.^[475]

DeÎâitu'n-Nubüvve^[476] adlı kitabın girişinde İmam Beyhakî şunları kaydetmektedir: Ehl-i hıfzın gerek raviler hakkında, gerekse kabul ve reddedilen haberler hakkında yapüğü gayretlere bakan herkes anlar ki, onlar bu konuda en ufak bir ihmâlde bulunmamışlardır. Hatta bazen oğul - haberin reddedilmesini gerektiren bir duruma muttali olduğu zaman- babasını; bazen de baba

oğlunu kimi zaman da kardeş kardeşi cerhederdi. Onlar Allah'ın dini konusunda hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlardı. Ne akrabalık ne de herhangi bir malî ilişki bunu engelleyebilirdi. Onların bu konudaki tavrını anlatan epey rivayet örnekleri bulunmaktadır.

İbnu el-Kayyım (rahimehullâh) şöyle der:

Ümmet arasında doğrulukla anılan muhaddis imamîann sîyresini ve ahvalini tetkik eden herkes, onların doğruluk, emanet ve din bakımından insanların en büyüğü; akıl bakımından en ileri, doğruya sarılıp yalandan uzak durma bakımından en temkinli kimseler olduğunu anlar...

Onlar bu konuda ne babalannı ne oğullannı ne hocalarını ne de arkadaşlarını kayıırlardı. Onlar, Allah Rasûlü (S.A.V.)'nden yapılan rivayetleri benzersiz bir şekilde ince bir tetkike tabi tutmuşlardır. Bu konuda ne peygamberlerden ne de tarihî şahsiyetlerden aktarımda bulunanlar

onlara yetişmişlerdi . Onlar, rivayette bulundukları hocalarını bu hal üzere ta'zimde bulundular. Hocaları da kendi seleflerini aynı hâl üzere bulup onlara en güzel şekilde saygı ve hürmette bulundular. Bu durum, onların varlığından ötürü Allah'a hamd ve senada bulunup Cenab-ı Hakk'ın onlardan razı olduğunu, onları seçip kıyamet günü ümmetlere şahitler kıldığını bildiren zata [Peygamber (S.A.V.)'e] vancaya kadar bütün kuşaklarda sürüp devam etti.^[477]

C. Tenkidin, Ravilerin Hayatını Bütün Yönleriyle Ele Aldığı Hususu

İster ta'dil isterse cerhetme suretinde yapılan tenkid olsun ikisi de ince ve dakik kurallara tabidir. Muhaddis imamlar, rivayetleri kabul veya reddedilen kimseleri, hadisleri yazılan ya da terkedilen ravileri bu çerçevede değerlendirmişlerdir. Bu kimseler, Özelliklerine göre farklı mertebe ve dercede bulunurlar.

Hadis imamları raviyi, özel şahsı itibarıyla ve rivayette bulunduğu hocalarıyla, hafıza ve unutkanlığıyla, zaptı ve rivayetleri karıştırıp dığı hususuyla, zayıf olup olmadığı yönüyle, hadisi alıp aktarmasıyla, gençliği, olgunluğu ve yaşlılığıyla, ikamet ve yolculuğuyla ve rivayete ilişkin diğer yönleriyle ele alıp incelemişlerdir. Hatta ravilere ait pek çok latif hasene ve incelikleri de ihmal etmeyip zikretmişlerdir. Hangi ravinin bid'a ehli, hangisinin sünnet ve şariat çizgisinde olduğunu belirtmiş; hangisinin daha hafız ve daha zabıt olduğunu, hangisinin daha eski, hangi ravinin hocasına daha çok eşlik ettiğini, kimin önce kimin sonra geldiğini, kimin uzun, kimin kısa süre hocaya eşlik ettiği gibi hususları kaydetmişlerdir. Bütün güçleriyle ravinin kişiliğini en iyi biçimde aydınlatıp açığa çıkarmış ve bu konuda şaşılacak derecede gayret göstermişlerdir. Bu babtan olarak hadis uyduranları, yalancı üçkağıtçıları, zayıf ve gafil kimseleri tam anlamıyla ayıklanmışlardır.

Cenab-ı Hakk'a hamd ve senalar olsun ki, bu ve buna benzer çalışmalar sayesinde Sünnet-i Mutahhara (temiz sünnet) sahtekarların müdahalesinden korunmuş, gerek çağımızda, gerekse çağımızdan önce ve sonra herhangi bir dönemde bu ilmi tahsil etmek isteyen ilim erbabının, hadisleri ve onların ravileri hakkında doğru ve adil bir hükme varabilmeleri kolay hale gelmiştir. Tabi bu kolaylık kişinin bu ilimden taşıdığı hisseyle (payla) doğru orantılı olarak değişir. Selef-ı sâlihîn bu alanda son derece güçlü ve hiç kimsenin yetişemeyeceği hatta yaklaşılamayacağı bir seviyede bulunmaktaydı.

Hadis ricalini tenkide ilişkin bu ilim, daha sonra cerh ve tadil ilmi adıyla bağımsız bir ilim dalı haline geldi. Sahabe ve tabiîn döneminden tutun Hafız Zehebî, Irakî ve İbni Hacer'e kadar bu alanda birçok dahî ve otorite yetişti. [\[478\]](#)

4. Cerh ve Ta'dîl İlmi

Cerh, münekkit (tenkitçi) hadis hafızının, rivayetin reddedilmesini ya da taz'îf (zafiyetinin beyan) edilmesini gerektirecek bir hususla raviyi nitelemesidir. Ta'dîl, münekkit hadis hafızının raviyi, dinî ve ahlakî kusurlardan uzak, güvenilir ve yaptığı rivayetin kabul edilmesini gerektirecek şekilde nitelemesidir.

Keşfu'z-Zunûrun müellifi bu konuda şöyle der^[479] Cerh ve Ta'dîl ilmi, hususî bazı lafızlarla ravilerin cerh ve tadilinden ve kullanılan lafızların mertebelerinden bahseden bir ilimdir.

Ustad Abdülfettah Ebu Gudde der ki: Bu ilim, iki esas üzere kurulmuştur: Ravilerin tenkidi ve hadis metinlerinin İncelenmesi.

İkinci esası aşağıdaki bölümde ele alacağız.

Bu ilim, ravilerin tartıya vurulduğu bir İlimdir. Bu ilimde ravinin durumu, yaptığı rivayetler, hocaları, Öğrencileri, adalet ve güvenilirliği, ezber gücü, unutkanlığı, rivayetleri

karıştırıp karıştırmadığı, zayıflığı ve güçlülüğü, hadisleri alışı, aldığı hadisleri aktarışı, gençliği, olgunluk ve yaşlılığı, ikamet ve yolculukları, menakıb ve iyilikleri, sünnete uyup uymadığı, kişiliği zedeleyen gizli ve açık kusurları, basitlikleri, mürüvvetini bozan fiilleri, fenalıkları, uydurduğu sözler, doğumu ve vefatı gibi hususlar sözkonusu edilir.[\[480\]](#)

Cerh ve Ta'dîl İlminin Önemi ve Bu İlmin İslam Ümmetine Özgü Oluşu

Bu ilim, İslam Ümmetini diğer ümmetlerden ayıran hususlardandır. İslam Ümmeti, bu ilmi tesis edip kurallaştırmakla ve bu alanda derinleşmekle diğer ümmetlerden ayrılmaktadır.

Ümmeti, bu ilmi tesis etmeye sevkeden amil, Hz. Peygamber (SAV.)'in Sünnetini uydurmalarından korumak, yalana ve sahtekârlara karşı mücadele etmektir. Sünnet-i Mutahharaya

yapılan saldırıların doğurduğu yararlı ve en güzel sonuç bu ilmin doğuşu olmuştur.

Kötülük yapmak istedin; ama sevindirdin beni Bazen iyilik yapar insan, bilmediği halde

Bu yüce ilim ve ince ölçüler sayesinde selef ve halef alimleri nakil konusu olan her türlü ilmin illet ve kusurlarını deşifre etme imkanına kavuştular. Nebvî hadisler, sıradan sözler, şiirler, edebî nesirler, şahsî veya siyasî tarihler bu ilmin ölçüleri ışığında aydınlatılır. Bu ilim gerçek bir mikroskop ve herşeyi net gösteren bir dürbündür. Bu sayede sahihi sakîmden (sağlamı çürükten), iyiyi kötüden ve doğruyu yalandan ayırdetme imkanı doğmuştur.

Bu ilmin sahihi sakîmden ayırdetmede arzettiği öneme bi-hâen İmam Ali b. Medînî şu paha biçilmez ifadesini kullanmıştır: 'Hadisin manalarını fıkhetme ilmin yarısı, rical ilmi de diğer yansıdır.'

Bu ifadeyi Hafız Zehebî, Tezhîbu't-Tehzîb adlı kitabının gidişinde nakletmiştir. Ali b. Medînî bu ifadesinde haklı olarak riâl bilgisini ilmin yansı olarak değerlendirmiştir.

Büyük alim Şiblî Nu'mânî'nin konuyla ilgili çok değerli bir açıklaması bulunmaktadır. Bu babta zikrettiklerimizin neticesi niteliğindeki bu açıklamaları buraya almak istiyoruz.

Merhum şöyle der: "Diğer ümmetler, uyanış dönemlerinde tarihî şahsiyetlerine ait söz ve rivayetleri derlemeğe kalkıştıklarında aradan uzun bir zaman geçmiş bulunuyordu. Binaenaleyh onlar geçip gitmiş bir ümmetin tarihini yazmaya çalışmış oldular. Bu nedenle o geçmişin sahihini sakiminden ayırdetme imkanına sahip olamadılar. Hatta kayda geçirmeye başladıkları haberlerin ravilerinin hal ve hareketlerini, isim ve doğum tarihlerini dahi bilmiyorlardı. Bu meçhul ravilerin haberlerinden ar-zulanna ve çevrelerine uygun olup, değer ölçülerine ters düşmeyenleri

almakla yetindiler. Kısa bir süre sonra bu hurafeler tedvin edilmiş tarihî hakikatler olarak algılanmaya başlandı. İşte Avrupalının geçmiş ümmetlere, eski din ve mezheplere ve bunların bağlılarına ait eserleri bu sağlıklı yöntemle yazılmıştır.

Müslümanlara gelince, tarihî haber ve sîyrelerin aktarımında başvurulacak sağlam kurallar ve esaslar vaz'ettiler. Bu kurallann ilki aktanlacak hadisenin bizzat on tanıklık eden kişiden rivayet edilmesidir. Aradan ne kadar zaman geçerse geçsin hadiseyi ilk tanıklardan aktaran şahsın isminin verilmesi gerekir. Sonra ondan sonraki ravilerin de sırasıyla zikredilmesi gerekir. Başka bir ifadeyle, hadisenin konuşulduğu noktadan vuku bulduğu İlk zamana kadar ravi zincirindeki bütün halkalann peşpeşe zikredilmesi gerekir. Bununla beraber ravilerin güvenilir, fıkıh ve adalet ehli, rivayet ettikleri hadisleri çok güzel bir şekilde öğrenen kimseler olmaları gerekir. Bu

söylediğimiz hususlar son derece zor olduğu halde yüzlerce muhaddis ömürlerini sırf bu hususların tahkik ve tedvinine sarfetmiştir. Bunun için ülkeler dolaşmıştır. Ravilerin durumunu yakinen görmek için uzun mesafeler katetmişler. Muasır ravileri görüp onların durumunu tetkik etmişlerdir. Hal ve gidişatı hakkında emin oldukları kimselere kendilerinden önceki tabakaya mensup ravilerin durumunu soruyorlardı. Böylece bu büyük ilmi gayretlerin sonucunda İslamî ilimler içinde Esmâu'r-Ricâî adında bir ilim oluştu.

Bu sayede daha sonra gelen kuşakların yüzbinlerce hadis hafızı, alim ve raviyi tanınması mümkün oldu.^[481]

5. Kavilerin Tabi Tutulduğu Dakik Tasnif

Hazimî, dört muhaddis İmamın aradığı şartları anlatırken şunları kaydeder:

"Bu şartlardan hiçbirini herhangi bir imamın ağzından alınmış değildir. Buniar, imamların tutumlarından ve kitaplarından yapılan inceleme sonucu tespit edilen şartlardır.

[Bu çerçevede yapılan tasnife göre] raviler beşe ayrılır:

1-Aldığı hadisleri çok iyi koruyup pekiştiren [zabt ve itkan) ve hadis aldığı hocaya çokça eşlik eden

2-Aldığı hadisleri çok iyi zaptedip pekiştirdiği halde hocasına az eşlik eden

3-İkinci maddede belirtilenin aksine davranan

4-Aldığı hadisleri az zaptedip hocasına az eşlik eden

5-Zaptı ve hocasına eşlik durumu az olmanın ötesinde cerhedilmesini gerektiren olumsuzlukları bulunan

İmam Buharî, birinci maddede zikredilen vasıflan taşıyan bütün ravilerden hadis

almaktadır. İkinci sırada yer alanlardan bazılarını seçme yoluna gidip geride kalanları tamamen terketmektedir.

Müslim, birinci ve ikinci sıradaki bütün ravilerden hadis almakta, üçüncü derecedeküler konusunda seçici davranmaktadır. Geri kalanları ise terketmektedir.

Ebu Davud, dördüncü sıradakilerden; Tirmizî ise, beşinci sıradakilerden de hadis alıp rivayet etmektedir. (Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun.)" Hazimî'nin ifadeleri burada sona ermektedir.

İmam Muhammed Enver el-Keşmîrî, Feyzu'1-Bârî (1/34) adlı eserinde şunları kaydeder:

"Hazimî, burada adı geçen imamların ihtiyaç durumunda bu derecelere kadar inip bu mertebede bulunan ravilerden hadis aldıklarını ve bu mertebeden daha aşağı derecede bulunan ravilere başvurmadıklarını ifade ediyor. Mesela

Buharî'nin ikinci derecenin altındaki bir raviye, Müslim'in üçüncü derecenin altındaki bir raviye, Ebu Davud'un dördüncü derecenin altındaki bir raviye hadis almak için başvurmadığını, Tirmizî'nin ise beşinci derecedeki bir raviye de başvurduğunu ifade etmek istiyor. Bu ifadeler, imamlann sadece bu derecedeki ravilerden hadis alıp, daha üstün vasıfları taşıyan ravilerden hadis almadıktan anlamına gelmez.^[482]

Burada konuyla ilgili Hafız İbni Hacer'in, Takrîbu't-Tehzîb adlı kitabının giriş kısmında zikrettiği farklı bir tasnife de yer vermek istiyoruz:

Hadis ravüeri, gerek cerh ve ta'dil ve gerekse kabul ve redd bakımından sahip oldukları derecelere göre on iki mertebeye ayrılırlar:

1-Sahabe

2-"Evseku'n-nâs" (İnsanlann en güvenilir)
gibi ism-i tafdîl kipiyle pekiştirilerek övülenler ya da "sika"- "sika" örneğinde olduğu gibi kendisine ait vasfın aynen tekrar edildiği yahut "sika, hafız"

örneğinde görüldüğü üzere hakkındaki niteleyici vasfın mana bakımından tekrar edildiği kimseler

3-"Sika", "mutkin" veya "sebt" gibi sadece bir kiple anlatılan raviler

4-Az bir farkla üçüncü derecedeki ravilerin altında bulunanlar. "Sadûk, lâ-be'se bihi, leyse bihi be'sun" kiplerinden biriyle nitelenenler gibi.

5-Az bir farkla dördüncü derecedeki ravilerin altında bulunanlar. "Sadûkun seyyiu'l-hıfz" veya "sadûkun yehimu" ya da "lehu evhâmun" yahut "yuhtiu" veya "tegayyere bi-âhîrih" vasıflarından biriyle nitelenenler gibi

6-Pek azı dışında rivayet ettiği hadis bulunmayan, bununla birlikte terkedilmeyi gerektiren bir özellik de taşımayan ve "mutâbi"i bulunmak şartıyla kabul edileceği belirtilen aksi takdirde "leyyinu'l-hadis" olarak nitelenen kimseler.

7-Kendisinden birden fazla kişinin rivayette bulunduğu ancak hakkında tevsik bulunmayan,

"mestur" ve "meçhulüTl-hâl" olarak nitelenen kimseler.

8-Güvenilir kimselerin tevsik etmediği ancak hakkında gerekçesi belirtilmeyen kapalı bir taz'îfin bulunduğu ve "zayıf" olarak nitelenen kimseler.

9-Kendisinden sadece bir kişinin rivayette bulunduğu, hakkında tevsik bulunmayan ve "mechûl" olarak nitelenen kimseler.

10-Hiçbir şekilde tevsik edilmemekle beraber bazı özelliklerden dolayı taz'îf edilen ve hakkında "metruk" veya "metrûku'l-hadîs" ya da "vahidu'l-hadis" yahut "sakıt" ifadesi kullanılanlar.

11-Yalanİa itham edilip hakkında "muttehem" veya "muttehemun bi'l-kizb" ifadesi kullanılanlar.

12-Yalan veya uydurmada bulunduğu söylenen ve hakkında "kezzâb" veya "vazzâ1" ya da

"yadau" yahut "mâ ekzebehu" gibi ifadelerin kullanıldığı kimseler.

Ahmed Şakır, "el-Bâisu'l-Hasîs" (s. 106) adlı eserinde bu tasnifi aktardıktan sonra şunları kaydeder: "Sahabeden sonra ikinci ve' üçüncü mertebede yer alanların hadisleri sahih olup birinci dereceden addedilir. Bu nitelikteki hadislerin geneli Buharı ve Müslim'de yer almıştır. Dördüncü derecede yer alan ravîlerin hadisleri ikinci derecede sahih addedilir. Tirmızı'nın "hasen" olarak niteleyip Ebu Davud'un hakkında sükût ettiği hadisler bunlardır. Geriye kalan diğer ravilerin aktardığı hadisler ise reddolunur. Ancak beşinci ve altına dereceden ravilerin aktardığı hadislerin bir kaç kanaldan gelmesi durumu müstesna. Bu durumda hadis, müteaddit tarikler vesilesiyle kuvvet kazanır ve "hasen li-gayrih" seviyesine çıkar. Yedinci mertebeden sonuncuya kadar olanlar ise

zayıftır. Bunların zayıflığı, münkerden mevzûya kadar derecesine göre farklılık arzeder.^[483]

Kanaatimce tahkîk açısından en uygun olan görüş yedinci, sekizinci ve dokuzuncu derecede olan hadislerin de tarik sayısına göre kuvvet bukip "hasen li-gayrih" seviyesine çıkabileceğini öngörmektir.

Yukarıda verdiğimiz tasnifler ışığında iki nokta aydınlanmış olmaktadır:

1-Hadis alimlerinin, ravilerin hal ve konumu hakkında sahip oldukları sağlam ve dakik (derin) bilgi

2-Dört hadis imamının ravide aradığı şartlar ve rivayette bulundukları kimseler hakkında izledikleri metod^[484]

B. Hadis Metnine Taalluk Eden Konular

1. Hadîsin Metin ve Mana Bakımından İncelenmesi

Bir önceki bölümden anlaşıldığı gibi muhaddis imamlar, ravileri cerh ve ta'dîl açısından ince bir değerlendirmeye tabi tutmuşlardır. Ravilerin durumlarına ilişkin akıllara şaşkınlık verecek derecede mükemmel kurallar ve ölçüler vaz'etmişlerdir. Bu alanda tebarüz eden zeki sımalar ve parlak meleke sahibi muttaki şahsiyetler birbirleriyle yarışmıştır. Onlar, rical tenkidi konusunda istenen hedeflerin en güzelini gerçekleştirdiler. En ince ve doyurucu sonuçlara vardılar. Senet ve raviye ilişkin bu çalışmaların yanısıra, onlar başka bir esası daha ikame ettiler. Onlar, sahih hadisleri, sahih olmayanlardan, güçlü rivayeti zayıfından ayıran kuralları koydular. Bu kurallar, senet tenkidinden tamamen müstağni olmamakla birlikte önem

bakımından ondan geri değildir. Hatta bazen hadisin değerlendirilmesinde nihâî kriter olmaktadır. Genelde metin tenkidi olarak isimlendirilen bu esas için -Ebu Gudde'nin belirttiği gibi- hadisin metin ve mana bakımından incelenmesi {sebru metni'I-hadîs ve ma'nâhu) demek daha uygundur.[\[485\]](#)

A. Metin ve Mana Tetkikinın Sahabe Döneminde de Varolup Daha Sonra Muhaddisler Tarafından Sistemleştirilmesi

Muhaddislerin ıstılahında metin tenkidi olarak ifade edilen husus, sahabe döneminde bilinmekteydi.

Sahih-i Müslimin giriş kısmında şunlan okumaktayız: İbni Abbas (r.a.), Hz. Ali'nin yargıya dair verdiği hükümleri isteyip ondan bazı bölümleri yazmaya başladı. Karşılaştığı bazı şeyler hakkında şöyle diyordu: "Allah'a yemin olsun ki, Ali ancak haktan saparak böyle bir hüküm

verebilir. Aksi taktirde böyle bir hüküm vermesi mümkün değildir.

Görüldüğü gibi bu haberde sahabeden alim bir zat, gelen rivayetleri yanındaki mahfuz ve güvenilir rivayetlere arz etmekte uyanı kabul, uymayanı reddetmektedir.

Hatta Raşid halifelerden ilhama mazhar olmakla bilinen Ömer b. el-Hattâb'ın İbni Abbas'tan daha önce geldiğini söylemek mümkündür. Müslim, Sahîhinde büyük tabîîn alimi Ebu İshak es-Sebîî el-Hemedânî el-Kûfî'nin şöyle dediğini rivayet eder: "Büyük tabîîn fakihi Esved b. Yezid'le mescid-i a'zamda oturuyorduk. Şâ'bî, Fatıma binti Kays'ın hadisini aktardı. Bu hadise göre kocası Fatıma'yı üç talakla boşamış, Allah Rasûlü de Fatıma'ya mesken ve nafaka tayin etmemişti. Şâ'bî'nin bu hadisi rivayet etmesi üzerine el-Esved bir avuç çakıl alıp ona doğru attı ve şöyle dedi: Yazıklar olsun sana, böyle şeyleri hadis olarak rivayet ediyorsun? Ömer [b. Hattâb]

şöyle derdi: Peygamberimizin sünnetini unutup unutmadığını bilmediğimiz bir kadının sözünden dolayı rabbimizin kitabını terketmeyiz. Aksine bu durumda olan bir kadına mesken ve nafaka hakkı vardır. Nitekim Cenab-ı Hakk şöyle buyurur:

"Apaçık bir hayasızlık yapmaları hali müstesna, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar.^[486]

Bu iki rivayetten de anlaşıldığı gibi metin tetkiki {sebr) hadisın Kur'an'a ve güvenilir-mahfûz hadislere arzedilmesi esasına dayanır. Ulema, hiçbir tevile sığmayacak tarzda olup Kur'an'm sarıh delâletine veya sahih ve sabit sünnete aykırı düşen hadisleri ya zayıf ve metruk olarak nitelemiş ya da uydurma ve geçersiz bir hadîs olarak değerlendirmiştir.

İmam Evzâî şöyle der; "Bir hadisi dinlediğimizde onu, sahte dirhemın sarrafa arzedilmesi gibi ashabımıza arzederdik. On-lann

kabul ettiği hadisleri alır, terkettiklerini bırakırdık.^[487]

İşte temelleri tâ sahabe döneminin başlarında atlan bu tenkit yöntemi [sebru'î-metn), muhaddisler tarafından sistematize edilip, hadisin kabulünde vazgeçilmez bir şart olarak ele alınmıştır. ^[488] Bundan dolayı muhaddisler, sahih hadisi tanımlarken, hadisin metin bakımından şaz ve illeflî olmamasını şart koşmuşlar. Keza mevzu gördükleri hadisleri reddederken, metnin uydu-rulduğuna delalet eden karineleri esas almışlar. Mesela hadisin mana bakımından basit veya Kitap ve Sünnetin kat'î naslarına ya da icma veyahut akla, his ve müşahedeye yahut tarihî gerçekliğe ters olması veya Alîah Rasûlü'nün ağzından çıkması muhtemel olmayan mübalağaları yahut küçük bir fiile büyük azap takdir eden ya da bir amele büyük bir sevap vaadeden aşın ifadeler içermesi bu karinelere sadece bazılarıdır.^[489]

İmam İbni Dakîk el-İyd, hadisin mevzu olduğuna delâlet eden karinelere işaret sadedinde şunları kaydeder:

"Muhaddisler çoğu kez rivayet edilen hadis metnine dönük bazı hususlardan hareketle hadisin mevzu olduğuna hükmederler. Bunun nedeni de şudur: Onlar nebevi lafızlarla çokça hemhal olduklarından nebevi ifadelerle ilgili ruhanî bir durum ve güçlü bir meleke kazanırlar. Bu meleke sayesinde hangi la-fızların Peygamber ifadesi olabileceğini, hangisinin olamayacağını bilirler."[\[490\]](#)

B. Muhaddis İmamların Hadisleri Kabul veya Reddederken Akla Riâyet Edişleri

Büyük alim Şeyh Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî, el-Envâru'l'Kâşife adlı eserinde şunları kaydetmektedir: [\[491\]](#) Muhaddisler, hadisin kabul ve tashihinde akla riayet etmişler midir acaba?

Ben, muhaddislerin dört noktada akla riayet ettikleri kanaatindeyim:

[1] Hadisi alırken,

[2] Rivayet ederken,

[3] Raviler hakkında hüküm verirken

[4] Hadis hakkında değerlendirmede bulunurken akla riayet etmişlerdir.

Bunlardan birincisine gelince, temkinli davranan muhad-disler, sahihtik imkanı bulunmayan ya da sıhhat ihtimali uzak olan haberleri yazıp ezberlemezlerdi. Şayet ezberleseler de onu hadis olarak rivayet etmezlerdi. Haberin zikrini gerektiren bir maslahatın belirmesi durumunda gerek haberin metninde gerekse ravisinde bulunan kusurlarla birlikte zikrederlerdi.

İmam Şafiî, er-Risaleâe şöyle der: "Genelde hadislerin doğru ya da uydurma olduğu, onları aktaranların doğruluğu ve yalancılığıyla bilinir. Ancak özel ve sayıca az bazı hadislerde durum

böyle değildir. [Yani ravinin doğruluğu ve yalancılığından hareketle haber değerlendirilmez, bizzat haberin muhtevasına bakılarak hadis değerlendirilir.] Bu gibi hadislerin doğru veya uydurma olduğuna râvinin, gerçekleşmesi imkansız olan bir şeyi aktarmasıyla yahut aktardığı hadise muhalif olan hususlann sağlamlık ve doğruluğuna dair delâletlerin daha çok oluşuyla delil getirilir.^[492]

İkincisine gelince, Yahya b. Maîn'in İfadesiyle bize gelen ve muhaddisler tarafından formüle edilen şu kaide aklın dikkate alındığına delildir: "Hadis yazdığın zaman alabildiğin kadar hadis al, ancak başkasına aktarırken teftişte bulun." Yani ravilerden hadis alırken, hadis rivayetinde makbul olan her şeyhten alabildiğin kadar hadis al. Zira bu, gerek hadis ilimleri alanında gerekse hadis aktanmında sana çok faydalar sağlar. Ancak başkasına hadis

naklederken sadece adil ve zabıt şeyhlerden seçerek alacağın hadisleri naklet.^[493]

Aklın dikkate alındığı üçüncü ve dördüncü noktaya gelince Hatîb el-Bağdadî, fi İlmi'r-Riuâye adlı eserinde "münker ve imkânsız {muhal} hususları içeren hadislerin reddedilmesi gerekir" başlığı altında zikrettiği babta konuyla ilgili bilgiler vermektedir.^[494]

Ravilerden bazıları hadisi alırken, bazıları da hadisi aktarırken esneklik {tesâmuh} göstermişlerdir. Ancak muhaddis imamlar ravileri daima gözetip teftiş etmişlerdir. Açıkça batıl olan hiçbir hadis görmezsiniz ki senesinde imamların cerhine uğrayan bir, İki veya birkaç kişi bulunmasın.

Muhaddis imamlar çoğu kez, raviyi iki veya daha çok hadis bir yana sadece tek bir münker hadis naklettiği için cerh etmişlerdir. Sıhhati imkansız ya da uzak olan hadisleri münker veya batı! olarak nitelemişlerdir. Zayıf ravilere dair

yazılan bibliyografik eserlerde, ilâ ve mevzuat kitaplarında bunun pek çok örneğini gösmek mümkündür. İhtiyatlı ve temkinli muhaddisler ak-tardıkları hadisleri tek tek araştırıp incelemedikçe bir raviyi tadil etmezler.

Hadislerin tashihine gelince, muhaddisler bu konuda daha dikkatli ve daha temkinli davranmışlardır. Evet, ta'dîl ve tashihte bulunduğu rivayet edilen herkes temkinli değildir. Ancak işten anlayan ve bu alanla uğraşanlar bunları birbirlerinden ayırdederler.^[495]

C. Muhaddislerin Metin Tenkidi için Belirledikleri Esaslar

Muhaddisler; hadis metinlerini tenkit eden, hadis uydurma olayını tespit eden ve bunları uyduranları deşifre eden eşsiz İlmî dayanaklar İle sağlam tenkit kriterleri tesis etmişlerdir. Bunlardan daha güçlü veya bunların yerine ikame edilebilecek başka alternatif ölçüler getirmek mümkün değildir. Bunlardan bir kısmını daha

önce zikretmiştik. Bu bölümde, daha önce detaylı o-larak ifade ettiğimiz şeylerin bir özetini, özet olarak verdiğimiz şeylerin de genişçe bir açıklamasına yer vermek istiyoruz.

Muhaddislerin metin tenkidi için belirledikleri en önemli esaslar şunlardır.

1. İsnad

Abdullah b. Mübarek bu konuda "İsnad dindendir. Eğer isnad olmasaydı, dileyen dilediğini söylerdi.", "Bizimle hadis uydurucuları arasındaki [belirleyici ölçü] senetlerdir" demiştir.

2. Ravî ve Rical Tarihi

3. Ravîlerin tenkidi, onların cerh ve ta'dil açısından du-rumlannın beyanı

Bu üç esas her ne kadar senedle ilgili olsa da sened tenkidinden asıl maksat, metin tenkididir. Zira hadis çalışmalarının esas hedefi de budur. Burada hadis alimlerinin koyduğu temel kurallardan birine de işaret etmek gerekir. Bu

kural şudur: "İsnadın sahih olması metnin de sahih olmasını gerektirmez.

Bazan isnad sahih olduğu halde şazz veya illetli oluşundan dolayı metin sahih olmayabilir.

4. Muhaddislerin (hadisin şazz veya illetli olmaktan uzak olmasının gerekli oluşu gibi) hem metin hem de sened için ortak ya da sadece sened için koydukları kural ve esaslar:

Daha önce de belirttiğimiz gibi metin tenkidi, sahabe döneminde tesis edilmiş İdi. Daha sonra muhaddisler, bu metodun kurallarını belirlemişler^ hadisin kabul ya da reddinde bu kurallara uyulmasını gerekli görmüşler, kendi yaşadıkları dönemde yalan ve uydurmanın çoğalmasından dolayı oldukça geniş bir biçimde bu faaliyete yer vermişlerdir, metin tenkidi için bir takım ilmî esaslar ve tenkid kuralları vaz'etmişlerdir.

İmam Evzâî der ki: "Biz (muhaddisler), sahte dirhem (paranın) sarraflara arzedildiğı gibi

hadisi dinler sonra da onu diğer arkadaşlarımıza arzederdik. Onlar hadisi tanıyıp kabul ederlerse onu alır, onlar almayıp terkederlerse biz de o hadisleri terk ederdik.^[496]

Sadece hadis metinlerinin tenkidi için vazedilmiş tenkid kriterlerinden bazılarını vermek istiyoruz.^[497]

1. Hadisin Kur'an'a Arzedilmesi

Eğer hadisin metni Kur'an'la te'üf (bağdaştırma) edilemeyecek derecede Kur'an'la kesinlikle çelişiyorsa o zaman ilgili hadisin reddine ve uydurma olduğuna hükmedilir. Şayet telif (bağdaştırma) yöntemlerinden herhangi biri uygulanarak cem' etmek mümkün olursa, o zaman ilgili hadis reddedilmez.

İbnu'l-Cevzî bu ölçütle ilgili olarak şu örnekleri verir. Bu hadislerden birisi de Ebû Hureyre (r.a.)'den merfû' olarak rivayet edilen "veled-i zina ile onun oğlu cennete giremez" hadisidir.

İbnu'l-Cevzî der ki: "Veled-i zinanın ne suçu vardır ki cennete girmekten alıkonuluyor?! Bu hadis İslam'ın temel prensiplerine (usû!) ve Kuran'ın 'hiçbir suçlu başka bir suçlunun suçunu yüklenmez' (En'âm, 164) şeklindeki açık (sarîh) beyanına aykırıdır.^[498]

İbni Kayyim, el-Menâru'ı-Munîf adlı eserinde "Dünyanın ömrü yedi bin yıldır" şeklindeki rivayeti zikrettikten sonra şöyle der: "Bu apaçık bir yalandır! Zira, bu rivayet sahih olsaydı herkes bilirdi ki, şu İçinde yaşadığınız zamandan itibaren kıyamet gününe ikiyüz elli bir sene kalmış olacaktı. Halbuki Cenab-ı Hakk şöyle buyurmaktadır: 'Onun bilgisi Rabbimin katındadır' (A'râf, 187) Ve yine Allah Teâlâ bir başka ayette 'Kıyametin bilgisi sadece Allah katındadır' (Lokman, 34) buyurmaktadır.^[499]

2. Hadislerin Birbirine Arzı

Bu durumda mahfuz ve maruf hadisler alınır, şâzz ve münker olanlar terkedilir. Şu kadar

var ki bu metod [senedle de ilişkili olduğundan] sadece metin tenkidine hâs değildir.^[500]

3. Bir Tek Hadisin Değişik Varyantlarının Birbiriyle Karşılaştırılması

Böyle bir arz (karşılaştırma) dan hadis metninde yer alan bazı lafızların Rasûlullâh (S.A.V.)'a değil, ravilere ait olduğu açığa çıkmış olur. Yine ilgili hadiste bir rivayetin başka bir rivayete tercihini engelleyen çelişki {ızdırâb) veya ilgili metni rivayet eden ravilerden birinin tam olmayan zabtından kaynaklanan bir yer değiştirme {kalb), ya da hadisin sıhhatini zedeleyecek bir tahrif ve değiştirmenin {tahrif ve tashîf) var olduğu ortaya çıkmış olur. Bu arz aracılığıyla.muhaddis, bazı rivayetlerde olup diğer bazılarında bulunmayan sahîh zâid sözcükleri de tespit etmiş olur.

Muhaddisler bu hususu kitaplarında çeşitli örnekler vererek açıklamışlardır.^[501]

4. Hadis Metninin Belirli Tarihî Olay ve Malûmata Arz Edilmesi

Muhaddisler, ravinin yalanının ortaya çıkarılmasında olduğu gibi aktarılan rivayetlerin de yalan olup olmadığı noktasında tarihî bilgileri kriter olarak kullanmışlardır. Muhaddislerin buna dair pek çok misalleri bulunmaktadır. Bu cümleden olarak Ref'u'l-Cizye an Ehli'l-Hayber adlı uydurma mektubu zikredebiliriz.

[Rivayete göre] Yahudiler, Rasûlullah'a ait olduğu ve içinde kendilerinden cizyeyi kaldırdığı, Sa'd b. Muâz ile Muâviye b. Ebi Süfyân vb.nin de buna tanık olduğuna dair bir mektubun varlığını iddia etmişlerdir. Yahudiler, bu mektubu defalarca ortaya çıkarmışlardır. Nitekim bu cümleden olarak Hatibu'l-Bağdadî ve daha sonra da İbni Teymiyye zamanında da ileri sürülmüştür. Mektup, Hatibu'l-Bağdadî'ye arzedilince o, Sa'd b. Muâz'm tanık olamayacağı; zira tru sahabînin, Hayber'in fethinden önce vefat ettiğini, aynı

şekilde tanıklığı iddia edilen Muâviye'nin de Hayber'in fethinden sonra Mekke'nin fethi sırasında müslüman olduğunu, ayrıca o sıralarda henüz cizyenin meşru kılınmayıp, Tebük yılından sonra meşru kılındığını dolayısıyla bu belgenin asılsız ve uydurma olduğunu açıklamıştır. İbni Teymiyye (rahimehullâh) de aynı yöntemi kullanarak bu iddianın asılsız olduğunu İspatlamıştır.[\[502\]](#)

5. Hadisin Manasının Anormal ve Peygamber (S.A.V.)'in Söylemeyeceği Bir Nitelikte Olması

Peygamber (S.A.V.)'in böyle birşeyi söylemeyeceğine bir kaç şekilde hükmedilir. Bu husus, ya mananın düşük ve anormal olmasından ya hadisin Peygamber (S.A.V.)'in normalde söylemeyeceği bir manaya delalet etmesinden ya da his ve beşerî tecrübenin geçersiz saydığı bir içerik taşımasından anlaşılır.

Mesela "Güzel yüzlü ve siyah gözlü kimselere ilgi gösterip değer verin! Zira Allah (celle celâlih), böyle kimseleri cehennem azabına çarptırmaktan haya eder", "Güzel yüze bakmak ibadettir", "Üç şey göze kuvvet verir: Yeşile, akan suya ve güzel yüze bakmak" "Horoza sövmeyiniz! Zira o, benim dostumdur. Eğer Adem oğlu onun sesinin [değerini] bilseydi tüylerini ve etini altın karşılığında satın alırdı."

İşte bu anormal sözlere, seviyesi çok düşük olan biri bile tenezzül etmez. [\[503\]](#)

6. Hadisin Şer'i Prensip ve Yerleşik Kurallara Aykırı Olması

Az bir ibadete çok sevap ve ecir, küçük bir günaha ağır bir cezanın verilmesi gibi

Mesela "Kim Cuma günü her rek'atında on fatiha ve on felak... okumak suretiyle dört rekat kuşluk [duha] namazı kılsa Allah o kimseden, gece ve gündüz serlerini uzaklaştım-... Beni hakk ile gönderen Allah'a yemin olsun ki ona İbrahim,

Musa, Yahya ve İsa'ya verilen sevap gibi sevap verilir. [Aynca] onun yolu asla kesilmez, malı hiç çalınmaz.^[504]

Bu rivayet, "namazın bir rek'atında ister fatiha ister başka bir süre olsun, tekrarlanarak okunamaz" kuralına aykırı olmakla kalmamakta, ayrıca içerisinde abartılı ve ölçüsüz ifadeler de yer almaktadır. Dört rek'atlık bir namaz kılanın ecri peygamberlerin ecri gibi olamaz.^[505]

7. Hadisin İmkansız (müstehîl) ve Kabuledilemez (Münker) Bazı Bilgileri içermesi

Bu nedenle tenkidçi alim İmam İbnü'l-Cevzî şöyle demiştir: "Her ne zaman aklî ölçülere muhalif veya temel dinî prensiplere aykırı bir hadis görürsen bil ki o hadis uydurmadır. Mesela bir rivayete göre Peygamberimiz (S.A.V.)'e "Rabbimiz neden (yaraılmış)dir?" diye sorulunca O da "O ne yerden ne de göktendir. O, önce bir at

yaratmış, sonra onu koşturmuş, at da terlemiş, işte Allah kendi nefsinin o terden yaratmıştır. [\[506\]](#)

Bu uyduruk haber imkansız şeyleri gerektirmekle beraber söz olarak da bozuk ve çirkindir. Bunu ancak dinsiz biri uydurmuş olabilir.

Yine İbnü'l-Cevzî konuyla ilgili şöyle der [\[507\]](#)
"Buna benzer hadislerde ravilerin muteber olup olmadığına bakılmaz direk reddedilir. [\[508\]](#)

Konuyla ilgili bir başka rivayet şudur:
"Yeryüzü bir kayanın, o kaya da bir öküzün boynuzları üzerindedir. Öküz, boynuzlarını hareket ettirince yeryüzü de hareket etmektedir. İşte zelzele de bundandır. [\[509\]](#)

Bu zikrettiğimiz kıstaslar, sahasında uzman muhaddislerin metin tenkidi için oluşturdukları kriterlerden sadece bir kaçıdır. Bunların tamamını bir araya getirmek, ciltlerle ifade edilebilen hacimli çalışmalar gerektirir. Çağdaş yazar ve alimlerden bir grup, bunları bir araya

getirme yönünde çalışmalarda bulunmuşlardır. Biz burada bu yedi kritere temas etmekle iktifa ettik. Bu kısa çalışmamız da zaten bunu yapmak için yeterli değildir. [\[510\]](#)

d. Muhaddisler ve Fakihler Bu Kıstasları Metinlere Hakkıyla Uygulamışlardır

Bazı kimseler, muhaddislerin metin tenkidi için gerekli bir takım ölçüt ve kuralları tespit ettiklerini kabul etmekle beraber, onların bu kural ve ölçütleri geniş anlamda uygulama safhasına koyamadıklarını, bu uygulamaların dar bir çerçevede kaldığını, dolayısıyla muhaddislerce tenkid edilmesi gereken bir çok hadis metninin hiç tenkide tabi tutulmadan sadece sahih ve makbul damgasıyla damgalandığını, bu nedenle müslüman alimlerin, makbul hadislerin makbul olmayanlardan, sahih olanların sahih olmayandan ayırdedilmesi amacıyla metin tenkidini daha

geniş bir çerçevede uygulamaları gerektiğini iddia etmişlerdir.

Bu görüşle ilgili olarak bir değerlendirmede bulunmak istiyoruz:

1. Metin tenkidi, ömürlerini hadis ilmi uğruna tüketmiş, bu uğurda varını yoğunu harcamış olan mütehassıs muhaddislerin belirlediği ölçü ve kurallara uygun olmalıdır. Onlar, daha iyisi veya bir benzeri meydana getirilemeyecek derecede sağlam ilmî kriterler vaz'etmişlerdir. Eğer metin tenkidi bu ilmî kural ve kıstaslara uygun olarak yapılmazsa, tenkid adına yapılan bu faaliyet ilmî niteliğini kaybeder, arzu ve eğilimlerin egemen olduğu gelişigüzel tenkid haline gelip bir çok sahih hadisin inkarı ve reddi için bir basamak halini alır. Keza bu durum, cahil ve kötü maksatlı kimselere de tenkid kapısının açılmasına yol açar. Herhangi bir kimsenin, hoşuna gitmeyen bir hadisi, nevasına ve kötü niyetine göre reddedip sonra da "bu hadis,

iç tenkid (en-nakdu'd-dahilî) açısından sahih değildir" demesine kapı aralar.

Bu ölçüsüz tenkid anlayışından dolayı gerek İslam Dünyasında gerekse dış dünyada son derece tehlikeli düşünceler yaygınlık kazanmaya başladı. Bunun sonucu olarak bir çok ehliyetsiz kimse kendilerinde hadisin kabulü veya reddine karar verebilecek gücün bulunduğunu ileri sürmeye başladı. İşte bu şekilde cahillerin tenkidi ve garazkârlann saldırıları için bütün kapılar sonuna kadar açılmış oldu. Böylece herkes kendi temayülüne ve zevkine göre dilediği hadisi kabul, dilediği hadisi reddeder hale geldi.

2. Metin tenkidi yapacak kimsenin tarafsız ve ön yargılardan uzak davranarak sağlam ilmî kuralları, arzu ve isteklerden uzak bir tarzda, hastalıklı ve bozuk ortamlardan etkilenmeden hakkıyla uygulaması gerekir. Aksi halde yapılan tenkid, İlmî niteliği olmayan ve bozuk eğilim ve arzuların kaynaklanan bir tenkid haline gelir.

3. Bilindiği üzere herhangi bir ilim dalında, ancak o dalda uzman olup ilgili dalın inceliklerine vakıf olan kimseler görüş belirtebilirler. Değilse, ileri sürülen görüş, akıllann kabul etmediği, kulakları tırmalayan garip bir görüş haline gelir. Bundan hareketle şunu belirtmek gerekir: Hadisleri sened ve metin bakımından değerlendirmek, sahasında uzman olan muhaddisle-rin işidir. Aksi halde İslamî ilimler arasında en geniş ve en hassas hüviyete sahip olan hadis ilmi cühela ve garazkâr kimselerin at oynattığı bir meydan haJine gelir. Hangi branş erbabı kendi branşı için böyle bir kargaşaya razı olabilir!? Hangi uzman kendi ihtisas sahasını umumun müdahalesine açarak herkesin alana ilişkin görüş belirtmesine müsaade edebilir? İlim ehli şöyle dursun akıldan hissesi olan hiç kimse bunu hoş görmez. Binaenaleyh diğer İlim dalları için sözkonusu olmayan bir şeyin hadis ilmi için de sözkonusu edilemeyeceği kesindir.

4. "MuhaddîslerİN, metin tenkidi için ortaya koydukları kriterleri geniş anlamda uygulayamadıkları" iddiasının haklı bir tarafı vardır.

Muhaddisin, muhaddis olması hasebiyle görevi ve ifa etmesi gereken rolü, metin ve isnad tenkidi için gerekli olan esas ve kuralları vaz'etmektir. Muhaddisler bu konuda büyük gayretler göstermiş ve görevlerini hakkıyla ifa etmişlerdir; benzersiz ve eşsizdir sistem ortaya çıkarmışlardır.

Tespit edilen kuralların metin ve sened üzerinde tatbik e-dilmesine gelince, muhaddislerin isnada ilişkin kuralları çok kapsamlı bir tarzda senedler üzerine uyguladıklarını görmekteyiz. Zira senede ilişkin konuşma ve değerlendirmelerde bulunmak da onların görevlerinin bir parçası olup onları yakından ilgilendirmektedir. Çünkü bu konular, hadis ilmi kapsamında bulunan ravilerin durumu,

senetteki bağlantı ve kopukluk gibi hususlarla [birinci dereceden] alakalıdır.

Metin tenkidine gelince, aslında bu muhaddislerin ifa edecekleri bîr vazife değildir.^[511] Aksine bu, muhaddis fakihlerin yani müçtehidlerin üstlendiği bir görevdir. Binaenaleyh - sened bakımından hadisın sıhhatini tespitten sonra- müçtehidin görevi, hadis metinlerini İnceleyip karşılaştırmak, hadisler arasında tercihte bulunmak ve kendi içtihadına uygun olarak bir hükme varabilmek için hadislerin bir kısmını kabul edip bir kısmını red-detmektir. İşte asıl metin tenkidi de budur.

Asıl görevleri bu olmamakla beraber muhaddisler bir ölçüye kadar metin tenkidi faaliyetinde bulunmuşlardır. Bunun en açık şahidi muhaddislerin meşhur, zayıf ve mevzu' hadisler konusunda yazdıkları çok sayıdaki muazzam eserlerdir. Zira bu kitaplarda hadislerin zayıf veya mevzu' oluşuyla ilgili verilen hükümlerin çoğu

metin tenkidi esasına dayanır. ^[512] Özellikle burada büyük muhaddislerin ilelu'l-hadis konusunda yazdıktan eserleri anmakta fayda vardır.

Muhaddislerin geniş anlamda metin tenkidi yapmamış görülmelerinin bir sebebi daha vardır. O da [konunun mahiyeti gereği] metin tenkidinin sened tenkidine göre daha dar bir alana sahip olmasıdır.^[513] Yani tenkide konu edilebilecek hadislerin çoğu birinci kısma [sened bakımından tenkid edilen hadisler] dahil olan hadislerdir.

Müçtehid ve fakihlere gelince bunlar, metin tenkidini geniş ve kapsamlı bir biçimde uygulamışlardır. Aksi takdirde içtihadlan makbul olmazdı. Çünkü içtihad, hükme varmak için olanca çabayı göstermek anlamına gelir. Bu çaba da ancak hadis metinlerini inceleyip karşılaştırmak, hadisler arasında tercihte bulunmak ve hadislerin bir kısmını kabul edip tenkidi gerektiren durumlardan dolayı diğer bir kısmını

da reddetmekle gerekleŖebilir. Bunun en açık Ŗahidi müçtehidlerin kendi mezhep ve grŖlerini beyan etmek için kaleme aldıkları devs eserlerle daha sonra gelenlerin telif ettiği İlm-i Hilaf günümüzdeki adıyla Mukayeseli Fıkıh'a dair yazdıkları kitaplardır. Muhakkik hadisçilerin Muhtelifu'i-Hadīs ve MŖkilu'l-Hadīs alanında yazdıkları eserlerde bu gerçeğin bir baŖka Ŗahidir. Zira bu ilimler, metinlerin incelenmesi ve değerlendirilmesine dayanırlar.

Evet ister muhaddis olsun ister fakih bu alimler yaptıkları alıŖmalarla ilâhî ecir kazanmıŖ mtehidlerdir. Ama hatadan masum değillerdir. Bu nedenle aralarında bazı hadislerin tenkidi, kabulü ya da reddi konusunda bir takım grŖ ayrılıkları olmuŖtur. Onlardan bir kısmı bazı hadislerin tenkid veya kabulünde hata etmiŖ olabilirler. Keza uzak bir ihtimal de olsa bir kısmı tenkide muhtaç bazı hadisleri tenkit etmemiŖ olabilir. Binaenaleyh içtihad için gerekli

donanıma sahip muhaddis alimlerden biri çıkar da temelsiz arzu ve eğilimlerden uzak olarak, bozuk ortamların etkisinde kalmadan ilmî bir yöntemle ehli tarafından tenkid edilmeyen falanca hadisin tenkid edilmesi gerektiğini ispat ederse kendisini şükran ve takdirle karşılar Cenab-ı Hakk'ın kendisini bu tür salih amellerden daha fazlasına muvaffak etmesi İçin duada bulunuruz.

Ancak burada şu dört hususa dikkat etmek gerekir:

1. Günümüzde hadis tenkidıyla uğraşıp hadis metinlerinin yeterli oranda tenkid edilmediğini iddia edenlerin ezici çoğunluğu durum itibariyle bu tenkitleri yapacak ehliyetle değillerdir. Bu kimselerin Oryantalist bakış, arzu ve eğilimler ve olumsuz konjonktürün tesirinde kaldıkları açıkça anlaşılmaktadır.

2. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla bu iddia sahiplerinin tenkid ettiği hiç bir hadis yoktur ki, önceki muhakkik fakih ve hadisçiler tarafından

tenkid edilmiş olmasın ya da tenkitte bulunanları eleştirme bakımından değerlendirmeye tabi tutulmamış olsun.

Bu tür hadisleri [ve bunlarla alakalı tenkidleri] bulunması muhtemel, ilgili yerlerde aramak gerekir.^[514] Nitekim bazı çağdaş alimler bu tür hadislerle bunlar hakkında yapılan değerlendirmeleri içeren kitaplar hazırlamışlardır.

Çağımızda hadis tenkidine soyunanlar çoğu kere kaynak belirtmeksizin ve kendi görüşleriymiş gibi davranarak- önceki münekkit alimlerin görüşlerini almaktadırlar. Bazan da nakledilen bu görüşleri kişisel arzu ve eğilimleri doğrultusunda bir deği-Şiklİğe ve dönüşüme uğrattıktan sonra tenkidi cevaplayan alimlerin görüşlerine hiç değinmeden alıp kullanmaktadırlar. Bu da kelimenin tam anlamıyla bir ihanet ve kişinin kendine ait olmayan bir özellikle böbürlenmeye çalışmasıdır.

3 Bu iddia sahipleri, yaptıkları tenkit faaliyetlerinde önceki münekkit alimlerin koyduğu esas ve kıstasların haricine çıkmamışlardır. Her ne kadar onlara dayandıklarını belli etmese veya farkında olmaslar da bütünüyle onların belirlediği kıstaslara dayanmışlardır.

Fakat bu kıstasları çok kötü uygulamışlar ve bunu -sıhhati konusunda ittifak bulunan bir çok sahih hadisin inkan pahasına da olsa- sırf arzu ve isteklerinden hareketle eskiye muhalefet etme, yenilik ve fikrî bağımsızlık imajı oluşturmak için bir basamak yapmışlardır. Sonuçta bu çirkin ve münker arzularını tatmin etmek yani sıhhati konusunda ittifak bulunan çok sayıda sahih hadisi inkar edebilmek için belirtilen kıstasları eğip bükmüşlerdir.

4. Günümüzde metin tenkidini gündeme getirenler sünnetin büyük bir kısmının gereği gibi tenkide tabi tutulmadığını ve hakkıyla tenkide tabi tutulması halinde büyük oranın sıhhat vasfını

kaybedip zayıf veya uydurma sınıfına gireceğini ileri sürerler.

Bu iddia sonucu itibariyle İslam'ı ortadan kaldırmakla eşanlamlıdır.^[515] Çünkü bu iddia Sünnete karşı güvensizliği içermekle beraber Cenab-ı Hakk'ın İslam'ı da önceki dinler gibi doğru-yanlış, hak-batıl içice bir surette orta yerde bıraktığı anlamına gelmektedir. Halbuki Cenab-ı Hakk, geçmiş din mensuplarını bu konuda uyarmakta ve şiddetle kınamaktadır: "Ey kitap ehli! Neden hakkı batıla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz."^[516] Bir başka yerde İslam'ın ilahî koruma altında olup kaybolmayacağını ve sonsuza dek korunacağını beyan etmektedir: "Zikri biz indirdik, elbette onu yine biz koruyacağız."^[517] Burada "zikrin korunması" ile sadece Kur'an'ın korunmasının kastedildiğini, Sünnetin buna dahil olmadığını söylemek doğru değildir. Zira Kur'an'ın muhafazasından maksat, İslam'ın (sünneti kapsayacak şekilde) bir bütün olarak ko-

runmasıdır. Aksi taktirde Kur'an'ın mutlakını takyîd, mübhemini tefsir ve mücmelini tafsîl eden Sünnet korunmadan Kitab'm tek başına korunmasının ne yaran vardır.

Nitekim büyük imam Abdullah b. Mübarek, bu ayet-i kerimeye dayanarak Sünnetin ilahî koruma altında olduğunu ifade etmiştir. Kendisine: "Bunca uydurma hadis ne olacak?!" diye sorulunca şu cevabı verir: "Büyük hadis alimleri ne güne duruyor? Onlar bunun için vardılar. Zikri kesinlikle biz indirdik ve onu koruyacak olan da biziz. [\[518\]](#)

Herşeyi en iyi bilen Allah u Teâlâdır. [\[519\]](#)

2. İlelu'l-Hadis İlmî

Abdülfettah Ebu Gudde şöyle diyor: Haberlerin sıhhatini zedeleyen hususlar, sayılamayacak kadar çoktur. Bu babtan olarak bilerek yalan söyleme, hadis uydurmaya teşebbüs ve varolan hadisleri değiştirmeye yeltenmeyi zikredebiliriz. Hadisin sıhhatini zedeleyen mezkûr

kusurlardan bir kısmı zahirî kusurlardır. Mesela ravinin zayıflığı, dalgınlığı (gaflet), hafıza zaafı, fişkı ve meçhul oluşu bunlardan bazılarıdır. Hatta çoğu kez sika, hafız ve güvenilir kimselerin aktardığı hadislerde de bu kusurlar bulunabilir. Zira yanılma ve sehiv hafızası en güçlü ve nakillerde en temkinli diyebileceğimiz insanlarda da mümkündür. Ravileri güvenilir ve senedi muttasıl olup, zahiren hiçbir kusur taşımayan nice haberler vardır ki, büyük hadis hafızlarının tetkikinden geçtikten sonra sahihliğini zedeleyen kusurlar barındırdıkları anlaşılmıştır.

İşte zahiri itibariyle sağlam görünen hadislere sızan bu gizli ve kapalı kusurları araştıran ilme ilmu ileli'î-hadis denir. Bu İlmin önemi ve zorluğu da burdan kaynaklanıyor. Bunu bir nebze izah etmek gerekirse: Zayıf ve cerhedilen ravilerin aktardığı hadislerin geçersizliği açıktr. Sika ravilerin aktardığı rivayetlere gelince bu rivayetler zahiri itibariyle

kusursuzdur. Bunlardaki hatalı noktalara muttali olmak hadisin geldiği diğer kanallardan geniş bir biçimde haberdar olmak ve ravilerin hadisi alırken, aktarırken, gençliğinde, yaşlılığında, yolculuk ve ikamet durumunda sahip olduğu halleri tam anlamıyla bilmeyi gerektirir. Keza ravilerin hadis alıp naklettiği hoca ve öğrencilerin de aynı şekilde incelenmesini gerektirmektedir.

Hâkim, Marifetli Ulûmi'î-Hadîs adlı eserinde şunları kaydetmektedir:

"Sahih hadis sadece rivayetle bilinmez. O ancak, anlayış hıfz ve çokça dinlemeyle bilinebilir, Bu ilim dalı için en faydalı yol, hadisteki gizli kusur ve illetlerin açığa çıkması için- anlayış ve marifet ehliyle müzakere etmektir.^[520]

Bir başka yerde de şunları kaydeder: "Bize göre hadisin illetli olduğunu belirlemede dayanılan delil; ezber, anlayış ve bii-gi(hı/z, fehmi ve marifet)dir.^[521]

C. Mustalahu'l-Hadîs İlmi

Buraya kadar zikrettiğimiz altı esas (1-İsnad, 2-Ravilerin Tarih ve Vefatları, 3-Ravilerin Tenkidi, Cerh ve Ta'dîl açısından Sahip Oldukları Konumun Belirlenmesi, 4-Cerh ve Ta'dîl İlmi, 5-Hadis Metin ve Mana Açısından İncelenmesi, 6-İlelu'l-Hadîs İlmi) mustalahu'l-hadis ilminin büyük alt dallarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir bakıma Mustalahu'l-Hadîs, ana gövde, bu altı esas da onun yan dalları konumundadır.

Bu hususu biraz izah edelim:

Mustalahu'l-Hadis ilmi Efendimiz Hz. Peygamber (S.A.V.)'in hadislerini uydurma, yalan, hata ve tahriften korumak için tedvin edilen isnad ve metne ilişkin ya da ravi ve merviye dair kaide ve konuların toplamından ibarettir. Bu kurallar, hadisin sened ve metin bakımından korunması, ravi ve mervinin durumunun beyanı, makbulün makbul olmayandan, sahihin zayıftan, nasihin mensûhtan ayırdedilmesi ve bundan neşet edip

dallanan diğ er hadis ilimleriyle ilgilidir. Bütün bunlar Mustalahu'l-Hadis ya da Us lu'l-Hadis veya kısaca el-Mustalah ilmi olarak ifade edilmektedir.

Büyük alim  st d Süleyman en-Nedvî (rahimehullâh)'nin rivayetin önemi ve rivayet tenkidinin gerekliliğıyle ilgili önemli bir açıklamasını burada aktarmayı uygun gördük. Bu açıklamada Us lu'l-Hadis, başka bir ifadeyle Mustalahu'l-Hadîs'in güzel ve vecîz bir tanımı yapılmıştır. Nedvî, Sünnetin manası ve konumunu beyan sadedinde şöyle der;

"Rivayet, insanoğılu için zarurî olan bir husustur. Hiçbir ilim ve hiçbir dünyevî i  nakil ve rivayete ba vurmaktan kendini alıkoyamaz. Zira her insanın bütün olaylarda bizzat hazır bulunması mümkün değıldir. Hazır bulunmayanların haberdar olmaları da ancak sözlü veya yazılı rivayet yoluyla mümkündür. Sonsaki kuşakların aynı hadiseden haberdar

olmaları da bir önceki nesilden rivayet ve naki! yoluyla gerçekleşebilir. Geçmiş ve mevcut ümmetlere ait tarihî bilgiler, din ve mezhepler, filozoflara ait teoriler ve milletlerin tecrüb î ve icatları sadece bu yolla yani nakil ve rivayet yoluyla bize ulaşmıştır. Kur'an-ı Kerim de bize rivayet yoluyla intikal etmiştir. Ancak burada Kur'an'la hadis arasında bir fark vardır. Şöyle ki: Kur'an-ı Kerim'in tevatürle nakledilmesine karşın, hadisler sayılı raviler tarafından bize aktarılmıştır. Fakat bu raviler, meçhul olmayıp meşhur kimselerdir. Keza bunlar durumları, davranıştan bilinen ve isnatları korunan kişilerdir. Kur'an ve hadis arasındaki bu fark, yakîn ve itimad derecesi bakımından bir farklılık gerektirir. Yoksa kabul ve itibar etme noktasında bir farklılık doğurmaz. Bu her müslürnanın kabul ettiği bir farktır. Hiç kimse Kur'an ve Sünnetin bütün yönlerden eşit olduğunu ileri sürmemektedir.

Hadis Usûlü

Hadisler de genel anlamdaki "haber" kategorisine girdiğinden bunları tenkid edip, sahihini sahih olmayandan ayırmak İçin bize ulaşan genel haber ve rivayetlerin tenkidinde kullandığımız tenkit usûlünü kullanmamız gerekmektedir. Başka bir ifadeyle herhangi bir haber bize ulaştığında ne yapıyorsak aynı tavn hadislere de uygulamak durumundayız. Öncelikle haberini işittiğimiz ravinin durumuna ve güvenilir olup olmadığına bakarız. Sonra onun haberi kendisinden aktardığı şahsın durumuna bakarız. Aradaki ravilerin sonuncusuna varıncaya kadar bu işi devam ettiririz. Sonra raviler zincirinin en üst tarafında bulunan şahsın olaya bizzat tanık olup olmadığına, olayı anlayıp muhafaza edecek durumda olup olmadığına bakarız. Daha sonra aktarılan haberi inceler, onun bizzat nisbet edildiği şahsın durumuna uygun düşüp düşmediğine, o zaman ve ortamda gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine bakarız.

İşte bu ve benzeri kuralları muhaddisler hadis tenkidinde kullanmış ve bunları "hadis usûlü" ismiyle adlandırmışlardır. Bu kurallar sayesinde sahîh hadisleri, sahîh olmayan hadislerden ay ırdetmişlerdir."

Nedvî (rahimehullâh)'nin açıklamadan burada nihayete eriyor.[\[522\]](#)

Burada mütevatir dışındaki hadislerin güvenilir olmadığını ileri sürerek onların hüccet oluşunu inkar edenlere şunu dememiz gerekiyor: "Mütevatir dışındaki hadisleri reddettiğinize göre haber-i vahid (tevatür derecesine varmayan haber) tarzında sabit hiçbir haberi kabul etmemeniz ve ona güvenmemeniz gerekir. Zira tevatür derecesine varmamış olan bir haber için Peygamber (S.A.V.)'in hadislerinin aktarıldığı yöntemden daha sağlam ve daha güvenilir bir yöntem bulmak ne aklen ne de fi'len mümkündür. Bundan dolayı hadisler; ister sıradan, ister tarihî, ister başka bir ilmî alana ilişkin olsun dünyada

var olan bütün ahad haberlerden sened bakımından daha sağlam ve yöntem açısından daha güvenilirdir.

Bu bölümde vardığımız sonuç budur. Peygamberimiz (S.A.V.)'in sahih hadislerini reddettiğinizde onun dışındaki haberleri evleviyetle reddetmeniz gerekir. Bu bölümdeki açıklamalarımızdan da anlaşıldığı gibi Sünnet-i Nebeviye, sened ve metin açısından tarihin tanıdığı en dakık ve en güvenilir hizmete mazhar olmuştur. Hatta denebilir ki, tarih Peygamberin hadisleri dışında dünyaya ve tarihî şahsiyetlere ait haberler için böyle bir hizmete veya buna yakın bir hizmete şahit olmamıştır.

Bu açıklamalardan hareketle bazı oryantalistlerin ve onların İslam dünyasındaki yerli takipçilerinin ileri sürdüğü hadislerin sadece sened açısından incelendiği ve metinler açısından tahkik edilmediği şeklinde iddiaların ve yine diğer bazıların iddia ettiği gibi İsnatların bile yeterli

oranda tetkik edilmediği şeklindeki iddiaların geçersiz olduğu anlaşılmaktadır. Keza bu açıklamalardan geçersizliği kesin olan bu iddialarla müslümanların İslamî esas ve hakikatlar konusunda şüpheyne düşürölmek istendiğı, İslamî esasların yıkımı ve müslümanların saptırılması ve nebevî hadislerde keyfî tasarrufta bulunmak için bir kapı aralanmak istendiğı ve bu doğrultuda kişilerin arzusuna uyan hadislerin kabul edildiğı, uymayanların reddedildiğı anlaşılmaktadır. Ancak, "Allah mutlaka nurunu tamamlayacaktır.[523] "Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Allah, kafirler istemese de nurunu tamamlayacaktır. [524]

"Zikri kesinlikle biz indirdik. Elbette onu yine biz koruyacağız. [525]

D. Muhaddis İmamların Kavilerin Durumlarını Çok Sıkı Bir Tetkikten Geçirip

Sahih-Sakîm Haberlere Vakıf Oldukları Gerçeği

İmam Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed et-Temimî es-Sem'ânî'nin konuyla ilgili sözlerini aktarıp ikinci bölümü nihayete erdirmek istiyoruz.

Sem'ânî, et-İntisâr İi Ehli's-Sünne adlı eserinde haber-i vahidin [kat'î] ilim ifade ettiği şeklindeki görüşünü ispat sadedinde şunları kaydediyor:

"Bilmiş ol ki, haber her ne kadar doğru veya yanlış olma ihtimalini taşısa da... bizim burada belirttiğimiz husus (haber-i vahidin kesin bilgi ifade ettiği hususu), vaktinin genelini hadisle, ravilerin bu ilimdeki derinlik ve bilgilerine, söz ve davranışlann-daki doğruluk derecelerine, taşkınlıktan ve yanılmaktan sakınma derecelerine vakıf olmak için onların hayatlarını ve bu uğurda sarfettikleri gayreti araştırmakla ve onların durumlarını tetkik edip sahih haberleri sakîm

haberlerden ayırmada vukûfiyet kesbetmeye çalışmakla geçirenlere ait bir özelliktir.

Bundan dolayı onlar, ölüm pahasına da olsa Peygamber (S.A.V.)'e yalan yere tek bir kelime bile isnad etmemiş ve isnad edilmesine müsamaha göstermemişlerdir. Bu dini kendilerine ulaştığı gibi bize aktarmışlardır. Bu işe verdikleri önem, ifadelere sığmayacak derecede büyüktür. Onların bu konudaki durumlarına vakıf olan, onların hallerinden, doğruluk ve güvenilirlik derecesinden haberdar olan biri için onların naklettikleri haberler kesin bilgi ifade eder.

Peygamber (S.A.V.)'in Fırka-i Naciye ile ilgili soruya verdiği şu cevap söylediğimiz hususu daha da aydınlatmaktadır. Şöyle buyuruyor Peygamber (S.A.V.): "Fırka-i Naciye benim ve ashabımın üzerinde bulunduğu [yolda bulunanlar]dır."[\[526\]](#) Buna göre Peygamber (S.A.V.) ve ashabının üzerinde bulunduğu durumun

bilinmesi gerekmektedir ki bunun da nakil ve rivayetten başka bir yolu yoktur. Dolayısıyla nakil ve rivayete müracaat etmek gerekir. Nitekim Buharfnin aktardığı bir hadiste Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmaktadır:

"İşinde ehil olan kişiyle tartışmayınız."

Dolayısıyla ümmete kılavuzluk yapmış fakihlerin mezheplerini öğrenme konusunda fıkıhçılara, lügat konusunda lügat ehline ve nahiv konusunda nahivcilere müracaat edildiği gibi Allah Rasûlü ve ashabının üzerinde bulunduğu yol konusunda da nakil ve rivayet ehline müracaat edilmelidir. Zira bu işe ihtimam gösteren, bunu koruyup araştırmakla ve nakletmekle iştigal edenler onlardır. Onlar olmasaydı, Peygamber (S.A.V.)'in ilmi kaybolur ve hiçkimse onun sünnetine ve üzerinde bulunduğu yola muttali olamazdı.

Şayet "insanların elindeki rivayetler çoktur ve bunlar insanlara kanşık geliyor" denilse

Biz deriz ki: Bunlar sadece konuyu bilmeyen cahillere karışık gelebilir. Konuyu bilen alimlere gelince onlar, sarraflann gümüş ve altın paraları inceleyerek sahtesini ayıklayıp sağlamını aldıkları gibi hadisleri inceleyip tetkik ederler. Ravilerin arasına hadiste yanılmakla bilinen biri girecek olsa bu, hadis otoritelerine ve ileri düzeydeki alimlere gizli kalmaz. Hatta alimler isnat ve metinde hataya düşüp yanılan ravilerin hatalarını tek tek saymışlardır. Bunun da ötesinde muhaddisler, hangi ravinin kaç hadiste yanılığa düştüğünü, kaç harfte tahrifte bulunduğu ve neleri tashif ettiğini dahi kaydetmişlerdir."

Sem'ânî şöyle devam eder: "Allah'ın rahmeti üzerine olsun! düşün, acaba bütün ömrünü Peygamberin eserlerini talep etmek için doğuyu ve batıyı, karayı ve denizi dolaşarak geçiren tek bir hadis uğruna fersahlarca yol kateden, Peygamberden aktardığı bir hadis uğruna gerektiğinde babasını ve en yakını olan kimseleri

ithamlı gören, Allah uğruna ve Allah'ın dini uğruna duyduğu hamiyetten ötürü hiçbir söz ve hitapta yanlı davranmayan sonra muhaddislerin isim, neseb, ömür ve yaşa-diklan çağ hakkında, onların şemail ve haberleri konusunda kitaplar telif edip, Allah ve Rasûlü'ne olan sevginin İslam'a ve sünnete karşı duydukları hassasiyetin eseri olarak İyiye kötüden, sahihi sakimden ayırteyerek; sonra Peygamberin bütün eserleriyle amel eden hatta ibadet kapsamına girmeyen yeme, İçme, uyuma, uyanma, kalkma, oturma, bir yere girme ve çıkma gibi attığı adımlara ve geçirdiği lahzalara kadar bütün siyretini ve sünnetini yaşayıp insanları buna çağıran ve teşvik eden, bunları yaşamaya davet eden ve bütün imkanlarıyla, hatta malını ve canını verme pahasına bütün insanlara bunu sevdirmeye gayret eden bîri, ömrünü heva ve hevesi uğruna arzu ve istekleri doğrultusunda geçiren biri gibi olur mu?"

İbni Kayyim'in Muhtasaru's-Savâiki'l-Mursele adlı eserinden (s. 610-612) naklen verdiğimiz Sem'ânî'ye ait açıklamalar burada son buldu.[\[527\]](#)

III. Sünnetin Üç Kısımı;Te'kîd Edici, Açıklayıcı Ve Müstakil Teşride Bulunan Sünnet

Ulema ve bu cümleden olarak İmam Şafî er-Risâle'de İbni Kayyim et-Turuku'1-Hukmiyye adlı eserinde Sünneti üç kısma ayırır:

1-Kitabı tekid eden Sünnet

2-Kitabı açıklayan, yani mücmel hususlan tafsil, müşkülen" îzâh ya da mutlakı takyid veya âmmı tahsis eden Sünnet. Sünnetlerin geneli bu nitelikteki Sünnetlerdir. Bu nedenle Sünnet, Kitabın açıklayıcısı olarak nitelendirilmiştir.

3-Müstakil teşride bulunan Sünnet. Bu kısım Sünnet, Kitabın hakkında muvafık ya da muhalif bir beyanda bulunmadığı hususlardan oluşur.

Bazılarına göre Sünnetin Kur'an'ı nesheden dördüncü bir kısmı daha bulunmaktadır. Ancak bu görüş kabule şayan değildir. Zira bu durumdaki Sünnet, Kur'an'ı açıklayan ikinci kategorinin kapsamından ayrı düşünülemez. Allah en iyisini bilir.^[528]

Bunlardan birinci kısma dair herhangi bir şey söyleme gereği duymuyoruz.

ikinci kısma gelince bunu açıklayan bazı örnekler sunmak istiyoruz.

Üçüncü kısım da isbat ve tahkike muhtaçtır. Zira bu kısımda bazıları aykırı görüş serdetmişlerdir.^[529]

A. Kur'an'ı Açıklayan Sünnet Örnekleri

Hafız İbni Abdilber, Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlihi adlı e-serinde kendi senediyle büyük sahabî İmrân b. Husayn (r.a.)'dan şunu nakleder: Adamın biri gelip İmrân'a bir şey hakkında soru sorar. O da hadisle cevap verince adam: "Sadece

Allah'ın Kitabından bahsedin, onun dışındaki şeylerden bahsetmeyin." dedi. Bunun üzerine İmrân b. Husayn (r.a.) şöyle der: "Sen aptal birisin. Allah'ın Kitabında Öğle namazının dört rekath ve kıraatin gizli olduğunu görebiliyor musun? İmrân, devamla diğer namazları ve zekat gibi konulan sayıp bütün bunların Kitapta açıklanmış olarak mevcut olup olmadığını sorduktan sonra şöyle der: Muhakkak ki Allah'ın Kitabı bunları müphem olarak zikretmiş, Sünnet de onları tefeir etmiştir.^[530]

Hatîb el-Bağdadî, el-Kifâye fi İlmi'r-Riuâye adlı eserinde bu rivayeti daha geniş bir çerçeveye aktarmaktadır. Hatîb'in aktardığı varyanta göre İmrân b. Husayn, arkadaşlarıyla birlikte oturduğu bir sırada adamın "bize sadece Kur'an'dan bahsedin." dedi. Bunun üzerine İmrân, adama: "Yaklaş" dedi ve şöyle devam etti: "Farzedelim ki seni ve arkadaşlarını Kur'an'la başbaşa bıraktık. Öğle ve ikindi namazlarının dört, akşamın üç

rekat olduğunu ve kıraatin ilk iki rekatta bulunduğunu Kur'an'da görebilir misiniz? Seni ve arkadaşlarını Kur'an'la başbaşa bıraktığımızı farzedelim. Beytullahın yedi şavt tavaf edileceğini, Safa ve Merve'nin tavafiyla ilgili hususları Kur'an'da görebilir misiniz? İmrân bunun akabinde şöyle seslenir: Ey kavmim [ilmi] bizden alınız. Allah'a yemin ederim ki bunu yapmadığınız taktirde dalâlete düşersiniz."

Hatîb, daha sonra başka bir kanaldan şu rivayette bulunur: Adamın biri İmrân b. Husayn'a "Kur'an'ı bırakıp bize aktardığınız hadisler de neyin nesi?" diye sordu. İmrân cevaben şöyle der: "Sen ve arkadaşların şayet sadece Kur'an'la yetinmiş olsaydınız acaba öğle namazının şu kadar, ikindinin de bu kadar olup falanca vakitte kılınacağını, keza akşam namazını, Arefede vakfeyi ve şeytan taşlamanın nasıl olduğunu ve elin -elini bileğine, dirseğe ve omuza götürerek-surdan mı, yoksa burdan mı ya da şuradan mı

kesileceğini nereden bilecektiniz. Size naklettiğimiz müddetçe hadislerimize tabi olun. Aksi taktirde saparsınız."

Beyhakî kendi senediyle Eyyûb es-Sahtiyânî'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir. Kendisine Sünnetten bahsettiğinizde "bunları bırak, bize Kur'andan bahset -başka bir rivayete göre bize Kur'andan cevap ver- diyen biri, bilmiş olun ki sapkındır." Evzâî der ki: bunun sebebi şudur; Kitap, Sünnete hakim olmadığı halde, Sünnet Kitaba hakimdir.

Beyhakî yine Eyyûb es-Sahtiyânî'den şöyle dediğini nakleder: Adamın, biri -tabiin büyüklerinden Mutarrif b. Abdullah b. Şihhîr'e "bize sadece Kur'andan bahsedin." dedi. Bunun üzerine Mutarrif şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki biz, Kur'an yerine geçecek başka bir şey istiyor değiliz. Ancak Kur'an'ı bizden daha iyi bilen birini arıyoruz.^[531]

Ebu Amr b. Abdilber, buna benzer rivayetleri aktardıktan sonra şunu kaydeder:

Evzâî der ki: "Kitap, Sünnetin ona duyduğu ihtiyaçtan daha fazla kendinin açıklanması Sünnete muhtaçtır." Ebu Amr, Evzâî'nin bu sözlerle Sünnetin Kitaba hakim olduğunu yani Kitabı tafsil edip açıkladığını kastedtiğini söyler.

İsâ b. Yunus Evzâî'den, o da Mekhûl'dan şöyle dediğini nakleder: "Kur'an, Sünnetin ona duyduğu ihtiyaçtan daha fazla o Sünnete muhtaçtır."

Yine Evzâî'nin naklettiğine göre Yahya b. Ebi Kesîr şöyle demiştir: Sünnet Kitaba hakimdir. Ama Kitap, Sünnete hakim değildir." İbni Abdilber'in ifadeleri burada son bulmaktadır.^[532]

Sünnetin Kitaba nisbetle konumu parçanın bütüne nisbetle konumu gibidir. Cenab-ı Hakk, Yüce Kitabını koruyacağını vadetmiştir: "Zikri kesinlikle biz İndirdik, elbette onu yine biz koruyacağız. ^[533]Şüphesiz Sünnet'in korunması da

Kitab'ın korunması kapsamına girer. Dolayısıyla Sünnet de Cenab-ı Hakk'ın korumasıyla muhafaza altına alınmıştır.^[534]

B. Müstakil Teşrîde Bulunan Sünnet

Alimler, Sünnetin te'kid edici ve açıklayıcı kısımlarının varlığı konusunda ittifak ettikleri gibi -muhalefetine itibar edilmeyen bazıları hariç- bütün selef ve halef alimleri müstakil teşride bulunan Sünnetin varlığı ve bağlayıcılığı konusunda da ittifak etmişlerdir. Bu konuda açık ve bağlayıcı pek çok delil bulunmaktadır.^[535]

Deliller:

1. Afi ah Rasûlünün İlahî Vahyin Tebliğinde Hatadan Masum Oluşu

Peygamber (S.A.V.)'in eliyle gerçekleşen mucizeler bu masumiyetin delilidir. Onun tebliğ ettiği hususlardan biri de Sünnette yer alan fakat Kuran'da açıklanmayan hususlardır. Dolayısıyla Sünnette belirtilen bu hususlar eğer yanlış olsaydı

Allah (c.c) tarafından düzeltilirdi, dolayısıyla böylesi bir sünnetle amel etmemiz vaciptir.^[536]

2. Sünnetin Hüccet Oluşuna Delâlet Eden Ayetler

Bu ayetlerin bir kısmı "Kur'an'a göre Sünnetin delil oluşu" başlığı altında geçmişti. Buna göre mezkur ayetler, ister tekid edici olsun, ister açıklayıcı olsun, ister müstakil teşride bulunan olsun Sünnetin hüccet olduğunu kanıtlamaktadır. Bu ayetler, genel ifadeleriyle Sünnetin her üç kısmında şamildir.^[537]

3. Sünnetin Müstakil Teşri Kaynağı Olduğuna Delâlet Eden Bazı Özel Ayetler

Bu cümleden olarak şu ayetleri zikredebiliriz.

"Peygamber onlara güzel şeyleri helal ve çirkin şeyleri haram kılar."^[538]

"Hayır, Rabbin'e andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık konusunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir

sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabulleninceye kadar iman etmiş olmazlar. [\[539\]](#)Bu ayet-İ kerime, ortaya çıkan bütün anlaşmazlıklar konusunda Peygamber (S.A.V.)'in hakem kılınması gerektiğine delâlet etmektedir. Zira ayette geçen "mâ" lafzı usûl-i fıkıhta belirtildiği gibi umum ifade eden lafızlardandır. Ortaya çıkan bazı anlaşmazlıkların hükmü ne Kur'an'da ne de açıklayıcı Sünnette bulunmakta, sadece bunların dışındaki Sünnette yer almaktadır. Binaenaleyh ayet-i kerimedeki emri gerçekleştirmek için mezkur Sünnetteki hükümle amel etmek gerekmektedir. Bu durumda ayetle amel etmek, Sünnetin bu kısmıyla amel etmeye bağlıdır. Sonuç olarak Sünnetin bu kısmı teşride müstakil olmaktadır.

Müstakil teşri kaynağı olan Sünnetin varlığının bir delili de daha önce vahy-i gayri metlûvvün varlığını isbat sadedinde zikrettiğimiz

bazı ayetlerdir. Bunlar Kur'an dışında şen hükümlerin varlığına delâlet eden ayetlerdir.^[540]

4. Sünnetin Müstakil Olarak Hüccet Olduğuna Delâlet Eden Genel Hadisler

Mesela daha önce zikrettiğimiz "Benim Sünnetime ve raşid halifelerin sünnetine sarılınız..." hadisini buna örnek verebiliriz. Bu hadisler, arzettikleri çokluk itibariyle Sünnetteki bu bağlayıcılığın, Sünnetin bütün kısımlarına şamil, genel bir bağlayıcılık olduğunu kesin olarak ifade etmektedir.^[541]

5. Sünnetle Ameli Terkedip Kur'an la Yetinmekten Sakındıran ve Sünnetin Müstakil Hüccet Olduğuna Delâlet Eden Husûsi Hadisler

Ebu Davud, Tirmizî, İbni Mace ve Darimî, Mikdad b. Ma'dikeribe (r.a.)'nin Allah Rasûlü'nden şu sözleri naklettiğini rivayet ederler. Ebu Davud haricindeki diğer imamlar, hadisi şu lafızlarla aktarmaktadır: "Dikkat edin, koltuğuna

(erîfce)^[542] yaslanmış olduğu halde benden kendisine bir hadis ulaştığında bazı adamların şöyle diyecekleri gün yakındır: 'Sizinle aramızda hükmü verecek olan Allah'ın Kitabı'dır. Onda helal olarak bulduğumuzu helal sayar, haram olarak bulduğumuz şeyleri de haram sayarız.' Muhakkak ki, Allah Rasûlü'nün bir şeyi haram kılması Allahın haram kılması gibidir.^[543]

Mikdâd b. Ma'dikerib (r.a.) kanalıyla Allah Rasûlünden aktarılan hadisin Ebu Davuda ait varyantı ise şöyledir:

Dikkat edin, muhakkak ki, bana Kitap ve onunla birlikte bir benzeri daha verildi. Dikkat edin, koltuklanna yaslanan ve karnı tok olan bazı adamların şöyle diyeceği gün yakındır: "Şu Kur'ana sarılın. Onda bulduğunuz helalleri helal, haramları da haram olarak kabul ediniz." Dikat edin, ne evcil merkepler, ne köpek dişli canavarlar ne pençeli kuşlar ve ne de sahibinin istîğnası haricindeki buluntular^[544] size helaldir. Her kim

bir topluluğa misafir olursa o topluluğun onu ağırlaması gerekir. Şayet onu ağırlamazlarsa o kimse, ihtiyacı kadar onların mallarından alarak onları cezalandırabilir. [\[545\]](#)

Yine Ebu Davud, Tirmizî ve ibni Mâce Sürtenlerinde [\[546\]](#) Allah Rasûlünün şöyle dediğini rivayet ederler (Lafızlar Ebu Davud'a aittir): Ebu Râfi' Allah Rasûlünün şöyle dediğini nakleder:

"Sizden, hiçbirini koltuğuna yaslanmış olduğu halde kendisine emir veya nehiylerimizden bir şey geldiğinde 'Biz Allanın Kitabında bulduğumuza tabi oluyoruz başkasını bilmeyiz' derken görmeyeyim. [\[547\]](#)

Hattâbî der ki: "Koltuklarına yaslanan ve karnı tok olan bazı adamların şu Kur'an'a sarılın, diyeceği gün pek yakındır..." hadisi, Kur'an'da yer almayan konulan açıklayan Sünnetleri reddetmekten sakındırmaktadır. Nitekim Haricîler ve Rafizîler, Kur'an'm zahirine yapışıp onun beyanını ihtiva eden sünnetleri

terkettiklerinden şaşkınlığa düşüp haktan sapmışlardır. [\[548\]](#)

"Dikkat edin, bana Kitab ve onunla birlikte bir benzeri daha verildi." hadisinden anlaşıldığı üzere delil olma ve derece bakımından Kitab ve Sünnet eşdeğerdir. Kur'an'ın Sünnete göre bazı meziyet ve özelliklere sahip olması bu gerçeği değiştirmez.

Bu hadisten ve hadisin akabinde yer alan Kur'an'da zikri geçmeyen hususları terkedenleri tenkid eden ve daha sonra buna örnek olmak üzere zikredilen "dikkat edin, ehU merkepler size helal değildir" ifadelerinden öyle anlaşıyor ki, Peygamber (S.A.V.) bu hükümlerin müçtehidin istinbat alanına girecek şekilde Kur'an'da açıkça zikredilmediğine işaret etmektedir. Aksi takdirde bu hükümlerin öncesinde sonradan söyleyeceklerine dikkat o denli önemli bir girişte bulunmazdı.

Nitekim İbni Kayyım (rahimehullâh), İ'îâmu'l-Muvakkim adlı eserinde sadece Sünnetle sabit olan hükümler konusunda uzun açıklamalarda bulunmuş^[549] ve şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Kur'an'da yer almayıp Sünnetle belirlenen hükümler Kur'an'dan fazla olmasa da ondan az da değildir. ^[550]

Allame Şevkânî, İrşâdu'i-Fuhûl adlı eserinde şunları kaydetmektedir: "Bilmiş ol ki, sözüne itimâd edilen alimlerin tamamı Sünnet-i Mutahhara'nın müstakil teşride bulunabileceği, eşyanın helal veya haram kılınmasında Kur'an gibi [bağlayıcı] olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (S.A.V.)'in "Dikkat edin, bana Kur'an ve onunla birlikte bir benzeri daha verildi." dediği sabittir. Yani bana Kur'an ve onda yer almayan konulan içeren ve onun bir benzeri olan Sünnet verilmiştir. Yabancı merkep etinin, köpek dişli yırtıcı hayvanların ve pençeli kuşların haram kılınması gibi saymakla

bitiremeyeceğimiz pek çok konuyu buna Örnek olarak zikredebiliriz.

Evzâî der ki: Kitap, Sünnetin ona duyduğu ihtiyaçtan daha fazla kendisi Sünnete muhtaçtır. İbni Abdilber de Sünnetin Kitaba hakim olduğunu ve kastolunan manayı açıkladığını belirtir. Yahya b. Ebi Kesîr de şöyle der: Sünnet, Kitaba hakimdir.

Hasılı, Sünnetin hüccet olduğu ve müstakil hüküm teşriinde bulunabileceği dinin zarurî esaslarından bir esastır. Dinden nasibi olmayanlar hariç hiç kimse bunun aksini ileri süremez. [\[551\]](#)

6. Peygamber (S.A.V.)'e Yalan İsnadım Nehyeden ve Bu FÜİİ Azapla Tehdit Eden Rivayetler

Meselâ "Her kim bilerek bana yalan isnad ederse cehennemde yerini hazırlasın" [\[552\]](#) hadisi gibi. Ulema bu hadisin hem lafız hem mana bakımından mütevatir olduğunu belirtmiştir.

Bir başka hadisde Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmaktadır: "Bana yalan isnad etmek, başka birine yalan isnad etmek gibi değildir. Her kim bilerek bana yalan isnad ederse Cehennemde yerini hazırlasın." Bu hadis-i şerifi Buharı ve Müslim Sahihlerinin mukaddimelerinde nakletmişlerdir.

Bundan hareketle diyebiliriz ki şayet Sünnetin şer'î hükümlere kaynaklık etme gibi bir fonksiyonu olmasaydı, Peygambere yalan isnad edenler bu denli şiddetli tehdit edilmez ve ona isnad edilen yalanlar da herhangi birine isnad edilen yalanlardan farklılık arzetmezdi.^[553]

7. Ümmetin Bu Tür Sünnetlerle Amelin Gerekliliği ve Sünnetin Bu Kısımının Bağlayıcılığı Konusunda İttifakı

Bütün müslümanlar, sadece bu tür sünnetlere dayanan ve bu kısmından başka bir dayanağı bulunmayan bazı fer'î meseleler konusunda ittifak halindedir. Ahkâmın bu tür

Sünnetlerden alınması konusunda fikirbirliği halinde olmaları bu tür sünnetin hüccet değeri konusunda da fikirbirliği halinde olduklarını gösterir.

Örnek olarak -anne veya baba tarafından-ninenin varis olacağı ve mirasın altıda birini alacağı şeklindeki hükmü zikredebiliriz. Bu hüküm, bütün ümmetin, hakkında icma ettiği bir hükümdür. Bu hükmün yegane dayanağı Müstakil Sünnettir. Bu Kur'arTda herhangi bir şekilde zikredilmiş değildir.^[554]

Şuf a hakkının meşru' oluşu^[555] musâkât akdi^[556] bir kadını halasıyla birlikte nikahlananın haram oluşu^[557] bu meyanda zik-redilebilecek diğer örneklerdir. İbni Abdilber'in kaydettiğine göre evcil merkep etinin haram oluşu da son dönem alimleri (muteehhirûn) arasında icma ile sabittir.^[558]

Mestler üzerine meshermek, ay ve güneşin tutulması halinde kılman namazlar, yağmur

namazı, mudârebe/kırâd akdi ve buluntu eşyanın hükmü gibi pek çok konu buna ilave edilebilir.

Kaldı ki bu tür Sünnetin hüccet olduğu konusundaki icmaı açıklamak için bu Sünnete dayanan fer'î hükümler hakkındaki icmaı isbat etmek zorunlu değildir. Aksine, istisnasız bütün müslüman imamlann herhangi bir fer'î hükmün isbaında bu kabilden bir hadisle istidlalde bulunmaları yeterlidir. İmamlann mezheplerini ve eserlerini inceleyen herkes bunu açıkça görebilir. Bu durum, bütün imamların sözkonusu hadislerin hüccet olduğu konusunda fikirbirliği halinde olduğunu gösterir. Amel edilen hadis özelinin {tür değil) farklı oluşu sonucu değiştirmez. [Zira tür itibariyle bunlar aynıdır. [\[559\]](#)

Abdulfettah Ebu Gudde der ki: Alimlerin formüle ettiği "haber-i vahid Kitaba ya da Mütevatir Sünnete aykırı düşerse ve ikisini te'lif etme imkanı yoksa haber vahid reddedilir." şeklindeki kural, Sünnetin teşrîdeki bağımsızlığıyla

çelişmek. Zira bu özellikteki haber-i vahidin Sünnetle hiçbir alakası yoktur. Bu, bilerek ya da sehiv eseri Peygamber'e isnad edilmiş bir uydurmadır. [\[560\]](#)

İbni Kayyim şunları kaydeder: Allah ve Rasûlü şehâdet eder ki Allah'ın Kitabına kat'î derecede aykırı olan tek bir Sünnet dahi yoktur. Zira Allah Rasûlü, Kitabın açıklayıcısı ve Kitabın kendisine nazil olduğu kişidir. O, Kitapla yönlendirilmiş ve Kitaba uymakla yükümlü tutulmuştur. O, İnsanlar arasında Kitabın te'vîl ve muradını en İyi bilen kimsedir. [\[561\]](#)

8. Allah Rasûlü (S.A.V.)'nün Kur'an hakkında Söylediği "O Allah'ın Kelamıdır" Sözü

Bu sözle, Kur'an'ın Allah kelamı olduğu kesinlik kazanmaktadır. Yine bu nebevî açıklamayla Kur'an'a iman etmenin gerekliliği subût bulmaktadır. Bu gereklilik, Sünnetle varlık kazanan bir hükümdür. Dolayısıyla bu nebevî söz

müstakil olarak teşrîde bulunan bir Sünnet olmaktadır. Bu konu, vahy-i gayri metlûv bölümünde detaylı.bir şekilde geçmişti.[\[562\]](#)

SONUÇ

I. TARİHTE SÜNNETİN HÜCCET DEĞERİNE DİL UZATANLAR

Daha önce de belirtildiği gibi Sünneti terkedip sadece Kur'anla yetinmek mümkün değildir. Keza İslam'ın öğretilerine bağlılık iddiasıyla Sünnetin delil oluşunu inkar etmeyi bağdaştırmak da mümkün değildir.

Ancak bazı insanlar, meseleleri kavrayamamakta, hatta be-dîhî konulan bile İdrak edememektedirler. Sünnet-i Nebeviye konusunda da durum bundan farklı değildir.

Nitekim sahabe (radiyallâhu anhum) döneminde de Sünnetin teşrî değerini takdir edemeyenler olmuştur.

Hasan [el-Basrî] der ki: İmrân b. Husayn, Peygamber (S.A.V.)'in Sünnetinden bahsettiği bir

sırada adamın biri "Ey Ebu Nuceyd! bize Kur'an'dan bahset" dedi. İmrân cevaben şöyle dedi: "Sen ve arkadaşların Kur'an'ı okuyor musunuz? Bana namazdan ve namazın içindeki hususlardan ve namazın hükümlerinden bahseder misin? Yine bana altın, deve, sığır ve diğer mallann zekatından bahsedebilir misin? Ancak ben bunlara -Sünnette- şahit oldum fakat sen kaybettin." İmrân sonra şöyle dedi: "Allah Rasûlü (S.A.V.) bize zekatta şunları farz kıldı." Bunun üzerine adam şöyle dedi: "Beni ihya ettin, Allah da seni ihya etsin." Hasan der ki: "O adam, müslümanların fakih-lerinden biri olarak vefat etti.[\[563\]](#)

Öyle anlaşıyor ki bir benzer problemi de Umeyye b. Halid yaşamıştır. O, bütün meselelerin çözümünü sadece Kur'an'da bulmaya çalışıyordu. Abdullah b. Ömer'e şöyle der: Biz ikamette ve korku halinde kılınacak namazların Kur'an'da yer aldığını görüyoruz ancak, yolculuk halinde kılınan

namazı Kur'an'da göremiyoruz? Abdullah cevaben şöyle der: Ey kardeşimin oğlu, Allah Hz. Muhammed (S.A.V.)'i hiçbir şey bitmediğimiz bir anda bize gönderdi. Biz sadece Allah Rasûlünün yaptığı şeyleri yapıyoruz.^[564]

(Rivayetlerden) anlaşıldığına göre zamanın ilerlemesiyle Problemlerini sadece Kur'an ışığında çözmek isteyenlerin sayısı da artmıştır. Hatta Eyyûb es-Sahtiyânî (68-131) şöyle demiştir: Kendisine Sünnetten bahsettiğinizde "bırak bunları, bize Kur'an'dan bahset" diyen biri bilmiş olun ki haktan sapan ve saptıran bir kimsedir.^[565]

Öyle anlaşıyor ki, zikrettiğimiz bu kimseler, herhangi bir fırkayı ya da kollektif bir yönelişi temsil ediyor değillerdi. Aksine bunların (sinirli) ferdî tutumlar olduğu anlaşılmaktadır. Ve muhtemelen bu kimselerin sayısı zamanla daha da artmıştır.

Dr. Mustafa el-A'zamî Dirâsâtun fi'J-Hadisi'n-Nebevî ve Tarihi Teduinihi adlı değerli eserinde şöyle der:

"Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var. O da .sözkonusu akımın bütün İslam ülkelerinde yaygın olmayıp genelde Irak yöresinde mevcut olmasıdır. Zira İbni Hibbân'ın da belirttiği gibi İmrân b. Husayn Irak'ta bulunuyordu. ^[566]Keza Eyyûb es-Sahtiyânî de Basra'da ikamet ediyordu. ^[567]

Öyle "anlaşıyor ki Şafî'nin zikrettiği Sünnetin hücciyetini inkar edenlerde genelde Basralı kimselerdir. ^[568]

Bu tarihî veriler ışığında şunu söylemek mümkündür: Tarihte Sünnetin hüccet değerini inkar akımı genelde Irak'a özgü bir olaydır.

Sahabe döneminde bazı şahısların Sünnetin hüccet değerini takdir edemediklerini gördük. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu olaylar ferdî olarak kalmış daha sonra yaygınlaşmıştır.

Neticede hicri ikinci asrın sonlarına doğru İmam Şafî'nin el-Umm'da belirttiği gibi^[569] Sünneti teşrî kaynağı olarak kabul etmeyen küçük bir fırka zuhur etmiştir. Şafî bu fırkayla ilgili değerlendirmeyi "Bütün haberleri reddeden fırkanın görüşlerinin nakli" başlığı altında verir. Şafî'nin belirttiğine göre^[570] mütevatir dışındaki hadisleri reddeden bir fırka daha bulunmaktadır. Şafî bunlarla ilgili değerlendirmeyi de "Haber-İ hassayı reddedenlerin görüşlerinin nakli"^[571] başlığıyla verir. Bu sonuncu görüş Mutezileden Nazzâm'a nisbet edilmiştir.

Sözün özü şudur: Geçmişten günümüze İslam Ümmeti, Sünne-i Nebevîyenin teşrî kaynağı olup bütün müslümanlar için bağlayıcı olduğu konusunda fikirbirliği halindedir. Tarihte bazı şahıs veya fırkalar Sünnet hakkında olumsuz bir tavır takınmışlardır. Ancak bu durum, hicrî ikinci asrın sonlarına doğru veya genel itibariyle hicrî üçüncü asrın sonunda nihayet bulmuş ve geriye

hiçbir eser kalmamıştır. Fakat bu fitne, birazdan görüleceği üzere geçen yüzyılda batılı sömürgecilerin etkisiyle bir kez daha baş kaldırmıştır.^[572]

II. Oryantalistlerin Sünnetin Hüccet Değerine Dil Uzatması Ve Modern Dönemde Bunu İlk Yapanların Oryantalistler Oluşu

Şüphesiz hadis kaynakları Sünnetin en güvenilir koruyucularıdır. Nebevi Sünnet, İslamî teşriin ikinci kaynağı olmanın yanısıra akide, hukuk ve medeniyet gibi bütün İslamî konularda özellikle de bu konuların ilk dönemde arzettikleri durumun tetkikinde başvurulmuş temel referansdır.

İşte nebevî hadisleri araştırmanın önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Zira hadislerin etkisi, İslam Medeniyeti kurumlarından herhangi biriyle sınırlı değildir. Aksine bu etki genel olup İslam Medeniyetinin esaslarını kapsamaktadır.

Nitekim oryantalistler, uzun bir süre edebiyat, tarih vb. alanlarda araştırmalar yaptılar. Ancak onların hadislere yönelmesi son dönemlere denk gelmektedir. Bu konuda kayda değer ilk ve son denebilecek çalışma ünlü oryantalist Goldziher'in gerçekleştirdiği çalışmadır. Goldâher, çalışmasını 1890'da "İslamî Araştırmalar" adı altında Almanca olarak yayımladı. Yazıldığı günden bu yana Goldziher'in kitabı oryantalist çevrede araştırmacıların hidayet kaynağı, daha doğru bir ifadeyle dalâlet kaynağı olmuş ve Kutsal İncil gibi algılanmıştır.

Kitabın yayımlanmasından yaklaşık altmış yıl sonra Prof. Schacht on yılı aşkın bir süreyle fikhî hadislerin kaynağıyla ilgili uzun uzadıya bazı araştırmalar yaptı. Araştırmalarının sonuçlarını ünlü The Origins Of Muhammedan Jurisprudence adlı eserinde yayımladı. Schacht'ın vardığı sonuç özetle şuydu: Hadisler arasında özellikle de fikhî hadisler arasında tek bir sahih hadis yoktur. Bu

andan itibaren Schacht'ın kitabı oryantalist dünyada ikinci İncil mesabesine çıktı ve selefi olan Goldziher'i geride bıraktı. Zira Schacht, Goldziher'in sıhhatla ilgili şüpheli tutumunu hadislerin kesinlikle sahih olmadığı şeklindeki bakışıyla değiştirmişti.

Schacht'ın kitabı, İslam Medeniyeti araştırmacıları üzerinde derin etkiler bıraktı. Hatta Prof.Gibb, kitapla ilgili şu öngöründe bulunmaktadır: "Bu kitap, gelecekte İslam Medeniyeti ve İslam Hukuku alanında yapılacak bütün araştırmalara en azından batıdaki çalışmalara esas teşkil edecektir."

Yüzyılın dörtte üçlük bölümünde hadisi, konu edinen birkaç makale ve bazı kitapları istisna ederse bu iki kitap dışında oryantalistlerce Sünnete ilişkin başka bir eser yayımlanmamıştır.

Burada İngilizce olarak yazılmış tek bir kitaptan, yani Alfred Guillaume'un The Traditions Of İslam adıyla yayımlanmış kitabından da

bahsedilebilir. Yazar, bu kitabında tamamen Goldziher'in açıklamalarına dayanmaktadır. Kitap herhangi bir orjinallik taşımadığı için ilmî değere haiz değildir.

Batılı bütün araştırmacılar, Schacht'ın kitabını sevinç duy-gulanyla övmüş ve gereğinden fazla önemsemişlerdir. Ancak övgüler, Schacht'ın izlediği metodun ince bir analizine ve onun vardığı sonuçların doğruluk ve geçerlilik derecesini öğrenmek için onların orijinal kaynaklarla karşılaştırılmasına dayanan övgüler değildir.^[573]

III. Modern Dönemde Oryantalistlerin Takipçilerinin Sünnetin Hüccet Değerine Dil Uzatması

Dr. Mustafa el-A'zamî "Dirasat fi'l-Hadisi'n-Nebevî" adlı kitabında şunları kaydediyor^[574]

"Tarih, hicri ikinci asırdan sonra İslam'a mensup hiçbir fert veya topluluğun Nebevî Sünneti terketmeyi savunduğunu kaydetmiş

değildir. Hicrî ikinci asırda bunu savunanlara gelince, onlar varlıklarını sürdüremeyip tarihte kalmışlardır. Yaklaşık on bir asır boyunca durum bu şekilde devam etmiştir. Ancak daha sonra zaman değişmiş, müslümanların devleti ve hakimiyeti gitmiş, sömürge ve köleleştirme dönemi gelip çatmıştır. Sömürgeciler İslam'ın dinamiklerini ortadan kaldırmak için habis fikirlerini yaymaya başlamıştır.

İşte bu sırada Irak bölgesinde Sünneti terketmeye çağıran bazı kimseler zuhur etmiştir.

[575]

A. Mısır

Mısır'a gelince, şayet Ebu Reyze'nin anlattıkları ve çıkar-samalan doğru ise ki kendisi aslında güvenilir biri değildir-"Sünnet'i terk" fitnesi Muhammed Abduh dönemine dayanmaktadır.

Şöyle der Ebu Reyze: "Üstad Muhammed Abduh der ki: Çağımızda müslümanların

Kur'an'dan başka bir rehberi yoktur. Gerçek İslam, fitne olaylarının zuhurundan önce ilk kuşak müslümanlarının takip ettiği İslam'dır."

"Üstad (rh.a) şöyle der: Bu kitaplar - dipnotta belirtildiği üzere el-Ezher'de okutulan kitapları kastediyor ümmet içinde olduğu sürece ümmet ayağa kalkamaz. Ümmet, ilk asırdaki ruhla yani Kur'an'la ancak ayağa kalkabilir. Bunun dışındaki her şey ümmetle ilim ve amel araştırma gerilmiş bir perdedir.^[576]

Daha sonra Tefvik Sıdkî aynı yolu takip ederek el-Menâr dergisinde "İslam, Sadece Kur'an'dan İbarettir" başlığıyla iki makale yazdı. Bu makalede Sünnete ihtiyaç olmadığı iddiasını isbat için bazı ayetlerle istidlal etmeye çalıştı.

Reşîd Rıza Dr. Tefvik Sıdkî'nin makalesi üzerine yazdığı yorumda şöyle diyordu: "Geriye tartışmaya açık başka bir konu daha kalıyor. O da şudur: Acaba KavK Sünnetler denen hadisler -ilk dönemlerde herkesin ameline ve ittibana mazhar

olmamakla birlikte- din, şariat ve genel din olarak kabul edilebilir mi? Bu soruya'evet dediğimizde Peygamber (S.A.V.)'in Kur'an dışında kerâdisinden duyulan şeylerin yazılmasını yasakladığı, sahabenin hadis yazmadığı, sahabeden alim simaların ve halifeler gibi önde gelen kimselerin hadise önem vermediği hatta bu işten yüzçevirdiklerine dair rivayetler büyük bir şüphe olarak önümüze çıkar. Nitekim bunları henüz konuyla ilgili bir şey yazmadığı bir dönemde Tefvîk Sıdkîyle yaptığım bir müzakerede kendisine söylemişim. [\[577\]](#)

Reşîd Rıza, Dr. Tefvîk Sıdkî'nin yazdikiannı büyük oranda desteklemektedir. Zira o da nebevî hadisleri-mütevâtir ve gayr-i mütevâtir olarak ikiye ayırmaktadır. Namazın rekatları ve oruç gibi tevatürle bize aktarılan hadislerin kabul edilmesi gerektiğini savunuyor ve bunlara genel din {ed-Dinu'l-Âmm) diyordu. Bu nitelikte yani tevatürle bize aktarılmayan hadisleri de özel din (ed-

Dinu'l'Hâss) olarak isimlendiriyor ve bunları kabul etmek zorunda olmadığımızı savunuyordu.

Reşîd Rıza, hadis yazımını yasaklayan rivayetleri verdikten sonra şöyle diyor: "İbni Abdilber ve benzerlerinin aktardığı Hz. Ebubekir'in yazdıklarını yakması, sahabe sahifelerinden tabuna bir şeyin ulaşmaması, tabunun yöneticilerin direktifi haricinde hadisi neşretmek üzere tedvin etmemesi gibi hususlar göstermektedir ki, sahabe sadece birşeyi ezberlemek için yazar, sonra da onu silerdi. Sahabeden büyük zatların hadis rivayetine rağbet etmediklerini hatta bu işten yüz çevirip bunu nehyettiklerini de göz önüne aldığımızda onların bütün hadisleri Kuran gibi 'genel din' yapmak istemedikleri ihtimali güçlenmektedir.^[578]

Ancak Mustafa Sibâî (rahimehullâh)'nin de belirttiği gibi Reşid Rıza'nın ömrünün son dönemlerinde bu görüşlerinden vazgeçtiği anlaşıyor.^[579]

Daha sonra 1929'da Ahmed Emin Fecru'l-İslam adlı kitabını yayımladı. Nebevî Sünnetle ilgili yazdığı bölümde doğru ve yanlışları birbirine karıştırdı. Ölünceye kadar görüşleri üzerinde kaldı. [\[580\]](#) Esefle belirtmek gerekir ki, Ahmed Emin, ilim ehli olmayan hatta ilmî güvenilirliği şüpheli bir kimsedir.

Daha sonra h. 1353'te İsmail Ethem Sünnet'in tarihiyle ilgili bir risale yayımlar ve şunları ifade eder: "Sahiheynin hadisleri de dahil olmak üzere hiçbir hadisin aslı ve esası sabit değildir. Aksine bunların nisbeti şüphelidir. Geneli uydurma niteliklidir." [\[581\]](#)

Kitabına karşı büyük tepkiler gösterilince el-Feth dergisinde yayımladığı makalesinde söylediklerine bir çok edebiyatçı ve a-limin de katıldığını ve bu cümleden olarak Ahmed Emin'in kendisine bir mektup gönderdiğini söylüyordu. Ahmed Emin ise bu yazıyı tekzip etmedi. Hatta bazı dergilerde çıkan yazılannda arkadaşının

başına gelenlerden duyduğu acıyı dile getirip bunun fikir özgürlüğüne karşı bir savaş ve bilimsel araştırmalara karşı bir köstek olduğunu yazdı. [\[582\]](#)

Adı geçen bu şahıslardan sonra sancağı Ebu Reyve devraldı. Ebu Reyve, araştırmasının sonuçlarını "Advâun ale's-Sünneti'l-Muhammediyye" adlı kitabında yayımladı.

Gerçekte Ebu Reyve, yeni bir düşünce veya orijinal bir istidlal ortaya koymuş değildir. Aksine o; İsmail Ethem, Tefik Sıdkî ve Reşid Rıza'nın söylediklerini karıştırarak derlemiştir. O, Reşid Rıza'dan çok farklı bir sonuca varmamıştır. Bilakis ictihad davasını güttüğü halde Sünnet kelimesini açıklarken Reşid Rıza'yı taklit etmiştir. Şöyle diyor Ebu Reyve: "O gün [Peygamber dönemini kastediyor] Sünnet denince sadece amelî sünnetler anlaşılıyordu. [\[583\]](#)

Aduâun ale's-Sünne adlı kitabında da görüldüğü gibi Ebu Reyve'ye göre amelî sünnet, amelî ve mütevatir olan sünnetlerdir:

"Peygamberin mütevatir sünnetleri -kî bunlar amelî olan ve ilk dönem müslümanlannın üzerinde ittifak ettiği ve onlar tarafından bedahetle bilinen sünnetlerdir. Hiçkîmsenin İnkâr edemeyeceği ya da tevil veya İctîhadla reddetme yetkisine sahip olmadığı sünnetlerdir. Bildiğimiz farz namazların beş olduğu, sabah namazının iki, akşam namazının üç ve geri kalan diğer vakitlerin dört rekat olduğu, her rakaün kendi içinde kıyam, kıraat, rükû ve iki secdeye şamil olduğu gibi Peygamber (S.A.V.)'den günümüze kadar amel edilegelen ve bilinen hususları buna örnek vermek mümkündür. İşte Peygamber (S.A.V.)'in Sünneti buna denir. Sünnetin hadisleri de kuşatacak şekilde kullanılması sonradan oluşmuş bir ıstılahtır. [\[584\]](#)

Ahad hadisler hakkında da şöyle diyor: "Herkes kendisine göre rivayet ve delâlet bakımından sahih olan âhâd haberlerle amel eder. Ancak bütün ümmetin, haberi kabul eden şahsı

taklid ederek onun bütün ümmet için bağlayıcı genel bir teşri olduğu söylenemez.^[585]

B. Hint Kıtası

Geçen yüzyılda İngilizler Hindistan'ı tamamıyla sömürge-leştirdiler. Müslümanlar - başarısızlıkla da sonuçlansa- ülkelerini sömürgecilerin elinden çıkarmak için İngilizlere karşı cihad ilan ettiler. Ancak İngilizler silahlı cihadın arzettiği tehlikeyi sezip u-lemadan silahlı cihadı İnkâr eden bir grup oluşturdular. Bunu da cihad hadislerini inkar ederek gerçekleştirme yoluna gittiler.

Çerâğ Ali ve peygamberlik taslayan Gulâm Ahmed Kâdiyânî bu akımın öncü isimleri arasında yer aldı.

Öte yandan çöküş ve mağlubiyet psikolojisi Seyyid Ahmed Hân, Abdullah el-Cekrâlevî ve Ahmeduddîn el-Emretserrî gibi isimlerin çıkmasına neden oldu.

Son olarak Gulâm Ahmed Pervîz çıkıp^[586] Ehh'i-Kur'an adında bir cemiyet kurdu. Bunun yanısıra aylık bir dergi çıkardı ve bu doğrultuda bazı kitaplar yayımladı.

Gulâm Ahmed Pervîz içtiihad ve istiklâl davası güttüğü halde tamamıyla Tefvik Sıdkî'yi taklid edip. Hadislerin teşri' değerini tamamen inkar ediyordu. Sadece âhâd hadisleri reddetmekle kalmıyor; beş vakit namazı, namazların rekat ve şekilleri gibi tevatürle bize intikal eden sünnetleri de reddediyor ve şöyle diyordu: Kur'an bize sadece namaz kılmayı emretmektedir. Namazın eda şekline gelince bu devlet başkanına bırakılmış bir husustur. Devlet başkanı, zamana ve mekana göre istişarede bulunarak bunu belirler.

Bunlar daha önce Tefvik Sıdkî'nin "İslam Sadece Kur'an'dan İbarettir" isimli makalesinde ileri sürdüğü, ancak sonradan vazgeçtiği görüşlerin aynısıdır.^[587]

C. Türkiye

İnkâr boyutunun Türkiye ayağı ile ilgili olarak şunları söylemek mümkündür.^[588]

Çağımızda Türkiye'de de bazı kimseler, bu akımın bayraktarlığını yapmışlardır. Bu kimseler iddialarında fikrî bağımsızlık görüntüsüne bürünseler de aslında oryantalistlerden ve onların yerli takipçilerinden özellikle de Aduâun ale's-Sünnetn-Muhammediye adlı kitabın müellifi Mısırlı yazar Ebu Reyze'den beslenmektedirler. Halbuki bu kitap yayımlandığı günden itibaren birçok muhakkik alim tarafından tenkid edilip çürütülmüştür. Mezkûr cereyanın bayraktarları ıetihad ve bağımsız düşünme davası güttükleri halde, üstü kapalı bir tarzda bu kitabı referans alıp, harfiyen taklid etmişlerdir.

Bunların haricinde Türkiye'de başka bir gurubunda varlığından bahsedilebilir. Bunlar, mevcut konjonktür karşısında ruhen sarsıldıkları gibi Sünnetin hüccet değerini inkar edenler kar-

şısında da psikolojik çöküntüye uğramış kimselerdir. Bunlar vücûtta meydana gelen şişikleri kabartan tabib gibi konjoktürü meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bu grup Sünneti reddetmese de ona tamamıyla İtimadda etmemektedir. Sünnetin hüccet değerini inkar edenlerle ümmetin ittifakla benimsediği sünnet anlayışı arasında gidip gelmektedirler.

Esefle belirtmek gerekir ki, Türkiye'de durum budur. Bu ülke İslam dünyasında tüketilip dışlanan görüş ve eğilimlerin revaç bulduğu bir pazar haline gelmiştir. Söz konusu fikirler İslam dünyasında çürütüldükten sonra Türkiye'de birileri çıkıp onları benimsiyor ve yaymaya çalışıyor. Bu da bir çoğunun yeniliğe ve muhalefete aşırı derecede düşkün olmasından kaynaklanmaktadır. "Muhalefet et, meşhur olursun." (hâlif tu'ref) cümlesinde ifade edilen duruma benziyor. Bu kişiler muhalif görüşleri

gündeme getirmeselerdi gündemde olmaz ve tanınmazlardı.[\[589\]](#)

Sözün Özü

Hicrî ikinci yüzyılda az sayıda bazı kimseler, Sünnetin teşriî değerini inkara kalkıştılar. Bu tutumun temelinde cehalet yatmaktaydı.

Bunun haricinde mütevatir dışındaki hadisleri de İnkâr e-den başka bir güruh daha türedi. Ancak bunlar da ikinci yüzyıldan sonra inkıraza uğrayıp, ortadan kalktılar.

Çok sonraları -belki de baüh sömürgecilerin etkisiyle- bu akımlar tekrar ortaya çıktı. Bunlardan bir kısmı sadece cihad hadislerini inkar ederken, bazıları hadisleri tamamıyla (mütevatir, meşhur ve âhâd) hepsini inkar ettiler.

Herhalükarda modern akımların Sünneti inkarı hicrî ikinci yüzyıldaki inkardan farklı değildir. Modern inkarcıların seleflerine ilave ettiği bir argüman bulunmamaktadır. Meşhur

deyişle ifade etmek gerekirse "bu gün, ne kadar da düne benziyor.[\[590\]](#)

Çalışmamıza tabîi bir neticeyle son vermek istiyoruz. O da şudur: Allah'a ve Ahiret gününe inanan bir müslümanın Sünnetin hüccet değerini inkar etmesi mümkün değildir. Meğer cehalet ya da şüphecilerin telkinleri sonucu meseleleri karıştırarak aldatılmış olsun.

Bu konuyu Dr. Abduganî Abdulhahk, Hücciyetu's-Sünne adlı kitabında güzel bir şekilde tasvir edip özetlemektedir. Allah kendisine rahmet etsin ve Ümmet-i Muhammed namına onu en güzel şekilde mükafatlandırsın. Onun açıklamalarını sözümüze misk-i hitâm kımak istiyoruz.

Şöyle diyor Abdulganî Abdulhalık:

"Kendilerini ilim adamı olarak lanse edip Sünneti bizatihi inkar eden bazı kimseler bulunmaktadır. Ancak bunların durumunu

inceleyip gerçek amajannı deşifre ettiğimizde  tipten birine dahil olduklarını görürüz.

Bunların ilki, dinle alakası olmayan inançsız ve zındık kimsedir. Bu tipler, İslam'ı yıkmak ve müslümanları yok etmek amacıyla İslam'ın esasları etrafında şüphe uyandırmak için küfrünü gizleyip müslüman olarak grnrleri. Bunlar dine ve dinin esasını teşkil eden Kur'an'a açıkça saldıramadıkları için başka bir zaviyeden yani Sünnet cephesinden saldırıyorlar. Zira Sünnetin ortadan kalkmasıyla Kur'an anlaşılmaz hale gelir ve Kur'an hükümler de işlevsiz kalır. Böylece Kur'an'ın varlığı, yokluğuna eşdeğer olur. Sonuçta Kur'anı, arzu ve isteklerine göre yorumlayıp tevil edebilecekleri bir oyuncak haline getirmeye çalışırlar. Onlar şu ayetlere bağlı görünmeye çalışarak Kur'an'ı anlayabileceklerini sanıyorlar.

"Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.^[591] "Biz Kitabı herşeyin açıklayıcısı olarak sana indirdik. ^[592] Bu ifadeler haktır fakat

bunlarla batıl bir hedef amaçlanmaktadır. Kuran, şeriatın tamamını kapsar; şer'î bütün hüküm ve kanunların esasıdır. Ancak bu husus, sözkonusu kimselerin hedeflediği batıl amacı yani Sünnetin hüccet değerini inkar etme sonucunu doğurmaz.

İkincisi, küfrünü açıkça ilan edip maskesini çıkaran kimsedir...

Üçüncüsü ise, hakka ve hakikate kavuşmayı uman inançlı, ancak aldatılmış kimsedir. Değişik temayüller aklını çelip onu farklı yönlerle çeker. Dine bağlı, din konusunda duyarlı gibi görünen ve dini savunma kisvesine bürünen dinsizler ve zındıkların ileri gelenleri, keskin dilleriyle ve sahte dinî görüntüleriyle bozuk görüşlerini ve baül mezheplerini bu gibi zavallılara süslü gösterirler. Hüccet ve delil namına bir takım şeyler derleyip hakkı batılla kanştırırlar. Karşılarındakiler de onların dini koruduklarını zannederek iyi niyetlerinden ötürü söylenenleri alırlar. Bunların sahih ve güçlü görüşler olduğuna

inanarak insanları buna davet ederler. Bunların içerdiği hata ve dalâletin, doğurduğu fitne ve fesadın farkında olmaksızın olanca gücüyle bunları savunur. Bundan dolayı "akıllı düşman, cahil dosttan daha iyidir." denilmiştir.

Şüphesiz bu gibi insanların muhalefeti müçtehidlerin Sünnetin hüccet olduğu ve kendisiyle amel edilmesi gerektiği şeklindeki icmana hâlel getirmez. Nitekim bu konu, dinin bedâhetle bilinen {malûmun mine'd-din bi'z-zarûre) meseleleri arasında yer almıştır. Daha önce de belirtildiği gibi dinin bedîhî meselelerinden pek çoğu da bu konuya dayanmaktadır.^[593]

Başarı Allah'tandır.

H. 29 Zilka'del418^[594]

BİBLİYOGRAFYA

A. Yazma Kaynaklar

EBİ ZUR'A Abdurrahman b. Amr ed-Dîmaşkî, Tarihu Ebi Zur'a, Mektebetu'l-Fâtih nr: 4210, İstanbul

HATİB el-Bağdadî, ei-Fakîh ve'l-Mütefekkih, Köprülü, nr:392, İstanbul HATİB el-Bağdadî, Şerefu Ashabi'l-Hadis, Atıf Efendi nr: 601, İstanbul

İBNİ ADÎY, el-Kâmil, (3 cildi İbni Adîy Abdullah b. Abdullah el-Cürcânî'ye aittir.) III. Ahmed, nr: 2943, İstanbul

İBNİ ASAKİR, Tarihu Dîmaşk, Daru'l-Kutubi'z-Zahiriyye, Dîmaşk

İBNİ EBİ HAYSEME Ahmed b. Zuheyr b. Harb, Tarih, III. Cilt, Camiatu'l-Kareviyyîn, el-Mahtûta 244/40, el-Mağrib el-Arabî

İBNİ EBİ ŞEYBE Abdu'Üah b. Muhammed, Musannef, Mektebetu Medine, nr: 333, 334, İstanbul

İBNİ HANBEL Ahmed, e\-\İ}e\ ve
Marîfetu'r-Rical, Ayasofya nr: 3380

İBNİ HİBBÂN, el-Mecrûhîn mine'l-
Muhaddisin, Ayasofya, nr: 492, İstanbul

İBNİ HİBBÂN, es-Sikât, III. Ahmed
Kütüphanesi, nr: 2995, İstanbul

İBNİ RECEB, Şerhu İleli't-Tirmizî, III.
Ahmed Kütüphanesi, nr: 532, İstanbul

İBNİ ZENCEVEYH el-Ezdî, el-Emuâl,
Burdur-Umûmî, nr: 183, Türkiye

İBNİ'UL- CA'D Ebu'l-Hasen Ali, Musnedu
A/i b. el-Ca'd, Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, nr: 2240
hadis, Kahire

MÜSLİM b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, Kıtabu't-
Temyız, Daru'l-Kutubi'z-Zahîriyye, el-Mecmû': 19,
Dimaşk

RAMEHÜRMÜZÎ, el-Muhaddisu'l-Fâsî
beyne'r-Râûî ve'l-Vâî, Köprülü, nr: 397, İstanbul

TABERÂNÎ, el-Mu'cemu't-Eusat,
Karaçelebizade, 72-73, İstanbul

B. MATBU KAYNAKLAR

A'ZAMÎ, Dirâsât fi'l-Hadisî'n-Nebevî ve Tarihi Tedvînihi, el-Mektebu'l-îslâmî, Beyrut, 1413

ABDULKADÎR Ali Hasan, Nazratun Amme fi'l-Fıkhi'l-İslâmî, Matbaatu'i-Ulûm, Kahire, 1942/1361

258 Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet

ABDURREZZAK, ei-Musannef, el-Medisu'I-İlmî bi-Cenûbi Afrîka, 1. bsk., Beyrut, 1390

ABDÜLHAÛK Abdülgani, Hücciyetu's-Sünne, Virginia- ABD., 1413

AHMED EMİN, Fecru'l-İslam, 6. bsk., en-Nahdatu'I-Mısriyye, Kahire, 1370

AHMED ŞÂKİR, el-Bâisu't-Hasîs Şerhu İhtisarı Ulûmi'İ-Hadis, 2. bsk., Kahire, 1951

AÛ el-KÂRÎ, el-Meuzûâtı'I-Kubrâ, Şerİketu's-Sahâfeti'l-Osmaniyye, İstanbul, 1308

Mirkâtu'l-Mefâîih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh,
el- Meymeniyye, 1309

AWAME Muhammed, Eseru'l-Hadisi's-Şerîf
fi-îhtîlîhi'l-Eimmeti'l-Fukâha,

AYNÎ, el-Binâye, Daru'I-Fikr, Beyrut, 1400
BEYHAKÎ, De/âru'n-Jvubüü;e, Daru'I-Kutubi'l-
İlmiyye, Beyrut, 1405

el-Medhal Ue's-Sünenî'l-Kubrâ, Kuveyt,
Daru'l-Hulefâ, ty.

BEZZÂR, el-Müsned, Mektebetu'1-Ulûm
ve'1-Hikem, Beyrut, 1409

BUHARI Muhammed b. İsmail, es-Sahih
{Feihu'l-Bârî ile birlikte), Bulak, 1300/ es-
Selefiyye, 1380

et-Tarîhu's-Sağîr, Matbaatu Envâr Ahmed,
İlâhâbâd- Hind, 1325

et-Tarîhu'l-Kebîr, Haydarâbâd-Hind, 1361

BUSTÎ Muhammed b. Hibbân, Meşâhtru
Ölemâi'l-Emsâr, Almanya, 1959

DAREKUTNÎ, eî-î\el, Daru Tîbe, Rîyâd,
 1405
 Sünen, Daru' 1-Mehâsin, 1386
 Sünen, Matbaatu'l-Ensârî, Delhî, 1310
 DARIMI, Sünen, et-Tabâatu'l-Fenniyye,
 1386/ el-Matbaau'n-Nîzâmî, Hind, 1293
 Sünen, thk. Muhammed Ahmed Dehmân,
 Dimaşk, 1349
 DULÂBÎ, e/-Kunâ ue'l-Esmâ,
 Haydarâbâd, 1322
 EBU DAVUD es-Sicistânî, Sünen, thk.
 Muhammed Muhyiddin, 2. bsk., Kahire, 1329
 Sünen, 2. bsk., thk. Muhyeddin
 Abdülhamid, Tab'atu
 Mustafa Muhammed, 1369
 EBU GUDDE Abdulfettâh, el-İsnâdu
 mine'd-Din, Daru'l-Kalem, 1. bsk., Beyrut, 1412
 Lemehât min Tahhi's-Sünne ue Ulûmi'l-
 Hadîs, Mektebu'l-
 Matbûâti'l-İslâmiyye, Haleb

EBU NUAYM el-İsfahânî, Hilyetu'i-Evliyâ,
Müessesetu'l-Hancî, Kahire, 1932

EBU REYYE, Aduâun a/e's-Sünneti7-
Muhammediye, 3. bsk., Kahire

EBU ŞEHBE Muhammed, Di/âun
ani'&Sünne, Daru'1-Cîyl, Beyrut, 1411

EBU UBEYD el-Kasım b. Sellâm, el-Emvâl,
thk. Muhammed Hamid el-Fukâ, Kahire, 1353

EBU YUSUF Yakub b. İbrahim, el-Âsâr, thk.
Ebu'1-Vefâ el-Afgânî, Kahire, 1355-1937
et-Harâc, Kahire, 1324-1927

EBU ZEHV Muhammed, el-Hadîs ve'l-
Muhaddisûn, 1. bsk., Kahire, 1958

Mekânetu's-Sünne fi'i-İslam, Beyrut, 1404

EBU ZUR'A ed-Dimaşkî, Tarihu Ebi Zur'a
ed-Dimaşkî, Mecrnau'l-Lüğati'l-Arabiyye.
Dimaşk, 1400

Tarhu't-Tesrîb fi Şerhi't-Takrtb, Daru'1-
Fikri'1-Arabî

el-MUAUJMÎ Abdurrahman, el-Envâru'l-Kâşife, es-Selefiyye, 1378

FESEVÎ Yakub, el-Marife ve't-Tarih, Mektebetu'd-Dâr, el-Medinetü'l-Münevvere, 1. bsk., 1410

FEYYAZ, Abdullah, Tarihu7-/mamiyye ve Eslâfihim mine'ş-Şîa, Müessesetu'l-A'zamî, Beyrut, 1275

HACI HALÎFE, Kes/u'z-Zunuûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn, İstanbul, 1360

HAKÎM Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâburî, Ma'rifetu Ulûmi'i-Hadîs, Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1356

el-Medhai i/â Marifeti's-Sahîh, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1404

el-Müstedrek ale's-Sahibeyn, Haydarâbâd-Hind, 1334

e/-Medho; fi İlmi'l-Hadis, tere. ve thk. Robson, 1953

Marîfetu Ulûm'l-Hadis, thk. Muazzam
Hüseynî, Kahire,

HAMÎDULLAH Muhammed, el-Vesâiku's-
Siyâsiyye, 2. Bsk., Kahire, 1952/ 3. Bsk., Beyrut,
1389

HATÎB el-Bağdâdî, el-Câmi' li-Ahlâki'r-Râûi
ve Âdâbi's-Sâmi', thk. Mahmud Tahhân, 1403

el-Fakîh ve'l-Mutefekkih, Matâbiu'l-Kasîm,
Riyâd, 1389

el-Kifâye, Dairetu Maârifî'I-Osmâniyye,
Haydarâbâd- Hind, 1357

Takyîdu'l-İlm, thk. Yusuf el-Aşş, Dimaşk,
1949

(Tarihti Bağdâd, es-Saâde, 1349

Tarîhu Bağdad, Kahire, 1931

HATÎB Muhammed Accâc, es-Sürme
kable't-Tedvtn, Kahire, 1383

HATTÂBÎ, Meâlimu's-Sünen, thk.
Muhammed Hamid el-Fukâ, Kahire, 1948-1949

HAZIMI Muhammed b. Musa, ei-I'tibâr
fi'n-Nâsth ve'l-Mensuh mine'l-Âsâr, Haleb, 1347

HEYSEMÎ, Mecmeu'z-Zevâid, Mektebetu
Hüsamİddin el-Kudsî, 1352

HUMEYDÎ, Müsned, thk. Habîburrahman
el-A'zamî, el-Meclisu'l-İlmî, Karaçi, 1963

İBNİ ABDİ'L-BERH, Câmiu Beyâni'l-İlmi ve
Fadlihi, el-Munîriyye, 1346

el-Intikâ, Husamuddin el-Kudsî bsk., el-
Meâhîd, 1350

el-İsttâb (e/-Jsâbe'yIe birlikte), Matbaatu's-
Saâde, 1323

et-TemhÂd, Ribât, 1387

f Tecrîdu't-Temhid li-mâ fi'l-Muvatta
mine't-Esânîd, Kahire,

İBNİ ADÎY, el-Kâmilfi'r-Ricâl, Daru'l-Rkr,
Dimaşk, 1404

İBNİ EBÎ ŞERİF, el-Müsâmere Şerhti'I-
Musâyere, Ferecullah Zeki el-Kurdî, Mısır

İBNİ EBİ'L-HADÎD, Şerhu Nehci'l-Belâğa,
Matbaatu İsa el-Babî el-Halebî, 1381

Şerhu Nehci'l-Belâğa, thk. Muhammed
Ebu'1-Fadl İbrahim, Kahire

İBNİ HACER, el-İsâbefi Temyizi's-Sahâbe,
es-Saâde, 1323

el-İsâbefi Temyîzi's-Sahabe, Kahire,
1358/1939

Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahihi'I-Buhârî, thk.
Muhammed

Fuad Abdülbaki, es-Selefiyye, 1380

Tehzîbu't-Tehzîb, Haydarâbâd-Hînd, 1325

Hedyu's-Sâri Kahire, 1383/1964

Lisânu'l-Mîzân, Dairetu'1-Maârifî'n-
Nizâmiye, Haydarâbâd-

Hind, 1329

İBNİ HANBEL Ahmed, el-İlel ve
Ma'rifetu'r-Ricâl, thk. Talat Koçyiğit, Ankara,
1923

el-Müsned, Kahire, 1313

e/-Müsned, thk. Ahmed Şakir, Kahire, 1949
İBNİ HAZM, el-Fisat fi'l-Milel ve'n-Nihal,
el-Edebiyye, 1317
İBNİ HİBBÂN, Kitabu't-Tarth ue'l-
Mecrûhm, el-Matbaatu'1-Aziziyye,
Haydarâbâd, 1390/ Mısır bsk.
Sahih, thk. Ahmed Şakir, Kahire, 1952
İBNİ HUZEYME, Sahih, thk. Muhammed
Mustafa el-A'zamî, Beyrut, 1392
İBNİ KESİR, el-Bidâye ve'n-Nihâye, es-
Saâde, 1351
el-Bidâye ve'n-Nihâye, 1. bsk., Kahire, 1932
İhtişam Ulûmi'l-Hadîs, Sabîh, 3. bsk., 1377
İBNİ KUTEYBE, Te'uiiu Muhtelîfi'l-Hadîs,
Kahire, 1326
İBNİ MÂCE, Sünen (haz. Muhammed Fuad
Abdulkakî), Matbaatu İsa el-Babî el-Halebî, 1382
Sünen, thk. Muhammed Fuad Abdüibaki,
Kahire, 1373

İBNİ MAÎN, et-Tanh ue'l-İlel, Merkezu'1-Bahsi'l-İlmî bi-Camieti'1-Melik Abdilazîz, Mekke-i Mûkerreme,1399

İBNİ MÜNEBBİH Hemmâm, Sahifetu Hemmâm, thk. Muhammed Hamidullah, 1. bsk., Dimaşk, 1372

İBNİ RECEB el-Hanbelî, Şerhu İleli't-Tirmizî, Matbaatu'1-Ânî, Bağ-dat,1396/ Daru'l-Mellâh, Dimaşk, 1398

İBNİ SA'D, et-Tabakâtu'l-Kubrâ, Leiden, 1904-1940

İBNİ SALAH, Mukaddime fi-Ulûmi'l-Hadis, el-Matbaatu'1-İlmiyye, Haleb, 1350

İBNİ ŞEYBE Yakub, el-Musnedu'l-Kebir el-Mualtel, el-Matbaatu'l-Emrîkiyye, Beyrut, 1359

İBNİ TEYMIYYE, er-Redd ale'l-Ahnâî, es-Selefiyye, 1376 .....—, er-Redd ale'l-Ahnâî, es-Selefiyye, 1376

İBNİ TULÛN, I'lârnu's-Sâilîn an Kutubi Seyyi'diV-Mursefîn, el-Kudsî, Dimaşk

Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet
İBNU'L-KAYYİM, el-Menâru'UMunîf, 3.
bsk., Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut, 1414
İ'lömu'l-Muuakkiîn, es-Saâde, 1374
(Muhtasaru's-Sauâiki'l-Mursele, Mısır, ty.
İBNU'L-MEDÎNÎ, el-İlel, thk. Muhammed
Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut,
1392
İBNU'L-VEZÎR, el-Âuâsım ue'l-Kavâsım,
thk. Şuayb Arnavut, Müessesetu' r-Risâle
İBNÜ'L-ESÎR, Usdu'l-GâbefîMarifeti's-
Sahâbe, Matbaatu's-Şa'b,1390
Usdu'İ-Gâbe fi Marifeti's-Sahabe, Kahire,
1285/1287
İZZ B. ABDİSSELAM, Şeceretu'İ-Maârif,
Daru'1-Fıkr KASTALÂNÎ, İrşâdu's-
SârîŞerhuSahîhi'l-Buhâri, Kahire, 1285
KETTANÎ Muhammed b. Cafer, er-
Risâtetu'1-Mustatrefe, 3. bsk., Dimaşk, 1924

- KİNDÎ, el-Vulât ve'l-Kudât, thk., Londra, 1912
- LEKNEVI Abdülhayy, Zaferu'l-Emânî, el-İmâratu'l-Arabiyye-Dubay
ei-Ecuibetu'l-Fâzıl, Haleb, 1384/ Kahire, 1404/ Beyrut,
- MAÜK B. ENES, el-Muuatta, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Kahire, 1370
- MÂMEKÂNÎ Abdullah, Tenkîhu'l-Makâl fi-İlmCr-Ricâl, el-Matbaatu'l-Murtazaviyye, Necef, 1381
- MOLLA HATIR Halil, Şübühâtun Haule's-Sürme ve Dahduhâ, Daru'l-Kıble
- MUALLİMÎ Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî, el-Envâru'l-Kâşife, Kahire, 1378 •
- MUTTAKÎ el-HİNDÎ Alî, Kenzu'l-ümmÖl, 1. bsk., Haydarâbâd, 1312 MÜSÜM, es-Sahîh (Nevevî şerhi ile birlikte), el-Mısriyye, 1347
es-Sahih, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, 1. bsk., Kahire

NEDVÎ Süleyman, er-Risâ/etu7-Muhammediyye,

Tabkîku Ma'na's-Sünne ve Beyanu'i-Hâceti i/eyhâ, Daru'l-Fecr

NESÂÎ, Sünen (Fihristli bsk. haz.: Abdülfettah Ebu Gudde), Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut, 3. bsk., 1415

NISABURI İbnu'l-Cârud, el-Munteka mine's-Süneni'l-Müsnedeti an Rasûlillâh, thk. Abdullah Haşim Yemânî, Kahire, 1382

ÖMERÎ Ekrem Ziya, Bunusun fi Tarihi's-Sünneti'l-Müşerreffe, Medine, 1405

RÂMEHURMÜZÎ, eİ-Muhaddisu'l-Fasıl, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1391 RAZÎ İbni Ebi Hatim, el-İlel, Daru'l-Marife, Beyrut, 1405

el-Cerhu ve't-Ta'dîl (Takdime İle birlikte), Haydarâbâd-Hindl360-1373

İle'u'l-Hadis, es-Selefiyye, Kahire,

REBÎ B. HABÎB, Müsned, 3. bsk.el-Küds,1381

e/-Mute(ce//imûn fı'r-Ricâl (Erbau Resâil
fı-U}ûmi'i-Hadis"\n

içinde), Beyrut, 1410

SELEFÎ Muhammed Lokman, es-Sünne
Hücciuetuha ve Mekânetuha fı'l-İslâm,
Mektebetu'l-îmân,

SEM'ÂNÎ Ebu Sa'd, Edebu'l-İmlâ ve'l-
İstimîâ, Leiden,1952/ Daru'l-Futuh, ty.

SİBAI Mustafa, es-Sünnetu ve Mekânetuha
fl't-Teşni'l-İslâmi, 1. bsk., Kahire, 1380

SİBT İBNİ'L-ACEMÎ, et-Tebvîn li-Esmâi'l-
Müdeilisîn, Tab'atu Şeyh Râğıb et-Tabbâh, Haleb,
1350

SUYUTÎ, Miftahu'l-Cenne fı'l-Ihticâci bi's-
Sünne, el-Camiatu'l-İslamiyye, el-Medinetu'l-
Münewere, 1399/ Daru'l-Hedyi'n-Nebevî, Kuveyt,
1400

Tedrîbu'r-Râvî Şerhu Takrîbî'n-Nevâuî, thk.
Abdolvahhab

Abdullatif, 1. bsk., Kahire, 1379-1959

SÜBKÎ, ZEHEBÎ, SEHÂVÎ, Erbau Resâil fi
 Ulûmi'I-Hadîs, 5. bsk., Beyrut, 1410
 ŞAFÎÎ, el-Ümm, Bulak, 13214325
 er-Risale, thk. AhmedŞakir, 1. bsk., Kahire,
 1358
 ŞAMÎ Mekkî, es-Sünnetu'n-Nebeviyye ve
 Metâmu'i-Mubtedieti f\hâ, Daru Ammâr
 ŞEVKANÎ, /rşâdu7-FuhÛ/, es-Saâde,
 1327/Matbaatu'l-Medenî, 1323
 Neylu'l'Evtâr, Mustafa el-Babî el-Halebî
 ŞEYBÂNÎ Muhammed b. Hasan, el-Âs&r,
 Uhor, 1347 TABERANÎ, el-Mu'cemu'i-Evsat,
 Mektebetu'l-Maârif, el-Mu'cemu'l-Kebîr,
 Vezâretu'l-Evkâf et-Irakiyye, 1984
 TABERÎ İbni Cerii-, Tarihu't-Taberî, 1. bsk.,
 Leiden, 1879-1901
 TİRMİZÎ Muhammed b. İsâ b. Süre, el-
 Cam\', 2. bsk., Matbaatu'ı-Babî el-Halebî, 139S/
 el-Matbaatu'l-Misriyye el-İielu'l-Kebîr,
 Mektebetu'I-Aksâ, Amman, 1406

el-İelu's-Sağır (Camîu't-Tirmizî'nin
sonunda)
Sünen (el-Câmi1), Delhî-Hind, ty.
Sünen, thk. Ahmed Şakir vd. 1. bsk., 1352
VVENSİNCK vd. El-Mu'cemu'l-Mufehres
H-Etfâzi'i-Ehâdîs, Leiden
Miftahu KunûzVs-Sünne (Arapçaya çeu.
Muhammed Fuâd
Abdulgaki), 1. bsk. Kahire, 1352
YAKÛBÎ, Tarihu'l-Yakubî, Leiden, 1883
ZEHEBÎ, Tarîhu'l-İslâm, el-Kudsî, Kahirel327
Mtzâmı'l'İ'tidâl, thk. e!-Becâvî, Kahire,
1382/1963
Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,
Tarihu'l-Islam, Hüsamuddin el-Kudsî bsk.,
es-Saâde, 1367
Zikru Men Yu'temedu Kavluhu fi'l-Cerhi
ue't-Ta'dtt,
Daru'l-Besâir, Beyrut, 1410

ZEHRANI Muhammed b. Matar, Teduinu's-Sünne, Mektebetu's-Sıddîk,

ZERKEŞİ, el-İcâbefî-mâ İstedrekethu Aışetu ala's-Sahabe, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrut, 1390

ZİRİKÜ Hayreddin, el-A'tâm, 4. bsk., Beyrut, 1389 -

1 el-A'lâm, 2. bsk., Kahire, 1373-1378

Çeviri Esnasında Yapılan Tahriçte Esas Alınan Baskılar:

1-Sahîhu'l-Buhârî, {Fethu'l-Bârî ile birlikte), Dâru'l-fikr, Beyrut, 1414-1993

2-Sahîhu'l-Muslim, {Neveuî şerhi ile birlikte), thk. Halîl Me'mun Şîhâ, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1418-1997

3-Sünenu't-Tirmizî, (Tuhfetu'l-Ahuezî ile birlikte), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

4-Sünenu Ebî Dâvud, (Avnu'l-Ma'bûd ile birlikte), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

5- Sünenu İbni Mâce, (Sindî Şerhi ile birlikte), thk. Halîl Me'mun Şîhâ, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1418-1997^[595]

---

^[1] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 11-12.

^[2] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 13.

^[3] Ebu Dauud, Melâhim, 5, hadis nr: 4288

^[4] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 13-15.

^[5] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 15.

^[6] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 15.

^[7] Müddessir, 18-25

[8] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 15-16.

[9] Nisa, 46 Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 17.

[10] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 17.

[11] Bakara, 14

[12] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 17-18

[13] Bakara, 93

[14] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 18.

[15] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 18-20.

[16] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 20-21.

[17] Hicr, 9

[18] Müslim, İmâre, 53, hadis nr: 4927-4935

[19] İbnü'l-Vezir bu hadisle ilgili olarak şöyle der: Bu, İbni Abdilberr'in sahih olarak nitelediği meşhur bir hadistir. Ahmed b. Hanbel'in bu hadis sahihtir, dediği de rivayet edilir. Hafız Irakî hadisle ilgili olarak şunları kaydeder: Bu hadis Ebu Hureyre, Ali b. Ebi Talip, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Ömer ve Ebu Umâme ve Cabir b. Semure'den merfu ve müsned olarak rivayet edilmiştir. Ancak bu varyantların tamamı zayıftır. İbnü'l-Vezir, bazı alimlerin hadîsle ilgili sözlerini aktardıktan sonra şöyle devam eder: "Hafız Irakî'nin ifadelerinde belirtildiği gibi bu hadisin pek çok şahidi bulunmaktadır. Hadisin zayıf olması ona zarar vermez. Zira bu hadisten maksat [başka delillerle tespit edilen] yerleşik bir manayı

takviye etmektir. Yoksa sadece buna dayanarak yeni bir mananın inşası kastedilmemektedir. Bununla birlikte şu hususu da gözönünde bulundurmamız gerekir: Zayıf hadis, tamamen batıl veya merdud olmadığı sürece itibara alınır.

Bu değerlendirmeler, -geniş bilgi sahibi ve güvenilir kimseler olan Ahmed b. Hanbel ve İbni Abdilberr'in tashihi ve Ukay'nin hadisin isnadını tercih etmesiyle birlikte mütâlâa edildiği zaman-hadisın sahih veya hasen olduğunu gösterir. Bkz. el-Avâsım ve'1-Kavâsım, tik: Şuayb Arnavut, 1/308-312

[20] Hadisi Ebu Davud (Melâhim, 1, hadis nr: 4282) ve Hâkim (el-Fiten ve'i-Melâhim 4/522) rivayet etmiştir. Ayrıca Taberani e/-&t;sat'ta sika ravilerden oluşan bir senetle aktarmıştır.

[21] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 21-22.

[22] Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 22-23.

[23] Maide, 3

[24] Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 23-24.

[25] Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 24.

[26] Nisa, 171

[27] Buharı, Ehâdîsu 1-Enbiyâ, 48, hadis nr: 3445

[28] Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 24-25.

[29] Buharı, Nikâh, 1, hadis nr: 5063; Müslim, Nikâh, 1, hadis nr: 3389; Nesâî, Nikah, Bâb: en-Nehy ani't-Tebettü], hadis nr: 3217

[30] Buharı, Teheccüd, 18, hadis nr:1150; Nesâî, Kıyamu'1-Leyl, Bâb: el-İhtilâf aiâ Âişe fi

ihyâi'l-Leyl, hadis nr:1643; İbni Mace, Salât, 184, hadis nr: 1371

[31] Buhârî, eymân, 31, hadis nr: 6704; Ebu Davud, el-Eymân ve'n-Nuzûr, 18, hadis nr: 3280; İbni Mace, Keffârât, 21, hadis nr: 2136

[32] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 25-27.

[33] Nevevî, eî-Mecmu' 1/64 Dileyenler, bu önemli açıklamayı kaynağından inceleyebilir. Ayrıca muhakkik alimlerden Allâme Muhammed Avvâme'nin Eseru'l-Hadîsi's-Şerîf fi ihtilâf i'l-Eimmeti'l-Fukâhâ adlı eserine bakılabilir. Müellif bu eserinde konuyu hiç bir söze gerek bırakmayacak derecede net olarak ortaya koymuştur.

[34] Buhârî, îmân, 37, hadis nr: 50

[35] Tâhâ, 5

[36] Kanaatimizce içtihadı farklılıklar çerçevesinde mütâlâa edilebilecek bu tür

hususları "cahillerin tevili" kapsamında değerlendirmemek gerekir. Batınîle-rin, filozofların ve mutezilenin yaptığı ve arapçanın üslûp ve özelliklerine aykırı ve muhkem naslara rağmen yapılan tevilleri buna örnek vermek daha uygun olur. Nitekim Müellifin, görüşlerine çok önem verdiği ve tecdid yöntemi hakkında bir eser yazdığı (el-Fikru'i-Islâmt Inde'l-Imâm ed-Dehlevî) Şâh Veliyyullâh Dehlevî de bu tür hususların naslar tarafından mücmel bırakıldığını, tevil edenlerin de etmeyenlerin de sünnet dairesine dahil olduğunu, hiçbir grubun diğerine üstünlük taslamaya hakkı bulunmadığını, bununla birlikte katıksız sünnet talibi olan kimselerin bu konulara hiç dalmaması gerektiğini (Dehlevî, Huccetullahi'l-Bâliğa, Beyrut, 1997, 1/27) belirtmektedir. -Çeviren-

[37] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 27-30.

[38] Hier, 9

[39] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 30.

[40] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 31.

[41] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 33.

[42] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 33.

[43] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 33.

[44] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 34.

[45] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 35-37.

[46] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 39.

[47] Mucizenin delaleti konusu kitapta bir kaç kez geçmektedir. Bu ifade kısmen kapalı

olduğu İçin konuyla ilgili açıklayıcı bir iktibasta bulunmak istiyoruz. İmam şa'rânî, ei-Yeuakît ve'l-Cevâhir adlı eserinde Ebu Tahîr el-Kazvînî'ye ait Sirâcu'İ-Ukûl adlı eserden naklen şunları kaydeder: "Bilmiş ol ki, enbiyânın nübüvvetinin kat'î delili mucizelerdir. Mucize, Cenab-ı Hakk'ın harikulade bir tarzda peygamberlik davasında bulunan bir insanı teyid ederek yarattığı bir fiildir. Bu fiil, Cenab-ı Hakkın mezkur insanın davasını tasdik sadedinde 'sen benim elimsin' sözü mesabesindedir. Bu tıpkı birinin herkes tarafından itaat edilen bir sultanın huzurunda bütün insanlara hitaben 'ey insanlar! Ben şu gördüğünüz sultanın elçisiyim. Doğruluğumun delili de sultanınızın [şimdi] yerinden kalkıp başındaki tacı indirmesidir' demesi üzerine sultanın hemen kalkıp tacını indirmesi örneğine benzer. Sultanın buradaki davranışı 'evet sen benim elimsin' sözü mesabesinde bir fiildir." Kazvînî, şöyle devam eder:

"Ancak burada üç hususa riayet edilmesi gerekir: 1-Filûn harikulade [adeti ve alışılmışı aşan] bîr nitelikte olması "2-Nübüvvet davası eşliğinde olması

3-Başkasının muâraza edebileceği bir seviyeden uzak olması Zira örnekte adı geçen sultan, başkasının sözü üzerine tacını kaldırarak o-lursa ya da kısa bir süre sonra [kendiliğinden] tacını çıkaracak olursa, bu durum elçilik iddiasında bulunan şahsa delil teşkil etmez. Dolayısıyla her üç husus birlikte ancak risalet davasında bulunan şahsın iddiasına delil teşkil edip sözlü onay mesabesine geçer. Bu tıpkı sözlü emare ve hal karinelerinden insanda oluşan bilgiye benzer." el-Yeuâkît ue'L-Ceuâhir, Beyrut, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y, 284-285 burada dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta Peygamber (Saîlallâhu Aleyhi ve Âlihi SellemJ'in nübüvvetine delâlet eden mucize mefhumunun Kur'an ve kevnî harikuladeliklerle sınırlı olmadığı;

bilakis onun yüce ahlakı ve bütün sîretinin de bu çerçeveye dahi! olduğu hususudur. Bkz. Bediuzzaman Said Nursî, Mektubât, s. 163,180 vd.; Sözler, 219 vd. -Çeviren-

[48] Maide, 67

[49] Nisa, 113

[50] el-Hakka, 38-47

[51] Şura, 52

[52] Araf, 157

[53] Necm, 1-4

[54] Maide,3

[55] Hadisi, Şafiî er-Risalede rivayet etmiştir.

Ahmed Şakir, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. Bkz. 87,93,103

[56] Hadisi İbni İshak, Siyre'sinde nakletmektedir. Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 39-42.

[57] Burada yalandan maksat, Türkçede olduğu gibi kişinin bilerek gerçeğe aykırı beyanda

bulunması değildir. Burada bilerek veya bilmeyerek gerçeğe aykırı olan her türlü açıklama kastedilmektedir. -Çeviren-

[58] Hadisi, aynı manayla Ahmed (el-Müsned, 2/207), Ebu Davud(İlm, 3, hadis nr: 3646}, Hâkim (İlm, 1/104) ve Darimî (Mukaddime, Bâb: Men Rahhase fi Kitabeti'1-İlm, hadis nr: 484) rivayet etmiştir.

[59] Kadı İyâz, eş-Şifâ, 1/115 Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 42-44.

[60] Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 44.

[61] Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 44.

[62] Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 44.

[63] Bu faslı İbni Hümmam'ın yazdığı ve İbni Ebi Şerifin şerhettiği eLMusâyere adlı kitaptan aldık. İsmet konusunda detaylı bilgi için

Abdülganî Abdülhalık'ın Hücduyetu's-Sünne adlı eserine bakılabilir. Bu eserde yazar, konuyu bütün yönleriyle ele alıp güzel bir şekilde incelemiştir.

Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 45

[64] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 46.

[65] Tanımlardaki bu farklılık, sözkonusu branşların arzettiği mahiyet farkından ve bunun sonucu olarak branş erbabının üstlendiği görevin farklılığından kaynaklanıyor. Mesela Muhaddisler. branşları gereği Peygamberle ilgili her hususu ve bu cümleden olarak Peygamber'e ait söz, fiil, takrir ve sıfatları tespit edip aktarmayı amaç edindiklerinden Sünneti, "Peygamber (SA.VJ'den nakledilen söz, fiil, takrîr, ahlâkî sıfat, yaradılışa ilişkin özellik ve bi'setten önce ya da sonra sadır olan davranışlar" şeklinde tanımlamışlardır. Usûl alimleri, şer'î kaynakların tesbiti ve ahkâmın istinbatıyla ilgilendikleri için

Sünneti "Kur'an haricinde Peygamber (SA.V.)'den sadır olan söz, fiil ve takrirler" şeklinde tanımlamışlardır.

Fakihler, meseleyi Sünnetin şer'î hükme delâleti ve bağlayıcılığı açısından ele aldıkları için Sünneti "farz ve uacipler dışında Peygamber (SA.V.)'den sadır olan her şey" şeklinde tanımlamışlardır.

Aynı ifade, sünnete itaati teşvik makamında ya da bid'a mukabilinde kullanıldığı zaman hangi branştan olursa olsun bütün alimlere göre "dinde izlenmesi gereken yol" (et-tarîkatu'l-muttebeatu fi'd-dîn) anlamına gelir. -Çeviren-

[66] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 46.

[67] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 47.

[68] Herhangi bir yanlışlığa meydan vermemek için -müellifin ilerdeki açıklamalarını da gözönüne alarak- böyle bir ilavede bulunma

gereği duyduk. Zira ileride de İzah edileceği üzere burada kastedilen husus, sünnet kelimesinin mutlak haliyle genelde Peygamber Sünneti için kullanıldığı ve bu konuda müslüman alimler arasında herhangi bir ihtilafın sözkonusu olmadığı hususudur. Yoksa, kelimenin mutlak haliyle sadece Peygamber'e ait olan uygulamalar için kullanıldığı ve başka hiç bir kullanımının olmadığı ifade edilmek istenmiyor. -Çev.-

[69] Nisa, 64

[70] Geniş bilgi için bkz. Dr. Mustafa el-Azamî, *Dirâsât fi'l-Hadîsi'n-Nebeuî ve Tarihi Tedvînihi*, 1/1-11; Abdulgani Abdulhalık, *Hücciyetu's-Sünne*, Giriş bölümü; Abdülfettah Ebu Gudde, *Lemehât Mm Tarihi's-Sünne ue Ulûmi'l-Hadis*

[71] Muhammed Salih Ekinci, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, Rağbet Yayınları: 47-49.

[72] *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr*, 227

[73] Divanu Hassan b. Sabit, Daru'l-Endelüs, Beyrut, 1386, s-304 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 49.

[74] Nisa, 26

[75] Tefsiru'l-Kurtubî, 5/148

[76] Tefsiru İbni Kesîr, Daru'l-Endeiüs, Beyrut 2/252

[77] Fetih, 23

[78] Tefsiru İbni Kesîr, 6/343 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 49-50.

[79] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 50.

[80] Buharî, Enbiyâ, 50, hadis nr: 3456

[81] İbni Hacer, Fetiu'1-Bârî, 6/498

[82] Buharî, Diyât, 9, hadis nr: 6882 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 51.

[83] Buharî, Nikâh, I, hadis nr: 5063; Müslim, Nikâh, 1, hadis nr: 3389; Nesâî, Nikâh, Bâb: en-Nehy ani't-Tebettül, hadis nr: 3217 Hadisin aktarılan varyantındaki lafızlar Buharî'ye aittir.

[84] Tirmizî, Ebvâbu'l-İlm, 16, hadis nr: 2818. Tirmizî, bu hadisin "hasen" olduğunu ve sadece bu yönden "garîb" olduğunu belirtir.

[85] Tirmizî, İmân, 13, hadis nr:2764. Tirmizî, bu hadisin hasen ve sahih olduğunu belirtir. Muhammed Salih Ekinçi, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 51-52.

[86] Ebu Davud, Taharet, 127, hadis nr: 334; Nesâî, 1/213 Hadisin mezkur lafzı Nesâî'ye aittir.

[87] Buharî, Fiten, 13, hadis nr: 7086 (İbni Hacer, Fethu'l-Bârî, 13/38) Burada sadece giriş kısmı verilen bu hadis, emanetin ve eminlik vasfının insanlar arasından kalkacağı uyarısında bulunmaktadır. Hadiste geçen emanet kimi sarihlere göre imandır, kimine göre de ayette

(Ahzab, 72) İnsanlara teklif edildiği bildirilen emanetle özdeşir. -Çev.-

[88] Fethu'1-Barî, 13/39

[89] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 52-53.

[90] Buharî, Sulh, 5, hadis nr: 2697; Müslim, Akdiye, 8, hadis nr: 4467; Ebu Davud, Sünne, 5, hadis nr: 4593

[91] Müslim, Cumua, 13, hadis nr: 2002; Nesâî, Bâb: Keyfiyetu'l-Hutbe, hadis nr: 1577; İbni Mâce, Mukaddime, 7, hadis nr: 45

[92] Ebu Davud, Sünne, 5, hadis nr: 4594; Tirmizî, Ebvâbu'1-İlm, 16, hadis nr: 2815; Tirmizî, bu hadisin hasen ve sahih olduğunu belirtir. Hadisin aktarılan lafzı Ebu Davud'a aittir.

[93] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 53-54.

[94] Buharî, Teheccüd, 35, hadis nr: 1183

[95] İbni Hacer, Fethu'l-Bârî, 3/6

[96] Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, 7, hadis nr:
6203

[97] Müslim, Salât, 16, hadis nr: 902

[98] Nesâî, Salât, et-Tatbîk 2/185; Tirmizî,
Ebvâbu's-Salât, 190, hadis nr: 257

Tirmizî, bu hadisin hasen ve sahih olduğunu
belirtir.

[99] Ahmed, eJ-Müsned, 3/335 Bu hadis,
hasen bir senedle rivayet edilmiştir.

[100] İleride de izah edileceği üzere bu
bağlamda kullanılan sünnet kelimesinin asıl
anlamı dinde izlenen nebevi yol şeklindedir.
Ancak keiime, bazı durumlarda -mesela serî
delillerin beyan edildiği bir makamda mukabele
karinesi gereği- zorunlu olarak tahsise uğramakta
ve "Kur'an dışında Peygamber (Saüallâhu Aleyhi
ve Alihi Sellem)'den sadır olan söz, fiil ve
takrirler" anlamıyla sınırlandırılmaktadır. ~Çev.-

[101] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 54-56.

[102] Buharî, Hacc, 89, hadis nr: 1662

[103] Buharî, Nikah, 102, hadis nr: £214; Müsüm, Radâ', 12, hadis nr: 3611-12

[104] İbni Hacer, Nuzhetu'n-Nazar, thk. Nureddin İtr, 1414, s. 109

[105] Muhtelif manalarda kullanılan "sünnet" kelimesinin nerede ne anlama geldiğini anlamak için kelimenin kullanıldığı bağlamı dikkate almak gerekir. Buna göre muhtemel manalardan birinin belirlenmesi kelimenin içinde bulunduğu siyak ve sibaka göre olacaktır. Kelime, izafe gibi bir kayıtle kullanılmışsa kullanımdaki kayıt esasına göre mana kazanır. "Ömer'in Sünneti" örneğinde olduğu gibi. Kelimenin mutlak {es-Sünne/Mine's-Sünne) olarak kullanıldığı durumlarda neyi ifade ettiği tartışmalı olmakla beraber bunun ekseriya Peygamberin Sünnetini ifade ettiği söylenebilir.

Kelimenin kullanıldığı örneklere baktığımızda bunu rahatlıkla görebiliriz. (Bkz. Leknevî, Zqferu7-Emâni, s. 214 vd.)

Son dönem Hanefî alimlerinden bazıları ile bazı Malikîler ise sahabeye ait söz ve uygulamaların da sünnet kapsamına dahil olduğunu belirtmişlerdir. (Bkz. Şatibî, el-Muvâfakât, 4/3; Tehânevî, Keşşâfu Isûlâhâtî-Funûn, 1/982} Buna göre içki cezası, Kur'an'ın cem'i (Bkz. Şatibî, el-Muuâfakât, 4/4) ve teravih namazı (Tehânevî, Keşşaf, 1/981) gibi sahabe tatbikatıyla bize intikal eden hususlar bazı Hanefî ve Malikîlere göre "sünnet" olarak isimlendirilir. Ancak Şafîîler, bunları dinin matlub ve muteber emirleri olarak kabul etmekle beraber sünnet başlığı altında ele almazlar. Mesela teravih namazı için "sünnet" ifadesi yerine "nafile" kelimesini kullanırlar. Bazıları sünnet kelimesinin kullanımıyla alakalı olan bu ihtilafı, mezhepler arası ihtilafların temel nedenlerinden biri olarak

ileri sürmüşlerse de bu doğru değildir. Gerek Tehânevînin gerekse Şatibî'nin ifadelerinden de anlaşıldığı gibi sünnet kelimesinin kullanımıyla alakalı bu farklılık herhangi bir ihtilafın menşei ve nedeni değildir, bilakis müçtehidlerin sahabe kavlinin değeri konusundaki ihtilaflarının tabîî bir sonucudur. (Bkz. Şatibî, a.g.e. 4/4; Tehânevî, a.g.e. 1/982)

Meselenin daha net olarak anlaşılması için sahabe kavliyle ilgili kısa bir özet sunmak yerinde olur. Sahabe sözünün hüccet olup olmadığı konusundaki görüşleri şu dört maddede özetlemek mümkündür:

1 -Akıl ve içtihad ile kavranamayacak bir konudaki sahabe sözünün hüccet olduğu hususunda bütün müçtehidler müttefiktir. Bu konularda sahabenin Peygamber'den aktarımda bulunduğu hükmedilir.

2-Sahabenin açıkça ittifak ettiği ve hakkında ihtilafa düşmediği konulardaki söz ve

uygulamaları da bütün müçtehidlere göre hüccettir. 3-Herhangi bir sahabînin içtihadı binaen söylediği bir sözün başka bir sahabî için bağlayıcı olmadığı konusunda da İttifak vardır. 4-Sahabenin şahsî içtihadına binaen söylediği bir sözün veya yaptığı bir uygulamanın tabiîn ve sonraki kuşaklar için bağlayıcı olup olmadığı konusu ihtilafıdır. Cumhur bu vasıftaki bir sahabe sözünün hüccet olmadığını söylerken, bazı Hanefî ve Malikîler ve bir kısım Şafiî ve Hanbelî alimler bunun hüccet olduğunu belirtmişlerdir.

Görüldüğü gibi ilk üç şıkta mezhepler arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. İhtilafı olan son şıkta bile esaslı bir ihtilaftan bahsedilemez. Zira Hanefî ve Malikîlerin "sünnet olarak isimlendirdiği sahabe tatbikatı şayet bir delile dayanıyorsa {ki genelde öyledir} Şafiîlere göre de itibara alınmak durumundadır. Zira Şafiî'ye göre Kitap, Sünnet, Kıyas ve maslahat gibi bir delile dayanan herhangi bir söz veya uygulama

dinî emirler kapsamında ele alınır. {Bkz. Abdülganî Abdülhalik, Hücduyetu's-Sünne, s. 60) Bundan hareketle Raşid Halifelere veya diğer sahabeye ait söz ve uygulamaların büyük bir kısmının Şafîlere göre de matlup olduğu anlaşılır. Mesela Şafîler, Kur'an'ın cem'ine veya içki için belirlenen cezaya Sünnet demeseler de sahabe tatbikatıyla sabit olan bu hususların esas alınması gerektiğini belirtirler. Öte yandan Şafî'f'in j'Sünnet" başlığı altında ele aldığı Peygamber'e ait söz, fül ve takrirleri diğer müçtehidler de hüccet olarak kabul etmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi sadece sahabeden aktarılan bazı içtihadî görüşlerin değeri konusunda kısmî bir ihtilaf sözkonusudur. Ancak bu ihtilaf adı geçen söz ve uygulamaların sünnet başlığıyla ifade edilip edilmemesinden kaynaklanmış değildir. Nitekim bu hususları sünnet başlığı altında ele alan alimler de bunları hiç bir fark gözetmeden sağlam yoldan Peygamberden aktarılan sünnetlerle

Özdeşleştirmemişlerdir. Aynı alimlerin sahabe sünnetinin Peygamber sünnetiyle özdeş olmadığı konusunda açık beyanları bulunmaktadır. (Bkz. Tehânevî, a.g.e. 1/981)

Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da şudur: Ne Cumhur ne de görüşlerini aktardığımız Hanefî ve MalikîSer sahabe ve tabunun kişisel ifadelerine veya sonradan oiuşan toplumsal örfe Peygamber'e aittir anlamında "Sünnet" dememiştir; ve Peygamber'e ait olmayan bir durumu O'na nisbet etmemişlerdir. Yukarıda bahsettiğimiz tartışmalar sünnet kelimesinin kullanımı konusunda cereyan etmiştir. Yoksa Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Alihi Sellem)'in söz, fiil ve takriri şeklinde tanımladığımız Sünnet mefhumu çerçevesinde değildir. Bu anlamdaki Sünnetin değeri ve konumu kelimenin kullanımıyla alakalı değildir. Sünnetin bu anlamdaki değeri Kur'an'la sabittir. Nebvî açıklama, uygulama ve takrirlerin değeri;

Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Alihi SellemJ'e itaatin gerekliliği Sünnet kelimesinin bu veya şu anlamda kullanılmasına bağlı değildir. Nitekim Peygamber (S.A.V.)'in konumunu beyan eden ve O'na itaati emreden ayetlerde de Sünnet kelimesi kullanılmamıştır. Sünnetin hüccet değerı ve konumu nasların kat'î delaletiyle sabit olan bir konudur. Bu husus bütün müslüman müçtehidler arasında ittifakla sabittir.

Özetle belirtmek gerekirse, islâmın temel prensiplerinden hareketle ortaya Ronan çözüm ve uygulamaları sünnete uygun veya sünnet olarak niteleyen alimler olmuştur. Ama buna, "Peygamber'e aittir ve ondan aktarılmıştır" anlamında sünnet diyen yoktur. Ancak tarihselci teze dayanak bulma arayışının hissedildiği bazı çalışmalarda kelimenin değişik kullanımlarından hareketle alakasız bazı sonuçlara ulaşılmaya çalışıldığı görölmektedir. Kur'an ve Sünnetteki cüz'î direktiflerden çıkarılan temel ilkeleri işletme

adına Kur'an ve Sünnetin somut çözümlerini devre dışı bırakan bir yaklaşımın İslamın en temel verilerine aykırı olduğu usul kitaplarında hikmetle talil başlığı altında genişçe izah edilmiştir. Böyle bir mantıkla ortaya konan anlayışa "Sünnet" diyen ya da bu türden bir faaliyeti Sünnet çerçevesinde ele alan hiç bir müçtehid yoktur. Böyle bir anlayış, hiç bir zaman sahabe arasında kabul görmüş değildir. Bu şekildeki bir telakkiye Şafiî kadar diğer müçtehidler de karşıdır. -Çeviren

[106] Şâtibî, el-Muuâfakât, 4/3 vd.

[107] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 56-61.

[108] Süleyman Nedvî, Tahkîku Ma'na's-Sünne, s. 68

[109] Müellifin ifadesini açmak gerekirse: Nedvî'ye göre bir uygulamanın sünnet olması için tevatür vasfını taşıması gerekiyor. Yani bu

genellemeye göre "A'nın sünneti" denildiği zaman A'nın bir kaynaktan tevatür yoluyla aldığı uygulama demektir. Şayet sözkonusu olan uygulama tevatür yoluyla alınmamışsa bunun için "sünnet" ifadesini kullanmak doğru olmaz. Buna göre Peygamber'in kendi şahsına izafe ederek kullandığı (sünnetî/sünnetim) muhteva için "sünnet" ifadesini kullanmaması gerekirdi. Zira Peygamber aldığı bu muhtevayı tevatür yoluyla almamıştır. Muhatap olduğu ilahî vahyi sadece Cebrâî! vasıtasıyla almıştır. Ancak buna rağmen O, Allah'tan alıp uyguladığı emirler için "sünnetim" (sünneti) ifadesini kullanmıştır. Bu da yapılan genellenenin yerinde olmadığını gösterir. Nedvî yaptığı genellenenin sonuçlarını, özellikle birinci maddede zikredilen sonucu, kasdetmemiş olabilir. Ancak yaptığı genelleme aklî açıdan böyle mahzurlu bir sonucu doğurmaktadır. -Cev-

[110] Bkz. Ali Hasan Abdülkadir, Nazratun Amme fi'l-Fıkhî't-İslâmî, Matbaatu'i-UIÛıtl 1361-1942, Kahire, s. 122-123

[111] Muhammed Salih Ekinici, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 61-63.

[112] Bariz bîr örnek olarak meşhur Muâz hadisi hatırlanabilir. Bu hadiste Muâz (r.a.) Kur'an'da bulamadığı açıklamalar için sünnete başvuracağını belirtmekte ve Sünneti, Kur'an'ın mukabilinde ve onun redifinde ikinci bir delil türü olarak zikretmektedir. Sünnetin deliller hiyerarşisi içindeki konumunu ve derecesini belirlemek ve açıklamakla meşgul olan usûlcüler de içinde bulundukları bilimsel çerçevenin yapısının gereği olarak aynı kullanımı sürdürmüşlerdir. Zira bilindiği gibi usûl, serî delilleri ve bu delillerden hüküm istinbat etme yöntemini konu edinir. Böyle bir bağlamda yani sünnetin Kur'an ve diğer deliller mukabilinde, müstakil bir

deli! türü ve kaynak çeşidi olarak zikredilmesi gereken bir makamda Kur'an'ı sünnetin tarifi içerisinde zikretmenin imkansız olduğu açıktır.

Fakat sünnetin bid'a mukabilinde kullanıldığı yerlerde öyle bir sınırlamadan söz edilemez. Mesela "Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir." hadisi ile "Benim sünnetime ve hak ve hidayet üzere bulunan halifelerin sünnetine uyunuz. Bunlara sınımsız sarılıp sonradan [dinde] ihdas edilen şeylerden sakınınız. Zira bütün bid'atler dalalettir." hadisinde geçen sünnet kelimesi bu geniş nitelikli kullanıma örnek verilebilir. Bu bağlamda zikredilen sünnet, bütün alimlere göre, başta Kuran olmak üzere dinî her hangi bir delile dayanan bütün tasavvurları ve uygulamaları içine alan bir muhteva taşır. -Çev-

^[113] Nisa, 64 Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 63-67.

[114] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 69-70.

[115] Hadisi Şafî ve el-Medhai adlı eserinde Beyhakî rivayet etmiştir. Ayrıca bkz. Ahmed, el-Müsned, 4/82; Tirmizî, Ebvâbu'l-İlm, 7, hadis nr: 2795; Ebu Davûd, İlm, 10, hadis nr: 3655; İbni Mace, Mukaddime, 18, hadis nr: 230; Darimî, el-İktidâ bi'l-Ulemâ, hadis nr: 228-229. Tirmizî, hadisi buna yakın lafızlarla rivayet ettikten sonra hadisin "sahih ve hasen" olduğunu belirtir. Bkz. Mubârekfûrî, Tuhfetu'l-Ahuezî, 7/348

[116] Hadisi Tirmizi ve İbni Ebi Şeybe sahih bir senedle rivayet etmiştir.

[117] Ahmed, el-Müsned, 2/325; Tirmizî, İlm, 19, hadis nr: 2691; Ebu Davud, İlm, 3, hadis nr: 3641-3642; İbni Mace, Mukaddime, 17, hadis nr: 223; Darimî, Fazlu'l-İlm ve'l-âlim, hadis nr: 342

[118] Ebu Davud, Ferâiz, 1, hadis nr: 2882; İbni Mace, Mukaddime, 8, hadis nr: 54 "Muhkem

ayet" neshe uğramayan ayet demektir, "kâim sünnet" Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Âlihi Sellem)'den rivayet edilen sabit sünnetler demektir. "Âdi! farîza"ya gelince, bu ifadede iki mana ihtimali bulunmaktadır. Bunlardan biri, âdil kelimesinin "taksimatta âdi! davranmaktan türemiş olma ihtimalidir. Buna göre mirasın Kur'an ve Sünnet'te yer alan hisse ve paylar esasınca dengeli ve adaletli bölüşümü irade edilmiş olur. İkinci ihtimal, hadiste yer alan "âdil fariza" terki binin, Kitap ve Sünnetten veya onlara ait manalardan istinbat edilen bilgiyi ifade etmesi ihtimalidir. Buna göre de hadiste geçen fariza kelimesiyle Kitap ve Sünnetten çıkarılan ve naslardan [içti had aracılığı olmadan] anlaşılan sarîh hükme muâdil/denk hüküm kastedilmiş olmaktadır. Zira bu durumda [içti had sonucu] istinbat edilen fariza da Kur'an ve Sünnetten [içti hada gerek duyulmadan] direkt alınan hüküm

mesabesinde olmuş olmaktadır. Hattâbî, Meâlimu's-Sünen, 4/83

[119] Buharî, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, 5, hadis nr: 3461; Tirmizî, İlm, 13, hadis nr: 2678; Darimî, el-Belâğ an RasûÜllâh, hadis nr: 542

[120] Buharî, İlm, 51, hadis nr: 73; Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn, 47, hadis nr: 1891-1893

[121] Buharî, Humus, 7, hadis nr: 3116; Müslim, Zekat, 33, hadis nr: 2386; Tirmizî, İlm, 1, hadis nr: 2654 Tirmizî, hadisin hasen ve sahih olduğunu belirtir.

[122] Beyhakî, Şuabu'l-Iman, Talebu'l-İtm, hadis nr: 1726; Hâkim, ei-Müstedrek adlı eserinde hadisi Katâde—Enes tarikiyle merfu olarak rivayet ettikten sonra şöyle der: "Bu hadis Buharî ve Müslim'in aradığı şartlara göre sahihtir. Hadisin herhangi bîr kusuruna (illet) rastlamadım. Zehebî de bu konuda Hâkim'e muvafakat etmiştir. Hadisin metnini teyid ve takviye eden pek çok şahit bulunmaktadır.

[123] Darimî, Sünen; Tirmizî, İlm, 2, hadis nr: 2656 Tirmizî, hadisın hasen ve garîb olduğunu kaydeder.

Sünnetin Önemi ve Peygamber'in Buna Dair Teşvikleri

[124] Tirmizî, İlm, 4, hadis nr: 2788; İbni Mâce, Mukaddime, 22, hadis nr: 249

[125] Darimî, Mukaddime, Fazlu'l-İlm ve'l-Alim, hadis nr: 354

[126] Tirmizî, el-İlm, 19, hadis nr: 2696 Tirmizî, hadisın garîb olup sadece bu veçhiyle ma'ruf olduğunu belirtir.

[127] Müslim, îman, 6, hadis nr: 118; Hadisi benzer lafızlarla Nesâî, İbni Mace (Zühd, 18, hadis nr: 4187) ve kısmen Tirmizî (el-Birr ve's-Sıla, 65, hadis nr: 2080) rivayet etmiştir.

[128] El-Hantem: Yeşil testi, ed-Dubbâ': İçki kabı olarak kullanılan kuru kabak, en-Nakîr: ortası oyulmuş ahşap, el-Mukayyer: Ziftle kalaylanmış kap demektir.

[129] Ahmed, el-Müsned, 4/206

[130] Buharî, Ezan, 18, hadis nr: 631

[131] Müslim, Hac, 15, hadis nr: 3124; Ebu Dâvud, Menâsik, 78, hadis nr: 1968 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 70-74.

[132] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 74.

[133] Buharî, İlrm, 27, hadis nr: 89

[134] Tirmizî, Zühhd, 21, hadis nr: 2448; el-Hâkim, elMüstedrek, 1/94. Hâkim, bu hadisin Müslim aradığı şartlara göre sahih olduğunu belirtir.

[135] Tirmizî, İlrm, 19, hadis nr: 2823

[136] Müslim, îman, 3, hadis nr: 102

[137] Buharî, Buyu', 1, hadis nr: 247; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, 35, hadis nr: 6347

[138] Buharî, İlrm, 42, hadis nr: 120

[139] Tirmizî, İlrm, 12, hadis nr: 2803

[140] Ahmed, el-Musned

[141] Taberânî, el-Mucemu'l-Kebîr, Heysemî el-Meemada (1/154) hadisi aktaran ravilerin, sahih hadis ravileri olduğunu belirtir.

[142] Taberânî, el-Mucemu'!-Kebîr

[143] Ebu Ubeyd, el-Emvâ!

[144] Taberânî, el-Mucemtı'I-Kebîr, 5/129; İbni Sa'd, 2/2: 121; Hatîb, ei-Câmi\ 1/24; Zehebî, Siyeru A/omi'n-Nube/â, 3/220

[145] Zehebî, Siyeru AJâmi'n-Nube/â, 3/231 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 75-77.

[146] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 78.

[147] Hakim, el-Müstedrek, 1/94, Hakim bu hadisin Buharî ve Müslimin aradığı şartlara göre sahih olduğunu belirtir.

[148] Darimî, 1/82; Ayrıca bkz. Hatîb, el-Fakih ue'l-Mutefakkih, 2/128; Hatib, e/-Câmi' H Ahiâki'r-Râuî, s. 181

[149] Hatib, el-Fakih ve'Mutefakkih, 1/132

[150] Ahmed, ei-Musned, 4/374

[151] el-İlma\ 142 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 78-79.

[152] Bkz. Hatîb, el-Fakih ue'l-Mutefakkih, 2/126

[153] Hatîb, Şerefu Ashabı'l-Hadîs, 56

[154] Darimî, î/147; Şerefu Ashabı'I-Hadîs, 56a

[155] Darimî, 1/150; Hakim, el-Müstedrek, 1/95; Hatîb, Şerefu Ashabı7-Hadis, 55

[156] Hakim, el-Müstedrek, 1/150; Tarihu Ebi Zur'a, 95 b; Darimî, 1/146; Şerefu Ashabi'l-Hadis, 56 b

[157] Hakim, el-Müstedrek, 1/95; Darimî, 1/100; Hatîb, Şerefu Ashabi'l-Hadis, 55a

[158] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 79-80.

[159] Ebu Davud, İlm, 10, hadis nr: 3655; Tirmizi, Ebvâbu'l-İlm, 7, hadis nr: 2795; İbni Mace, Mukaddime, 18, hadis nr: 230; Tirmizi hadisi naklettikten sonra hadisin sahih olduğunu belirtir.

[160] Tirmizi, Ebvâbu'l-İlm, 7, hadis nr: 2795
Yukarıdaki iki hadisin tahririyle ilgili olarak bkz.
A. Fettah Ebu Gudde, Lemehât min Tarihi's-Sünne, 33-35

[161] Buharı, Kitabu Ehadisi'l-Enbiya, 6/496

[162] Seyyid Süleyman Nedvî'nin er-Risaletu'l-Muhammediye adlı kitabının dördüncü konferansına bakınız. Konferans "Mükemmelliği ve Beşerî Hayatın Bütün Yönleri Kuşatması Açısından Hz. Peygamberin Siyreti" başlığını taşımaktadır. Bu konferans da sözkonusu kitap gibi alanında değerli ve benzersiz bir çalışmadır. Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 80-81.

- [163] İbni Ebi Haysemc, el-İlm, 127; Darimî, 1/149
- [164] Darimî, Sünen, 1/148
- [165] İbni Ebi Hayseme, el-İlm, 126
- [166] Darimî, 1/148
- [167] Beyhakî, es-Sünenü'l-Kubrâ, 2/194
- [168] Darimî, 1/148; İbni Ebi Hayseme, etilm, 126
- [169] er-Razî, 1/144 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 81-82.
- [170] İbni Ebi Hayseme, el-İlm, 126; İbni Sa'd, 6/6 ; Şerefu Ashabi'l-Hadis, 57a
- [171] Hatib, Şerefu Ashabi'l-Hadis, 57a
- [172] Darimî, 1/150
- [173] Hatîb, Şerefu Ashabi'l-Hadis, 52-53
- [174] İbni Ebi Hayseme, el-İlrr\, 7a; Darimî, 1/147; Hatîb, Şerefu Ashabi'l-Hadis, 57a Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve

Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 82-83.

[175] Buharı, İlm, 19, hadis nr: 78; Aynı hadisi Hatîb kendi senediyle er-Rihle (s.109-118} adlı kitabında rivayet etmiştir.

[176] er-Rihle, 118; İbni Abdilberr, Câmiu Beyâm'l-İlm, 1/94

[177] el-Cami', 1/94

[178] el-Cami', 1/94

[179] Hatîb, el-Kifâye, 402, (Hint baskısı}; Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlıhi, 1/94

[180] Darimî, Sünen, 1/114 Babu'r-Rihle fi Talebi'l-İlm, hadis: 507 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 83-84.

[181] Ahmed b. Hanbel (r.a)'den rivayet edildiğine göre kendisine şöyle sorulur: İsnadın âlî olması için hadis yolculuğuna gerek var mı? İmam Ahmed cevaben şöyle dediğini belirtir: Evet, Allah'a yemin olsun ki hem de çok. Atkame

ve Esved'e bir hadis ulaşırdı fakat onlar Ömer'e varıp hadisi ondan duymadıkça [hadisin sıhhatine] kanaat getirmezlerdi. Utumu'I-Hadis, 81

[182] İbni Salah, Ulûmu'I-Hadis, 231
Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 84-85.

[183] İbni Salah, Ulûmu'I-Hadis, 222-223

[184] İbni Salah, Ulûmu'I-Hadis, 222-223

[185] Kehf, 66

[186] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 85-88.

[187] İbni Sa'd, 8/353; Buharî, et-Tarihu's-Sağir, 105; Darimî, Sünen, 1/126; Hatîb, Takyîdu'l-İlm, 105

[188] el-Emvâl, 578; Câmiu Beyâni'l-İlm, 1/78

[189] er-Risâletu'l-Mustatrefe, 4

[190] İbni Ebi Hayseme, et-Târîh, 3/126 b;
İbni Asâkir, Tarihu Dimaşk, 15/400; Câmiu
Beyâni'1-İlm, 1/76

[191] İbni Hacer, Hedyu's-Sârî, 1/17-18

[192] İbni Hacer, Hedyu's-Sârî, 1/18; Zehebî,
Tarihutislâm, 6/65

[193] İbni Hacer, Fethu'l-Bân, 1 218

[194] Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları:
89-93.

[195] Buharî, İlm, 39, hadis nr: 113; Tirmizî,
Menâkıb, 110, hadis nr 4094' Dârimî, 483

[196] Ebu Davud, İlm, 3, hadis nr: 3641;
Ahmed, el-Müsned, 2/162; Hâkim; el-Müstedrek;
Darimî, Men Rahhasa fî Kitabeti'1-İlm, 484

[197] Tirmizi, İlm, 12, hadis nr: 2803 Tirmizî,
hadisi rivayet ettikten sonra şöyle der: Bu hadis,
münkerdir.

[198] Buharî, İlm, 39, hadis nr: 112; Buharî, Lukata, 7, hadis nr: 2434; Ebu Davud, İim, 3, hadis nr: 3644

[199] Müslim, Fezâİlu's-Sahâbe, 1, hadis nr: 6131

[200] Buharî, Cizye, 2, hadis nr: 3168; Müslim, Vasiyye, 5, hadis nr: 4209

[201] Darekutnî, Zekât, 2/113-117; Ebubekir'in sahifesini Buharî, Zekatu'l-Ganem adlı babta (33, hadis nr: 1454) rivayet etmiştir. Ancak Buharî'de bu yazının Peygamber (SAV) döneminde yazıldığına dair bir açıklama yoktur. Bu mektubu Hz. Ebubekir'in Enes'e yazdığı ve içindekileri Allah Rasûlü (S.A.V)'e isnad ettiği kaydedilmektedir.

[202] Taberanî, el-Mucemu's-Sağır, 242

[203] Darekutnî, 2/485 Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 94-96.

[204] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 96.

[205] Ebu Davud, İlm, 3, hadis nr: 3642; Hatîb, Takyîdul-İlm, 35

[206] Tehzibu't-Tehzib, 1/179

[207] İbni Sa'd, Tabakât, 2/2:117; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, 2/313 Ancak bu son kaynakta "uzren" kelimesi yerine "gadren" kelimesi kullanılmıştır.

[208] Bkz. Azamî, Dirasât fi'l-Hadisi'n-Nebevî, 108 (İleride bu konuya tekrar döneceğiz.) Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 96-97.

[209] Ahmedr-Musned, 3/13; Takyidu'1-İlm, 34-35

[210] Zehebî, Mizânu'l-İ'tidâl, 2/566

[211] Mizânu'l-İ'tidâl, 2/564

[212] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 97-98.

[213] Takyîdu'l-İlm, 32-33, Eserin muhakkiki Yusuf el-Aşş şöyle diyor: Bu hadisi Tirmizî, Darimî ve başkalan rivayet etmiştir. 167 Müslim, Zühd, 16, hadis nr: 7435; Takyîdu'l-İlm, 29-32

[214] Fethu'l-Bârî, 1/208; Ayrıca bkz. el-Envâru'l-Kâşife, 43; el-Muhaddisu'İ-Fâsıl, 37b

[215] Fethu'l-Bârî, 1/208; Ayrıca bkz. el-Envâru'l-Kâşife, 43; el-Muhaddisu'İ-Fâsıl, 37b

[216] Bkz. Hucciyetu's-Sünne 445, 446

[217] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 98-101.

[218] Buharî, İlm, 39, hadis nr: 113; Ahmed, el-Müsned, 2/249; Tirmizî, İhn, 12, hadis nr: 2805. Tirmizî, hadisin hasen ve sahîh olduğunu kaydeder.

[219] Bkz. İbni Sa'd, 4/8-9; Darimî, 1/137; Takyidu'l-İlm, 84; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, 3/58; Takyîd ve Siyer'de Mücahid'in şöyle dediği kayıtlıdır: Abdullah b. Amr b. As'ın yanına vardım. Serginin altında bulunan bir sayfayı çıkarmak istedim, beni engelledi. Sen beni bir şeyden alkoymazdın, dediğimde şu cevabı verdi: "Bu, 'es-Sadika'dır. Bunlar, aramızda hiçbir vasıta olmadan direkt Allah Rasûlü (S.A.V.)'nden duyduğum şeylerdir. Bu sahife, Allah'ın Kitabı ve ei-Vaht adındaki arazim bana kalsın, dünyanın hiçbir şeyine aldırış etmem." el-Vaht, İbni Amr'a ait bir arazinin adı idi.

[220] Hadisi Buharî ve Müslim muhtelif lafızlarla rivayet etmiştir. Bkz. Müslim, Edâhî, 8, hadis nr: 5097

[221] Müslim, Mukaddime, hadis nr: 22; Hz. Ali'nin verdiği hükümler (kaza) için bkz. Darimî, 2/354; el-Mustedrek, 3/135

[222] Ahmed b. Hanbel, 1/104

- [223] İbni Sa'd, 6/154
- [224] Buharî, Zekat, 38, hadis nr: 1454
- [225] e!-Mucemu'l-Kebir, 1/5
- [226] Müslim, İmâre, 1, hadis nr: 4688; Müslim, Fezâil, 9, hadis nr: 5958; Ahmed, el-Müsned, 5/79
- [227] Ahmed, el-Müsned, 1/141
- [228] Örnek için bkz. Ahmed, el-Müsned, 2/45-90-152
- [229] Ahmed, e/-Müsned, 1/36, 1/50; Müslim, Libâs, 2, hadis nr: 5380-82; Buharî, Libâs, 24, hadis nr: 5828
- [230] Darekutnî, es-Sünen, 461 (Hind baskısı); Ahmed, e/-Müsned, 1/28-46; İbni Mace, Ferâiz, 9, hadis nr. 2737
- [231] el-Emvâl, 393; İbni Renceveyh, 134b; Buharî, et-Tarihu'l-Kebîr, 1/218
- [232] Müslim, Talâk, 6, hadis nr: 3685; Ahmed, el-Müsned, 6/413; İbni Sa'd, 8/2Öo-201

[233] Ahmed, el-Müsned, 6/87; Humeydî, el-Müsned, 1/129; İbni Ebi Hayseme, et-Tarih, 3/44b

[234] Buharî, Ezan, 155, hadis nr: 844; Buharî, Daâvât, 18, hadis nr: 6330; Buharî, Kader,12, hadis nr: 6615; Buharî, Zekât, 53, hadis nr: 1477; Buharî, İ'tisâm, 3, hadis nr: 7292; Müslim, Akdiye, 5, hadis nr: 13-14; Müslim, Mesâcid, 26, hadis nr: 1337; Nesâî, 1/197; Ahmed, el-Müsned, 4/245-247-250-254

[235] Ahmed, el-Müsned, 4/94

[236] Ahmed, el-Müsned, 4/277

[237] Aynî, el-Binâye, 2/361'de şunları kaydeder: Hadisi Abdurrezzâk, el-Musannafta, İbni Şahin ve Tirmizî de kendi kitaplarında rivayet etmişlerdir.

[238] Ahmed, el-Müsned, 5/413

[239] Müslim, Akziye, 7, hadis nr: 4465; Ahmed, el-Müsned, 5/36

[240] Ahrned, elMusned, 4/326

[241] Müslim, İmâre, 2, hadis nr: 4688;
Ahmed, el-Müsned, 5/89

[242] Ahmed, el-Müsned, 4/370-374;
Tehzîbu't-Tehzib, 3/394

[243] Dârekutnî, Sünen, 4/93-94

[244] Tehzibu't-Tehzîb; Bkz. Ebu Dauud,
Salât, 12, hadis nr: 452

[245] Buharî, Cihad, 22, hadis nr: 2818 /
Cihad, 32, hadis nr: 2833 / Cihad, 112, hadis nr:
2965; Müslim, Cihad, 7, hadis nr: 5; Buharî,
Temennî, 8, hadis nr: 7237

[246] İbni Ebi Hayseme, el-İlm, 137-138; İbni
Sa'd, 7/1:14; er-Râmehurmuzî, 34b; Şerefu Ashabı
'I-Hadis, 56b; Takyidu'l-İlm, 96

[247] Takyidu'l-İlm, 96; Şerefu Ashabı'l-
Hadis, 56b, 57a

[248] Müslim, îmân, 10, hadis nr: 148

[249] Styeru A'lâmi'n-Nübelâ, 2/312;
Tarihu'l-Fesevî, 2/148b; İbni Asâkir, Tarihu
Dimaşk, 5/558

[250] el-İlel, 1/236

[251] el-İlel, 421; Takyidu'1-İlm, 92; İbnî Ebi Hayseme, el-İlm, 144

[252] Müslim, Mukaddime, 4, hadis nr: 22

[253] Örnek için bkz. Ahmed, 1/224-248-294-308; el-Emvâl, 333-335; Buhârî, Rehn, 6, hadis nr: 2514; Buhârî, Şehâdât, 20, hadis nr: 2668

[254] Bkz. el-Kifaye, 263; Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, 2/238; Tirmizî, el-İlel, 2/238 (Hind baskısı) Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 101-107.

[255] İbni Sa'd, 2/2-123, 371, (Beyrut baskısı); Takyidu'1-İlm, 91-92 Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 107.

[256] İbni Ebi Hayseme, elAim, İla; el-İlel, 1/43; İbni Sa'd, 7/1: 162; Takyidu'1-İlm, 101 Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 107.

[257] Tehzibu't-Tehzib, 9/342; el-İlel, 161a ;
es-Sikât, 599

[258] Tehzibu't-Tehzib, 9/343 Muhammed
Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından
Sünnet, Rağbet Yayınları: 107-108.

[259] Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, 2/431,432; el-
Bidaye ve'n-Nihaye, 8/106 Muhammed Salih
Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından
Sünnet, Rağbet Yayınları: 108.

[260] Bkz. Dr. Mustafa el-A'zamî, Dirâsötun
ani'l-Hadisi'n-Nebeut, 97-98-99 Muhammed
Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından
Sünnet, Rağbet Yayınları: 108.

[261] el-Kifâye, 255; el-Mîzân, 2/342;
Tehzibu't-Tehzib, 4/215, 5/27; er-Râzî, 2/1:146.
475; el-İlel, 120a

[262] Şerhu İleli't-Tirmizî, 142b vd.
Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve
Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 108-
109.

[263] Tehzibu't-Tehzib, 2/267, 4/202
Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve
Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 109.

[264] er-Râzî, 2/1:136; Tehzibu't-Tehzib,
4/215 Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve
Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 109.

[265] Takyidu'1-İlm, 104; İbni Adîy, el-Kâmil
2/113b, 114a ; er-Râmehurmuzî, 35a ; Tarihu'l-
İslam, 6/90; el-Mizan, 2/474

[266] Bkz. Mustafa e\ -
A'zamî, Dirâsâtü'l-Hadisi'n-Nebeuî....
Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve
Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 109-
110.

[267] Tarihu Bağdad, 8/259 Muhammed
Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından
Sünnet, Rağbet Yayınları: 110.

[268] el-Emvâl, 532-533 Muhammed Salih
Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından
Sünnet, Rağbet Yayınları: 110.

[269] el-İmlâ, 4/202; İbni Hibbân, el-Mecrûhîn, 23b; eİ-Hatîb, et-Câmi', 112b Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 110.

[270] Tehzibu't-Tehzib, 4/202; Musnedu Ali b. Ca'd, 157

[271] Bkz. ei-A'zarhî, Dirâsâtî'l-Hadisi'n-Nebevî, 102-13 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 110-111.

[272] Müslim,' Mukaddime, 4, hadis nr: 22

[273] Buharî, Rehn, 6, hadis nr: 2514; Buharî, Şehâdât, 20, hadis nr: 2668; Ahmed, el-Müsned, 1/242-251; Beyhakî, çs-Sünenu'i-Kubrâ, 6/82

Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 111.

[274] el-İlei, 1/50; Tarihu Ebi Zur'a, 119a; İbni Sa'd, 6/79; Darimî, 1/128; er-Râmehurmuzî, 25a, 25b ; Takyidu'lÂl», 102-103

Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 111.

[275] İbni Sa'd, 5/216; İbni Ebi Hayseme, et-Tâh, 3/İllab Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 111-112.

[276] el-Muntekâ, hadis nr. 10844086; Müslim, Cihad, 48, hadis nr: 4661-4666; en-Nesâî, 2/177 (Hind baskısı); Ahmed, eUMüsned, 1/224-248-294-308; el-Beyhakî, 6/54; Humeydî, Müsned, 1/244

[277] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 112.

[278] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 112.

[279] Takyîdu'1-İlm, 100

[280] Hatîb, bu sözü bir kaç tarîkle Hasan'dan nakieder. Takyîdu'1-İlm, 101

[281] Hatîb, bu sözü de birkaç kanaldan Said b. Cübeyr'den nakleder. Takyîdu'1-İlm, 103-104

[282] Takyîdu'1-İlm, 107; Camiu Beyânî'1-İlm ve Fadlihi, 1/16

[283] Takyîdu'1-İlm, 107-108

[284] Takyîdu'1-İlm, 109 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 113.

[285] Dördüncü babın 2. ve 3. fasıllarına bakılabilir, 1/143-320

[286] Takyîdu'l-İlm, 102-103; Darimî, Sünen, Babu Men Rahhasa fi Kitabeti'l-İlm

[287] Takyidu'1-İlm, 101; Darimî, Sünen, Babu Men Rahhasa fi Kitabeti'1-İlm

[288] Takyidu'1-İlm, 105

[289] Bkz. Ekrem Ziya el-Ömerî, Bunusun fi Tarihi's-Sünne, 130; el-A'zamî, Dirâsât fi'l-Hadisi'n-Nebevî, 1/203

[290] Bu sahifeden on altı varak Şam'ın Zahirîye Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bkz. el-Ömerî, Buhûsun fi Tarihi's-Sünne, 230

[291] Bkz. A'zamî, Dirâsât fi'l-Hadisi'n-Nebeuî, 1/144

[292] Bu sahifeden on altı varak Şam'ın Zahirîye kütüphanesinde bulunmakta^dır. Bkz. Ekrem Ziya el-Ömerî, Buhûsun fi Tarih i's-Sünne, 230

[293] Bu sahifeden on beş varak Şam'ın Zahirîye kütüphanesinde bulunmaktadır. Bkz. Ekrem Ziya el-Ömerî, Buhûsun fi Tarihi's-Sünne, 230

[294] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 113-115.

[295] Buharî, Um, 34 (34. bab başlığı)

[296] Camiu Beyani'1-İlm, 1/76

[297] Darimî, Sünen, Babu Men Rahhasa fi Kitabeti'1-İlm, 1/104

[298] Camiu Beyani'1-İlm, 1/16 Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 115-116.

[299] İmam Zehebî, Sijjeru A'lâmi'n-Nubelâ adlı eserinde (7/401) Mehdî'nin tercemesine ilişkin şunları kaydediyor: Mehdî, zındıkların kasabı ve takipçisiydi. Mehdî'nin el-Mukanne' ve beraberindekileri öldürmesiyle ilgili bkz. el-Bidâye tie'n-Nihâye, 10/145

[300] İbni Hacer, bunun babların derlenmesiyle alakalı olduğunu belirtir. Benzer hadislerin aynı bab başlığı altında biraraya getirilmesine gelince, bunu ilk yapan şahıs Şa'bî olmuştur. Nitekim Şa'bî'nin "bu talakın önemli bir babıdır" başlığı altında bir takım hadisleri topladığı rivayet edilmektedir. Tedrîbu'r-Râvî, 1/88-99; er-Risâletu'l-Mustatrefe, 109

[301] Buhûsun fi Tarihi 's-Sün neti '1-Müşerreffe, 234; el-Hadis ve'İ-Muhaddisûn, 244

[302] Bkz. Hedyu's-Sârî, Fasihi; er-Risâletu'l-Mustarrefe, 96; Buhûsun fî Ta-rihi's-Sünne, 232; e!-Hadis ve'1-Muhaddisun, 244

[303] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 116-119.

[304] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 119-122.

[305] Takyîdu'l-İlm, 36-44

[306] Takyîdu'1-İlm, 45-48

[307] Takyîdu'l-İlm, 49-57

[308] Takyîdul-İlm, 64-116

[309] Takyîdu'1-İlm. 57

[310] Takyîdu'1-İim, 58; Ayrıca bkz. İbni Abdilber, Camiu Beyani'tilm ve Fadlihi, 1/69

[311] Büyük alim Seyyîd Süleyman en-Nedvî, er-Risaletu'1-Muhammediye adlı değerli eserinde bu sebepleri güzel bir üslûpla anlatmaktadır.

İhtiva ettiği değerli noktalardan dolayı Nedvî'nin değerlendirmelerini buraya almayı uygun gördük:

"Sahabenin hadisleri yazmamasının üç sebebi vardır.

Birinci Sebep: Allah Rasûlü (SAV)'nün ilk sıralarda Kur'an'ın başka şeylerle karışmasını önlemek için Kur'an dışındaki şeylerin yazılmasını nehyetmesidir. Kur'an ezberlenip bilinir hale geldikten sonra -ki ona ne önünden ne ardından hiçbir batıl karışmaz- Allah Rasûlü, ahabın kendisinden duyduğu şeyleri yazmasına müsaade buyurdu. Buna rağmen sahabe büyük bir ihtiyat gösteriyor ve sahabenin önemli bir kısmı hadis yazmaktan kaçınıyordu.

İkinci Sebep: Sahabe, insanların yazdıklarıyla yetinmesinden ve hadisleri ezberleyip tefekkür etmede gevşeklik göstermesinden endişe duyuyordu. Nitekim sahabenin tahmin ettiği durum bilfiil gerçekleşti. Zira yazma ve tedvine verilen önem arttıkça

ezbere verilen ehemmiyet azaldı. Bunun yanı sıra sahabe elinde yazılı halde hadis bulunan herkesin alim olarak telakki edilmesinden endişe duyuyordu ki [daha sonraları] bu da tahakkuk etti.

Üçüncü Sebep: Arapların yazıya itimad etmeyi hafıza zaafı olarak görmeleri ve bunun kendi onurları açısından küçük düşürücü bir durum olduğunu düşünmeleri idi. Onlar, hafızalarına itimad ediyorlardı. Ezberlediklerinden herhangi bir şey yazacak olsalar onu gizli tutma yoluna giderlerdi. Bilindiği gibi, Araplar hafıza bakımından güçlü idiler. Bazen binlerce şiiri ezberler ve bunu hiçbir ilave veya eksiltme olmadan okurlardı. İnsanoğlu tabiatı gereği, sahip olduğu kuvvelerden birini çok kullandığında bu kuvvenin güç ve canlılığı artar. Ashab-ı Kiram ve tabiin hadisleri ezberlemede çok yüksek bir noktaya varmış bulunuyorlardı. Bir hadisle karşılaştıklarında onu alıp çocukların Fatiha

Süresini ezberlemesi gibi ezberlerlerdi. Muhaddisler, binlerce hatta yüzbtlerce hadisi ezberliyorlardı. Sonra da işitip ezberledikleri hadisleri yazıya geçiriyorlardı. Ancak buna rağmen onların ulema ve halk nezdindeki değeri ezbere bildikleri hadislerle ölçülürdü. Bundan dolayı onlar, defter ve sahifelerini insanlardan gizli tutuyorlardı. Ta ki insanlar onların bu sahifelere dayandıklarını ve sadece bu sahifelerdeki hadisleri ezbere bildiklerini sanmasınlar Muhaddisler, bir şeyi sadır (göğüs)da tutmanın satırda tutmaktan daha güvenilir olduğuna inanıyorlardı. Zira müstensihlerin yazarak aktarmaya ça-lıştığı şeyler tahrife maruz kalabilir. Buna karşı hafızası güçlü ve zabtı muhkem insanların kendi emsallerinden aktardığı şeyler hata ve tahrif tehlikesinden uzaktır, s. 47-48

Hafız îbni Hacer el-Askalânî, Buharî'nin Müslim'e üstünlüğünü anlatırken şunu kaydeder: Buharî münferit kaldığı tenkitli ravilerin

hadislerini fazla ak-tarmaz. İkrime İbni Abbas tercemesi hariç, bu ravilerden hiçbirisi ya da geneli [yazılı] büyük hadis nüshalarına sahip değildir. Buna mukabil Müslim, bu nüshaların genelini aktarır. Ebu'z-Zübeyr—Cabir, Sehl—Babası gibi tercemeleri buna örnek verebiliriz. Hedyu's-Sârî, 1/22

Hadis alimleri, hadisi sahibinden duymaksızın kitaplardan nakledenleri zayıf addetmişlerdir. Ali b. el-Medîni, Amr b. Şuayb b. Muhammed hakkında şöyle der: Amr'ın babasından, onun da dedesinden rivayet ettiği hadisler, bulduğu bir kitaba dayanmaktadır. Dolayısıyla o zayıf bir kimsedir. Mizanu'l-İ'tidal, 111/265 Tirmîzî de şuniyi kaydeder: Amr b. Şuayb'ın hadislerini tetkik edenlerin onu zayıf bulmasının nedeni Amr'ın dedesine ait bir sahifeden hadis nak-letmesidir. Onlar bir bakıma Amr'ın bu hadisleri dedesinden duymadığına hükmetmişlerdir. Sünenü't-Tirmizî, 2/140

Zehebî de Amr'ın babası aracılığıyla dedesinden aktardığı rivayetlerle ilgili olarak şunları ifade eder: Bazıları tenkitlerini, söz konusu sahifenin uicâde yoluyla rivayet edimesi nedenine dayandırmışlardır. Bu nedenle "sihâh" sahipleri bu sahifeden uzak durmuşlardır. Sahifelerden yapılan rivayetlere tashîf arız olabilir. Ancak semâ' yoluyla yapılan sözlü aktarıma olmaz, el-Mizân, 3/266

[312] Takyîdu'l-İlm, 54-94 Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 122-126.

[313] Sünnet kitaplarında konuya ilişkin örnek ve şahitler için bkz. A'zamî, Dirâsâtü'l-tadîsVn-Nebeuîve Tarihi Tedvinih, s. 587-594,85,90

[314] er-Râzî, el-Cerh ve't-Ta'dîl, 1/1:268; Ayrıca bkz. A'zamî, Dirâsât fi'l-Ha-dîsi'n-Nebevi 81-90

[315] Tehzibu't-Tehzib, 10/255

[316] Meşâhîru Ulemâ'l-Emsâr, 135

[317] Bkz. A'zamî, Dirâsât fi'l-Hadisi'n-Nebeuî, 89-91 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 126-129.

[318] Dirâsât fi'l-Hadisi'n-Nebevî, 80-83 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 129-130.

[319] Buharî, Enbiyâ, 50, hadis nr: 3461; Tirmizî, İlm, 13, hadis nr: 2806; Darimî, Sünen, 542

[320] Ahmed, et-Müsned, 4157; Tirmizî, İlm, 7, hadis nr: 2794; Ebu Davud, İlm, 10, hadis nr: 3655; İbni Mace, Mukaddime, 18, hadis nr: 230; Darimî, Mukaddime, 46, hadis nr: 544; Hadisi rivayet edenler arasında İmam Şafî de bulunmaktadır.

[321] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 130-131.

[322] Buharı, Enbiyâ, 50, hadis nn 3461; Fethu'1-Bârî, 6/496

[323] Müslim, Mukaddime, 3, hadis nr: 7

[324] Darimî, 1/67; İbni Mace, Mukaddime, 3, hadis nr: 24

[325] İbni Mace, Mukaddime, 3, hadis nr: 24

[326] Darimî, 1/72

[327] Camiu Beyani'1-İlm, 2/163

[328] İbni Mace, Mukaddime, 3, hadis nr: 25

[329] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 131-133.

[330] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 133-134.

[331] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 134.

[332] Müslim, Mukaddime, 3, hadis nr; 12

[333] Buharî, İtm, 49 (49. bab başlığı)

[334] Fethu'1-Bârî, 1/316-317 (es-Selefiyye baskısı) Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 134-135.

[335] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 137.

[336] Nahl, 44

[337] Bu açıklamalar ışığında "Ayetlerde geçen Peygamber (S.A.V)'e itaâttan maksat Kur'an'da yör alan ilahî emirlere itaattir." şeklindeki iddianın geçersizliği de anlaşılmış olmalıdır. Bu iddianın geçersizliğine dair deliller pek çok olmakla beraber biz bir kaç hususu aktarmakla yetineceğiz:

1-Böyle bir yaklaşım, Kur'an dili olan Arapçamn üslûp ve özelliğine aykırıdır. Zira Kur'an'da [ısrarla] iki müstakıl merciye, Allah'a ve Resulüne, itaat emredilmektedir.

2- Bu yaklaşım, genelde peygamberlere Özelde Hz. Muhammed (S.A.V)'e itaati emreden ayetlerin ruhuna aykırıdır. Zira ilgili ayetler sadece Allah'a itaati emretmemekte [bunun yanısıra] bizzat peygamberlere itaatin de emrediidiğine delalet etmektedir.

3- Şayet iddia edildiği gibi ayetler, Peygamber'e ve nebevî sünnete itaati emretmeksizin sadece Kur'an'a itaati emretmekle yetinmiş olsaydı -Sünnetin bağlayıcılık vasfını kaybetmesi nedeniyle- Kur'an, uygulanması imkansız bir kitap haline gelirdi. Kur'anî emirlerin önemli bir kısmı anlamını ve hikmetini kaybedip zayi olurdu. Zira hiç bir mükellefin bu [kapalı] emirleri uygulama imkanı olmayacaktı.

[\[338\]](#) Ahzab, 21

[339] Nisa, 165

[340] Enfal,20

[341] Nisa, 80

[342] Nisa, 69

[343] Nisa, 58-60

[344] Nisa, 65

[345] A'raf, 157-158

[346] Haşr,7

[347] Sünnet'in vahye dayanmayan (icthadı)

kısmı da vahyin onayına mazhar olduğu için vahye dayanan Sünnet mesabesindedir. Nitekim bu espiriden hareketle Hanefî usûlcüler Sünnetin bu kısmına "vahy-i bâtın" demişlerdir. [Bkz. İbni Hümmam, et-Tahrîr, (İbni Emîr el-Hâc'ın şerhiyle birlikte) Beyrut, 1983, 3/295] Hatta Peygamberin tebliğine ilişkin konularda hataya maruz kalabileceğini söyleyen alimler bile Peygamberin hata üzere onaylanmayacağını belirtmişlerdir. Aksi takdirde başta Kur'an olmak üzere Peygamberin tebliğ ettiği bütün hususlar ve icra

ettiği tasarruflar hatalı olma şüphesine maruz kalırlar. Bunun ise dinin ibtâliyle eşanlamlı olduğu izahtan varestedir, -çev.-

[348] Necm, 3-4

[349] er-Risâie, 23

[350] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 137-143.

[351] Burada vahy-i metlûvden maksat, tilavetiyle ibadet olunan ve hadis-i şerifte belirtildiği üzere okuyucunun her harfine karşı on hasene kazandığı vahiy, yani Kur'an'dır.

Gayr-i metiûv vahiy ise tilavetiyle İbadet olunmayan vahiydir ki bu da sünnettir. Yoksa [kelimenin sözlük anlamını esas alıp bu ıstüahî çerçevenin dışından baktığınız zaman] sünnet de tilavet olunan (metlûu) bir kaynaktır. "Evlerinizde okunan (tilavet olunan) Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın." Ahzab-34

[Ayetteki] hikmet ise İmam Şafî'nin belirttiği ve kendisinden öncekilerden naklettiği üzere sünnet demektir. Nitekim selef-i salihîn de hikmeti, sünnet şeklinde tefsir etmiştir. Bu izaha göre mezkur ayet-i kerîme sünnetin de Kur'an gibi Allah katından inzal edildiğine dair kat'î bir delil olmaktadır. Zira her iki inzal aynı bağlamda (sıyâfc:} ve aynı lafızlarla zikredilmiştir. Binaenaleyh hikmetin inzalinin, "demiri indirdik" (Hadîd-25) ayetinde geçen inzal kabilinden olduğunu söylemek doğru değildir. Sonuç itibarıyla ayet-i kerimenin vahy-i gayri metlûve dair kat'î bir delil olduğunu söyleyebiliriz.

[352] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 143.

[353] Bakara, 142-144

[354] Bakara, 143

[355] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
143-144.

[356] Haşr,5

[357] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
145.

[358] Tahrim,3

[359] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
145.

[360] Kıyame, 17

[361] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
146.

[362] Nisa, 113

[363] Cuma, 2

[364] Al-i İmran, 164

[365] Şafî, er-Risate, 78

[366] el-Umm, 7/251

[367] İmam Şafî burada iki hususa dikkat çekmektedir:

1-Kur'ân'ın genel siyakı ve bütünlüğü çerçevesinde bakıldığında Kitapla birlikte zikredilen Hikmetin Sünnet olması gerekir. Cenab-ı Hakk, Kur'an'ın bir çok yerinde kendisine ve Resûlü'ne itaati emretmektedir. Allah'a itaatin zikredildiği her yerde onun hemen akabinde Resûlü'ne itaat zikredilmiştir. Hiç bir yerde sadece Allah'a itaat tek başına zikredilmemiştir. Buradan ha reketle diyebiliriz ki Kur'an'da kendisine itaatin Allah'a itaat gibi farz kılındığı yegane merci Allah Rasûlüdür. Allah Rasûlü haricinde hiç bîr merci bu konumu haiz değildir.

Kitapla birlikte zikredilen Hikmet kelimesine gelince Arapçanın üslûp ve özelliği birbirine atfedilen İki kelimenin ayrı ayrı anlamlar ifade etmesini gerektiriyor. Buna göre normal durumda Hikmetin Kur'an'dan farklı bir şey olması gerekir. Kur'an'ın bütünlüğünü

gözonüne aldığımızda Kur'an'da Kitapla birlikte ele alınan ve Kur'an gibi herkesten itaat edilmesi istenen tek kaynak Peygamber ve onu temsil eden Nebevî Sünnettir. 2-İmam Şafî'nin bu açıklamalarını doğru anlamak için bunları hangi bağlamda îrâd ettiğine bakmak gerekir. Bu açıklamalar, Kitab'la birlikte zikredilen Hikmetten muradın Sünnet olduğunu; Peygambere inen vahyin Kur'an'la sınırlı olmadığını; Kur'an dışında da bir vahyin bulunduğunu ve bunun Sünnet/Hikmet ile temsil edildiğini ispat sadedinde yapılmaktadır. Başka bir ifadeyle İmam Şafî, burada vahy-i gayri metiûvü ispat etmeye çalışıyor. Ancak o dönemlerde "vahy-i gayr-İ metlûv" tarzında bir terim-leşme henüz gerçekleşmiş değildir. Nebevî Sünnet bünyesinde İfadeye kavuşan vahiylerin bu ıstılahla ifade edilmesi daha sonraki dönemlere ait bir olaydır. İmam Şafî birçok ayette Kitapla birlikte indirilip öğretildiği haber verilen Hikmetin, Nebevî Sünnet

kapsamına girdiğini ve indirilen bu hikmetin de Kur'an gibi tilavet olunan bir şey olduğundan hareketle bunun da vahiy olması gerektiği sonucuna varıyor. Başka bir ifadeyle belirtmek gerekirse İmam Şafiî burada Hikmet/Sünnet için kullanılan "tilâvet" kelimesini onun da Kur'an gibi vahiyle indirildiğine dair bir karine olarak ele almaktadır. Tabii buradaki "tilavet" in sonraki dönemlerde terimleşen ve sadece Kur'an'a tahsis edilen tilavetten farklı olduğu gözardı edilmemelidir. Daha önce de belirtildiği gibi Kur'an haricinde vahyin varlığı nüzul döneminden itibaren bilinen ve kabul»edilen bir husustur. Ancak bunun vahy-i gayr-i metlûv ismiyle isimlendirilmesi daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. Yanlış anlamaya meydan vermemek için bir hususa daha değinmek gerektiğini düşünüyorum. Sünnetin kısmen vahiy; kısmen vahyin onayından geçen nebevî içtihad olduğundan hareketle İmam Şafiî'nin buradaki

açıklamalarına itiraz edilebilir. Ancak bu düşünce doğru değildir. Zira bu ifadelerde genel anlamda Sünnet kapsamına giren şeylerin tamamının vahiy olduğu belirtilmemektedir. Kitapla birlikte indirilen ve tilavet olunan sünnetin vahiy olduğu belirtilmektedir. Başka bir ifadeyle Kitapla birlikte zikredilen ve bir çok ayet-i kerimede Peygamber tarafından ta'lim edilmek üzere inzal edildiği haber verilen Hikmetin Sünnet olduğunu ve bunun da aynen Kur'an gibi vahye dayandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla Şafî burada Sünnetin vahiyle İnzal edilen kısmından bahsetmekte ve bunun hikmetle ifade edildiğini belirtmiş olmaktadır. Vahiyle inen bu kısma Sünnet demek ayrı; Sünnetin tamamına vahiy eseri demek ayrıdır. Nitekim Şafî' usûlüne dair telif edilen eserlerde de bu doğrultuda açıklamalar yer almakta ve bu görüş Şafî mezhebinin genel görüşü olarak kaydedilmektedir. Bkz. Ebu İsa hak

eş-Şirâzî, Şerhu'l-Luma', thk. Abdülmecid Türkî, Beyrut, 1988, 2/1091 -Çeviren

[368] Bunu daha net anlamak için vahyin ilk dönemlerine bakmak yeterlidir. İlk inen Kur'an ayetlerinde Peygamber (S.A.V)'in nübüvvetine dair bir beyan bulunmamaktadır. Ancak buna rağmen O, kendisinin Peygamber, kendisine nazil olan bazı vahiylerin de Kur'an vahyi olduğunu biliyordu. Bu hususlar, hadislerden de anlaşıldığı üzere Kur'an vahyi haricinde başka bir vahiyle - sonraki dönemlere ait bir ıstılahla belirtmek gerekirse- vahy-i gayri metlûv ile bildirilmiştir. - Çeviren-

[369] Peygamber (S.A.V)'in bütün beyan ve telkinleri Kur'an'la sınırlı değildi. Kur'an kapsamına girmeyen ve Kur'an olarak tescil edilmeyen beyanları da bulunmaktaydı. Kur'an vahyi olarak nazil olan iiahî hitaplar, Peygamber (S.A.V) tarafından ayrı tutuluyor ve Kur'an olarak kayda geçiriliyordu. Tabii bu da, inen sözkonusu

ayetlerin Kur'an'dan olduğu şeklinde bir açıklama eşliğinde oluyordu. Yani Peygamber (S.A.V), Kur'an'da yazılacak olan vahiyleri, diğer vahiylerden ve beşerî tasarruflardan ayrı tutarak "onların Kur'an'dan olduğunu ve o çerçevede kayda geçirilmesi gerektiğini" açıklayarak Kur'an kapsamına dahil ediyordu. Tabii ki Peygamber (S.A.V), bu ayırımı yaparken yine bir vahye dayanarak hareket ediyordu. Yoksa Peygamber (S.A.V) veya sahabenin iiahi bir bildirim olmadan bir şeyin Kur'an'dan olup olmadığını bilmeleri mümkün değildir. İşte Kur'an'daki bütün sûre ve ayetler bu tarzda Kur'an dışı bir vahiyle (vahyi-gayri metlûv ile) Kur'an kapsamına dahil edilmişlerdir. Bunu bariz bir örnekle açıklamak gerekirse: Mesela Alak sûresinin nazı! olan ilk beş ayetinin Kur'an vahyi kapsamına girip girmediğı Kur'an'da yer almayan nebevî bir beyanla olmuştur. Peygamber ise bu durumu kendisine

Kur'an haricinde gelen bir vahiyle bilmekteydi. -
Çeviren-

[370] Âl-i İmran, 71

[371] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
146-152.

[372] Buharî, İ'tisâm, 2, hadis nr: 7288;
Müslim, Hac, 73, hadis nr: 1337; Tirmizî, ilm, 17,
hadis nr: 2819

[373] Buharî, İ'tisâm, 2, hadis nr: 7280

[374] Buharî, İ'tisâm,.2, hadis nr: 7281

[375] Buharî, İ'tisâm, 5, hadis nr: 7301;
Müslim, Fezâil, 35, hadis nr: 6064

[376] Buharî, Nikah, 1, hadis nr: 5063;
Müslim, Nikah, 1, hadis nr: 1401

[377] Müslim, İman, 20, hadis nr: 177

[378] Ahmed, el-Müsned, 4/126; Ebu Davud,
Sünne, 5, hadis nr: 4594; Tirmizî, İim, 16, hadis
nr: 2815; İbni Mace, Mukaddime, 2, hadis nr: 42

Ancak Tirmizî ve İbni Mace namazdan bahsetmemişlerdir.

[379] Muvatta

[380] Ahmed, el-Müsne'd, hadis nr: 23922; Ebu Davud, Sünnü, 5, hadis nr: 4592; Tirmizî, İlm, 10, hadis nr: 2663; İbni Mace, Mukaddime, 2, hadis nr: 13; Beyhakî, De'âih'n-Nübûue, 6/549

[381] Ebu Davud, Sünnü, 5, hadis nr: 4591; Ahmed, el-Müsne'd, 4/131; Benzer bir hadisi Darimî rivayet etmiştir. Darimî, Mukaddime, 49/586; İbnî Mace Allah'ın haram kıldığı şeyler gibidir" cümlesine kadar rivayet etmiştir. Bkz. İbni Mace, Mukaddime, 2, hadis nr:12

[382] Ebu Davud, Harâc, 33, hadis nr: 3048 Hadisin senesinde Eş'as b. Şu'be vardır. Bu zat, bazıları tarafından tenkit edilmiştir.

[383] Ebu Davud, Kıyâmu'ı-Leyl, 314, hadis nr: 1366

[384] Buharî, İlm, 20, hadis nr: 79: Müslim, Fezâil, 5, hadis nr: 5912

[385] Buharî, İ'tisâm, 2, hadis nr: 7277

[386] Taberânî, el-Mucemu'l-Kebîr Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 152-156.

[387] Bu ifadelerde kısmen bir kapalılık hissettiğimiz için bunları açıklamak istiyoruz:

Sünnetin hüccet değerini sünnete dayanarak ispat ederken aşamalı bir istidlal gerçekleşmektedir. Bu aşamaları ayırarak sırasıyla zikrederim: Birinci Aşama: Peygamber (SAV)'in nübüvvet ve risaletini ispat eden bütün mucizeler ve bütün nebevî hasletler aynı zamanda onun, ilahî mesajın tebliğine ilişkin verdiği haberlerde (el-ahbâru'l-belâğîye) yalandan ve yanlıştan masum olduğunu gösterir. Bu masumiyet mucizenin delaletinin tabîî bir sonucudur. Aksi taktirde mucizenin delalet ettiği mana; risaletle

amaçlanan maksat ortadan kalkar. Mucizenin bu manaya nasıl delalet ettiği, giriş bölümünde bir örnek zımında İzah edilmişti. İstidlalin bu aşamasında Peygamber (S.A.V)'in tebliğe ilişkin verdiği haberlerde yalan ve yanlış düşmekten beri olduğunu öğreniyoruz. Bu nebevî haberlerden özellikle konumuzla ilgili olan haberlerden örnek vermek gerekirse: Mesela, Peygamber'in emir ve yasaklarına itaat etmenin vacip olduğu ("Muhammed'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur; Ona İsyan eden Allah'a isyan etmiş olur." Buharî; "Dikkat edin, bana Kur'an'la birlikte bir misli daha verildi."Ebu Davud, İbni Mâce) ve Kur'an'ın ilahî kelimeler olduğuna dair hadisler/haberler bu cümledendir. Bu iki örnek bazında söylemek gerekirse yani Peygamber (S.A.V)'den sadır olan emir ve nehiylere riayet etmek gerektiği ve Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğu konusundaki haberler, Peygamber (SAV)'den sadır olan belâğî haberlerdir. Ve

mucizenin delaletinin bir gereği olarak peygamberler bu haberlerin bildiriminde yanlış ve yalana maruz kalmaktan uzaktır. Aksi taktirde Cenab-ı Hakk'ın onlara ihsan ettiği mucizelerin bir anlamı kalmayacaktır. Zira mucize Cenab-ı Hakk'ın "falanca şahıs ileri sürdüğu elçilik davasında doğru söylüyor, bana isnad ettiği şeyler doğrudur, ben de onu teyid ediyorum" sözü mesabesinde bir fiildir.

İkinci Aşama: Peygamber (S.A.V)'in verdiği haberlere göre onun inşâî bildirimleri ve bu cümleden olarak emir ve nehiyleri ümmet için bağlayıcıdır. Bu emir ve nehiylere riayet etmeyenler hakkında tehditler varid olmuştur.

Başka bir ifadeyle Peygamber (S.A.V)'den varid olan sünnet ve hadisleri iki gurupla sınırladığımızda birinci gurup hadisler haber suretinde olup Peygamber (S.A.V)'in verdiği haberleri ve bildirimleri içerir. "Bana itaat etmeniz gerekir", "Bana Kur'an'la birlikte bir misli

daha verilmiştir" meâlindeki hadisleri buna örnek vermek mümkündür. İkinci gurup hadisler, emreden ya da nehyeden inşâî nitelikteki hadislerdir. "Bana itaat edin" mealindeki hadisleri (örneğin bkz. Buharı, İ'tisam, 2/7288} buna örnek vermek mümkündür.

Sonuç itibariyle iki gurup hadis ortaya çıkmaktadır. Muhatabımız bunlardan ikinci gruptaki hadislerin delaletini kabul etmediğinden onun nezdinde müsellemler olan haber içerikli birinci gurup hadislerle istidlalde bulunuyoruz. Yani birinci gurup hadislere dayanarak emredici hadislerin bağlayıcı olduğunu ispatlamak İstiyoruz. Dolayısıyla ispatlayan ve ispatlanan, aynı şey olmadığı için bir kısır döngüden bahsedilemez.

Sünnetin hüccet değerini izah ederken bunun yerine tek aşamalı bir yöntem İzlemek de mümkündür. Şöyle ki: Peygamber (S.A.V)'in mutlak masumiyeti, onun sözlü, fiilî ve takriri

bütün tasarruflarının hüccet olduğunu gösterir. Zira bilindiği gibi Peygamber (S.A.V)'in masumiyeti sözlü ifadelere münhasır değildir. O; sözlü, fiilî ve takrirî konularda da günaha ve yanlışla düşmekten masumdur. Dolayısıyla Ondan, dinin beyanına dair sadır olan her şey yalan ve yanlıştan beridir. Sadır olan hususların haber veya emir içerikli olması farketmez. İster haber olsun ister emir, her türlü tasarruf onun masumiyetinin gereği olarak hüccet değeri haizdir. -Çeviren-

[388] Geniş bilgi için bkz. Hücciyetu's-Sünne, 279-283 Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 156-159.

[389] Nahl, 44

[390] Buharı, Ezan, 18, hadis nr: 631; Fethu'l-Bârî, 3/11

[391] Müslim, Hac, 51, hadis nr: 3124

[392] Nisa, 105

[393] Nisa, 65

[394] Nisa, 60

[395] Şura, 21

[396] Tevbe, 31

[397] Enfal, 20

[398] Ahzap, 21

[399] Al-i İmran, 31

[400] Nisa, 80

[401] Bu açıklamalar ışığında "Ayetlerde emredilen Peygamber (S.A.V)'e itaâtian maksat Kur'an'da yer alan ilahî emirlere itaattir." şeklindeki iddianın geçersizliği de anlaşılmış olmalıdır. Bu iddianın geçersizliğine dair deliller pek çok olmakla beraber biz bir kaç hususu aktarmakla yetineceğiz: 1-Böyle bir yaklaşım, Kur'an dili olan Arapçanın üslûp ve özelliğine aykırıdır. Zira Kur'an'da [ısrarla] iki müstakil merciye, Allah'a ve Resulüne, İtaat emredilmektedir.

2- Bu yaklaşım, genelde peygamberlere özelde Hz. Muhammed {S.A.V}'e itaati emreden ayetlerin ruhuna aykırıdır. Zira ilgili ayetlerin sadece Allah'a itaati emretmemekle [bunun yamsıra] bizzat peygamberlere itaatin de emredildiğine delalet etmektedir.

3- Şayet iddia edildiği gibi ayetler, Peygamber'e ve nebevi sünnete itaati emretmeksizin sadece Kur'an'a itaati emretmekle yetinmiş olsaydı -Sünnetin bağlayıcılık vasfını kaybetmesi nedeniyle- Kur'an, uygulanması imkansız bir kitap haline gelirdi. Kur'anî emirlerin önemli bir kısmı anlamını ve hikmetini kaybedip zayi olurdu. Zira hiç bir mükellefin bu [kapalı] emirleri uygulama imkanı olmayacaktı.

[402] Buharî, Libâs, 46-47, hadis nr: 5866-7; Fethu'l-Bâri, 10/318

[403] Ebu Davud, Salât, 88, hadis nr: 646; İbni Sa'd hadisi bir kaç tarikle rivayet etmektedir. Bkz. İbni Sa'd, Tabakat, 1/480

[404] Buharî, İlrm, 27, hadis nr: 89; Fethu'l-Bârî, 1/185

[405] Buharî, İlrm, 26, hadis nr: 88; Fethu'l-Bârî, 1/184

[406] Buharî, Hayz 13, hadis nr: 314; Fethu'l-Bârî, 1/414

[407] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 159-164.

[408] Malik, Muuatta; Tirmizî, Ferâiz, 10, hadis nr: 2182

[409] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 164-165.

[410] Darimî, Sünen, 1/72; Mervezî, es-Sünne, 8

[411] Nesâî, 8/204; Ayrıca bkz. Darimî, Sünen, 1/60; Vekf, Ahbâru'l-Kudât, 2/189-190; Hilyetu'l-Evliya, 4/136; es-Sünenu'l-Kubra, 10/115; İ'îamu'l-Muvakkiîn, 1/65-90

[412] Şafiî, er-Risâle, 426

[413] Şafiî, er-Risâie, 430-431 Şafiî der ki: Becâle'nin hadisi mevsûldur. Bccâle yetişkin biri olarak Ömer b. ei-Hattâb'ı görmüş ve onun valilerinden bazılarına katiplik yapmıştır. er-Risâle, 432 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 165-166.

[414] Beyhakî, Delâil (Giriş kısmı), 1/25; Hafîb ve İbnî Abdilber bu hadisi birkaç kanaldan rivayet etmişlerdir. Bkz. el-Hatîb, el-Kifâye, 48; İbni Abdilber, el-Cami', 2/191

[415] Darimî, es-Sünen, es-Sünnetu Kâdiyetun aiâ Kitâbîİİâh, 1/117, hadis nr. 594; Hatîb, el-Kifâye, 48; İbni Abdilber, el-Câmi', 1/191

[416] Beyhakî, Delâil (Giriş kısmı); Hucciyetu's-Sünne, 331; İbni Abdilber, el-Câmi', 1/191

[417] Beyhakî, Delâii (Giriş kısmı); Hucciyetu's-Sünne, 332; Hatîb, e/-Kifâye, 49

[418] el-Hatîb, el-Kifâye, 47; İbni Abdilber, el-Câmi' 2/191-192

[419] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 166-168.

[420] İlk dönem alim ve İdarecilerinin Kur'an yorumunda çok serbest davrandıkları, lincak İmam Şafiî'nin buna tepki olarak ortaya çıkıp yorum için İctihad ve kıyas yerine genel olarak hadislerin temel alınması gerektiğini savunduğu iddiası, tarihî gerçeklere tamamen aykırı bir iddiadır. Özellikle oryantalistler tarafından ileri sürülen hadis hareketinin İmam Şafiî'yle başladığı tezi tamamen kurgusal olup hilaf-ı hakikattir. (Geniş bir değerlendirme için bkz. M. Mustafa el-A'zamî, İslam Fıkhı ve Sünnet) Sünnetin Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olarak görülmesi istisnasız bütün müçtehid imamların içtihad usûlünde karşılaştığımız bir vakıadır. Hatta Şafiî'nin mezhebini tedvin etmeden önce İmam

Malik'ten Muvatta dinlediği Irak'a gidip İmam Muhammed'den bir deve yükü ilim aldığı kaynaklarda geçmektedir. Şafî'den daha önce yaşayan İmam Ebu Yusuf ve Leys b. Sa'd'ın elimize ulaşan beyanlarından mevcut hadis anlayışının ilk dönemlerden itibaren varolduğu ve Şafî'nin belirleyiciliğinin sözkonusu olmadığı anlaşılmakta-dır.-Çeviren-

[421] Bu sözün izahı için Takiyyüddin es-Sübkî'nin Mecmûatur-Resâih'l-Mümriyye içinde basılan açıklamalarına bakılabilir. Bu eser, çok değerli ve nadir bulunan açıklamalar içermektedir.

[422] Bkz. İ'lâmu'l-Muvakiîn, 2/361

[423] Bkz. İ'lâmu'l-MuvaJtiîn, 2/364

[424] Bkz. Suyûtî, Miftâhu'lCenne, 24

[425] er-Risâle, 219

[426] İbni Teymiyye, Refu'l-Melâm ani'l-Eimmeti'i-A'lâm, 22-23

[427] Hucciyetu's-Sünne, 341-343
Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve
Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 168-
170.

[428] Muhammed Salih Ekinci, Huccet
Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet
Yayınları: 171.

[429] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
171.

[430] Burada zandan maksat Türkçe'de
kullanılan "şüpheli" anlamındaki zan olmayıp,
"Mütevatirin dışındaki" anlamındadır.

[431] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
172.

[432] Hacc, 78

[433] Nisa, 65

[434] Nisa, 105

[435] Nisa, 60

[436] Maide, 50

[437] Şura, 21

[438] Teybe, 31

[439] Bu açıklamalar ışığında "Ayetlerde geçen Peygamber (Sallailâhu Aleyhi ve Alini ve Sellem)'e itaâttan maksat Kur'an'da yer alan ilahî emirlere itaattir." şeklindeki iddianın geçersizliği de anlaşılmış olmalıdır. Bu iddianın geçersizliğine dair deliller pek çok olmakla beraber biz bir kaç hususu aktarmakla yetineceğiz:

1-Böyle bir yaklaşım, Kur'an etili olan Arapçanın usfûp ve özelliğine aykırıdır. Zira Kur'an'da [ısrarla] İki müstakil merciye, Allah'a ve Resulüne, itaat emredümetedir.

2- Bu yaklaşırı, genelde peygamberlere özelde Hz. Muhammed (Sallailâhu Aleyhi ve Alihi ve Sellem)'e itaati emreden ayetlerin bağlamına aykırıdır. Zira ilgili bağlam, mezkûr ayetlerin sadece Allah'a itaati emretmediğine [bunun

yanısıra] bizzat peygamberlere İtaatin de emredildiğine delalet etmektedir.

3- Şayet iddia edildiği gibi ayetler, Peygamber'e ve nebevi sünnete itaati emretmeksizin sadece Kur'an'a itaati emretmekle yetinmiş olsaydı -Sünnetin bağlayıcılık vasfını kaybetmesi nedeniyle- Kur'an, uygulanması imkansız bir kitap haline gelirdi. Kur'anî emirlerin önemli bir kısmı anlamını ve hikmetini kaybedip zayi olurdu. Zira hiç bir mükellefin bu [kapaî] emirleri uygulama imkanı olmayacaktı.

[440] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 172-177.

[441] Hucurât, 6

[442] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 177-178.

[443] Bkz. Hucciyetu's-Sünne, 419-420; Şerhu Müsellemi's-Subût, 2/133-134 Muhammed

Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 178-179.

[444] Bkz. Hucciyetu's-Sünne, 418-419; Şerhu Müsellemi's-Subût, 2/133-134 Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 179-180.

[445] Leknevî, Zaferu'l-Emânî, 222,223

[446] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 181-184.

[447] Bu iki şıkta zikrettiklerimiz, icaze yoluyla hocamız olan büyük alim ve muhakkik zat Abdulfettah Ebu Gudde (rahimehul!âh)'in "Lemehât Min Tarihi's-Sünneti ue Ulûmi'l-Hadis" adlı kitabının "Muhaddis Alimlerin Sünneti Muhafaza İçin Ortaya Koydukları En Önemli Esaslar" başlıklı bölümün özetidir. 138. sayafadan başlayan bu kısım aynı zamanda kitabın son yarısını oluşturmaktadır. Muhammed Salih Ekinci,

Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet,
Rağbet Yayınları: 184-186.

[448] Geniş bilgi için bkz. İbni Hazm, eJ-Fisa/, 1/334 vd.

[449] Mirkâtu'l-Mefâtîh, 1/218

[450] Edebu'l-İmlâ ve'l-İstimlâ, 4, 55

[451] Bu ifadede hadis, sûtûnsuz ayakta duramayan ve yükselemeyen bir eve benzetilmiştir. Hadisler de tıpkı bunun gibi ancak sahih isnad sayesinde kabule şayan olur. Tarihu Bağdad, VI/66; Abdulfettah Ebu Gudde der ki: "Konuyla ilgili olarak el-Ecvibetu'i-F adıla (s.21-26) kitabına yazdığım not lara ve el-İsnadu Mine'd-Din adlı kitabıma bakınız. Bu iki yerde tabiin < i tebe-i tabiînin isnadın önem ve lüzumuna dair söyledikleri şeylerin çoğunu aktardım.

[452] Üstâd Abdulfettah Ebu Gudde der ki: İsnada gösterilen bu büyük ihtimam sadece Ehl-i Sünnete has bir Özelliştir. İmamiye Şiası

nezdinde isnada önem verilmemiştir. Zira onlar şöyle der: "Bizim bütün hadislerimizin masum imamdan sadır olduğu kat'îdir. Bu tür haberler senede ihtiyaç duymaz." Bu İbareyi Şia ulemasının büyüklerinden Abdullah el-Mâmekânî, Tenkîhu'l-Makâl fi İmi'r-Ricâi (1/177) adlı eserinde nakletmektedir. el-Mâmekânî hicrî 1351'de vefat etmiştir. Daha sonra el-Mâkânî bu sözün kabulü için ravilerin durumlarını bilmenin gerekliliğini tartışır. Dr. Abdullah Feyyaz, Tarihul-İlmâmiyye ve Eslâfihim mine's-Şia (s. 140} adlı eserinde şunları kaydetmektedir: "İmamiye'ye göre imam, masum olduğundan onun söylediklerinde şüpheyi mahal olmaz." Dr. Abdullah aynı eserin 158. sayfasında da şunları kaydeder: "İmamların masumiyeti inancı, Şianın (Ehl-i Sünnetin aksine) senetleri Peygambere ulaştırma gereği duymadan, imamlardan sadır olan bütün hadisleri sahih addetmesine sebebiyet vermiştir yet vermiştir. Muhammed Salih Ekinci,

Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet,
Rağbet Yayınları: 186-188.

[453] 1/153

[454] Hadisi Taberânî el-Mu'cemu'l-Kebîr'de rivayet etmiştir. Hadisin ravii, sahih hadisin ravileriyle aynı şartları taşımaktadır.

[455] Hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Hadisin ravii, sahih hadisin ravileriyle aynı şartları taşımaktadır.

[456] Her iki rivayeti Suyûtî, Miftâhu'l-Cenne fi'l-İhticâci bi's-Sünne adlı eserinde nakletmiştir. s. 36

[457] İbni Teymiyye, er-Red ala'l-Ahnâî, 103

[458] Suyutî'nin bu sözünü Aliyyu'l-Kârî, el-Meuzûâtu'i-Kubrâ adlı eserin mukaddimesinde zikreder. Mezkur hadisi Buhârî (İlm, 38, hadis nr: 110) ve Müslim (Mukaddime, 1, hadis nr: 4) rivayet etmiştir.

[459] Müslim, Mukaddime, 5, hadis nr: 27

[460] Muhammed b. Sirtu el-Basrî, h. 33'te doğmuş ve 110'da vefat etmiştir.

[461] Bu durum, o dönemde, yalanla itham etme olayının veya bidat ve uydurma endişesinin olmamasından kaynaklanıyordu. Zira İnsanlar henüz bidat ve fitne hastalıklarından uzak bulunuyordu.

[462] Ebu Gudde, Lemehâh Min Tarihi's-Sünne ne Ulûmi'l-Hadis, 73-74

[463] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 188-190.

[464] Ebu Gudde, Lemehât rın Tarihi's-Sünne ve Ulûmi'l-Hadis, 65-73, 170-171 Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 191-192.

[465] İbni Salah, Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadis, 382

[466] Konuyla ilgili yazılan eseder hakkında bkz. Ebu Gudde, Lemehât min Tarihi's-Sünne, 155-159 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 192-193.

[467] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 193.

[468] Zirikli bu bilgiyi el-Âiâm (VII/25) adlı eserinde İbni Ebi'l-Hadîd'in Şerhu Nehci'i-Belâğa (9/64 el-Bâbî el-Halebî bask.} isimli kitabından nakletmektedir.

[469] Müslim. Mukaddime, 6, hadis nr: 60

[470] Sahâvî, el-İ'ân bi't-Taubîh, 69 (el-Makdisî baskısı}

[471] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 193-194.

[472] Sahâvî, ei-Mutekellimûn fi'r-Ricâl, 138

[473] Mîzân, 3/487; üsânu'İ-Mîzân, 5/69

[474] İbni Ebi Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dîl, 1/1:289; Tehzibu't-Tehzîb, 1/469 Kusuru gizleme ve edep ilkesi gereği kardeşinin ne yaptığını söylemeyip işaret etmekle yetinmiştir.

[475] Mizan 5/69

[476] Delâilu'n-Nübüvve, 1/47

[477] İbnu'l-Kayyim, Muhtasaru's-Savâiki'l-Mursele, 2/358 Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 194-196.

[478] Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 196-197.

[479] Keşfu' z-Zunûn, 1/582

[480] Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 197-198.

[481] Süleyman en-Nedvî, er-Risâtetu'l-Muhammediye s. 56-57 Muhammed Salih Ekinci,

Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 198-200.

[482] Muhammed Enver el-Keşmîrî, Feyzu'l-Bârî, 1/34

[483] Ahmed Şakır, el-Bâisu'l-Hasîs, s. 106

[484] Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 200-203.

[485] Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 203.

[486] Talak, 1; Zerkeşî'nin eÎ-İcâbe !i İradi mâ İstedrekethu Aişetu ala's-Sahabe, adlı eserinde bu türden pekçok güzel örnek bulunmaktadır.

[487] İbni Ebi Hatim er-Râzî, 1/1:21; er-Râmehurmuzî, el-Muhaddisu'i-Fasıl, 318; Bağdadî, el-Kifâye, 431

[488] Mevzu' hadislerle ilgili literatür için Abdulvahhab Abdullatîf ve Abdullah Muhammed es-Sıddîk'İN tahkikiyle yayımlanan Tenzîhu't-

Şeriatî'l-Merfûa adlı eserin giriş kısmına bakılabilir. Muhakkik Abdolvahhab Abdullatîf, burada değişik dönemlerde yazılmış ve sadece mevzu hadisleri konu edinen yirmi küsur eseri tanıtmaktadır. Mevzuatla alakalı literatürün sadece mevzu hadislere tahsis edilen eserlerle sınırlı olmadığına dikkat etmek gerekir. Genel başlıklı hadis kaynaklarında da en az bu kadar belki de bundan daha fazla bi' malzemenin var olduğu gözardı edilmemelidir. Mevzuat literatürünün aynı zamanda metin tenkidi literatürü içerisinde yer aldığını da hatırla tutmak gerekir. Metin tenkidıyla ilgili literatürü aynı başlık ("metin tenkidi" başlığı) altında aramanın yanlış olduğu açıktır. Zira sözkonusu ettiğimiz anlamda "metin tenkidi" terkibi daha ziyade modern dönemlerde şöhret bulmuş bir terkiptir. Hatta bu nedenle Abdülfettah Ebu Gudde gibi hadisçiler, bunun yerine "hadisin mana bakımından incelenmesi" (sebru ma'na'I-ha-dis) başlığının

seçilmesinin daha uygun olacağını belirtmişlerdir. Mevzuat kitaplarının yanısıra müçtehid imamların telif ettiği, hadislerin metin ve sened bakımından incelendiği geniş fıkıh mecmuaları, usûlü'd-din alimlerinin yazdığı eserler, fakih muhaddislerin yazdığı kitap ve şerhler ve dilci muhaddislerin hadislerdeki garîb lafızları, tashif ve hataları açıklayan kitapları da metin tenkidi literatürünün diğer kısmını oluşturmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Muhammed Tâhir el-Cevâbî, Cuhûdu'l-Muhaddisîn fi Nakdi Metni'l-Hadîsi'n-Nebeuîyyi's-Şerîf. 1986, Tunus -Çeviren-

[489] Bkz. e!-Menâru'l-Münîf; Tenzîhu's-Şerîa; Lemehât min Tarihi's-Sünne adlı kftabın son kısımları

[490] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 204-206.

[491] el-En vâru'l-Kâşife, 6-7

[492] er-Rîsâle, 399 (madde: 1099)
Muhammed Mustafa el-A'zamî, Menhecu'n-Nakd
Inde'l-Muhaddisîn Neş'etuhu ve Tarihuhu adlı
eserinde (s. 82) İmam Şafiî'nin bu sözüyle ilgili şu
açıklamalarda bulunuyor: "Muhaddisîler bütün
tenkitlerinde aklı kullanmışlardır. Ancak bir
hadisin kabulü veya reddinde sırf akla
dayandıkları durumlar çok nadirdir. Hadisleri
inceleyen İlmî bir yöntemin de bundan farklı
olması düşünülemez. Zira her hadisin değer-
lendirilmesinde sırf akla başvurmak (herşeyden
önce] aklen imkansızdır... Hiçbir akıl sahibi
Peygamber (SAV.)'in tarihî varlığından ve
yeryüzünde yaşadığından şüphe duymaz.
[Bilindiği gibi] yeme, içme, uyuma v.b durumlar
beşer tabiatının bir gereğidir. Peygamber
(SAV.)'in sağ eliyle yemek yediğini, üç nefeste su
içtiğini, yatarken ve kalkarken belirli dualar
okuduğunu bildiren rivayetlere baktığımızda, bu
rivayetlerde aktarılanların ya da bunların zıddının

aklen mümkün olduğunu görürüz. Bir kimsenin sağ eliyle yemek yemesi mümkün olduğu gibi sol eliyle de yemek yemesi mümkündür. Üç nefeste su içmesi mümkün olduğu gibi, bir veya iki nefeste de bunu yapması mümkündür. Keza dua etmesinde veya etmemesinde de bir imkansızlık yoktur. Akli açıdan arzettiğimiz bu durumların veya buna zıt durumların olup olmaması için hiç bir neden yoktur. Her iki şık ta mümkündür. Bunlardan biri vâki' olabileceği gibi zıddı da vâki' olabilir. Aklen birini diğerine tercih edemezsiniz. Bu gibi durumlarda haberin mevsûkiyetini tercih etmenize neden olan kriter akıl değil, haberi veren kimsenin güvenilirliğidir. Sünnet kaynaklarına baktığımızda hadislerin çoğunun bu kapsama girdiğini görürüz². Bu açıklamalar ışığında muhaddislerin akli ihmal ettiği şeklindeki itirazların yersiz olduğu anlaşılmaktadır. Zira aklın kendisi, bu tür önermelerin, konusu haricinde kaldığını bildirmekte [ve kendisini

sınırlandırmaktadır.]" Müellif, bu ifadelerden sonra senedi sağlam olduğu halde sırf metinden dolayı reddedilen hadis örneklerini vererek açıklamalarına devam eder. Bkz. A.g-e, s. 81-82 - Çeviren-

[493] İkinci maddeyle ilgili bu açıklamayı Abdülfettah Ebu Gudde'nin, eİ-Mual-limî'nin açıklamalarına düştüğü ta'likten alarak el-Mualîmî'nin cümleleri arasına yerleştirdik.

[494] el-Kifâye, 429

[495] Geniş bilgi için Ebu Gudde'nin Lemehât'ta el-Muallimî'nin sözleri üzerine yazdığı açıklamaya bakınız. Lemehât, 172-176 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 206-209.

[496] eİ-Cerh vc't-Ta'dfl, 1/1/21

[497] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 209-210.

[498] el-Mevzûât, 3/111

[499] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 210-211.

[500] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 211.

[501] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 211.

[502] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 212.

[503] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 212-213.

[504] el-Mevzûât, 2/112

[505] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 213.

[506] el-Mevzûât, 1/105

[507] el-Mevzûât, 1/105

[508] Ibnu'l-Cevzî'nin bu açıklamasında görüldüğü gibi muhal ve münker muhteva taşıyan veya bu türden bir sonuca götüren hadislerin isnadı nasıl olursa olsun içeriğine bakılarak Peygamber (S-A.V.)'e ait olmadığına hük-mediiir. Binaenaleyh "yerleşik usûlde isnada rağmen hadisin Kur'an öğretilerine, tarihî gerçeklere, tecrübeye ve yaşanan gerçekliğe aykırı olup olmadığına bakmadan bir hadisin Peygamber'e aidiyetini inceleme faaliyetinin olmadığını" ileri süren tezler vakıayı yansıtmamaktadır. Ancak bu faaliyet, mu'terizlerin istedikleri oranda ve mahiyette değildir ve olması da gerekmiyor. Yerleşik telakkide isnada nisbetle metin tenkidi sübjektif bir mahiyet taşıdığı için sened bakımından sahih olan ve muhteva bakımından da makûl ve makbul bir izahı yapılabilen hadisler olumsuz anlamda bir tenkide konu olmazlar.

Mesela sened bakımından sağlam ancak günün hakim veri ve değerlerine uymayan rivayetler bu anlamda bir tenkide konu olmamıştır. Bir hadisin alışılmışı aykırı olmasıyla sarîh ve kat'î verilere aykırı oluşu arasında fark olduğu bilinciyle hareket edilmiştir. Bu nevi hadisler sadece metne bakılarak değerlendirilmemiştir. Sadece ka'tî olarak temel kıstaslarla çelişen rivayetler, isnada bakılmaksızın reddedilmiştir. Ibnul-el arrak, Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfûa adlı eserinde bu hususu şöyle ifade eder: "Bir rivayetin, te'vil edilmeyecek derecede akla aykırı olması; his, müşahede ve âdetin reddettiği bir mana taşıması; Kitab'ın kat'î delâletine, mütevatir sünnete veya kat'î icmaa aykırı olması onun uydurma olduğunun alametidir... Tabîî bütün bunlar telif imkanının olmadığı durumlarda sözkonusudur. Aksi halde te'lif yolu tercih edilir." (a.g.e, s. 6) Bundan dolayı İmam Şafiî sadece metne bakılarak reddedilen hadislerin sened tenki-diyle

reddedilen hadislere oranla daha az olduğunu belirtmektedir: "Genelde hadislerin doğru ya da uydurma olduğu, onları aktaranların doğruluğu ve yalancılığıyla bilinir. Ancak Özel ve sayıca az bazı hadislerde durum böyle değildir.[Yani ravinin doğruluğu ve yalancılığından hareketle haber değerlendirilmez, bizzat haberin muhtevasına bakılarak hadis değerlendirilir.] Bu gibi hadislerin doğruluğuna veya uydurma olduğuna ravinin, gerçekleşmesi imkansız olan bir şeyi aktarmasıyla yahut aktardığı hadise muhalif olan hususların sağlamlık ve doğruluğuna dair delâletlerin daha çok oluşuyla delil getirilir." (er-Rîsâle, madde:1099)

Ancak günümüzde özellikle akademik çevrelerde, makûl bir izahla kabul edilebilecek bir çok hadis de bu kapsama dahil edilmek istenmektedir. Aslında bu mantıkla bakıldığında Kur'an'da da muhteva olarak sıkıntı oluşturacak epey âyet vardır. Ancak Kur'an, subût bakımından

bir şüphe taşımadığı için Kur'an'a karşı inkarcı bir tavır yerine tarihselci veya alegorik bir yorum benimsenmektedir.

Mesela Kur'an'da yer alan ve Hz. Nuh'un kavmi arasında dokuz yüz elli sene kaldığını (Ankebut, 14) anlatan ayet bir problem teşkil etmezken, Hz. Adem'in boyunun altmış zira' olduğunu ifade eden Buhârî hadisi problem olarak algılanmaktadır.

Nâşize kadının durumunu ifade eden ilahî beyan (Nisa, 34) tarihsel yorumlarla izah edilmeye çalışırken aynı içerikteki hadisler temel ilkelere aykırılık adına rahatlıkla inkar edilebilmektedir.

İnsanların bir tek nefisten yaratıldığını, sonra da o nefisten eşinin var edildiğini beyan eden Kur'ânî hitab (Nisa, 4; A'raf, 189; Zümer, 6) akla ve dilin en bedihî verilerine ters düşen yorumlarla geçiştirilirken daha açık bir şekilde Hz. Havva'nın Hz. Âdem'den yaratıldığını

Söyleyen sahih hadisler mevzuat nitelemesiyle rahatlıkla bloke edilmektedir.

İnsanı Allah'ın emriyle koruyan (Ra'd, 11) ve Cenab-ı Hakk'ın tavzifiyle insan ruhunu kabzedenden meleklerin bulunduğunu bildiren ayetler (En'âm, 61; Secde, 11} tevhid inancıyla uyumlu bir şekilde yorumlanıyor, ama ebdâlin varlığından bahseden hadisler tevhid inancına aykırı bulunmaktadır. Gök taşlarının ve kayan yıldızların semadan haber dinlemek isteyen şeytanları taşıyan ateş huzmeleri olduğunu söylen ayetler bir sıkıntı oluşturmazken buna muadil hatta modern bakış ve kültürle şekillenmiş aklın daha rahat anlayabileceği hadisler gerçeklerle İlgisiz olarak nitelenip reddedile-bitmektedir.

Bazı taşların Allah korkusundan yuvarlandıklarını bildiren ayet-i kerime (Bakara, 74) sebep-sonuç açısından ilgisiz bulunmazken, benzer nitelikteki hadisler mesela Peygamber mescidindeki hurma kütüğünün Peygamber'in

ayrılığından dolayı ses çıkardığını anlatan Buhari hadisi ilgisiz bulunabilmektedir.

Kıyamet günü Rabbin arşının sekiz melek tarafından taşınacağını anlatan ayet (Hakka, 17) te'villi veya te'vilsiz bir şekilde izah edilirken, buna benzer nitelikteki müteşabih hadisler antropomorfik (teşbih içeren} bir usûp taşıdığı gerekçesiyle isrâîlî rivayetler listesine dahil edilebilmektedir. Bu ifadelerden mezkûr ayetlerin problemli ve kabul edilemez nitelikte olduğunu söylemek istediğimiz şekilde yanlış bir sonuç çıkarılmamalıdır. Biz, ister ayet, ister hadis olsun vahye dayalı veya vahyin onayına mazhar olan bütün nebevi beyanatın îman vasfının bir gereği olarak tereddütsüz bir şekilde kabul edilmesi gerektiğine inanıyoruz. Burada sadece ayetlerle aynı veya benzer içerik taşıdığı halde hadisleri reddeden mantık erbabı açısından bir paradoks ve tutarsızlık bulunduğunu belirtmek istiyoruz. Öyle anlaşıyor ki örneklerini verdiğimiz bu ve benzeri

ayetler şayet senedi sağlam bir nebevî hadis formunda gelseydi tarihsel ve ailegorik yorum külfetine de ihtiyaç duyulmadan reddedilecekti. Halbuki tutarlı bir tutum her ikisini de kabul etmeyi gerektirmektedir. Birini te'vil ederek veya tarihselci yorumlarla izah edip kabul ederken muhteva bakımından buna muadil olan hadisleri reddetmek doğru ve tutarlı değildir.

Kur'an'ın subût bakımından kat'î olduğunu, hadislerin ise genelde âhâd yolla geldiğini ileri sürerek mezkur tezi mâzûr göstermek de doğru değildir. Daha Önce belirtildiği gibi bu hadisler sübûttan dolayı değil, içerik nedeniyle tenkit edilmektedir. Aynı veya benzer içerik Kur'an ayetlerinde de yer aîdığına göre ve bu da tevilli veya teviîsiz bir şekilde izah edilip kabul edildiğine göre aynı durumun hadisler için söz konusu olmaması için hiç bir neden yoktur. Bütün bunlar problemin subût meselesi olmadığını, bilakis meselenin delâlet meselesi olduğunu

göstermektedir. Subûta gelince, ilmî ve tutarlı bir davranış, her şeyin hakkettiği konumunda ele alınmasını gerektirmektedir. Tevatürle sabit olan yukarıdaki ayetlerin subûtunu kabul eden biri, âhâd yolla gelen ve benzer bir içerik taşıyan sahih hadisleri de kabul etmelidir. Şu farkla ki bunlardan birincisini kat'î bir bilgiyle benimserken, ikincisini (karine olmaması durumunda) zann-ı galip düzeyinde bir bilgi ve kanaatle kabul etmek durumundadır. Metnin içeriğini ve delâlet ettiği anlamı ileri sürerek hadisi reddetmek tutarlı bir tavır değildir. Zira aynı veya buna muâdil denebilecek muhteva ayetlerde de mevcuttur. Aslında bu hadislerin kat'î olması durumunda da muhatablarımız açısından bir şeyin değişmeyeceği açıktır. Zira subûtu ve delâleti kat'î olan Kur'an ayetleri bile sonuçta tarihî ve temsili yorumlarla işlevsiz hale getirilip belirleyici olmaktan uzaklaştırıldığına göre hadislerin subût

bakımından kat'î olması halinde de aynı akıbeta duçar olacakları açıktır. -Çeviren

[509] el-Mevzûât, 1/125

[510] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 213-216.

[511] Metin tenkidi için sırf hadis usûlî kitaplarına bakıp bu alanda yeterli bir literatürün olmadığını söylemek yanlışdır. Usûl-i Hadisin yanısıra dörtbaşı ma'mur bir tenkit ve tahlil teorisi görmek için Usûl-İ Fıkıh'a bakmak gerekir. Bu gün Usûl-} Fıkıh olarak anılan bu ilim, aslında bütün islamî ilimlerin usûlü ve metodolojisidir. Bu tenkid teorisinin pratik boyutunu görmek için de hadis şerhlerinin yanısıra müçtehidlerin, fakih muhaddislerin ve usû-lü'd-din bilginlerinin eserlerine bakmak gerekir. Daha önce değindiğimiz gibi mevzuatla ilgili literatürü de bu metin tenkidi kapsamında değerlendirmek gerekmektedir. -Çeviren-

[512] Burada yeri gelmişken yaygın bir anlayışa değinmek istiyoruz. Metin tenkidinin yetersizliğinden bahsedenlerin çoğu Ku'an'a arz ve temel prensiplere aykırılık gibi tenkid ilkelerinin sadece mevzu ve zayıf hadislerle uygulandığını, hadîs mecmualarındaki sahih hadislerle tatbik edilmediğini belirtmektedir. Bu argüman, mantıkî açıdan hatalıdır. Zira mevzuat kitaplarında yer alan hadisler veya fıkıh ve usûlud'd-din sahasında yazılan eserlerde mevzu ve zayıf olarak nitelenen hadisler, sözkonusu kriterlere kat'î derecede aykırı bulunduğu için mevzu veya zayıf olarak nitelenmiştir ve ilgili kitaplarda kaydedilmiştir. Daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse hadisle iştigal eden alimler, hadisleri, belirtilen sened ve metin kriterleri açısından ele alıp incelemişlerdir. Bu incelemeler sonucunda mevcut kaynaklar oluşmuştur. Kur'an ve sarîh akıl gibi temel kıstaslara kat'î derecede aykırı olan rivayetler ise mevzu olarak

nitelenmiştir. Ulemadan bazıları da aynı gerekçelerle mevzu olduğuna inandıkları hadisleri biraraya getirmişlerdir. Yoksa önce mevzu diye isimlendirilen bir yekûn oluşturulup sonra adı geçen tenkit kriterleri uygulanmış değildir. Zira böyle bir şeyin ölüyü öldürmekten farkı yoktur. Ulema önce tenkid kriterlerini uygulamış ve bu kriterler ışığında belirlenen rivayetler mevzu veya zayıf olarak nitelenip ilgili eserlerde kayda geçirilmiftir. Mevcut hadis kaynaklarının bu kriterler ışığında oluştuğunun kanıtı bu çalışmaları yapan muhakkik muhaddislerin açıklamaları ve eserleridir. Bu çerçevede zikredilebilecek ve hiç bir tartışmaya mahal bırakmayacak bir diğer delil ise Muhammed Mustafa el-A'zamî'nin kısmen tahkik edip yayımladığı İmam Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (204-261)'ye ait Kitabu't-Temyîz adlı eserdir. Eserin temin edilen varakları A'zamî'nin Menhecu'n-Nakdi   Inde'l-Muhaddistn

(Mektebetu'l-Kevser, 1990, S. Arabistan) adlı eseriyle birlikte yayımlanmıştır. Kitab şu haliyle bile içerdği örneklerle bahse konu olan tenkid kriterlerinin uygulandığı hakkında yeterli bir fikir vermektedir. Bunun yanısıra mevcut hadis müdevve-natı oluştuktan sonra da tenkid işlemini mevcut mudevvenatı da içine alacak şekilde geniş bir çerçevede uygulamaya devam edenler olmuştur. Bunun en bariz şahitlerinden biri cumhura göre sahih olan ve şu an tedavülde bulunan hadis kaynaklarında yer alan bazı hadislerin de daha sonraları telif edilen mevzuata dair bazı eserlerde yer almasıdır. Mesela Ibnu'l-Cevzî konuyla ilgili eserinde Ebu Davud, Tirmizi ve Müstedrek'te yer alan bazı hadisleri de mevzu olarak nitelemiştir. Harta Buharî ve Müslimden de birer hadise yer vermiş ve bu nedenle ulemanın haklı tenkidine uğramıştır, (bkz. Tenzihu'ş-Şerîa, Tahkik mukaddimesi) -Çeviren

[513] Metin tenkidi, yapısı gereği sübjektif niteliği ağır basan bir yöntemdir. Metin tenkidıyla sened tenkidi arasındaki bu yapısal farklılık, metin tenkidi konusunda daha sınırlı ve ihtiyatlı davranmayı gerektirmektedir. Kaynaklarımızda sırf metin tenkidi nedeniyle reddedilen hadis oranının sınırlı oluşu da bundan dolayıdır. Dolayısıyla metin ve isnad tenkidi konusunda matematiksel anlamda bir eşitliğin olması gerektiğini söylemek doğru değildir. Bu gibi yerlerde eşitlik dengeyi sağlamaz. Esas denge, her iki tenkid yöntemini, taşıdıkları yapısal farklılığı gözönüne alarak gerekli ölçü ve sınırları aşmadan uygulamakla sağlanabilir. Metin ve sened açısından tenkid edilen hadisler arasında matematiksel eşitlik temin etmek uğruna aslında makûl ve makbul izahları yapılabilen hadisleri de problemli göstermek aynı zamanda metodik bir hatadır. İmam Şafiî'nin (er-Risale, madde:1099) şu ifadeleri müçtehid imamların bu gerçeği çok iyi

ihata ettiklerini göstermektedir: "Genelde hadislerin doğru ya da uydurma olduğu, onları aktaranların doğruluğu ve yalancılığıyla bilinir, Ancak özel ve sayıca az bazı hadislerde durum böyle değildir. (Yani ravinin doğruluğu ve yalancılığından hareketle haber değerlendirilmez, bizzat haberin muhtevasına bakılarak hadis değerlendirilir.] Bu gibi hadislerin doğruluğuna veya uydurma olduğuna ravinin, gerçekleşmesi imkansız olan bir şeyi aktarmasıyla yahut aktardığı hadise muhalif olan hususların sağlamlık ve doğruluğuna dair delâletlerin daha çok oluşuyla delil getirilir." -Çeviren-

[514] Hadis, bütün islamî ilimlerin müşterek kaynağı olduğu için hadislerle ilgili çalışmalar değişik branşlara dağılmış vaziyettedir. Mesela itikada ilişkin hadislerden hangilerinin tenkit edildiğini ve hangilerinin esas alındığını görmek için usui-i din ulemasının eserlerine; fıkıhı hadislerden ne kadarının nasıl tenkit edildiğini

görmek için müçtehidlerin ve aynı zamanda fakih olan muhaddislerin kitaplarına, bunların ötesinde genel anlamda bir metnin tenkit ve yorumu için nasıl bir metodoloji belirlendiğini görmek için de usûl-i fıkıh kaynaklarına başvurulmalıdır. - Çeviren-

[515] Günümüzde metin tenkidinin yetersizliğini gündeme getirenler, bazı cüz'î örnekler ileri sürerek, birtakım hadislerin tenkit edilmesi gerektiğini söyleseler de yapılan şeyin, sınırlı ve ölçülü ilmî bir faaliyet olduğu söylenemez. Öngörülen faaliyet, sonuçları itibariyle çok gene! bir mahiyet taşımaktadır. Bu proje ve faaliyetler, başlangıçtan günümüze intikal eden, gerek teoride ve gerekse pratikte, İslamın ve islam medeniyetinin temel iskeletini oluşturan ve bütün islamî kurumlara rengini veren, yerleşik usûlün sahih olarak belirlediği hadislerin ezici çoğunluğunu devre dışı bırakmayı gerektirmektedir. Bu ise açıkça ifade edilmese de

şu anlama gelmektedir: "İslam Dini genel olarak aslî hüviyetini ve ana çizgisini koruyamamış ve çoğunluğu İtibariyle tarihî süreç içerisinde tahrife uğramıştır," Zira İslamın ve İslam Medeniyetinin somut şeklini belirleyen Kur'an'ın genel ilkelerinden ziyade, hadislerin müşahhas beyanlarıdır. İslamın ve islam toplumunun bünyesinde bu denli hassas bir mevkiye haiz olan hadislerin tarihî hengâmede kaybolup tanınmaz hale geldiğini ve on dört asırlık bir fetretten sonra yeni tenkid kriterleriyle ancak keşfedilebileceğini ileri süren bir düşünce, tabîî olarak dinin tahrif edildiğini ve tarihî süreklilik vasfını kaybettiğini de ileri sürmüştür. Böyle bir sonuç ilmî ve tarihî gerçeklere aykırı olmakla beraber, dinin kıyamete dek her dönemde seçkin topluluklar (Maide, 54) tarafından aslî safiyetine uygun olarak temsil edileceğini (Müslim, İmâre, 53, hadis nr: 4927-35) ifade eden naslara da aykırıdır. -Çeviren-

^[516] Al-i İmran, 71

[517] Hicr, 9

[518] Hicr, 9

[519] Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 216-224.

[520] Marifetu Ulûmi'l-Hadis, 56-60

[521] Marifetu Ulûmi'l-Hadis, 113
Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 224-225.

[522] el-Muslimûn dergisi, c. 6, s. 565, sayı: 6/49; Nedvî, TahSâku Ma'na's-Sünneti ve Beyânı'/-Haceti iieyhâ, 49-54

[523] Tevbe,32

[524] Saf, 8

[525] Hicr, 9 Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnnet, Rağbet Yayınları: 225-228.

[526] Tirmizî

[527] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 229-231.

[528] Bkz. Abdulganî Abdülhalik'in "Buhûsun fi's-Sünneti'l-Müşerrefe" (Ebu Gudde, Lemehât min Tarihi'sSünne ve Ulûmi'l-Hadîs, 22'den naklen)

[529] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 231-232.

[530] Câmiu Beyâni'l-İlm, 2/191; ei-Fakîh ve'l-Mutefakkih, 1/76; Detay için bkz. Abdurrezzâk, el-Musannef, 11/155

[531] Ebu Gudde, Lemehât, Min Tarihi's-Sünne, 31-32

[532] İbni Abdilber, Camiu Beyâni'l-İlm ue Fadlihi, 2/191

[533] Hicr,9

[\[534\]](#) Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 232-234.

[\[535\]](#) Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 234.

[\[536\]](#) Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 234.

[\[537\]](#) Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 235.

[\[538\]](#) Araf, 157

[\[539\]](#) Nisa, 65

[\[540\]](#) Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 235.

[\[541\]](#) Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 236.

[542] "Erîke" sofa veya evlerde çeşitli kumaşlarla süslenen yumuşak koltuk ve yatak anlamına geliyor. Gelinler için hazırlananlarda olduğu gibi. Hattâbî, Meâlimu's-Sünen adlı eserinde (7/8) bu hadisi şerh ederken şunları kaydediyor: "Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Âlihi Sellem) burdaki nitelemeyle lüks ve refah içinde yaşayan, dine az önem veren, evlerine yapışıp ilim talep etmeyen, ilmi yerinden ve ehlinden almak için yola koyulmayan kibirli ve zorba kimseleri kasdetmektedir."

[543] Ebu Davud, Sünne, 5, hadis nr: 4591; Ebu Davud, Et'ime, 33, hadis nr: 3798, 3799, Gelecek olan ikinci rivayetteki "Kuşlardan pençeli olanlar size helal değildir." cümlesini Ebu Davud'dan alıp ilave ettik; Aynı hadis için bkz. Tirmizî, Ebvâbu'l-İlm, 10, hadis nr: 2801; İbni Mace, Mukaddime, 2, hadis nr: 12; Darimî, Sünen, Bab: es-Sünne Kâdiyetun ale'l-Kitab, 1/117

[544] Hattâbî der ki: Yani sahibinin ihtiyaç duymadığı ve başkası tarafından alınmak üzere terkettiği buluntular istisna edilmiştir.

[545] Ebu Davud, Sünne, 5, hadis nr: 4592. Hattâbî şöyle der: "Hadisin manası şudur: Bu durumdaki biri misafir olarak ihtiyaç duyduğu kadarını aynı zamanda misafiri ağırlamaktan yoksun bırakanlara da bir ceza olarak alma hakkına sahiptir. Tabii ki bu cevaz, yiyecek bir şey bulamayan ve nefsî hakkında endişeye kapılan çaresiz kimselere mahsustur. Bu hadis, aynı zamanda hadislerin Kitaba arzedilmesine gerek olmadığına hadisin Allah ve Rasûlüne nisbetinin sabit olması halinde kendiliğinden hüccet değeri kazandığına delildir. Bazılarının rivayet ettiği "Size bir hadis gelince onu Kur'ana arz edin. Kur'an'a uyuyorsa onu alın, uymuyorsa onu terkediniz." şeklindeki hadise gelince bu, aslı olmayan batıl bir hadistir. Nitekim Yahya b. Maîn

bunun zındıklara ait bir uydurma olduğunu belirtmiştir."

Bazıları hadisin mevzu olmadığını hadisteki "Kur'an'a uyguniuk"la -hadisin siyakından da anlaşıldığı gibi- çelişmezliğin kastedildiğini belirtmiştir. Buna göre Kur'an ve Mütevatir Sünnetle çelişmeyen âhâd haberler kabul edilir. Kur'an ve Sünnette sözkonusu habere tanıklık eden bir hususun olmaması da onun makbûliyetini gölgelemez. [Yani arz edilen haberin Kur'an ve mütevatir Sünnete aykırı olmaması yeterlidir.] Bu hadis ile ilgili bir değerlendirme için bkz. Ebu Gudde, Lemehât, 29-30

Beyhakî'nin el-Medhal adlı eserinde rivayet ettiği ve Umeyye b. Abdillâh b. Halid'in Abdullâh b. Ömer'e hitaben söylediği şu sözler de konuyla ilgili hadisler arasında zikredilebilir. Umeyye, İbni Ömer'e şöyle der: Biz ikamet ve korku halinde kılınan namazlarla ilgili Kur'an'da bazı şeyler görüyoruz. Ancak yolculuk halindeki

namazla ilgili bir şey görmüyoruz. Bunun üzerine İbni Ömer şöyle der: "Ey kardeşimin oğlu, Allah Hz. Mubammed (Sallallâhu Aleyhi ve Âlihi Sellem)'i hiçbir şey bilmediğimiz bir anda bize gönderdi. Biz onun yaptığını gördüğümüz şeyleri yapıyoruz." Nesâî, 3/117; İbni Mâce, İkâmetu's-Salât, 73, hadis nr: 1066; Hâkim, el-Müstedrek, 1/258

[546] Ebu Davud, Sünne, 5, hadis nr: 4592; Tirmizî, İlm, 10, hadis nr: 2800; İbni Mace, Mukaddime, 2, hadis nr:13. Tirmizî, bu hadisin hasen olduğunu söylüyor.

[547] Yani sizden hiçbirini bu durum üzere görmeyeyim. Bu, tıpkı "seni burada görmeyeyim" ifadesindeki kullanım gibidir. Kendisini onları bu durumda görmekten nehyediyor ama [aslında] bununla (mübalağa sanatını kullanarak} onları sözkonusu duruma düşmekten nehyetmiş oluyor.

[548] Hattâbî, Meâtirmt's-Sünen, 7/8

[549] İbni Kayyim, İ'lâmu'l-Muuakkun, 2/287-290 vd.

[550] İbni Kayyim, İ'lâmu'l-Muuakkîn, 2/290

[551] İ'lâmu'l-Muvakiîn, 1/32, 1/156-157
Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 236-239.

[552] Buharî, İlm, 38, hadis nr: 110. Suyûtî der ki: Bu hadisi yüzden fazla sahabî rivayet etmiştir. Suyûtî'nin bu sözünü AÜyyü'1-Kâri el-Meuzüatu'I-Kubrâ adlı eserin mukaddimesinde nakletmektedir.

[553] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 239-240.

[554] Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, 6/511; İbni Kudâme, el-Muğnî, 7/52

[555] Bkz. el-Muğnî, 5/459; Hucciyetu's-Sünne, 515

[556] Bkz. el-Muğnî, 5/454

[557] Bkz. Şerhıtrpmdeti'l'Âhkâm ve Tâlikâtı, 4/32; Tarhu't-Tesrîb, 7/31-32; el-Muğnî, 7/478:İmamların da ifade ettiğı gibi bu konuda aykırı davrananların muhalefetine itibar edilmez.

[558] Bkz. İbni Kudâme, el-Muğnî, 11/65

[559] Hucciyetu's-Sünne, 516

[560] Lemehât min Târthi's-Sünne, 28

[561] İbni Kayyim, et-Turuku'l-Hukmiyye, 72-73 Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 240-241.

[562] Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 242.

[563] el-Müstedrek, 1/109; Benzer rivayetler kısaltılarak e/-Ki/âye'de aktarılmıştır.

[564] ei-Müstedrek, 1/258; Hâkim der ki: Hadisin ravileri Medİneli ve sika kimselerdir. Zehebî de buna muvafık görüş bildirmiştir.

[565] el-Kifâye, 16

[566] Meşâhiru Ulemâi'l-Emsâr, 37

[567] Meşâhiru Ulemâi'l-Emsâr, 150

[568] Bkz. es-Sünne ve Mekânetuha, 160

[569] el-Umm, 7/250

[570] ei-Umm, 7/254

[571] Dirâsât fi'l-Hadisi'n-Nebevî, 1/22

[572] Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 243-245.

[573] el-A'zamî, Dirâsât /1 7-Hadisi'n-Nebeuî, Giriş kısmı Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 245-247.

[574] ei-A'zamî, Dirâsât fi'l-Hadisi'n-Nebeuî, 26-29

[575] Mevdûdî, Sünnet Ke Aînî Haysiyet, 16 Muhammed Salih Ekinci, Hücet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 247.

[576] Ebu Reyze, Advâun ale's-Sünne, 405-406

[577] Mecelletu'l-Menâr, 9: 929-930

[578] Mecelletu'l-Menâr, 10:511

[579] es-Sünne ve Mekânetuha, 42 Nedvî'nin "Tahkîku Ma'na's-Sünneti ve Beyânu'l-Hâceti Ueyhâ" adlı eserine bir takdim yazması da onun eski görüşlerinden vazgeçtiğini gösteriyor.

[580] İkinci baskıda Ahmed Emin'in Girişine bakınız. Burada kitabın ilk baskısının 1929'da yapıldığını belirtilmektedir. Şu an elimizde bulunan 1969'a ait onuncu baskısında da aynı tutarsızlıklar var.

[581] Sibâî, es-Sürme ve Mekânetuha, 213

[582] ibâî, es-Sünne ve Mekânetuha, 214

[583] Ebu Reyze, Advûn ale's-Sünne, 404

[584] Ebu Reyze, Advûn ale's-Sünne, 406-407

[585] Ebu Reyze, Advûn ale's-Sünne, 407
Muhammed Salih Ekinci, Huccet Değeri ve

Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 248-251.

[586] Mevdûdî, Sünnet KeAînî Haysiyet, 16

[587] Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları: 251-252.

[588] Günümüzde homojen bir hadis karşıtlığından bahsetmek mümkün değildir. Daha önce de müellifin müteaddid yerlerde belirttiği gibi mutlak manada hadis inkarı ve sünneti, sünnet olması yönüyle, inkar etmek bir müminde olması gereken îman vasfıyla bağdaşmaz. Ancak buna rağmen gerek Türkiye'de gerekse İslam Coğrafyasının diğer bölgelerinde değişik renk ve tonlarda hadis aleyhtarlığının olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bir yaklaşımın sünnet karşıtlığı kapsamına girip girmediğini belirlemek için söz konusu yaklaşımın fikrî ve amelî konularda sünnete ne derecede yer verdiği, sünneti belirleyici görüp görmediğine bakmak yeterlidir.

Dehlevî'nin genel manada; yani "bidat" mukabilinde kullanılan "Sünnet" ile ilgili söylediklerinin burada sözkonusu ettiğimiz özel manadaki "Sünnet" içinde geçerli olduğu kanaatindeyiz. Dehlevî'ye göre Sünnet konusundaki yaklaşımları iki şıkta toplamak mümkündür:

1-Kur'an ve sahih Sünneti olduğu gibi kabul eden sünnet ve cemaat mensubu kimselerin tavrı. Buradaki "sünnet mensubu" vasfının aslında belli bir çevrenin Özel ismi olmadığı, temel bir vasf olduğu halde, zamanla bu vasfı taşıyan kimselerin özel ismi haline geldiğine dikkat edilmelidir. 2-Karşılaştıkları hadisleri sırf oluşturdukları aklî ilkelere uymuyor diye te'vil veya inkar eden bidatçı kimselerin tutumu. Kabir hayatı, amellerin tartılması, sırattan geçiş, ru'ystuüâh, evliyanın kerameti gibi Kitap ve Sünnetin delaletiyle sabit olan ve selef-i salihîn'in olduğu gibi kabul ettiği konuları, bazıları sırf akıl anlamakta zorlanıyor

diye inkar veya tevil etmişlerdir. (Bkz. Huccetullöhi'l-Bâliğa, 1/26)

Kanaatimizce bu özlü ifadeler, bir tavrın bidat kapsamına girip girmediğini açıkladığı gibi herhangi bir tutumun hadis/sünnet karştı olup olmadığı konusunda da net bir kriter sunmaktadır.

Dehİevî'nin bu ifadelerini günümüzden hadis karştı sayılabilecek bir örnekle aktüelleştirmek gerekirse: Kur'an'da ve Sünnette Peygamber (S-A.V.)'in Kur'an dışında da vahiy aldığı ve Allah'ın bildirmesiyle gaybtan haber verdiğini gösteren onlarca ayete ve mana bakımından mütevatir olan hadislere rağmen, Peygamber {S.A.V.J'in Kur'an dışında herhangi bir vahiy almadığını, O'nun gayba dair bildiklerinin ve bildirdiklerinin Kur'an'la sınırlı olduğunu savunan bir tez, sahih hadislerin önemli bir kısmını devre dışı bıraktığından rahatlıkla

hadis karşıtı bir tutum olarak nitelendirilebilir. -
Çev.-

[589] Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
252-253.

[590] Dr. Mustafa el-A'zamî'nin ifadeleri
burada son bulmaktadır.

[591] En'âm, 38

[592] Nahl, 89

[593] Hücüyyetu's-Sünne, 343-345

[594] Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
253-256.

[595] Muhammed Salih Ekinci, Hücçet Değeri
ve Tedvin Açısından Sünnet, Rağbet Yayınları:
257-264.